ROMANUL SECOLULUI XX

ALEXEI

TOLSTOI

calvarul

anul 1918

★★

UNIVERS

Alexei TOLSTOI

CALVARUL

cartea a doua
ANUL 1918

În trei rauri ne-am cufundat, în trei bălţi de sange ne-am scăldat, în trei ape-n clocot am clocotit... Nimeni pe lume nu e mai curat ca noi...

Totul se sfirşise... pe străzile pustii ale Petersburg, ului potolit vântul îngheţat târa tot soiul de hârtii: fâşii de ordonanţe militare, afişe de teatru, apeluri la „conştiinţa şi patriotismul" poporului rus... Cu foşnet sinistru, zdrenţe de hârtie pestriţă, murdare de clei, măturau faţa păniântului laolaltă cu prima zăpadă ce se strecura pe caldarâm, alungată de vânt. Atât mai rămăsese din îmbulzeala zgomotoasă şi beată a capitalei. Mulţimile de gură cască dispăruseră de prin pieţe şi de pe străzi. Palatul de Iarnă, cu acoperişul străpuns de un obuz tras de pe „Aurora1', era pustiu acum. Guvernul provizoriu, bancherii influenţi, generalii iluştri se grăbiseră să se mistuie în necunoscut... Pe străzile murdare, cu case ponosite, nu se mai vedeau trăsuri strălucitoare, femei împodobite, ofiţeri, funcţionari şi reprezentanţi ai vieţii publice cu idei confuze. În timpul nopţii se auzea din ce în ce mai des bocănitul ciocanelor care bateau în scânduri uşile magazinelor. Pe alocuri, prin vitrine, se mai vedea câte o bucăţică de brinză veche sau câte un pateu uscat. Dar toate acestea nu făceau decât să sporească dorul după viaţa dispărută. Trecătorul se lipea speriat de ziduri, cu privirea aţintită la patrulele de bărbaţi hotărâţi, care-şi ţineau puştile la umăr cu ţeava în jos şi purtau o stea roşie pe căciulă.

Vântul de la nord strecura frigul printre cerce- velele ferestrelor întunecate, trecând în zbor prin faţa porţilor pustii, gonind fantomele luxului de. Altădată. Era înspăimântător Petersburgul de la sfirşitul anului 1917**...**

Totul era groaznic şi fără niciun înţeles. Ţi se oprea mintea în loc. Totul se sfârşâse. Totul fusese abrogat. Omul cu pălăria

ruptă trecea în goană cu căldăruşa şi bidineaua lui pe strada deasupra căreia Vântul spulbera fulgii de zăpadă. Ungea cu clei afişe noi, cu decrete noi, pe care le lipea ca pe nişte petice albe pe soclul secular al clădirilor. Rangurile, distincţiile, pensiile, epoleţii ofiţereşti, litera *iati* ^ Dumnezeu, proprietatea particulară şi până şi dreptul de a trăi cum îţi place

— Toate fuseseră abrogate. Abrogat! De sub pălăria lui ruptă, omul cu afişe privea fioros ferestrele de cristal, În spatele cărora. În încăperile reci, se mai furişau încă locatarii încălţaţi cu pâslari şi înfăşuraţi în şube, frângându-şi mâinile şi repetând la infinit: k

— Ce înseamnă asta? Ce-o să mai fie mâine? Rusia piere şi toate se vor sfârşi... Moartea!...' \

Când se apropiau de fereastră, aceştia vedeau de partea cealaltă a străzii o căruţă lungă aşezată de-a curmezişul în faţa vilei în care locuise „excelenţa-sa" şi unde, pe vremuri, sergentul de stradă stătea drepţi, milită- reşte, privind pieziş faţada cenuşie. Prin uşile larg deschise, oameni înarmaţi cărau mobile, covoare şi tablouri. Deasupra intrării flutura un steguleţ roşu de mătase, iar în dreptul uşii, însuşi excelenţa-sa, cu favoriţi „d *la Skobelev",* îmbrăcat într-iun palton uşor, se învârtea, iar capul, cu părul alb, îi tremura într-una. Evacuat! încotro s-o porneşti pe gerul ăsta? Unde pofteşti... Da, până şi excelenţa-sa, rotiţă indestructibilă în mecanismul statului!

Se lăsa noaptea. Era întuneric beznă. Nici felinare pe străzi, nici lumini pe la ferestre. Cărbuni nu erau. Se spunea însă că Smolnâi era scăldat în lumină, şi cartierul fabricilor, la fel. Viscolul urla pe deasupra oraşului sfâşiat şi ciuruit de gloanţe, şuiera prin acoperişurile sparte: „Aşşşa-i, totul e puss-tiu..." Prin întuneric răpăiau împuşcături. Cine trăgea, pentru ce şi în cine? Acolo s-o fi trăgând oare, acolo unde se vedea vâlvă- taia care înroşea norii de zăpadă? Ardeau depozitele de vinuri. Prin subsoluri oamenii se bălăceau în vinul scurs din butoaie. Arză-i-ar focul să-i arză de vii!

Vai şi-amar de locuitorii Rusiei!

Ei se revărsau, eşalon după eşalon, milioane peste milioane, întorcându-se acasă de pe front şi împrăştiindu-se prin satele de stepă, prin ţinuturile mlăştinoase şi prin codri, la pământul şi la femeile lor... Stăteau atât de înghesuiţi în vagoanele cu geamuri sparte, încât nici nu se puteau mişca, iar cei care mureau nu

puteau fi scoşi din grămadă ca să fie aruncaţi pe ferestre. Oamenii călătoreau pe tampoane şi pe acoperişuri, îngheţau, piereau pe sub roţi şi-şi sfărâmau capetele de arcadele de fier ale podurilor. Cărau în lădiţe şi-n boccele orice le cădea sub mină, pentru că orice le putea prinde bine la gospodărie: mitraliere, închizătoare de tun, efecte adunate de pe la morţi, grenade de mână, puşti, gramofoane şi până şi pielea tăiată de pe canapeaua vagonului. N, umai bani n-avea nimeni: vechiturile acelea de hârtie nu mai erau bune nici măcar să-ţi răsuceşti ţigara din ele.

Eşaloanele se târau încet de-a lungul câmpiilor ruseşti, oprindu-se istovite prin staţiile de cale ferată cu ferestrele sparte şi cu uşile smulse. Întâmpinau fiecare gară cu înjurături cumplite. Mantalele cenuşii săreau în grabă de pe acoperişuri şi, ţăcănind din închizătoarele puştilor, se repezeau să-l caute pe şeful gării, să stârpească imediat pe acest slugoi al burgheziei mondiale. „Să ne dai numaidecât o locomotivă! Ţi s-a urât cu viaţa, câine afurisit, aşa şi pe dincolo? Dă drumul eşalonului!“ Şi se repezeau la locomotiva stinsă, deoarece mecanicul şi fochistul o luaseră la sănătoasa peste câmpii. „Nu-s cărbuni, nu-s lemne? Dă jos gardurile, taie uşile şi ferestrele!“

Cu trei ani în urmă nimeni nu prea întrebase cu cine şi pentru ce se pornise războiul. Se despicase parcă cerul şi se cutremurase pământul: mobilizare, război!

— Norodul înţelesese că începeau vremuri cumplite. Se sfârşise cu viaţa de mai înainte. Ai puşca în mână. Fie ce-o fi, dar la ceea ce a fost nu ne mai întoarcem! Obida adunată de sute de ani clocotea în suflete.

În trei ani oamenii învăţaseră ce e războiul. Mitraliere în faţă, în spate tot mitraliere: atât cât mai eşti în viaţă, stai trântit la pământ, în murdărie, mâncat de păduchi. Pe urmă se cutremuraseră, totul le învălmăşise în minţi revoluţia… Apoi se dezmeticiră:,. Dar cu noi ce-o să se întimple? Iar o să ne poarte cu vorba?“ După ce-i ascultară pe agitatori, îşi ziseră: „Care va să zică până azi am fost nişte neghiobi. Ar fi timpul să ne vină mintea la cap… Destul ne-am războit; ia să ne-ntoarcem frumuşel acasă şi să plătim fiecăruia ce i se cuvine. Acum ştim în care burtă să vârâm baioneta. Nu mai este nici ţar, nici Dumnezeu, nu suntem decât noi singuri. Haideţi acasă, să împărţim pămân- tul!“

Eşaloanele de pe front trecură ca un plug peste câm- piile ruseşti, lăsând în urmă gări devastate, garnituri de cale ferată sfărâmate şi oraşe jefuite. Prin sate şi cătune se auzeau scrâşnind fâerăstraiele care scurtau puştile, prefăcându-le în pistoale. Oamenii se aşezau temeinic pe pământul lor. Ca în vremurile de demult, prin căsuţe se aprindeau luminiţe, iar femeile puneau urzeala în războiul de ţesut al străbunicii. Ai fi zis că se întorseseră veacurile de mult uitate. Toate acestea se petreceau în iama în care începea a doua revoluţie, cea din Octombrie…

Flămând, jefuit de satele din jur, bătut de vântul de la miazănoapte, Petersburgul era încercuit de frontul duşman şi hărţuit de comploturi; era oraşul fără căr- huni şi fără pâine, cu hornurile stinse ale uzinelor – oraşul care, asemeni unui creier omenesc dezgolit, împrăştia prin undele de radio ale staţiei de la Ţarskoe Selo exploziile zguduitoare ale ideilor.

— Tovarăşi! răcnea din răsputeri de pe un soclu de granit un bărbat slăbănog, cu căciula finlandeză aşezată ’de-a-ndoaselea. Tovarăşi dezertori, v-aţi întors cu spatele la spurcăciunile de imperialişti. Noi, muncitorii din Piter, vă spunem: Bine aţi făcut, tovarăşi! Nu mai vrem să fim simbriaşii burgheziei sângeroase! Jos războiul imperialist!

— Jos… os… os, răsuna alene ecoul din mulţimea de soldaţi bărboşi.

Stăteau cu toţii, osteniţi şi greoi, în faţa monumentului împăratului Alexandru III, cu puştile şi boccelele în spinare. Matahala neagră a ţarului era troienită de omăt, ca şi oratorul, care, cu paltonul descheiat, stătea cocoţat drept sub botul calului bondoc.

— Totuşi, tovarăşi, nu trebuie să aruncăm puştile! Revoluţia e în primejdie. Duşmanul se ridică împotriva noastră din toate cele patru părţi ale lumii. Are în mâi- nile lui hrăpăreţe munţi de aur şi arme cumplite şi distrugătoare. De pe acum tremură de bucurie când vede cum ne înecăm în sânge. Noi însă nu vom da îndărăt niciun pas! Arma noastră este credinţa arzătoare într-o revoluţie socială mondială. Vine, ea e aproape…

Sfârşitul frazei fusese luat de vânt. Lângă monument, un om lat în spate, cu gulerul paltonului ridicat, se oprise pentru micile lui nevoi. Părea că nu observă nici monumentul, nici pe orator şi nici soldaţii cu boccele în spinare. Deodată, o frază îi atrase

atenţia, şi nu atât fraza, cât credinţa înverşunată cu care fusese aruncată de sub botul de bronz al calului:

— … Trebuie să înţelegeţi că peste o jumătate de an vom desfiinţa pentru totdeauna cel mai blestemat dintre rele, banul! Nu va mai fi nici foamete, nu vor mai fi nici nevoi, nici înjosire. Ia tot ce-ţi trebuie din depozitul colectiv… Şi atunci, tovarăşi, vom face din aur latrine publice!

În clipa aceea, vântul, învălmăşit cu fulgi de zăpadă, pătrunse adine în gâtlejul oratorului. Înciudat, omul se încovoie şi începu să tuşească, fără să se poată opri; ai fi zis că i se rupe pieptul. Soldaţii mai zăboviră puţin, clătinându-şi căciulile ţuguiate, apoi o luară care spre gară, care prin oraş, peste fluviu. Oratorul coborî de pe soclu, zgâriind cu unghiile granitul îngheţat. Omul cu gulerul ridicat îl strigă cu glas scăzut:

— Noroc, Rubliov!

Tuşind încă, Vasili Rubliov îşi încheia paltonul subţirel. Nu-i întinse mina lui Ivan Ilici Teleghin, ci îl măsură, fără bunăvoinţă:

— Da. Ce pofteşti?

— Nimic. Îmi’ pare bine că te-am întâlnit…

— Dracii ăştia, parcă-s de lemn, nu alta! izbucni Rubliov, privind spre gara care abia se desluşea prin ninsoarea deasă: în grupuri, lângă boccelele lor adunate grămadă la pământ, erau aceiaşi soldaţi de pe front, bărboşi şi plini de păduchi. Poţi să-i scoţi din ale lor? Fug de pe front ca gândacii. Oameni cu mintea întunecată… Ar merge aici teroarea…

Mina lui îngheţată parcă voia să apuce vântul învălmăşit cu fulgi… Pumnul izbi ceva în văzduh, apoi se lăsă în jos. Trupul i se cutremură de un fior rece.

— Rubliov, dragul meu, doar mă cunoşti… Teleghin îşi lăsă gulerul în jos şi se aplecă spre faţa pământie a lui Rubliov. Lămureşte-mă, pentru Dumnezeu… Ne băgăm singuri capul în laţ… Dacă nemţii vor, într-o săptămână ajung la Petersburg… Ştii că nu m-am ocupat niciodată de politică…

— Cum aşa, nu te-ai ocupat? Toată fiinţa lui Rubliov se zburli, în timp ce se întorcea, greoi, spre Teleghin. Cu ce te-ai ocupat atunci? Ştii cine „nu se ocupă“ acum de politică? Se uită cu o privire fioroasă drept în ochii lui Ivan Ilici: Da, cine e neutru e duşman al poporului!

— De aceea şi caut să vorbesc cu tine… Numai răspunde şi tu ca oamenii!

Ivan Ilici se zburlise şi el de ciudă. Rubliov trase aerul pe nări adânc.

— Ciudat om eşti, tovarăşe Teleghin... N-am timp să vorbesc cu tine, înţelegi?

— Ascultă, Rubliov, să vezi în ce situaţie sunt eu acum... Ai auzit, cred, că Kornilov ridică Donul?

— Am auzit.

— Ei bine, ori mă duc la Don... ori rămân cu voi!

— Cum asta: ori, ori?

— Uite-aşa. Depinde în ce am să cred. Tu eşti pentru revoluţie, eu sunt pentru Rusia. Dar poate că şi eu sunt pentru revoluţie. Ştii că sunt fost ofiţer combatant pe front...

În ochii întunecaţi ai lui Rubliov mânia se stinse. Rămase numai oboseala nesomnului.

— Bine, făcu el. Vino mâine la Smolnâi şi întreabă de mine. Rusia... clătină din cap, apoi zâmbi. Te-apucă toţi dracii de dragul acestei Rusii ale tale, de-ţi ies ochii din cap. De altfel, pentru ea avem să murim cu toţii. Du-te şi tu la Gara Baltică. Se tăvălesc acolo, pe podea, de peste două săptămâni, vreo trei mii de dezertori... Ţine un miting, fă propagandă printre ei pentru Puterea sovietică. Spune-le: „Petrogradul are nevoie de pâine, ne trebuie ostaşi...“ Ochii i se aspriră din nou. Spune-le: „Dacă aveţi să staţi pe cuptor şi aveţi să vă scărpinaţi pe burtă, aveţi să crăpaţi ca nişte câini. Au să v-arate ei, contrarevoluţionarii, să mai faceţi revoluţie!“ Vorba asta, măi frate, să le-o vâri bine-n scăfârlie! Nimeni nu poate salva Rusia, nimeni nu poate salva revoluţia, afară de Puterea sovietică... Ai înţeles? Nimic nu-i mai important acum pe lume decât revoluţia noastră...

Ajuns acasă, Teleghin urcă pe întuneric scările îngheţate până la etajul patru. Pipăi uşa, bătu de trei ori, apoi încă o dată. Înăuntru, cineva se apropia de uşă. După un timp de tăcere, glasul stins al soţiei lui întrebă:

— Cine-i?

— Eu, eu sunt Daşa.

De partea cealaltă a uşii se auzi un oftat. Lanţul zornăi. Zăvorul rezistă mult. Se auzi o şoaptă. „O, Doamne, Doamne!“ În sfârşit, Daşa deschise, apoi se de- părtă pe coridor prin întuneric şi se aşeză undeva.

Teleghin închise cu grijă uşa cu zăvorul. Îşi scoase apoi galoşii. Se pipăi: „Drace, n-am chibrituri”. Fără să se dezbrace,

cu căciula pe cap, porni cu mâinile întinse în direcţia în care se depărtase Daşa.

— Mare porcărie, făcu el, iar nu-i lumină! Unde eşti, Daşa?

După câtva timp, Daşa îi răspunse încet din birou: j – Se aprinsese şi pe urmă s-a stins…

Intră şi el în birou, cea mai călduroasă încăpere din apartamentul lor. Acum era frig şi acolo. Teleghin se uită atent, dar nu desluşi nimic; nu se auzea nici măcar respiraţia Daşei. Îi era grozav de foame, ar fi băut un ceai, însă înţelese că Daşa nu pregătise nimic.

Ivan Ilici îşi lăsă în jos gulerul paltonului şi se aşează în fotoliul de lângă divan, cu faţa spre fereastră. Acolo, în întunericul înzăpezit, mijea slab o părere de lumină.

De la Kronstadt, sau poate mai de-aproape, un reflector pipăia cerul.

„Bine ar fi să aprind sobiţa, îşi zise Ivan Ilici. Cum s-o întreb pe Daşa, ca să nu se supere, unde a pus chibriturile?“

Şovăia însă, fără să se poată hotărî. Cum ar putea să ştie exact ce face ea – plânge, ori a aţipit? Prea era apăsătoare liniştea aceea. În casa cu etaje multe domnea o tăcere pustie. De undeva se auzeau îndepărtate şi rare focuri de puşcă. Cele şase becuri ale candelabrului se rumeniră deodată uşor, şi o lumină roşiatică şi palidă se împrăştie în odaie. Daşa stătea lângă birou, cu paltonul aruncat pe umeri peste altă haină, cu piciorul întins vârât într-un pâslar. Îşi lăsase capul pe tăblia biroului, cu obrazul peste hârtia sugătoare. Avea faţa trasă şi chinuită şi ochii deschişi. Nici ochii nu şi-i închisese! Stătea incomod, nefiresc, cum apucase…

— Daşenka, nu mai merge aşa! începu Teleghin cu glas înăbuşit.

îl cuprinse o milă nespusă. Se apropie de birou, dar firi— şoarele roşii din becuri clipiră şi se stinseră. Lumina nu ţinuse decât câteva clipe.

Se opri la spatele Daşei şi se aplecă asupra ei, cu respiraţia oprită. Ce-ar fi fost mai simplu decât s-o mângâie în tăcere? însă Daşa părea că nici nu simte apropierea lui. Stătea încremenită într-o nemişcare de moarte.

— De ce te chinuieşti singură, Daşa?

Cu o lună în urmă, Daşa născuse. Copilul, un băiat, murise peste două zile. Naşterea venise înainte de vreme, după o

spaimă cumplită. În amurg, pe Marsovo pole, două arătări deşirate, înfăşurate în giulgiuri fâlfâitoare, se re- peziseră la ea. Erau, pe cât se pare, aceiaşi „săltăreţi”, cu arcuri speciale legate de picioare, care speriau în vremurile acelea fantastice tot Petersburgul. Scrâşneau din dinţi, şuierând. Daşa căzuse jos. O dezbracaseră de palton, apoi trecuseră, săltând, peste podul Lebiaji. Daşa rămase câtva timp întinsă la pământ. Ploaia cădea în rafale, iar teii desfrunziţi din Grădina de Vară vuiau sălbatic în vânt. Dincolo de strada Fontanka cineva striga prelung: „Ajutor!“ Copilul lovi cu picioruşele în pântecele Daşei. Cerea să-şi facă Intrarea în lume. Cerea stăruitor.

Daşa se ridică şi o luă peste podul Troitki. Vântul o împingea spre parapetul de fier, şi rochia udă i se lipea de picioare. Nu se vedea nicio lumină, nu se arăta niciun trecător. Jos, sub pod, apele Nevei erau învolburate şi negre. Daşa simţi prima durere după ce trecu podul. Înţelese că n-o să poată ajunge până acasă. Voia doar să se aşeze sub un copac, să se adăpostească de vânt. Acolo, pe strada Krasnâe Zori, o întâlni o patrulă. Soldatul cu puşca în mână se aplecă spre obrazul ei încremenit.

— Au dezbrăcat-o, scârnăviile! Ia te uită că e şi bor- ţoasă!

Soldatul o duse până acasă, urcând-o până la etajul patru. Izbi cu patul puştii în uşă şi, când Teleghin îşi scoase capul prin deschizătură, începu să strige la el:

— Apoi treabă-i asta, să-ţi laşi nevasta singură pe stradă la vreme de noapte? Mai-mai să nască-n drum... Ei, drăcia dracului, burjui fără socoteală!

Durerile începură chiar în noaptea aceea. În casă îşi făcu apariţia o moaşă guralivă. Totul se termină în douăzeci şi patru de ore. Băiatul nu respira, înghiţise apă. L-au bătut cu palmele, l-au fricţionat, i-au suflat aer pe gură. În sfârşit, încreţindu-şi obrăjorul, se porni să plângă. Moaşa nu-şi pierdea nădejdea, deşi mititelul tuşea. Miorlăia jalnic tot timpul, ca un pui de pisică, şi nu voia să sugă. Apoi plânsul încetă, şi copilul începu să geamă. A treia zi dimineaţa, Daşa întinse mâna spre leagăn, dar şi-o trase repede îndărăt: atinsese un trupşor rece. Desfăşă în grabă copilul. Pe capul mic şi ţuguiat, părul spălăcit şi rar stătea ridicat măciucă.

Daşa începu să ţipe sălbatic. Sări din pat şi se repezi la fereastră: voia s-o spargă, să se arunce în stradă, să nu mai trăiască. „L-am părăsit, l-am părăsit... Nu mai pot, nu mai pot! ’

striga ea mereu. Teleghin abia reuşi s-o împiedice şi o culcă în pat. Apoi ridică trupuşorul rece. Daşa îi explică:

— L-a găsit moartea în timp ce eu dormeam. Înţelegi? I s-a făcut părul măciucă… S-a chinuit singur… şi eu dormeam!…

Nimic nu putea să alunge din mintea ei imaginea luptei pe care băieţelul o dusese, singur, cu moartea.

— Bine, Ivan, mă liniştesc. Îi răspundea ea lui Teleghin, ca să nu-i mai audă glasul rezonabil de bărbat, să nu-l mai simtă sănătos şi rumen, să nu-i mai vadă obrazul plin de viaţă, în ciuda lipsurilor pe care le îndurau.

Lui Teleghin sănătatea îi ajungea şi-i mai şi prisosea. Cu galoşii lui rupţi, alerga prin oraş din zori şi până noaptea târziu: căuta ceva de lucru, o muncă suplimentară, căuta ceva de mâncare, căuta lemne. Se abătea pe-acasă de câteva ori pe zi, şi era peste măsură de bun şi de atent cu Daşa.

Dar ea tocmai de această grijă duioasă n-avea nevoie acum. Gu cât Ivan Ilici era mai plin de viaţă, cu atât mai mult şi mai iremediabil se îndepărta de el. Stătea toată ziua singură în odaia îngheţată. Era mulţumită când putea să doarmă câte puţin: îşi acoperea ochii cu mâna, aţipea şi se simţea parcă mai uşurată. Uneori se ducea la bucătărie; îşi aducea aminte că Ivan Ilici o rugase să-i gătească ceva. Dar nu era în stare să facă nimic – toate îi scăpau din mână. Ploaia de noiembrie bătea în ferestre, vântul vuia pe deasupra Petersburgului. Trupuşorul mort al copilului ei care nu ştiuse nici măcar să se plângă… zăcea în cimitir, pe malul mării, în frig.

Ivan Ilici înţelegea că Daşa suferise un şoc. Era destul să se stingă lumina electrică, ca să se ghemuiască undeva într-un ungher, în fotoliu, să se acopere cu şalul peste cap şi să stea aşa, nemişcată, cufundată într-o durere de moarte. Totuşi, trebuia să trăiască. Viaţa trebuia trăită… Teleghin îi scrise Ekaterinei Dmitrievna la Moscova tot ce se petrecuse cu Daşa, dar scrisorile nu ajungeau la destinaţie. Katia nu răspundea. Poate că şi ei i se întâm- plase ceva… Doar treceau prin vremuri atât de grele cu toţii!

Lăsându-se când pe un picior, când pe celălalt la spatele Daşei, Teleghin călcă din întâmplare peste cutia cu chibrituri. Înţelese că, după ce se stinsese lumina, Daşa se luptase cu întunericul şi cu amarul, aprinzându-şi din când în când câte un chibrit. „Doamne, Doamne, se gândi el, stă toată ziua singură,

sărăcuţa…”

Ivan Ilici ridică cu băgare de seamă cutia în care mai erau câteva beţe, aduse din bucătărie lemnele pregătite încă de dimineaţă – câteva bucăţi despicate cu grijă dintr-un dulap vechi – se lăsă în genunchi lângă sobiţa de tablă căptuşită cu cărămidă, al cărei burlan străbatea odaia, şi se apucă să aţâţe focul. Un miros plăcut de fum se răspândi din surcelele aprinse. Vântul începu să urle prin gaura uşiţei, iar pe tavan apăru un cerc tremurător de lumină.

Sobiţele acelea, meşterite acasă, căpătară mai târziu numele larg răspândit de.. Burjuici-l sau „albine”. Ele le-au fost de mare folos oamenilor tot timpul cât a ţinut comunismul de război. Unele erau simple, de fier, cu patru picioare şi cu un singur ochi, altele, mai năstruşnice, aveau şi, un cuptoraş, în care se puteau coace turte din zaţ de cafea şi chiar plăcinte cu peşte uscat. Iar altele, mai luxoase, erau îmbrăcate cu plăci de teracotă smulse din cămin. Toate încălzeau şi slujeau la gătit, toate coceau şi cântau cântecul străvechi al focului când urla viscolul afară.

Lângă jarul lor fierbinte se adunau oamenii, aşa cum se adunau în vremurile străvechi pe lângă vetre, îşi încălzeau mâinile degerate, aşteptând să joace capacul ceainicului sub năvala aburilor. Se spuneau în jurul lor vorbe pe care, din nefericire, nimeni nu le-a scris. În jurul so- biţelor, în fotolii jerpelite, profesori cu bărbile crescute, încălţaţi cu pâslari şi înfăşuraţi în pleduri, scriau cărţi neasemuite, iar poeţi străvezii de foame improvizau versuri despre dragoste şi revoluţie. Strânşi roată în juriul lor, cu capetele apropiate, complotiştii îşi strecurau în şoaptă veşti, care de care mai ciudate şi mai fantastice. În anii aceia, din mobila veche şi scumpă de prin case nu s-a ales decât fumul înălţat în rotocoale prin burlanele de tablă…

Ivan Ilici avea un deosebit respect pentru sobiţa lui. Îi lipea crăpăturile cu lut şi atârna de burlane cutii de tablă, ca să nu picure smoala pe parchet Când ceainicul începu să fiarbă, scoase dintr-un buzunar un pacheţel şi turnă zahăr în pahar. Din celălalt buzunar scoase o lămâie, de care făcuse rost printr-o adevărată minune. (O găsise la un invalid pe Nevski Prospekt şi o obţinuse în schimbul unei perechi de mănuşi cu un deget.) Apoi aşeză ceaiul dulce şi cu lămâie în faţa Daşei.

— Daşenka, e cu lămâie… Uite, pregătesc îndată şi candela…

Pe vremea aceea, candela era un simplu borcănel de tablă cu un fitil care plutea în ulei de floarea-soarelui. Ivan Ilici aduse candela, care lumină, de bine, de rău, odaia.

Daşa stătea acum comod în fotoliu şi bea ceai. Cât se poate de mulţumit, Teleghin se aşează lângă ea.

— Ştii cu cine m-am întâlnit azi? Cu Vasili Rubliov! Ţi-aduci aminte de Rubliovi, tatăl şi fiul, care lucrau la mine în atelier? Eram bun prieten cu ei. Bătrânul are o privire vicleană: stă cu un picior în sat şi cu celălalt în fabrică. Straşnic tip! Iar Vasili, deştept şi rău ca dracul, era de pe-atunci bolşevic. El, cel dintâi, a scos fabrica noastră în stradă, în februarie. Se urca prin poduri să-i caute pe poliţişti. Se spune că chiar el, cu mâna lui, a spintecat vreo şase… După evenimentele din octombrie, a ajuns om mare. Am stat de vorbă cu el… Asculţi, Daşa?

— Ascult, răspunse ea şi, punând la o parte paharul gol, îşi sprijini obrazul în pumnul mic şi firav, apoi începu să se uite la flacăra pâlpâitoare a candelei.

Ochii ei albaştri-cenuşii priveau nepăsători la toate. Avea obrazul tras, pielea delicată părea străvezie, iar nasul, atât de neastâmpărat şi chiar nebunatic altădată, i se ascuţise.

— Ivan, zise ca să-şi arate recunoştinţa pentru ceaiul cu lămâie, căutând chibriturile, am găsit, după cărţi, o cutie cu ţigări. Dacă vrei…

— Ţigări! Şi încă de cele vechi, de care-mi plac mie… Daşenka! şi Ivan Ilici se bucură exagerat, cu toate că singur ascunsese cutia cu ţigări în dosul cărţilor, s-o aibă pentru zile negre.

îşi aprinse o ţigară, uitându-se din când în când, pe furiş, la profilul lipsit de viaţă al Daşei. „Ar trebui s-o d. Uc undeva, departe de aici, la soare“, îşi zise el.

— Şi, cum îţi spuneam, am vorbit cu Vasili Rubliov, iar el mi-a dat mult curaj. Daşa… Nu cred că bolşevicii ăştia or să dispară aşa, deodată. Rădăcina lor stă în oameni ca Rubliov, înţelegi? La drept vorbind, nu i-a ales nimeni. Şi puterea lor atârnă de un fir de păr. Nu-i găseşti decât la Petersburg, la Moscova şi prin unele capitale de gubernie. Tot secretul e calitatea puterii lor. Puterea aceasta e legată, ca prin artere, de oameni ca Vasili Rubliov. Şi nu sunt mulţi în ţară la noi. Dar cu credinţă. Pune să-i sfâşie leii sau tigrii, arde-i de vii, şi ei tot or să cânte, cu entuziasm, *Internaţionala…*

Daşa tăcea înainte. Ivan Ilici scormoni în sobă. Aplecat în faţa uşiţei, urmă:

— Ştii de ce-ţi vorbesc aşa? Pentru că trebuie s-o apuc într-o parte. Să stau şi să aştept până când se vor limpezi lucrurile, mi-e greu. Să mă aşez la marginea drumului şi să cerşesc, mi-e ruşine. Sunt un bărbat sănătos, nu un sabotor. Să-ţi spun drept, ard de nerăbdare să găsesc ceva de lucru…

Daşa oftă. Pleoapele i se strânseră, şi de sub gene îi Lunecă o lacrimă. Ivan Ilici începu să respire greu.

— Bineînţeles, înainte de toate trebuie să se hotărască într-un fel cu tine, Daşa… Caută să prinzi putere, să-ţi vii în fire. Aşa cum trăieşti acum, te prăpădeşti…

Teleghin nu se putu stăpâni să nu sublinieze, iritat, cuvintele „te prăpădeşti”. Daşa îi răspunse cu o voce plân- gătoare, copilărească:

— Ce sunt e, u vinovată că n-am murit atunci?! Acum te împiedic pe tine să trăieşti… îmi aduci lămâie… Doar nu te-am rugat.

„Poftim de mai spune ceva!“ şi Ivan Ilici începu să se plimbe prin odaie, apoi bătu cu unghiile în geamul aburit. Afară, zăpada se învălurea, viscolul îşi mormăia cântecul lui, vântul se avinta furios, depăşind parcă timpul şi zburind spre vremea ce avea să vină, ca să vestească tuturor evenimente neobişnuite. „Dacă aş putea s-o trimit în străinătate! îşi zicea Ivan Ilici. Ori poate la Samara, la tatăl ei… Cât de complicate sunt toate… Dar nici să trăim aşa nu se mai poate…”

Ekaterina Dmitrievna se dusese cu bărbatul său, cu Vădim Petrovici Roşcin, la Samara, la tatăl ei, unde puteau să trăiască în linişte până la primăvară, fără să tremure pentru fiecare bucăţică de pâine. Până la prim- vară trebuia, bineînţeles, să se termine cu bolşevicii. Doctorul Dmitri Stepanovici Bulavin fixa chiar date precise. După ce vor trece gerurile, dar înainte de a se despri- măvăra, înainte de a se desfunda drumurile, nemţii vor desfăşura o ofensivă pe tot frontul pe unde rămăşiţele armatei ruseşti se ţineau de mitinguri. Comitetele de soldaţi încercau zadarnic să găsească, în mijlocul haosului, al trădării şi al dezertărilor, forme noi de disciplină revoluţionară.

În anii din urmă, Dmitri Stepanovici îmbătrânise. Nu o ducea prea bine, şi acum discuta politică şi mai mult decât înainte. Se bucură nespus de sosirea fiicei sale şi se apucă imediat să facă

educaţia politică a lui Roşcin. Stăteau ceasuri întregi în sufragerie în faţa samovarului – o maşinărie de două vedre, scofâlcită, care dădea drumul prin măruntaiele ei unui lac întreg de apă clocotită şi care la bătrâneţe aj, unsese atât de meşteră, încât, dacă aruncai în ea numai puţin jăratic, îndată începea să cânte vechiul cântec provincial al samovarelor. Dmitri Stepanovici umbla neîngrijit, se buhăise la faţă şi se îndesase la trup, nu-şi mai pieptăna pletele încărunţite, fuma ţigări care miroseau urât, tuşea până se făcea stacojiu şi vorbea, vorbea fără încetare.

— Ţărişoara noastră s-a dus la mama dracului. Războiul l-am pierdut. Să nu vă fie cu supărare, domnule locotenent-colonel, dar ar fi trebuit să încheiem pace încă din 1915. Să ne băgăm la stăpân la nemţi, să facem ucenicie. Ne-ar mai fi învăţat ei câte ceva şi am fi putut ajunge şi noi, odată şi odată, oameni. Acum, însă, s-a sfârşit. Medicina, cum se zice, e neputincioasă în cazul de faţă. Spune, te rog?! Cu ce să ne apărăm? Cu furcile? Chiar în vara asta nemţii vor ocupa toată partea de sud şi de mijloc a Rusiei, japonezii Siberia, iar dulăii noştri cei viteji, cu faimoasele lor furci, or să fie minaţi în tundre, la Cercul Polar! Şi atunci să vezi ordine, şi cultură şi atitudine respectuoasă faţă de om! Iar ţara noastră să se cheme Russland, lucru de care, mărturisesc, sunt foarte încântat…

Dmitri Stepanovici era un vechi liberal, iar acum îşi bătea joc amarnic de „lucrurile sfinte“ de altădată: până şi casa lui purta pecetea acestei autoironizări. Nimeni riu mai scutura odăile cu ferestrele prăfuite, portretul lui Mendeleev din birou era acoperit cu pânze groase de păianjen, florile din ghivece se uscaseră, iar cărţile, covoarele şi tablourile zăceau tot prin lăzi şi pe sub divanuri, ca şi în vara anului 1914, când Daşa fusese pentru cea din urmă oară prin aceste locuri.

Când la Samara puterea trecu în mâinile Sovietului deputaţilor, şi majoritatea medicilor refuză să lucreze cot la cot cu „deputaţii dinilor şi ai racilor” lui Dmitri Stepanovici i se propuse postul de medic-şef al spitalelor din oraş. Şi fiindcă, după părerea lui, nemţii oricum tot trebuiau să ajungă acolo până la primăvară, primi. Stăteau prost cu medicamentele, şi Dmitri Stepanovici nu mai întrebuinţa decât clistirul. „Lucrul principal e intestinul, le spunea el asistenţilor săi, privindu-i cu o superioritate ironică peste *pince-nez*-ul plesnit. De la începutul

războiului, populaţia nu şi-a mai curăţat stomacul. Scormoniţi cauzele iniţiale ale binecuvântatei noastre anarhii, şi veţi da de un stomac încărcat. Aşa e, domnilor... Un clistir indiscutabil şi general...”

Conversaţiile ce se purtau în jurul mesei de ceai îl apăsau greu pe Roşcin. Nu se vindecase încă după contuzia pe care o căpătase la Moscova, în ziua de 1 noiembrie, într-o luptă de stradă. Comanda atunci o companie de iuncheri, care apărau accesoil la porţile Nikitskie. Sa- blin, cu bolşevicii lui, ataca dinspre piaţa Strastnaia. Roşcin îl cunoştea pe Sablin de la Moscova, de pe când era licean – un băieţel drăguţ ca un îngeraş, cu ochi albaştri şi cu obrajii rumeni de sfială. Părea absurd să-l pui alături pe tinerelul acela, dintr-o veche familie moscovită de intelectuali, cu bolşevicul înverşunat sau socia- list-revoluţionarul de stânga, dracu să-l mai înţeleagă, cu manta lungă şi cu puşca-n spate, care încerca să se adă-

— Joc de cuvinte. În loc de *soldatskie* i *rabocie deputati* (deputaţii soldaţilor şi ai muncitorilor) contrarevoluţionarii spuneau sobacie i racie *depi/tati* (deputaţii clinilor şi ai racilor).

postească pe după teii bulevardului Tverskoi, bulevarc ce fusese cântat odinioară de Puşkin şi pe care nu demult tinărul licean disciplinat se plimba cu o gramatică la subsuoară... „Trădezi Rusia şi armata, deschizi drumul nemţilor, dezlănţui fiara sălbatică, pentru asta te baţi, domnule Sablin! Toate acestea le mai poţi trece cu vederea gradelor inferioare – nişte spurcăciuni, nişte mucoşi! Dar dumitale?...“ Roşcin se aşezase în faţa mitralierei, în tran- şeea scundă din colţul străzii Malaia Nikitskaia, lângă lăptăria „Cicikin“, şi, când se ivise făptura aceea firavă în mantaua ei lungă, o împroşcase cu plumb. Sablin scăpase puşca şi căzuse ţinându-se cu mina de şold. Aproape în aceeaşi clipă o schijă îi smulsese chipiul lui Roşcin. Îndată după aceea fusese scos din linie.

În timpul luptelor pentru stăpânirea Moscovei, în cea de-a şaptea noapte, se lăsase o ceaţă deasă, gălbuie. Clocotul împuşcăturilor se potolise. Pe-alocuri se mai băteau pâlcuri răzleţe de iuncheri, studenţi şi funcţionari. Dar Comitetul securităţii publice, în fruntea căruia se afla medicul de zemstvă Rudnev, încetase de a mai exista. Moscova fusese ocupată de trupele Comitetului revoluţionar. A doua zi apărură pe străzi tineri îmbrăcaţi civil, cu câte o boccea în mână şi cu priviri care

nu prevesteau nimic bun. Se strecurau spre gările „Kursk” şi „Brianks“. Şi, cu toate că purtau muietiere sau cizme de cavalerie, nimeni nu-i oprea.

Roşcin ar fi plecat şi el dacă n-ar fi suferit contuzia aceea care-i provocase o uşoară paralizie şi o orbire trecătoare. În ultimul timp îl mai supăra şi inima. Aştepta ca trupele Cartierului general să se apropie curând şi să tragă asupra Kremlinului, de pe dealurile Vorobiov, cu tunurile de şase ţoii. Dar revoluţia abia începea să pătrundă mai adânc în masele populare. Katia căutase să-şi înduplece bărbatul să plece, să uite pentru moment şi de bolşevici, şi de nemţi. Mai târzi, u vor vedea ei ce vor face...

Vădim Petrevici se supuse. Era acum la Samara şi nu se depărta un pas de casa doctorului. Nu făcea decât să mănânce şi să doarmă. Dar de uitat, nu putea să uite... În fiecare dimineaţă, când deschidea *Vestnik Samarskovo soveta* | care se tipărea pe hârtie de ambalaj, simţea cum
i se încleştau fălcile. Fiecare rând era pentru el ca o lovitură de cravaşă:

„... Congresul sovietelor de deputaţi ai ţăranilor din întreaga Rusie cheamă pe ţăranii, *muncitorii*? i *soldaţii din Germania* şi *Austro-Ungaria să se împotrivească cu îndârjire planurilor imperialiste ale guvernelor lor! Cheamă soldaţii, ţăranii şi muncitorii din Franţa, Anglia* fi *Italia să silească guvernele lor sângeroase să* încheie *imediat o pace cinstită, democratică, între toate popoarele... Jos războiul imperialist! Trăiască frăţia oamenilor muncii din toate ţările 1“*

— Cum să uiţi, Katia, Katia! Ar însemna să mă uit pe mine însumi. Să uit un trecut de o mie de ani. Toată măreţia de altădată... Nu s-a scurs niciun secol de când Rusia dicta voinţa ei întregii Europe... Şi acum să le pui toate acestea, cu umilinţă, la picioarele nemţilor? Dictatura proletariatului! Auzi vorbă?! Prostii! O, prostie rusească... Dar mujicul?... O, mujicul! Amar o să plătească el toate isprăvile astea...

— Nu, Dmitri Stepanovici, răspundea Roşcin la argumentele nesfârşite ale doctorului, lângă masa de ceai. Se vor găsi încă destule forţe în Rusia. Nu ne-am secătuit cu totul. Nu suntem îngrăşăminte pentru nemţii durai- tale. Ne vom mai bate! Vom salva Rusia! Şi după aceea va veni pedeapsa. Cumplită pedeapsă! Mai aşteaptă încă puţin...

Katia, care stătea între ei lângă samovar, nu înţelegea din toate aceste discuţii decât că Roşcin, omul pe care-l iubea, era nefericit şi suferea, torturat de o durere fără sfârşit. Capul lui rotund, tuns scurt, era argintiu acum. Faţa trasă, cu ochii întunecaţi, adânciţi în cr- bite, părea carbonizată. Când vorbea, îşi încleşta mâinile puternice pe muşamaua ruptă de pe masă: „Ne vom răzbuna! Vom pedepsi!“ Şi Katiei i se părea că s-a întors acasă jignit, sfârşit de puteri, chinuit şi ameninţător: „Aşteaptă, are să-ţi vină răsplata... * La drept i_ 1 Vestitorul *Sovietului din Samara* (rus.).

vorbind, pe cine ar fi putut să se răzbune Roşcin, un om atât de bun, de delicat şi de obosit? Doar nu pe soldaţii ruşi, zdrenţuroşi, care cerşeau pâine şi ţigări pe străzile îngheţate!... Katia se aşeza încetişor lângă bărbatul ei şi-i mângâia mina. Simţea atâta duioşie şi milă pentru el. Ea nu ştia ce e duşmănia; dacă ar fi fost duşmănoasă pe cineva, în primul rând pe ea s-ar fi duşmănit.

Nu înţelegea nimic din toate câte se petreceau. Îşi imagina revoluţia ca o noapte vijelioasă care s-ar fi abătut asupra Rusiei. Se temea de unele cuvinte. De pildă, *sovdep*[1] i se părea nespus de fioros, iar *revkom*[2] ceva groaznic, ca mugetul taurului care-şi vârâse botul creţ printre ostreţele gardului în grădina în care se juca Katia cea mică (întimplarea îi rămăsese întipărită în minte din copilărie). Când desfăcea foaia cafenie a gazetei şi citea: „Imperialismul francez, cu planurile lui tenebroase de cotropire şi cu alianţele lui prădalnice...” vedea Parisul liniştit în ceaţa albăstrie a zilelor de vară, parfumul de vanilie şi de tristeţe, pârâiaşele care murmurau de-a lungul trotuarelor... îşi aducea aminte de bătrânul acela necunoscut care o urmărise pretutindeni şi care, cu o zi înainte de a muri, se apropiase şi-i vorbise pe bancă, în grădină, spunindu-i: „Nu trebuie să te temi de mine, sunt bătrân şi bolnav de angină pectorală. Mi s-a întâmplat o mare nenorocire: m-am îndrăgostit de dumneata. O, cât de drăgălaş, cât de drăgălaş e chipul dumitale...” „Ce fel de imperialişti or fi aceştia?“ se întreba Katia.

Iarna era pe sfârşite. Prin oraş circulau zvonuri care mai de care mai uluitoare. Se spunea că englezii şi francezii încheie în secret pace cu nemţii, spre a porni cu puteri unite împotriva

---

1 Prescurtare de la souet *deputatov* (sovietul deputatilor) (rus.).

2 Prescurtare de la *revoluţionnii komitet* (comitetul revoluţionar) (rus.).

Rusiei. Se vorbea despre victoriile legendare ale generalului Kornilov, care zdrobea cu un pumn de ofiţeri detaşamentele de mii de oameni ale Gărzii Roşii, cucerea staniţele, pe care le înapoia pentru că nu-i trebuiau, şi pregătea pentru vară ofensiva generală asupra Moscovei.

— Katia, Katia! zicea Roşcin. Eu stau aici, la căldură, iar acolo bătălia e în toi… Nu se poate, nu se mai poate aşa…

La patru februarie, o mare mulţime de oameni trecu, cu steaguri şi lozinci, prin faţa casei doctorului B.ulavin. Ningea cu fulgi mari, începuse să viscolească, iar trom- boanele urlau *Internaţionala.* Doctorul intră cu zgomot în sufragerie, cu căciula şi cu blana albe de zăpadă.

— Domnilor, s-a încheiat pacea cu nemţii!

Roşcin se uită în tăcere la chipul lui larg şi poznaş, ud de zăpadă, care zâmbea mulţumit de sine, apoi se apropie de fereastră. Prin vălul des al viscolului zăreai şiruri nenumărate de oameni ţinându-se pe după umeri, grupuri care strigau şi râdeau. Nu vedeai decât mantale şi iarăşi mantale, cojocele, femei şi copii. Se revărsa tot norodul de oameni simpli ai Rusiei, ai Rusiei celei adevărate. De unde ieşeau toţi aceştia?

Crispat şi nedumerit, Roşdn îşi înfundă ceafa argintie între umeri. Katia îi atinse uşor umărul cu obrazul: prin geamul înalt vedea trecând o viaţă pe care n-o înţelegea…

— Uite, Vădim, făcu ea, ce feţe vesele au… Să fie oare într-adevăr sfirşitul războiului? Nu-mi vine a crede. Ce fericire ar fi…

Îndepărtându-se de ea, Roşcin îşi încleştă mâinile la spate. Expresia gurii lui era crudă:

— Se bucură prea devreme…

Într-o odaie mică şi boltită stăteau în jurul unei mese cinci bărbaţi cu surtuce mototolite sau cu bluze soldăţeşti de postav. Feţele lor erau negre de nesomn. Pe postavul ars pe alocuri, care acoperea masa, printre hârtii, mucuri de ţigări şi bucăţi de pâine, erau pahare cu ceai şi aparate de telefon. Din când în când, uşa dinspre coridorul lung, care vuia de oameni, se deschidea, şi un militar spătos, plin de curele, intra în odaie, aducând hârtii la semnat.

Cel care prezida, al cincilea din capăt, era un bărbat mic de statură, îmbrăcat cu un surtuc scurt, cenuşiu. Stătea într-un fotoliu prea înalt pentru el şi părea că aţipise. Îşi dusese palma stingă la frunte, acoperindu-şi ochii şi nasul, de nu i se vedeau

decât gura tăiată drept, cu mustaţa aspră, şi obrazul nebărbierit, pe care tresărea mereu un muşchi. Numai cine-l cunoştea bine ar fi putut să vadă că, printre degetele cu care-şi apăra faţa obosită, un ochi pătrunzător şi viclean se uita la raportor, observând în acelaşi timp orice schimbare de pe feţele celor din jur.

Telefoanele zbârnâiau aproape neîntrerupt. Acelaşi militar spătos şi plin de curele ridica receptoarele şi răspundea sacadat, cu glasul pe jumătate: „Da, Consiliul comisarilor poporului. Consfătuire. Nu, nu se poate…" Din când în când, din coridor, cineva se împingea în uşă, smucind minerul de alamă. Afară sufla vântul dinspre mare, aruncând în ferestre ploaie şi gheaţă.

Raportorul termină. Dintre cei de faţă, unii îşi plecară capetele, alţii îşi cuprinseră tâmplele în mâini. Cel care prezida îşi mută palma mai sus pe craniul pleşuv şi scrise o notiţă, în care sublinie apăsat un cuvint, de trei ori, până când peniţa se înfipse în hârtie. Aruncă apoi notiţa celui de-al treilea din stânga lui, un bărbat uscăţiv, cu mustăţi negre şi cu părul pieptănat în sus.

Acesta citi, zâmbind pe sub mustaţă, şi-i răspunse pe aceeaşi hârtie…

Fără să se grăbească, preşedintele rupse hârtia în bucăţele, uitându-se afară, unde se învălmăşea şi urla viscolul.

— Armată n-avem, alimente n-avem… Raportorul are dreptate, ne zbatem în gol, începu el cu glas înăbuşit. Nemţii înaintează şi vor continua să înainteze. Raportorul are dreptate…

— Dar asta înseamnă că totul s-a sfârşit? Care-i soluţia? Să capitulăm? Să reluăm lupta în ilegalitate? Il întrerupseră câteva glasuri.

— Care este soluţia? şi preşedintele îşi strânse pleoapele. Soluţia e să ne batem. Să ne batem crunt Să-i zdrobim pe nemţi. Iar dacă nu-i putem zdrobi, să ne retragem la Moscova. Şi dacă nemţii iau Moscova, să ne retragem în Urali. Vom crea acolo republica Uralo-Kuz- neţkaia. Vom avea acolo cărbuni, fier şi un proletariat combativ. Vom evacua acolo muncitorii din Piter. Mai bine nu se poate. Iar dacă va fi nevoie, ne vom retrage şi până în Kamciatka. Un singur lucru să avem în minte: să păstrăm neatinsă floarea clasei muncitoare, să n-o lăsăm să fie căsăpită.

Şi atunci vom ocupa din nou şi Moscova, şi Piterul... Iar în Occident lucrurile se vor mai schimba încă de douăzeci de ori... Bolşevicii nu-şi pleacă fruntea şi nici nu-şi pierd capul...

Cu o neaşteptată vioiciune, sări din fotoliul lui înalt, se îndreptă cu mâinile în buzunare spre uşile de stejar şi deschise larg un canat. În lumina slabă şi în aerul greu care venea din coridor, feţele brăzdate, trase, mustăcioase şi cu ochii aprinşi ale muncitorilor din Piter se apropiară de el. El ridică mina lui mare, pătată cu cerneală:

— Tovarăşi, patria socialistă e în primejdie

II

La începutul iernii, două puhoaie de oameni se ciocneau în nodurile de cale ferată din sudul Rusiei. Fruntaşi ai vieţii publice, militari în civil, comercianţi, poliţişti, moşieri scăpaţi din conacele mistuite de flăcări, afacerişti, actori, scriitori, funcţionari, adolescenţi care pre- simţeau vremurile lui Fenimore Cooper, într-un cuvânt, toată populaţia pestriţă şi zgomotoasă de până mai ieri a celor două capitale fugea de viziunile de apocalips ale nordului spre ţinuturile bogate în grâne de pe malul Donului, Cuban şi de pe Terek.

În întâmpinarea lor venea din sud, ca o masă compactă, armata de un milion de oameni din Transcaucazia. Oamenii erau înarmaţi, aveau tunuri, muniţii, vagoane cu sare şi cu zahăr şi articole de manufactură. La încrucişarea celor două puhoaie se isca totdeauna o învălmăşeală de care profitau spionii gărzilor albe. Cazacii din staniţe ieşeau în întâmpinarea trenurilor ca să-şi cumpere puşti, iar mujicii bogaţi schimbau pâinea şi slănina pe articole de manufactură. Peste tot mişunau tot felul de bandiţi şi de escroci mărunţi. Cei care erau prinşi erafu ucişi pe loc chiar acolo, pe terasamentul căii ferate.

Liniile de apărare ale gărzilor roşii nu puteau fafi mare lucru şi erau rupte ca nişte pânze de păianjen. Nemărginite erau stepele, şi libertatea de mişcare, nemărginită. Pe acolo, chiar şi în vremurile de demult, oamenii umblau cu căciula împinsă pe ceafă. Totul părea lipsit de trăinicie, vremelnic, tulbure. Azi erau la putere pripăşiţii şi cei cu pământ puţin, care alegeau sovdepul; mâine, cazacii din staniţe îi împrăştiau pe comunişti cu sabia, mânând ştafete cu „carte“ în căciulă la Novocer-kassk, la atamanul Kaledin. Puţin le păsa cazacilor «noua ocârmuire de la Piter.

Dar pe la sfârşitul lui noiembrie, glasul noii ocârmuin de la Piter răsună cu asprime. Atunci se alcătuiră cele dintâi detaşamente revoluţionare din matrozi, muncitoh şi soldaţi. Eşaloanele călătoreau în vagoane dărăpănate. Aceşti luptători nu se supuneau tocmai uşor comandamentului, urlau şi făceau scandal, se luptau cu înverşunare, dar dădeau îndărăt la cea mai mică înfrângeie şi, după ce se sfârşea bătălia, se adunau în mitinguri grandioase, unde izbucneau în ameninţări cumplite la adresa comandanţilor.

După planul care fusese întocmit, ţinutul Donului şi al Cubanului urmau să fie înconjurate din trei părţi: dinspre nord-vest înainta Sablin, despărţind Donul de Ucraina, Sivers se apropia în semicerc de Rostov şi Novo- cerkassk, iar dinspre partea Novorossiiskului atacau detaşamentele matrozilor din flota Mării Negre. În acelaşi timp, în interiorul ţinutului, în regiunile industriale şi miniere se pregătea răscoala.

În ianuarie, detaşamentele roşii se apropiau de Ta- ganrog, Rostov şi Novocerkassk. În staniţele Donului, duşmănia dintre cazaci şi pripăşiţi nu mersese încă atât de departe ca să ajungă să pună mina pe arme. Donui nu se mişca. Sub presiunea roşiilor, trupele puţin numeroase ale atamanului Kaledin părăseau poziţiile fără luptă.

Din partea roşiilor se ivi o primejdie de moarte: la Taganrog muncitorii se răsculaseră şi izgoneau din oraş regimentul de voluntari al lui Kutepov. Lângă Novocerkassk, detaşamentul roş. U al comisarului Podtiolkov zdrobise şi distrusese cea din urmă linie de apărare a ata- manului.

Atamanul Kaledin adresă atunci Donului un ultim apel deznădăjduit: îi cerea oameni pentru singura formaţie militară stabilă, pentru armata de voluntari improvizată la Rostov de generalii Komilov, Alexeev şi Denikin. Dar la apelul atamanului nu răspunse aproape nimeni…

La 29 ianuarie, Kaledin îşi convocă guvernul în palatul din Novocerkassk. În sala albă în jurul unei mese în semicerc, se aşezară cele paisprezece căpetenii de ţinut ale Oastei Donului, faimoşi generali şi reprezentanţi ai „Centrului din Moscova pentru combaterea anarhiei şi a bolşevismului’*. Atamanul, bărbat înalt şi posomorit, cu mustăţile atârnând în jos, vorbi calm, cu glas de moarte:

— Domnilor, trebuie să vă aduc la cunoştinţă că situaţia

noastră este desperată. Forţele bolşevicilor cresc pe zi ce trece. Kornilov îşi recheamă unităţile de pe frontul nostru, şi e neclintit în hotărârea lui. La apelul pe care l-am făcut în vederea apărării Donului n-au răspuns decât o sută patruzeci şi şapte de baionete. Populaţia Donului şi a Cubanului nu numai că nu ne sprijină, dar ne e de-a dreptul duşmănoasă. De ce oare? Cum să numim această ruşinoasă catastrofă? Lichelismul, teama fiecăruia dintre noi pentru pielea lui ne-a pierdut pe toţi. Nu mai avem simţul datoriei, nu mai avem simţul onoarei. Vă invit, domnilor, să vă depuneţi mandatele şi să treceţi puterea în alte mâini. Apoi se aşează şi adăugă, fără să se uite la nimeni: Domnilor, vorbiţi scurt, timpul trece…

Ajutorul atamanului, Mitrofan Bogaevski, zis „privighetoarea Donului”, îi strigă cu răutate:

— Cu alte cuvinte, ne propui să trecem puterea în mâinile bolşevicilor?

— Guvernul trupelor e liber să facă aşa cum crede de cuviinţă, îi răspunse atamanul şi părăsi imediat şedinţa.

Ieşi printr-o uşă laterală şi se îndreptă gu paşi grei spre locuinţa lui.

Privi pe fereastră norii trişti de zăpadă şi copacii goi ce se legănau în parc. Apoi îşi strigă nevasta. Dar nu-i răspunse nimeni. Trecu atunci în dormitor. Focul pâlpâia în şemineu. Îşi scoase tunica şi crucea de la piept, se iit§ pentru ultima oară la harta militară care atâma deasupra patului, ca şi cum n-ar fi fost încă pe deplin convinsde adevăr. Steguleţe roşii, dese, înconjurau Donul şi câmpiile Cubanului. Un singur steguleţ tricolor mai rămăsese întpt cu acsul în punctul negru al Rostovului. Atât. Atamasul scoase din buzunarul de la spate al pantalonilor albaştri cu lampas un *brovming* plat şi cald şi-şi trase un glonte în inimă.

La nouă februarie, generalul Kornilov îşi retrase mica lui armată de voluntari, alcătuită numai din ofiţeri, iun» cheri şi cădeţi, precum şi convoaiele de căruţe ale genera» lilor şi refugiaţilor de seamă din Rostov şi trecu Douui cu ele, apucând spre stepă.

încruntat, mic de statură şi cu figură de calmuc, generalul păşea în fruntea trupelor. Mergea pe jos, cu o raniţă soldăţească în spinare. Intr-una din căruţele convoiului se afla generalul Denikin, învelit într-o pălurâ din piele de tigru, nenorocit şi

bolnav de bronşită…

Stepele roşcate, măturate de zăpadă, lunecau în urma vagonului. Pe fereastra spartă sufla vântul proaspăt, aducând mireasmă de pământ dezgheţat. Katia se uita afară. Capul şi pieptul îi erau înfăşurate într-un şal de Orenburg, înnodat la spate. Îmbrăcat cu o manta sol. Dăţească şi cu chipiu rupt pe cap, Roşcin moţăia eu picioarele întinse. Trenul înainta încet. Copacii înalţi şi goi, plini de cuiburi, se întindeau până departe, apropiindu-şi crengile. Pilcuri de ciori de câmp se învârteau pe deasupra lor sau se legănau pe crengi. Katia se lipi mai tare de fereastră. Păsările croncăneau sălbatic, tulburate de apropierea primăverii, aşa cum croncăneau pe vremuri, în copilăria ei îndepărtată, prevestind dezgheţul, negurile şi cele dintâi furtuni.

Katia şi Roşcin călătoreau spre sud. Dar încotro, se duceau poate la Rostov, la Novocerkassk, sau într-una din staniţele de pe Don, acolo unde se pregătea războiul civil? Roşcin dormea, cu capul căzut într-o parte. Faţa lui era trasă, barba crescută. În jurul gurii strâmbate a dezgust se adânceau cute aspre. Katiei i se făcu deodati frică: faţa aceea nu era a lui, era o faţă străină, cu nasul ascuţit… Vântul aducea pe fereastră croncănitul ciorilor, Vagonul înainta încet, hurducându-se la macazuri. Pe drumul nepietruit şi noroios, care tăia stepa pieziş, se înşirau nenumărate căruţe încărcate, cai mici cu coama bogată, teleguţe stropite cu noroi şi oameni bărboşi şi înfiorători, cu înfăţişare de străini. Roşcin sforăia sau gemea răguşit, chinuitor. Katia îi atinse obrazul cu mâinile tremurătoare:

— Vădim, Vădim…

Sforăitul de spaimă care-i umfla nările încetă dintr-o dată. Roşcin deschise ochii, buimăcit…

— Ei, drăcie! Visez prostii…

Vagonul se opri. Printre ţipetele ciorilor, se auziră de afară glasuri omeneşti. Femei încălţate cu cizme bărbăteşti, cu saci în spinare, alergau înghesuindu-se şi se urcau intr-un vagon de marfă, arătându-şi pulpele albe. Pe fereastra compartimentului se repezi spre Katia un cap zburlit, cu o şapcă soioasă, cu ochi de urs şi cu barba, crescută până sub ochi, despărţită în şuviţe.

— N-aveţi cumva o mitralieră de vânzare?

Pe banca de sus cineva oftă, se întoarse greoi, apoi o voce răspunse, glumind:

— Nu avem decât tunuri. Mitralierele le-am vândut toate…

— Ce să facem cu tunurile? zise mujicul strâmbându-şi gura în aşa fel, încât barba i se desfăcu întocmai ca o mătură.

Se ridică în coate pe fereastră, uitându-se cu viclenie în compartiment, să vadă dacă nu cumva se găseşte ceva de preţ pe-acolo. Atunci de pe banca de sus sări un soldat înalt, cu faţa largă, cu ochi albaştri de copil şi cu capul ras ca-n palmă. Îşi strinse cu o mişcare puternică cureaua mantalei.

— Matale, tătucă, ar trebui să stai acasă, pe cuptor. Nu vezi că nu-ţi mai prieşte lupta?

— De! Asta aşa-i, răspunse mujicul. Ar cam fi vremea să stau acasă pe cuptor... Dar vezi, soldăţelul tatii, că acuma nu-s vremuri de dormit pe cuptor. Nu-i chip. Trebuie să faci rost de-ale gurii...

— Prin jaf?

— Ei, asta-i!

— Atunci ce-ţi trebuie mitralieră?

— Cum să-ţi spun? şi omul strâmbă din nas, scăr- mănându-şi lina de pe obraz cu mâna lui scorţoasă, ca să-şi ascundă strălucirea ochilor, care râdeau cu viclenie. Mi s-a întors un fecior de pe front şi-mi tot spune întruna: „Du-te, tătucă, du-te la gară şi vezi de fă rost de vreo mitralieră. Aş da pe ea până la patru puduri de grâuşor...” Ce zici de asta?

— Kulaci, nu glumă! făcu soldatul şi începu să râdă. Diavoli împieliţaţi! Şi câţi cai ai, tătucă?

— Apoi mi-a dat Dumnezeu vreo opt... Da niscai lucruşoare, sau poate ceva arme n-aveţi de vânzare?...

Se mai uită o dată la cei din compartiment, apoi deodată surâsul şi strălucirea ochilor i se stinseră. Se întoarse, ca şi cum cei din vagon n-ar fi fost oameni, ci gunoaie, şi o luă prin noroiul de pe peron, şfichiuind aerul cu biciuşca.

— L-aţi văzut? întrebă soldatul, uitându-se senin la Katia. Are opt cai! Iar feciori trebuie să aibă vreo doisprezece. Îi încalecă pe cai şi-i trimite la plimbare, prin stepă, să jefuiască. Iar el rămâne pe cuptor, cu dosul în grăunţe, să strângă şi să păzească prada...

Soldatul îşi mută ochii la Roşcin. Şi deodată sprânce- nele i se înălţară şi obrazul i se lumină.

— Vădim Petrovici, dumneavoastră eraţi?

Roşcin aruncă spre Katia o privire iute, dar era prea târziu.

— Bună ziua, zise şi întinse mâna.

Soldatul i-o strânse cu putere şi se aşează alături de el.

Katia simţea că Roşcin nu mai era în apele lui.

— Uite că ne-am întâlnit, făcu el, acru. Îmi pare bine că te văd viu şi nevătămat, Alexei Ivanovici... Eu, după cum vezi, umblu în haine de bal mascat...

Katia înţelese atunci că soldatul acela era Alexei Kra- silnikov, fosta ordonanţă a lui Roşcin. Vădim Petrovici îi vorbise de multe ori despre el ca de un tip desăvârşit de mujic rus, isteţ şi priceput. I se părea ciudat că Roşcin se purta acum atât de rece cu el. Dar Krasilnikov înţelegea, pesemne, motivele purtării lui. Zimbi şi aprinse o ţi- gară, apoi întrebă cu glasul scăzut, luându-şi un aer preocupat:

— E soţia dumneavoastră?

— Da, m-am însurat. Să vă prezint. Uite, Katia, ăsta-i îngerul meu păzitor, ţi-aduci aminte? Ţi-am povestit... Ei, am terminat şi cu războiul, Alexei Ivanovici... Ce să-i faci? Felicitările mele pentru pacea asta ruşinoasă... Un- de-s vulturii Rusiei, hai?... Uite, acum mă strecor spre sud cu nevastă-mea... Mai aproape de soare... Cuvântul „soare" sună cam nefiresc. Roşcin se încruntă deodată, dar Krasil- nikov nici nu clipi. Nu ne mai rămâne nimic altceva de făcut. Patria recunoscătoare ne-a răsplătit... cu o baionetă în burtă!... Se scutură de parcă l-ar fi pişcat un purice. Suntem în afară de lege, suntem duşmani ai poporului! Aşa că...

— De, e cam greu pentru dumneavoastră! şi Krasil- nikov se uită pe fereastră, făcu ochii mici şi clătină din cap. Afară, dincolo de gardul rupt, se vedea mulţimea adunată în grădiniţa gării. Sunteţi ca intr-o ţară străină. Eu vă înţeleg, Vădim Petrovici, dar alţii n-or să vă înţeleagă. Nu cunoaşteţi poporul nostru...

— Adică cum nu-l cunosc?

— Aşa... Şi nici nu l-aţi cunoscut vreodată. Aţi fost înşelat de când v-aţi născut.

— Cine m-a înşelat?

— Noi v-am înşelat, noi, soldaţii, mujicii... Iar când intorceaţi capul, noi râdeam... Eh, Vădim Petrovici! Vitejie, devotament, dragoste de ţar şi patrie, toate astea le-au scornit boierii, iar noi le rumegam pe limba noastră soldăţească... Eu sunt mujic. Acum mă duc la Rostov după frate-meu. Zace rănit, un glonte ofiţeresc i-a sfărâmat pieptul. Îl iau cu mine şi mă întorc înapoi în sat. Poate că ne-om apuca de treburi ţărăneşti, poate c-om

porni la luptă… Om vedea noi… De bătut, însă, ne-om bate de bunăvoie, crunt, fără duruit de tobă. Nu, nu vă duceţi în sud, Vădim Petrovici. Nu vă aşteaptă nimic bun acolo…

Roşcin îl privi cu ochii aprinşi, umezindu-şi buzele uscate. Krasilnikov se uita din ce în ce mai atent la cele ce se petreceau în grădiniţa gării, unde larma duşmănoasă sporea din clipă în clipă. Câţiva oameni se urcaseră prin copaci, să vadă mai bine.

— Vă spun că, oricum, n-o s-o scoateţi la capăt cu poporul. Voi, burjuii, sunteţi ca nişte străini. E un cuvint primejdios astăzi: e ca şi cum ai spune hoţ de cai… Ce folos că generalul Kornilov era un bun luptător? Cu mina lui mi-a pus crucea „Sfântul Gheorghe” pe piept… Şi cu ce s-a ales? A vrut să ridice staniţele pentru Adunarea Constituantă, şi mare brânză a făcut? N-a ştiut să-i vorbească poporului, cu toate că părea a-l cunoaşte… Merge vorba că s-ar fi bătând acum prin stepele Cubanului, ca un câine încolţit de-o haită de lupi… Iar mujicii zic: „Apoi, iaca, turbă burjuii de ciudă că nu i-au lăsat să-şi facă mendrele la Moscova!“ Iar dacă-i vorba de puşcuţe, apoi să n-aveţi grijă: le ţin oamenii curăţate şi unse, că poate-or mai prinde bine odată… Aşa-i, Vădim Petrovici, intoarceţi-vă cu soţia dumneavoastră în capitală. Acolo-i mai sigur decât printre mujici. Uitaţi-vă ce fac! Şi deodată ridică glasul şi se încruntă: Uitaţi-vă, îl omoară!

În grădiniţă drama se apropia de sfârşit. Doi soldaţi spătoşi, cu chipuri fioroase, ţineau cu nădejde un om firav, îmbrăcat cu o haină groasă de flanelă, ruptă la piept. Era nebărbierit, palid ca un mort şi cu nasul tumefiat. O dâră de sânge i se prelingea pe la colţul gurii tremurătoare. Cu ochii strălucitori, deschişi peste măsură, aproape albi, omul se uita la o ţărancă tânără, ieşită din minţi, care aci îşi smulgea şalul gros de pe cap, aci se lăsa la pământ frământându-şi fustele, aci se repezea la el şi-l înşfăca de părul ciufulit, strigând cu încântare parcă:

— Mi i-a furat! Mi i-a scos de sub fuste, neruşinatul! Dă-mi banii! Apoi se încleşta de obrazul lui şi rămânea aşa, ca încremenită.

Pe neaşteptate, omul se smulse din strânsoarea ei, dar soldaţii cei spătoşi îl stăpâniră. Femeia chiui. Îmbrincind lumea, mujicul de la fereastră, cel cu capul de urs, îşi făcu loc şi, dând femeia la o parte cu umărul, îl pocni pe cel încolţit drept în obraz, scurt şi apăsat. „Ooo!“ Omul se prăbuşi la pământ. De

sus, din copac, un mujic cu mâneci lungi se aplecă înainte, strigând: „Uite, îl bat!“ Mulţimea se înghesuia tot mai strâns. Se vedeau acum oameni agitându-şi pumnii prin aer, ridicându-se şi aplecându-se deasupra trupului căzut.

Fereastra vagonului lunecă pe lângă mulţime. În sfâr- şit! Katiei i se pusese ca un nod în gât strigătul pe care şi-l înăbuşise. Roşcin făcu o strâmbătură de dezgust. Kra- silnikov clătină din cap:

— Nici vorbă că l-au ucis degeaba. Muierile astea-s în stare să scoată din sărite şi pe dracul! îs mai rele decât bărbaţii. Ce-au ajuns şi ele în aceşti patru ani, parcă nici nu-ţi vine-a crede! Când m-am întors din război, le-am găsit schimbate, parcă-s altele! Nu-i chip să le mai mângâi cu hăţurile... Ba mai degrabă ia seama: nu te-ncrunta, c-o păţeşti! Amarnice s-au mai făcut muierile!...

La prima vedere, motivul pentru care „organizatorii salvării Rusiei”, comandanţii supremi Alexeev şi Lavr Kornilov, îşi duseseră grupul lor de ofiţeri şi de iuncheri (cinci mii de oameni, cu o artilerie ca vai de ea, aproape fără obuze şi cartuşe) la sud, spre Ekaterinodar, în inima bolşevismului care prinsese în semicerc capitala cazacilor din Cuban, părea greu de înţeles.

Un plan strategic temeinic nu părea a sta la baza acestei acţiuni. Armata de voluntari fusese izgonită din Rostovul pe care nu era în stare să-l apere. Acolo, în stepele Cubanului, armata rătăcea fugărită de vârtejul revoluţiei. Totuşi, era la mijloc şi un plan politic, dar care n-avea să iasă la iveală decât după două luni. Ridicarea căzăcimii bogate împotriva pripăşiţilor – adică împotriva întregii populaţii venite de pe alte meleaguri, care trăia din arendarea pământurilor căzăceşti, fără să aibă drepturi sau privilegii deosebite – era inevitabilă: în Cuban se găseau un milion şapte sute de mii de pripăşiţi la un milion patru sute de mii de cazaci.

Inevitabilă era şi încercarea pripăşiţilor de a pune mâna pe pământ şi pe putere, şi tot atât de inevitabilă răzvrătirea cazacilor, cu arma în mână, ca să-şi păstreze privilegiile. Pripăşiţii erau conduşi de bolşevici. La început, cazacii nu voiau să aibă pe nimeni mai mare peste ei: ce putea fi mai minunat decât să rămână ei mari şi tari prin staniţe? Dar în februarie, aventurierul Golubov, cazac de origine, năvăli cu douăzeci şi şapte de oameni în Novocerkassk, în plină şedinţă a statului-

major de campanie al atamanului Nazarov. Amenințând cu pistolul, începu să strige, în timp ce închizătoarele puștilor țăcăneau: „în picioare, spurcăciunilor! Atamanul sovietic Golubov a venit să preia puterea!“ Și, într-adevăr, îl împușcă pe atamanul Nazarov, împreună cu tot statul lui major, a doua zi, în pădurice de lângă oraș ca să-i ia apoi buzduganul de ataman. După ce mai împușcă încă vreo două mii de ofițeri de cazaci, luă calea stepei și-l prinse pe Mitro- fan Bogaevski, pe care-l târî pe la mitinguri ca să facă propagandă pentru Donul liber și pentru atămănia lui. În sfârșit, își găsi moartea la un miting, în staniţa Zaplav- skaia. În februarie căzăcimea nu mai avea căpetenie, iar Velikorusia, flămândă și răvășită, împingea dinspre nord, nerăbdătoare...

Să se pună în fruntea cazacilor, așezându-se la Ekate- rinodar; să mobilizeze trupele regulate căzăceşti; să despartă Caucazul, împreună cu petrolul de la Groznîi și Baku, de Rusia bolșevică și să-și afirme credinţa faţă de aliaţi, acestea erau pentru moment planurile comandamentului armatei de voluntari, care pornise în marșul numit mai târziu „marșul de iarnă“.

Marinarul Semion Krasilnikov, fratele lui Alexei, se întinsese împreună cu alții pe arătură, pe coama râpii din apropierea terasamentului de cale ferată. Alături de el, un soldat scormonea în grabă pământul cu lopata, ca o cârtiță. După ce-și făcu adăpostul, întinse puşca în faţa lui și se întoarse către Semion:

— Vârâ-te mai adânc în pământ, frăţioare.

Semion scormoni cu greu bulgării lipicioși de sub el. Gloanţele își cântau cântecul pe deasupra capetelor lor. Lopata sună, izbind o cărămidă. Omul înjură și se ridică în genunchi, dar ceva fierbinte îl lovi în piept. Se înecă și căzu cu faţa în șanțul pe care-l săpase.

Era în timpul uneia din numeroasele încăierări, de scurtă durată, care aţineau calea armatei de voluntari. Ca totdeauna, forţele roșiilor erau mai numeroase. Ei puteau să se și bată, dar în același timp își puteau îngădui să se retragă fără vreun neajuns: în această perioadă inițială a războiului, victoria în luptă nu era obligatorie pentru ei.

Dacă poziţia nu era tocmai bună, sau în cazul când „ca- deții” își arătau prea tare colții, nu-i nimic, își ziceau, îi respingem noi altădată! Și-l lăsau pe Kornilov să treacă înainte.

Pentru armata de voluntari, însă, fiecare luptă era o problemă de viaţă sau de moarte. Armata trebuia să învingă şi să înainteze, împreună cu convoaiele şi răniţii, câte o etapă pe zi. Nu avea unde să se retragă. De aceea, oamenii lui Kornilov luptau cu deznădejde, şi învingeau. Şi de data aceasta se întâmplă acelaşi lucru.

La o jumătate de kilometru de lanţurile de trăgători culcaţi sub focul mitralierelor, Kornilov stătea înfipt, cu picioarele desfăcute, pe un stog de fân rămas acolo de anul trecut. Se uita cu binoclul, ţinându-şi coatele ridicate. Pe spate îi flutura un sac de pânză. Purta descheiat cojocul negru, tivit cu blană cenuşie. Îi era cald. De sub mâna cu binoclul se vedea o bărbie încăpăţânată, acoperită cu păr cărunt şi des.

Jos, rezemat de stog, stătea locotenentul Dolinski, aghiotantul comandantului, un tinerel cu ochi mari şi sprâncene negre, îmbrăcat cu manta ofiţerească şi cu chipiul pus ştrengăreşte pe-o ureche. Înghiţind nodul care i se urca în gât de frică, se Uită în sus spre barba căruntă a comandantului, ca şi cum în această barbă, atât de apropiată şi de omenească, ar fi stat acum toată nădejdea lui de scăpare.

— Excelenţa-voastră, daţi-vă jos, vă rog. Ar putea să vă nimerească... repeta el întruna.

Buzele vinete ale lui Kornilov se desfăcură, şi gura lui rânji ca într-un spasm. Prin urmare, lucrurile nu mergeau bine. Acum, Dolinski nu se mai uita spre locul unde, în stepa verde-arămie, se ridicau umbre mici şi negre Şi unde înaintau, în salturi, lanţurile strânse ale bolşevicilor. Intr-acolo porneau, vâjâind, şrapnele. Dar el ştia că mai rămăseseră puţine obuze, al dracului de puţine (... „Bummmro!“ Tunul de şase ţoii al roşiilor bubuia cumplit dincolo de podul care sărise în aer. Mitraliera ţăcănea grăbită. Undeva, aproape, gloanţele bâzâiau ca albinele pe deasupra capului comandantului.

— Excelenţa-voastră, o să vă nimerească...

Kornilov lăsă binoclul în jos. Faţa lui cafenie, de calmuc, cu ochii negri ca de cocârlie, se crispase toată. Călcând peste paie, se întoarse şi se aplecă spre tekinii 1 descălecaţi, care stăteau în spatele stogului: garda lui personală. Erau oameni slabi, cu picioarele strâmbe, cu căciuli mari şi rotunde, de oaie, şi cu caftane vărgate, în culoarea somonului. Stăteau nemişcaţi, ca şi cum ar fi pozat, ţinându-şi de căpăstru caii costelivi.

Kornilov dădu un ordin cu glas tăios, ca un lătrat, arătând cu mâna spre râpă. Tekinii săriră în şa, sprinteni ca pisicile. Unul din ei strigă ceva pe limba lui, cu glas gutural. Ceilalţi îşi traseră din teacă săbiile curbe şi porniră, întâi în trap, apoi în galop, în direcţia râpii, unde se vedea arătura neagră şi, mai departe, terasamentul de cale ferată.

Semion Krasilnikov stătea întins pe-o coastă. Îi era mai la îndemână aşa. Cu un ceas înainte se simţea puternic şi plin de înverşunare. Acum era slăbit, gemea des şi scuipa sânge cu greu. În dreapta şi-n stânga lui, tovarăşii trăgeau focuri dezordonate. Se uitau, ca şi el, spre dâmbul roşcat de dincolo de râpă. Un pâlc de călăreţi, vreo cincizeci la număr, cobora în goană dâmbul, revărsându-se ca o lavă: atacul rezervei de cavalerie a albilor.

Din spatele lui Krasilnikov, un om veni în goană şi căzu în genunchi alături de el, strigând mereu, lăsându-se la pământ şi agitându-şi *mauser*-l/l. Era îmbrăcat cu o scurtă de piele neagră. Călăreţii se năpustiră în râpă. Omul cu scurta de piele striga, cu un glas nu tocmai mi- lităresc, dar aprig şi stăruitor:

— Să nu dea dracul să vă retrageţi I Să nu dea dracul!

Şi deodată, din marginea de dincoace a râpii, începură să se ridice căciulile uriaşe, şi un urlet prelung, ca un vuiet de vânt, umplu văzduhul. Veneau tekinii. Aplecaţi cu caftanele lor vărgate pe coamele cailor, goneau peste pământul cleios, peste brazdele pe care se mai vedea încă zăpada murdară. Prin aer zburau bucăţi de noroi desprinse de pe copitele cailor. „I-aaa-i-aaa!“ urlau

— Cel mal numeros trib turkmen.

de sub căciuli feţele negre şi mustăcioase, încremenite în rânjet. Săbiile curbe aveau luciri de ape. Nu, ai noştri nu vor putea să reziste atacului cavaleriei! Mantalele cenuşii se ridicau de pe arătură. Oamenii trăgeau, apoi dădeau îndărăt. Comisarul cel cu scurta de piele alerga în toate părţile. Se apropie de unul şi-l lovi în spinare:

— Înainte, la baionetă!

Krasilnikov văzu un caftan vărgat prăvălindu-se, parcă inadins, de pe cal. Calul se uită blând şi speriat în jurul lui şi sări într-o parte... Deasupra lanţului de trăgători se auzi un zăngănit de fier, apoi, asemenea unor globuri fumurii, izbucni o salvă de şrapnele, stârnind vâlvătăi galbene. Până şi pe Vaska, ostaşul

cel limbut, cu mantaua largă, îl cuprinse frica. Aruncă puşca. Palid, cu gura căscată, privea moartea care venea în goană spre el. Călăreţii se apropiau, crescând o dată cu caii. Calul unuia din faţă alerga ca un ogar, cu botul în jos, aproape atingând pământul cu burta. Tekinul se dezdoi, înălţându-se în scări. Poalele caftanului îi fluturau în vânt.

— Spurcăciunilor! şi Krasilnikov întinse mâna după puşcă. Eh, s-a isprăvit cu comisarul! (Tekinul îşi avânta calul spre scurta de piele.) Dar trage odată, drace!

Krasilnikov văzu doar sabia cea curbă spintecând scurta de piele… Apoi puhoiul de călăreţi se năpusti ca un val asupra lanţului de trăgători. Un miros iute de sudoare de cal se răspândi în văzduh.

Tekinii trecură dincolo, cârmind pe flanc. Spre arătură veneau din râpă, poticnindu-se, mantale de un cenuşiu- deschis şi negre, pe care străluceau, boiereşte, epoleţii.

— Umrra!

Lupta se mută spre linia ferată. Krasilnikov auzi încă multă vreme gemetele comisarului spintecat de sabie. Împuşcăturile se făceau din ce în ce mai rare. Amuţiră şi tunurile. Krasilnikov închise ochiL Capul îi vuia, pieptul îl durea. Îi era milă de el singur şi n-ar fi vrut să moară. Trupul îngreuiat îl trăgea spre pământ. Se gândea cu jale la nevasta lui, la Matriona. Se prăpădeşte singură. Îl aştepta, îi scrisese la Taganrog: „întoarce-te acasă…” Dacă l-ar vedea acum, Matriona i-ar lega rana şi i-ar da ceva de băut. Ce bine i-ar face să bea un pic de zer…

Când auzi sudălmi şi glasuri, nu de-ale lor, ci boiereşti, Krasilnikov deschisese ochii. Patru bărbaţi se îndreptau spre el: unul era îmbrăcat într-un caftan cerchez cenuşiu, doi aveau mantale ofiţereşti, iar al patrulea purta o manta studenţească, cu galoane de subofiţer. Ţineau puştile vânătoreşti la subsuoară.

— Uite un marinar, porcul! înfige baioneta în el, lepădătura! strigă unul din ei.

— Nu face, şi-a dat duhul… Uite, ăsta-i viu…

Se opriră în dreptul lui Vaska cel limbut, cane zăcea la pământ. Omul îmbrăcat cu caftan cerchez răcni deodată, ca turbat:

— În picioare 1 şi-l izbi cu cizma.

Krasilnikov îl văzu pe Vaska ridicându-se, îi văzu şi obrazul plin de sânge.

— Drepţi! Mâinile la vipuşcă! strigă cel cu caftanul, lovindu-l scurt peste faţă.

Şi imediat toţi patru îşi luară puştile în. Cumpănire. Vaska, începu să se roage, cu glasul înecat de plâns:

— Tt Fie-ţi milă. Tătucă...

Cel cu «caftan făcu o săritură înapoi şi, trăgând scurt fierul în piept, îi înfipse baioneta în pântece. Apoi se întoarse. Şi se depărtă. Ceilalţi se aplecară peste Vaska, trăgii>du-i cizmele din picioare.

După ce împuşcară prizonierii şi puseră foc primăriei din staniţă, ca să răpună de pomină, voluntarii plecară mai departe, spre sud. Pe Semion Krasilnikov îl cule- seră de pe arătură cazacii, care se întoarseră în staniţă cu nevestele, cu copiii şi cu vitele îndată <se convoiul de căruţe al „cadeţilor" dispăru după orizontul scund al stepei abia înverzite.

Semion se temea să nu moară printre străini. Având bani la el, se rugă de-un om să-l ducă cu căruţa până la Rostov. De-acoio îi scrise fratelui său că e greu rănit în piept şi că se teme să nu moară singur printre străini.

Îi mai scrise şi că ar dori s-o vadă pe Matriona. Scrisoarea o trimise printr-un om de prin partea locului.

Până în 1918, Semion îşi făcuse serviciul în flota Mării Negre, ca marinar pe distrugătorul „Kem".

Flota era comandată de âmirahil Kolceak. Cu toată inteligenţa, cu toată cultura şi cu toată dragostea lui pentru Rusia, dragoste pe care o credea dezinteresată, Kolceak nu înţelegea nimic din tot ce se întâmpla şi trebuia, neapărat, să se întâmple. El ştia din ce sunt alcătuite şi cum sunt înarmate flotele din lumea întreagă, putea să ghicească fără greş prin ceaţa mării silueta oricărui vas de război, era un excelent cunoscător în materie de mine şi unttl din iniţiatorii măririi capacităţii de luptă a flotei ruse după bătălia de la Ţuşima. Dar dacă înainte de 1917 i-ar fi vorbit cineva despre politică, ar fi răspuns că politica nu-l interesează, că nu pricepe nimic şi că de politică nu se ocupă decât studenţii şi studentele jerpelite şi evreii.

Pentru el Rusia era reprezentată prin escadra de cuirasate fumegânde de pe întinsul mării (cele existente şi cele proiectate) şi prin steagul sfântului Andrei, cate flutura mândru în vârfiul catargului de pe nava-amiral, spre groaza Germaniei. Îi

plăcea u! şa de la intrarea Ministerului de Război, severă şi elegantă (în stilul marelui imperiu), îl eunoştea pe portar (care de fiecare dată îi seotea părinteşte mantaua, spunându-i: „Afurisită vreme, Alexandr Vasilievici!“) şi se simţea bine întrs camarazii lui, oameni binecrescuţi şi eleganţi, şi în atmosfera intimă de cerc închis a clubului ofiţeresc. Împăratul întruchipa tot acest sistem şi toate aeeste tradiţii.

Kolceak iubea, fără îndoială, şi cealaltă Rusie, lumea aceea care se alinia pe punte cu berete marinăreşti cu panglici şi cu feţe largi, musculoase şi arse de soare. Lumea aceea cânta cu glasuri frumoase rugăciunea de seară, în amurg, când se cobora pavilionul, şi murea „cu abnegaţie” când i se poruncea să moară. Aveai de ce te mândri cu ea!

în 1917, Kolceak jură fără şovăire credinţă guvernului provizoriu, rămânând să comande în continuare flota Mării Negre. Suportă cu amărăciune, ca pe ceva inevitabil, căderea capului imperiului şi luă act, scrişnind din dinţi, de comitetele de marinari şi de ordinea revoluţiei. Dar toate acestea le făcea numai pentru ca flota şi Rusia să ducă înainte războiul cu nemţii. Dacă nu i-ar mai fi rămas decât o singură şalupă purtătoare de mine, el încă ar fi continuat să lupte. La Sevastopol se duse la mitingurile marinarilor şi, răspunzând cuvântărilor înflăcărate ale oratorilor, muncitori localnici sau veniţi de prin alte părţi, declară că lui, personal, nu-i trebuiau strâmtorile – nici Dardanelele şi nici Bosforul – deoarece nu aveau pământ şi nici fabrici, prin urmare n-aveau ce exporta din Rusia, dar c& era pentru continuarea războiului: voia război şi iar război, însă nu ca un simbriaş al burgheziei. O strâmbătură de dezgust îi schimonosi faţa rasă, cu bărbia puternică, gura lipsită de voinţă şi ochii înfundaţi în cap, când încheie: „Asta o declar ca patriot rus“.

Marinarii râdeau. Nemaipomenit! Până mai ieri oamenii aceştia erau gata să sară în foc şi-n apă pentru patrie şi pentru steagul sfântului Andrei, iar acum îi strigau lui, amiralului: „Jos simbriaşii imperialismului!“ Kolceak pronunţase cuvintele „patriot rus“ apăsat, cu un gest larg, gata parcă să-şi dea sufletul în clipa aceea, cu abnegaţie, iar marinarii – cine dracu le-o fi tulburat minţile? — îl ascultau ca pe un duşman care încerca să-i înşele cu perfidie…

La mitinguri, Semion Krasilnikov auzea că nu „patrioţii” doreau continuarea războiului, ci fabricanţii şi marii moşieri,

care acaparau în felul acesta capitaluri uriaşe, dar că poporul n-avea nevoie de război. Se mai spunea că nemţii sunt şi ei ţărani şi muncitori ca şi cei de la noi şi că şi ei se bat pentru că sunt înşelaţi de burghezia lor sângeroasă şi de menşevici. La mitinguri „fraţii** se arătau îndârjiţi şi răvăşiţi de ură... „O mie de ani a fost înşelat poporul rus! O mie de ani ne-au băut sângele! Moşierii şi burghezii, ah, spurcăciunile! Dar acum ni s-au dezlegat ochii: acum ştim de ce am trăit mai rău decât vitele. Iată cine e duşmanul!“ Şi, ascultându-i pe oratori, cu toate că-i era grozav de dor de gospodăria părăsită şi de Matriona, nevasta lui cea tânără, Semion îşi încleşta pumnii, se ameţea ca toţi ceilalţi de beţia revoluţiei şi uita de dorul de casă, şi de nevasta lui, Matriona cea frumoasă...

O dată venise de la Piter un agitator de frunte, unul Vasili Rubliov. Întrebase: „Multă vreme, măi fraţilor, aveţi să umblaţi aşa ca neghiobii, căscând gura la mitinguri? De mult aţi vost vinduţi capitaliştilor de către

Kerenski! Au să vă mai lase câtva timp să lătraţi, şi după aceea contrarevoluţionarii au să vă spargă capetele la toţi! Daţi-l jos pe Kolceak cât mai e timp şi luaţi flota în mâinile voastre de muncitori şi de ţărani...*

A doua zi, de pe un vas de linie se transmise prin radio un ordin: „Să fie dezarmat întreg efectivul de comandă”. Câţiva ofiţeri se împuşcară, alţii depuseră armele. Pe bordul vasului-amiral „Gheorghi Pobedono- seţ“, Kolceak porunci să se adune tot echipajul. Marinarii se urcară pe punte rizând. Kolceak era în ţinută de paradă.

— Marinari! strigă el cu emfază, cu glasul lui subţire. S-a întâmplat ceva nemaipomenit: duşmanii poporului, agenţii secreţi ai nemţilor, au dezarmat ofiţerii de pe vase. Nici cel din urmă dobitoc nu poate să afirme cu seriozitate că ar exista vreun complot contrarevoluţionar ofiţeresc. Şi, în general, sunt dator să afirm că nu există niciun fel de contrarevoluţie, că nici nu s-a pomenit de aşa ceva printre noi!

Zornăindu-şi sabia, amiralul începu să se plimbe pe punte cu paşi repezi, ca să-şi descarce nervii.

— Înainte de toate, consider tot ce s-a întâmplat ca
0 insultă adusă mie, personal, celui mai înalt în grad dintre ofiţeri. Şi bineînţeles că după asta nu mai pot şi nici nu mai doresc să comand flota. Voi telegrafia imediat guvernului că

părăsesc postul şi plec. Mi-a- junge!

Şi Semion îl văzu smucindu-şi sabia de aur. Încercă să se descingă, se încurcă şi o smulse, în timp ce buzele

1se învineţeau:

— Oricare ofiţer cinstit ar face, în locul meu, la fe'.!

îşi ridică sabia şi o aruncă în mare. Dar acest gest „istoric" nu făcu nicio impresie asupra marinarilor!

Din momentul acela începură să se petreacă în cadrul flotei evenimente grave: barometrul indica furtună. Marinarii, strâns legaţi între ei prin viaţa de mare, sănătoşi, îndrăzneţi şi isteţi, oameni care văzuseră oceane şi ţărmuri străine, mai ageri la minte decât simplii soldaţi şi conştienţi de graniţa hotărâtă dintre cabinele ofiţereşti şi dormitorul lor, erau o forţă care se aprindea uşor. Revoluţia se folosi de ei de la început. „Fraţii" se avântară cu o patimă nestinsă în gheena luptei, aţâţând forţele ostile care mai şovăiau încă, nu se puteau hotărî, aşteptau, rezistau şi făceau pregătiri.

Acum Semion nu mai avea când să se gândea6că la casa şi la nevasta lui. În octombrie cuvintele frumoase se terminară şi începu să vorbească puşca, tntâlneai duşmanul la fiecare pas. În fiecare privire speriată, vicleană şi plină de ură pândea moartea. De la Marea Baltică până la Oceanul Pacific şi de la Marea Albă până la Marea Neagră, Rusia era agitată, tulbure şi sinistră. Cu puşca la umăr, Semion plecă să se bată cu „hidra contrarevoluţionară".

Făcându-şi loc prin mulţimea din gară, cu bocceaua şi cu ceainicul în mână, Roşcin şi Katia trecură, o dată cu puhoiul de oameni, printre barierele de baionete ameninţătoare şi o luară în sus, pe strada principală a Rostovului.

Cu o lună şi jumătate în urmă, floarea societăţii din Petersburg se plimba pe-acolo, colindând din magazin în magazin. Trotuarele erau împestriţate de chipiele ofiţerilor de gardă, care-şi zomăiau pintenii. Nu se auzeau decât conversaţii în franţuzeşte, iar doamnele elegante îşi ascundeau năsucurile în blănuri scumpe, să le ferească de frigul umed. Toată această lume, neînchipuit de uşuratică, se adunase acolo doar ca să-şi petreacă iama, urmând ca pentru timpul nopţilor albe să se întoarcă la Petersburg, în apartamentele şi vilele ei cu portari respectuoşi, cu săli şi coloane, cu covoare şi cu şemineuri în care pilpâia focul. Petersburgul! La urma urmelor, trebuia să se

termine odată şi odată cu toate astea! Doar doamnele elegante şi graţioase n-aveau nici cea mai mică vină…

Dar iată că marele regizor a bătut din palme, şi totul dispăru ca pe o scenă turnantă. Decorul se schimbă. Străzile Rostovului erau pustii. Magazinele aveau uşile bătute în scânduri, vitrinele de cristal erau sparte de gloanţe. Doamnele îşi ascunseră blănurile şi începură să poarte basmale pe cap. O mică parte din ofiţeri fugise cu Kornilov. Ceilalţi, ca la teatru, se transformaseră pe loc în mici burghezi nevinovaţi, în actori, cupletişti sau profesori de dans. Iar vântul de februarie târa pe trotuare grămezi de gunoaie…

— Da, am întârziat, zise Roşcin.

Mergea cu capul plecat. I se părea că trupul Rusiei se frânge în mii de bucăţi. Bolta uriaşă care acoperise imperiul se sfărâmase în cioburi mărunte. Poporul ajunsese ca o turmă. Istoria, trecutul măreţ dispar ca perdelele de ceaţă ale unui decor. Ieşise la iveală o întindere pustie şi goală, trecută prin foc: peste tot, numai morminte… Se sfârşise cu Rusia. Simţea că în suflet i se măcina ceva, că-l dureau cioburile ascuţite a ceea ce fusese neclintit în el, tulpina însăşi a vieţii lui… Păşea poticnindu-se cu un pas în urma Katiei. „A căzut şi Rostovul. Armata lui Kornilov, cel din urmă petic rătăcitor din Rusia, va fi distrusă astăzi sau mâine, şi atunci nu-mi va mai rămâne decât să-mi trag un glonte în tâmplă.”

Mergeau la întâmplare. Roşcin îşi aminti de adresele câtorva camarazi de divizie. Dar poate că fugiseră, sau fuseseră împuşcaţi… „Atunci, nu ne mai aşteaptă decât moartea, aici, pe trotuar…” Se uită la Katia. Mergea liniştită şi modestă, îmbrăcată cu o jachetică scurtă de postav, înfăşurată în şalul ei de Orenburg. Chipul ei dulce, cu ochi mari de un albastru-cenuşiu, se întorcea cu simplitate spre firmele smulse şi spre vitrinele sparte. Colţurile gurii aproape îi surâdeau. „Ce-o fi cu ea? Oare nu-şi dă seama de toată grozăvia situaţiei? Ce înseamnă atitudinea asta îngăduitoare?“

La un colţ de stradă stăteau câţiva soldaţi dezarmaţi. Unul din ei, ciupit de vărsat, cu un ochi umflat şi învineţit, rupea bucăţică după bucăţică dintr-o pâine neagră pe care-o ţinea la subsuoară şi mesteca, încet, fără să se grăbească.

— Nu te poţi dumeri: ce putere-i aici? Cea sovietică, ori alta? îl întrebă alt soldat, cu o lădiţă de lemn de care era legată o

pereche de pâslari rupţi.

Cel care mânca îi răspunse:

— Puterea e tovarăşul Broiniţki. Dacă ajungem până la el, ne bagă într-un eşalon şi putem pleca. Altfel, putrezim o stftă de ani la Rostov…

— Cine-i acela Broiniţki? Ce grad are?

— Comisar militar, aşa cred.

Roşcin se apropie de soldaţi şi-i întrebă cum ar face să. Ajungă la cutare adresă. Unul din ei îi răspunse, fără bunăvoinţă:

— Nu suntem de pe-aici!

Celălalt adăugă:

— N-ai ajuns la timp pe Don, ofiţerule!

Katia îl trase pe Roşcin de minecă şi trecură amândoi pe celălalt trotuar. Pe o bancă stricată, sub un copac desfrunzit, şedea un bătrân, înfăşurat într-o şubă roasă şi cu pălărie de pai pe cap. Îşi sprijinea bărbia nerasă pe cârja unui baston şi tremura. Din ochii închişi i se prelingeau lacrimi pe obrajii scofâlciţi.

Katia începu să tremure. Roşcin o luă de mânecă.

— Hai, hai de-aici! Nu e momentul să-ţi fie milă de toată lumea…

Rătăciră mult prin oraşul murdar şi dărăpănat până găsiră casa pe care-o căutau. Intrând pe poartă, dădură de un bărbat mărunt, cu picioare groase şi cu craniul neted ca un ou. Era îmbrăcat cu o vestă soldăţească vătuită, fără mâneci şi îngrozitor de murdară, şi ducea în mână un ceaun, ferindu-şi faţa de duhoarea care se ridica din el. Era locotenent-colonelul de infanterie Tiotkin, din acelaşi regiment cu Roşcin. Lăsă ceaunul jos, îl sărută pe Vădim Petrovici şi, bătând din călcâie, strânse mâna Katiei:

— Văd, văd şi fără să-mi mai spuneţi. Lasă, vă port eu de grijă. Numai că va trebui să staţi într-o singură cămăruţă. În schimb, aveţi o oglindă aşezată între ferestre şi un ficus. Nevastă-mea e de-aici, din Rostov. La început am stat acolo (şi arătă o casă de cărămidă cu etaj), dar acum ne-am mutat, ca proletarii, dincoace (şi arătă o căsuţă de lemn, cam strâmbâ). Eu fabric, precum vedeţi, cremă de ghete. M-am înscris la biroul de plasare ca şomer… Dacă nu ne vor pârî vecinele, poate vom trece şi cumpăna asta. Suntem doar ruşi, deprinşi cu

greutăţile...

Deschise gura mare. Arătându-şi dinţii regulaţi, şi începu să râdă. Apoi adăugă pe gânduri: Da, da... Multe se mai întâmplă la noi acum... şi-şi mângâie capul cu palma, pătându-l cu cremă de ghete.

Soţia lui, tot atât de scurtă şi de lată în spate ca şi el, îşi întâmpină oaspeţii cu glas alintat, cu toate că ochii ei căprui arătau că nu era chiar atât de încântată. Katia şi Roşcin se instalară într-o odăiţă cu tavanul scund şi cu tapetele jupuite. Într-adevăr, în colţ se afla o toaletă de calitate inferioară, cu oglinda întoarsă cu faţa la perete, un ficus şi un pat de fier.

— Oglinda am întors-o aşa pentru mai multă siguranţă. Ştiţi, e un lucru de preţ, îi lămuri Tiotkin. S-ar putea întâmpla, de pildă, să ne vină vreo percheziţie şi să ne-o facă ţăndări... Nu le prea place să-şi vadă mutrele în oglindă, şi începu să râdă, ştergându-şi chelia cu palma. De altfel, eu îi înţeleg, în parte: când totul se dărâmă, se schimbă, să vezi deodată o oglindă... Cum să n-o spargi?

Soţia lui aşternu o faţă de masă curată, dar furculiţele erau ruginite şi farfuriile crăpate: se vede că-şi ascunseseră lucrurile bune. Roşcin şi Katia mâncară cu poftă, dar cu amărăciune, peşte uscat, pâine albă şi omletă cu slănină. Tiotkin se agita tot timpul, umplându-le mereu farfuriile. Ţinându-şi mâinile plinuţe la piept, soţia lui se plângea de viaţa pe care erau siliţi s-o ducă:

— Unde te-ntorci, numai infamii, numai persecuţii, adevărate plăgi ale Egiptului! Ştiţi, n-am mai ieşit din casă de-o lună şi mai bine. Numai de i-ar alunga mai repede pe bolşevicii ăştia... Ce se mai aude la dumneavoastră, prin capitală? Oare au să-i distrugă curând?

— Apoi, când începi tu să-ţi dai drumul la gură... zise Tiotkin, stânjenit. Cu vorbe de astea n-ai să trăieşti tocmai bine astăzi, Sofia Ivanovna!

— N-am să tac, măcar de m-aţi împuşca! Ochii Sofiei Ivanovna se rotunjiră, şi femeia îşi strânse cu putere mâinile sub sâni. Avem să avem un nou ţar, da, avem să-l avem!... Apoi, cu pieptul zvâcnind, adăugă privindu-l ţintă: Numai tu nu vezi nimic, numai tu!...

Tiotkin se încruntă, luându-şi un aer vinovat. Iar după ce Sofia Ivanovna ieşi furioasă, începu să vorbească în şoaptă:

— Nu vă potriviţi prea mult la vorbele ei. E o femeie de inimă,

o gospodină grozavă, dar ştiţi, s-a scrântit puţin din pricina evenimentelor... Se uită la faţa Katiei, încinsă de căldura ceaiului, şi la Roşcin, care-şi răsucea o ţigară. Hei, Vădim Petrovici, toate astea nu-s chiar aşa de simple... Nu se pot judeca lucrurile aşa, cu toptanul: un-doi, şi gata! Mă întâlnesc mereu cu tot felul de oameni şi văd multe... Mă duc de multe ori pe la Bataisk, de cealaltă parte a Donului, acolo unde stă mai mult sărăcimea, muncitorii... Cine spune că-s tâl- hari? Nu, nu-s decât nişte bieţi oameni umiliţi şi necăjiţi... Ce-au mai aşteptat ei Puterea Sovietică!... Dar, pentru Dumnezeu, să nu crezi cumva că sunt şi eu bolşevic! Îşi duse mâinile scurte şi păroase la piept, ca şi cum s-ar fi rugat de iertare. Ingâmfarea şi nepriceperea conducătorilor au dat Rostovul pe mâinile Puterii sovietice. Dacă ai fi văzut ce se petrecea pe-aici pe vremea atamanului Kaledin!... Pe Sadovaia se plimbau în grupuri strălucitoare ofiţeri- de gardă, dezmăţaţi şi fanfaroni: „Îi gonim noi, scârnăviile astea le băgăm în pământ!“ Aşa ziceau. Dar „scâmăviile astea” sunt întreg poporul rus. El se împotriveşte, nu mai vrea să se întoarcă în bordeie. În decembrie am fost la> Novocerkassk. Îţi aduci aminte? Pe bulevardul principal era Comenduirea pieţei A fost zidită, mi se pare, chiar de atamanul Platov, pe vremea ţarului Alexandru I: o clădire mică, în- stil *empire.* Închid ochii, Vădim Petrovici, şi văd şi acum treptele porticului pline de sânge. În momentul în care treceam pe-acolo, aud. Un strigăt înspăimântător. Dar, ştii, un strigăt ca acelea pe care le scot numai oamenii supuşi la chinuri sălbatice. Ziua-n amiaza mare, în mijlocul capitalei Donului! Mă apropii. Lângă corpul de gardă văd’ mulţime adunată şi cazaci descălecaţi. Tăceau şi se uitau: lângă coloane avea loc o execuţie, chipurile ca să bage frica în populaţie. Din carceră erau scoşi, doi câte doi, muncitorii arestaţi ca simpatizanţi ai bolşevismului. Înţelegi? Ca simpli simpatizanţi! Li se răsuceau pe loc mâinile în jurul coloanelor, şi patru cazaci voinici îi băteau cu na- gaica peste spinare şi mai jos de spinare. Nu se auzea decât şuieratul biciului: cămăşile şi pantalonii- zburau în zdrenţe... în zdrenţe zbura şi carnea! Iar sângele curgea ca din vitele de la abator, curgea pe trepte. Pe mine cu greu mă impresionează ceva, dar atunci am rămas ca trăsnit. Urlau îngrozitor. Nu urlă oamenii aşa numai de durere fizică.

Roşcin asculta cu ochii plecaţi. Degetele în care ţinea ţigara îi

tremurau. Tiotkin’ zgâria cu unghia o pată cafenie de muştar pe faţa de masă.

— Da, atamanul nu mai trăieşte, iar floarea aristocraţiei căzăceşti e îngropată într-o râpă, afară din oraş. Sângele de pe trepte a cerut răzbunare. Puterea e a celor săraci… Mie, personal, mi-e totuna dacă fac cremă de ghete sau mai ştiu eu ce… Am scăpat teafăr din: războiul mondial şi nu mai preţuiesc decât un singur lucru: suflarea vieţii. Iartă-mă, am citit multe cărţi în tranşee şi mi se întâmplă uneori să mă exprim cam literar. Aşa că, îşi aţinti ochii spre uşă, şi glasul îi scăzu, aşa că am să mă împac cu orice formă de viaţă, numai să văd oamenii fericiţi. Nu sunt bolşevic, te rog să mă crezi, Vădim Petrovici. Îşi duse din nou mâinile la piept. Mie, personal, nu-mi trebuie prea mult: o bucăţică de pâiiâe, tutun cât iei între degete şi o purtare într-adevăr omenească… începu să râdă, stânjenit. Şi tocmai aici e buba, că la noi cârtesc şi muncitorii, fără să mai vorbim de ceilalţi. Ai auzit de comisarul militar, tovarăşul’ Broiniţki? Îţi dau un sfat: dacă vezi automobilul lui trecând pe stradă, ascunde-te. A apărut imediat după luarea Rostovului. De câte ori are ocazia, strigă: „Eu sunt foarte bine văzut de tovarăşul Lemn’, am să<-i telegrafiez personal tovarăşului Lenin…“ S-a înconjurat cu elemente criminale, rechiziţionează şi împuşcă. Pe stradă, în timpul nopţii, oricine poate fi dezbrăcat. Se poartă ca un bandit. Ce înseamnă asta-? Ce destinaţie iau lucrurile rechiziţionate? Şi, ştir, revkomul xuu-i poate face nimic Se teme de el. Nu cred să fie un om devotat, principial. Oameni ca el fac mai mult rău cauzei proletare decât… dar aici, văzând’ că mersese prea departe, Tiotkin întoarse capiii, trase aer pe nas şi-şi duse iarăşi mâinile la piept, de data asta fără să mai adauge nimic.

— Nu te înţeleg, domnule locotenent-colonel, începu Roşcin cu răceală. Nenumăraţi Broiniţki şi alţii ea el, alcătuiesc, sută-n sută, Puterea sovietică. Nu încerca să le găseşti scuze. Împotriva lor trebuie să lupţi fără să-ţi cruţi viaţa…

— În numele cărei cauze? întrebă repede Tiotkin:

— În numele marii Rusii, domnule locotenent-colonel. R – Şi ce-i aceea? Iartă-mă, te întreb şi eu aşa, prosteşte, în ce fel trebuie înţeleasă, la drept vorbind, această mare Rusie? Aş vrea să ştiu mai lămurit. Aşa cum şi-o imaginează aristocraţia din Petrograd? Asta e una… Sau cum şi-o închipuie regimentul nostru de puşcaşi, în care am servit amândoi şi care s-a prăpădit

eroic în sârmele ghimpate? Sau după mintea negustorilor din Moscova... îţi mai aduci aminte ce lacrimi amare vărsa Riabuşinski, la Teatrul Mare, pe tema marii Rusii? După cum vezi, avem până acum trei variante. Sau poate varianta muncitorului, pentru care marea Rusie e o zi de sărbătoare petrecută într-o crâşmă murdară, sau varianta celor o sută de milioane de mujici care...

— Da mai dă-o dracului de treabă! (Katia strânse repede pe sub masă mina lui Roşcin.) Iartă-mă, loco- tenent-colonele. Până acum ştiam că prin Rusia se înţelege teritoriul ce reprezintă a şasea parte a globului pământesc, locuit de un popor care şi-a trăit acolo istoria lui măreaţă. Poate că, după părerea bolşevicilor, să nu fie aşa. Îţi cer iertare... şi Roşcin zâmbi amar, stăpânindu-şi cu greu furia.

— Ba chiar aşa şi este, şi sunt mândru... Sunt pe deplin satisfăcut când citesc istoria statului rus. Dar cele o sută de milioane de mujici n-au citit istoria. Şi ei nu sunt mândri. Ei ar vrea să-şi aibă propria lor istorie, care să nu se desfăşoare în vremurile trecute, ci în cele viitoare... O istorie de oameni sătui. Şi n-ai ce le face. Afară de asta, ei se află sub conduoerea proletariatului. Iar proletariatul merge şi mai departe: are îndrăzneala să creeze, ca să zic aşa, istoria mondială. Şi nici acestuia n-ai ce-i face. Mă învinuieşti că-s bolşevic, Vădim Petrovici. Iar eu mă învinuiesc că mă rezum la contemplare, care e un păcat şi mai greu. Am însă o scuză: viaţa din tranşee m-a secătuit. Dar nădăjduiesc să fiu cu timpul mai energic şi atunci, crede-mă, n-am să mai aduc nicio obiecţie învinuirii dumitale...

Tiotkin se înfuriase. Pe craniul lui roşu se iviră picături de sudoare. Grăbit, neputând să-şi nimerească nasturii, Roşcin îşi încheia mantaua, iar Katia, cu faţa crispată, se uita când la el, când la Tiotkin. După o tăcere grea, Roşcin zise:

— Îmi pare rău că am pierdut un camarad. Vă mulţumesc foarte mult pentru ospitalitate...

Şi, fără să-i mai întindă mâna, dădu să iasă din odaie. Atunci Katia, de obicei supusă ca *în mieluşel, strigă, încleştându-şi pumnii:

— Vădim, te rog, stai!

Roşcin se întoarse, cu sprâncenele ridicate.

— Vădim, n-ai dreptate. Obrajii i se aprinseră. Într-o

asemenea stare de spirit, cu gânduri ca acestea, nu se poate trăi…

— Aşa-a-a?! făcu ameninţător Roşcin. Te felicit…

— Tu nu mi-ai cerut niciodată părerea, Vădim, şi nici nu ţi-am pretins aşa ceva. Nu m-am amestecat în treburile tale. Am avut încredere în tine. Dar înţelege, dragul meu, că nu gândeşti cum trebuie, că nu gândeşti drept. Voiam să ţi-o spun de mult, de mult de tot. Altceva ar trebui să faci… Nu lucrul pentru care ai venit aici! Dar mai întâi trebuie să înţelegi. Şi numai atunci, dacă ai să te convingi… îşi lăsase mâinile în jos, frângân- du-şi-le pe sub masă de emoţie. Dacă ai să fii atât de sigur încât să-ţi poţi încărca conştiinţa, atunci du-te şi ucide!

— Katia! strigă Roşcin cu ură, ca pălmuit. Te rog să taci!

— Nu! Vorbesc aşa numai pentru că te iubesc nespus de mult… Nu trebuie să fii ucigaş, nu trebuie, nu trebuie!…

Neîndrăznind să ia partea unuia sau a altuia, Tiotkin repeta mereu în şoaptă:

— Prieteni, prieteni, staţi să vorbim, să ne înţelegem…

Dar între ei nu mai putea fi vorba de înţelegere. Ura feroce care mocnise în sufletul lui Roşcin în timpul din urmă izbucni. Cu gâtul întins, se uită la Katia din uşă, rinjind:

— Te urăsc! şuieră el printre dinţi. Ducă-se dracului toate… cu dragostea ta cu tot! Găseşte-ţi un jidan! Un bolşevic! Ducă-se dracului toate!…

Din pieptul lui ieşea acelaşi sunet chinuit ca atunci în vagon. Părea că peste o clipă o să-şi iasă din minţi şi o să se întâmple o nenorocire… Tiotkin se apropie şi se aşează în faţa Katiei. Dar Roşcin se întunecă din ce în ce mai mult, apoi ieşi.

Stând pe patul lui de spital, Semion Krasilnikov îl asculta posomorit pe frate-său, Alexei. Bunătăţile trimise de Matriona – slănină, friptură de pasăre şi plăcinte – îi stăteau la picioare, pe pat. Semion nici nu se uita la ele. Era slab, nebărbierit, avea un aer bolnăvicios. Zăcuse mult, părul îi era în neorânduială, iar picioarele îi ieşeau, subţiate, din izmenele galbene de bumbac, îşi trecea un ou roşu când într-o mână, când în cealaltă. Frate-său, Alexei, ars de soare, cu bărbuţa aurie, stătea pe un scăunel, ţinându-şi picioarele, încălţate cu cizme bune, depărtate unul de altul. Vorbea cu voce plăcută şi mângâietoare, dar cu fiecare vorbă a lui, inima lui Semion se întrista şi se îndepărta de el.

— Una e ţărănimea, măi frate, şi alta-s muncitorii, îi spunea Alexei. La cariera noastră „Gluboki” s-au dus muncitorii să lucreze în mină. Mina era inundată, maşinile nu mergeau, inginerii se împrăştiaseră care-ncotro... Dar de mâncat, omul trebuie să mănânce, aşa-i sau nu-i aşa? Şi atunci muncitorii au intrat cu toţii, până la unul, în Garda Roşie. Înseamnă că interesul lor e să adâncească revoluţia. Nu-i aşa? Iar revoluţia noastră ţărănească nu înseamnă decât un petic de pământ negru. La noi, adâncirea revoluţiei înseamnă: ară, seamănă şi culege. Am dreptate? Dacă ne-am duce cu toţii să luptăm, cine are să mai muncească? Muierile? Dă Doamne s-o scoată la capăt măcar cu vitele! Pământului însă îi place să cauţi de el, să-l îngrijeşti. Uite-aşa, mă frate. Hai acasă. Cu bucatele noastre ai să te îndrepţi mai repede. Noi ne vedem acum de ogoare. Dar nu-s braţe de muncă. Trebuie să boronim, să semănăm, să strângem. Parcă putem noi singuri, eu şi cu Matriona, să le dovedim pe toate? Avem acum optsprezece porci, şi am pus ochii pe încă o vacă. Pentru toate astea trebuie mâini...

Alexei scoase din buzunarul mantalei un săculeţ cu mahorcă. Cu o mişcare a capului, Semion refuză: „Mă doare pieptul”. Alexei îl îmbia mereu să se întoarcă la ţară. Cotrobăind prin darurile aduse, scoase o plăcintă rotofeie şi o pipăi:

— Mănâncă, băiete, c-a pus Matriona un funt de unt în ele!

— Uite ce-i, Alexei Ivanovici, îi răspunse Semion. Nici nu ştiu ce să-ţi spun. Acasă vin eu, şi vin bucuros atâta vreme cât rana mi-e deschisă. Dar să nu tragi nădejde c-am să mă apuc acuma de treburi gospodăreşti.

— Aşa I Şi se poate să te întreb de ce?

— Nu pot, Alioşa! şi Semion îşi stăpâni un spasm al gurii. Înţelege că nu pot. Nu pot să-mi uit rana. Nu pot uita cum mi-au chinuit tovarăşii... îşi întoarse faţa spre fereastră, cu acelaşi spasm. Ochii lui priveau crunt. Trebuie să înţelegi şi tu ce-i cu mine. Un singur lucru am în minte: spurcăciunile astea... Şopti ceva, apoi bolborosi mai tare, strângând oul roşu în pumn: Nu mă pot linişti... Cât timp spurcăciunile astea ne beau sân- gele, eu nu mă pot linişti!...

Alexei Ivanovici clătină din cap. Scuipă, îşi stinse ţigara între degete şi se uită în jurul lui: unde s-o arunce? În cele din urmă o aruncă sub pat.

— Ce să-ţi spun, Semion? Treaba ta. Asta-l lucru sfânt... Hai

acasă până te îndrepţi. N-am să te ţin cu sila.

Când ieşi de la spital, Alexei Krasilnikov se întâlni cu un om de prin părţile lui, unul Ignat, care se întorsese de pe front. Se opriră amândoi şi-şi dădură bună ziua, întrebându-se de sănătate. Ignat îi spuse că lucrează ca şofer la *ispolkom*[3].

— Să mergem la cinematograful „Soleil”, zise Ignat, şi la noapte rămâi la mine. E mare bătălie astăzi acolo... Ai auzit de comisarul Broiniţki? Nu ştiu, zău, cum o să se descurce azi! Are el câţiva băieţi din cei care dau cu barda-n Dumnezeu, de vuieşte târgul! Ieri, ziua-n amiaza mare, au spintecat, uite, la colţul de colo al străzii, doi băieţaşi, doi şcolari. S-au repezit la ei cu sabia, aşa, netam-nesam. Eram colea, lângă stâlpul ăsta, şi mi s-a făcut rău...

Vorbind aşa, ajunseră la „Soleil”. Se adunase o groază de lume. Făcându-şi loc cu coatele, înaintară până lângă orchestră. Pe o scenă mică, în faţa unei mese, era prezidiul: o femeie cu o faţă rotundă, îmbrăcată cu o manta soldăţească, un ostaş posomorit, cu capul înfăşurat într-, un bandaj de tifon murdar, un muncitor bătrâior şi uscăţiv, cu ochelari, şi doi tineri în bluze militare. Un bărbat foarte palid, adus de spate, cu o claie de păr negru pe cap, umbla pe scenă de colo până colo cu paşi mărunţi, de parcă era închis într-o cuşcă. Vorbea gesticulând cu pumnul mic şi slab şi ţinând în cealaltă mână un teanc de tăieturi din gazete.

Ignat îi şopti lui Krasilnikov:

— E învăţător. Din soviet de la noi...

— ... Nu mai putem tăcea... Nu trebuie să mai tăcem... Avem oare la noi în oraş, tovarăşi, Puterea sovietică pentru care ne-am luptat? Nu! În oraş domneşte bunul-plac. Un despotism mai sălbatic decât cel ţarist. Casele oamenilor paşnici sunt supuse la încălcări. De cum se înserează, ru mai poţi ieşi pe stradă, fiindcă te dezbracă. Veşnic prădă- ciuni. Copiii sunt ucişi pe străzi. Am vorbit despre toate acestea la Comitetul executiv şi la revkom. N-au nicio putere. Comisarul militar acoperă cu puterea lui nelimitată toate aceste crime. Tovarăşi... Se bătu în piept, înfuriat, cu teancul de tăieturi din gazete. Pentru ce ne ucid copiii? Să ne împuşte pe noi. Dar pentru ce să ne ucidă copiii?

Ultimele lui cuvinte au fost acoperite de murmurul emoţionat al întregii săli. Toată lumea se uita speriată, ca ieşită din minţi.

---

3 Prescurtare de la *ispolnitelnîi komKet* (comitetul executivi (rus.).

Oratorul se aşează la masa prezidiului şi-şi acoperi faţa crispată cu tăieturile din gazete. Preşedintele, soldatul cu capul bandajat, aruncă o privire spre culise:

— Are cuvântul şeful Gărzii Roşii, tovarăşul Trifonov…

Toată sala începu să aplaude: toţi băteau din palme, ridicându-şi braţele în sus. Din fund, câteva glasuri de femei strigară: „Să vorbească tovarăşul Trifonov!“ O voce de bas, ca un lătrat, bubui: „Dă-i drumul, Trifonov!“ Alexei Krasilnikov observă atunci, chiar lângă orchestră, un om înalt şi subţire, într-o scurtă elegantă de piele, strânsă cu curele ofiţereşti încrucişate peste piept Omul stătuse tot timpul cu spatele spre public, iar acum se ţinea drept şi încordat, cu faţa spre cei care strigau. Ochii lui bulbucaţi, de culoarea oţelului, alunecau batjocoritor şi rece peste feţele celor din sală. Mâinile se lăsară în jos, capetele se înfundară între umeri, aplauzele încetară. Un cetăţean oarecare o luă repede, încovoiat, spre ieşire.

Omul cu ochii de oţel zâmbi dispreţuitor, îndreptându-şi cu o mişcare scurtă tocul revolverului. Faţa lui lunguiaţă ca de actor, era proaspăt bărbierită. Se întorsese acum din nou spre scenă, sprijinindu-se cu amândouă coatele de rampa orchestrei. Ignat îl ghionti în coastă pe Krasilnikov:

— Broiniţki! Vezi, măi frate-meu, numai cât se uită la tine, şi te bagă-n sperieţi!

De după culise ieşi Trifonov, şeful Gărzii Roşii, bocănind cu cizmele lui grele. Pe mâneca de molton a scurtei purta o fâşie de stambă roşie. Ţinea în mână un chipiu, cu o bandă tot roşie. Era lat în umeri şi avea o înfăţişare liniştită. Se apropie fără grabă de marginea scenei. Pielea cenuşie de pe capul lui ras se încreţi. Umbra orbitelor îi întuneca ochii. Ridică mâna (se făcu tăcere) şi, cu palma pe jumătate îndoită, îl arătă în sală pe Broiniţki, care stătea în picioare.

— Priviţi, tovarăşi, între noi se află tovarăşul Broiniţki, comisarul militar. Foarte bine. Să ne răspundă la o întrebare, iar dacă n-o vrea, avem să-l silim!

— Oho! făcu de jos Broiniţki, ameninţător.

— Da, avem să-l silim! Noi suntem puterea muncitorilor şi a ţăranilor, şi el e obligat să ni se supună. Trăim, tovarăşi, vremuri în care e greu să le descurci pe toate dintr-o dată. Sunt tulburi vremurile. Şi după cum se ştie, gunoiul se ridică totdeauna la suprafaţa apei. De aceea, tragem concluzia că sub pielea

revoluţiei s-au strecurat fel de fel de canalii…

— Adică? Să ne dai nume, nume să ne dai! strigă Broiniţki, cu un pronunţat accent polonez.

— Ajungem noi şi la nume, nu te grăbi. Tovarăşi, prin efortul sângeros al muncitorilor şi ţăranilor, am curăţat Rostovul de bandele gărzilor albe… Puterea sovietică s-a aşezat cu tărie aici, pe Don. Şi, totuşi, din toate părţile se ridică proteste. Muncitorii se agită, ostaşii Gărzii Roşii sunt nemulţumiţi. S-au iscat revolte prin eşaloane: „Pentru ce, se-ntreabă oamenii, ne lăsaţi să putrezim pe liniile ferate?“ Am auzit chiar acum glasul reprezentantului intelectualilor, îl arătă cu mâna pe oratorul care vorbise înaintea lui. Ce s-a întâmplat? S-ar zice că toată lumea e nemulţumită de Puterea sovietică. Unde te-ntorci, oamenii întreabă: „De ce prădaţi, de ce vă îmbătaţi, de ce ucideţi copiii?“ Oratorul dinaintea mea a cerut să fie împuşcat. Din sală se auziră râsete şi, pe alocuri, câteva aplauze. Tovarăşi! Puterea sovietică nici nu pradă şi nici nu ucide copii. Dar, vedeţi, anumite canalii, care s-au strecurat pe sub pielea Puterii sovietice, pradă şi ucid. În felul acesta se subminează încrederea în Puterea sovietică. În felul acesta punem în mâna duşmanilor noştri o armă necruţătoare… Pauză. Tăcere. Răsuflarea sutelor de oameni nici nu se auzea. Iată de ce vreau să-i pun şi eu tovarăşului Broiniţki o întrebare. Ştie el că ieri au fost ucişi doi băieţi?

Un glas de gheaţă răspunse de jos:

— Da, ştâu.

— Foarte bine. Ştie el despre jafurile care se săvârşesc noaptea, de beţiile de la hotelul „Palace“? Are el cunoştinţă în ce mâini ajung mărfurile rechiziţionate? Taci, tovarăşe Broiniţki? Nici n-ai ce sS răspunzi! Mărfurile rechiziţionate sunt băute de o şleahtă de tâlhari… Sala începu să murmure: Trifonov ridică mâna. Şi iată ce am mai aflat… Nimeni nu ţi-a dat nicio putere în Rostov: mandatul dumitale e fals, iar referinţele de la Moscova, mai ales cele ale tovarăşului Lemn, nu-s decât minciuni neruşinate!

Broiniţki stătea drept ca o luminare. Faţa lui frumoasă şi albă era chinuită de tic nervos. Ointr-o dată se repezi la un ostaş, un flăcău bălai care stătea mai la o parte, cu gura căscată, şi, înşfăcându-l de manta, strigă cu glas sălbatic, arătându-i-l pe Trifonov:

— Împuşcă-l, împuşcă-l! Canalia!

Obrazul flăcăului se strâmbă fioros. Îşi coborî puşca de pe umăr. Trifonov nu se clinti din loc, îşi depărtă picioarele şi-şi scutură capul cu o mişcare de taur. Alături de el se ivi un muncitor alergând în goană dintre culise şi ţăcănind grăbit închizătorul puştii, apoi tncă unul, şi încă unuL Toată scena se făcu neagră de scurte, de caftane şi mantale, în timp ce baionetele se ciocneau, zăngănind. Preşedintele se urcă atunci pe scaun şi, ridicându-şi pansamentul care-i căzuse peste ochi, începu să strice cu glasul răguşit al unui om care are guturai:

— Tovarăşi, nu provocaţi panică, vă *rog*! Nu s-a întâmplat nimic extraordinar. Închideţi uşile, acolo, în fund. Tovarăşul Trifonov se află în deplină siguranţă. Are cu vântul, pentru a vă răspunde, tovarăşul Broiniţki...

Dar Broiniţki dispăruse. Numai ostaşul cel bălai rămăsese lângă scenă, cu puşca în mână şi cu gura căscată.

III

Armata de voluntari a întâmpinat o rezistenţă neaşteptat de serioasă lângă staniţa Korenevskaia. Totuşi, cu mari pierderi, staniţa a fost cucerită. Acolo s-a confirmat ştirea, care nu fusese lăsată să ajungă la cunoştinţa armatei şi de care conducătorii se temeau mai mult decât de orice pe lume: cu câteva zile înainte, Ekaterinodarul, capitala Cubanului, adică ţinta marşului, locul de odihnă mult aşteptat şi viitoarea bază de operaţiuni, fusese predat fără luptă, în mâinile bolşevicilor. Atât voluntarii din Cuban, de sub comanda lui Pokrovski, cât şi atamanul şi Rada[4] fugiseră, plecând într-o direcţie necunoscută. În felul acesta, armata se trezi prinsă pe neaşteptate ca într-o pungă, numai la trei etape de ţinta marşului pe care-l întreprinsese.

înşelătoare fusese şi nădejdea voluntarilor că vor fi întâmpinaţi cu entuziasm de populaţia Cubanului. Cazacii îşi făcuseră socoteala că se pot descurca şi singuri, fără ajutorul „cadeţilor". Cătunele din calea armatei erau părăsite, în fiecare staniţă pândea o cursă, în spatele fiecărei colite stătea de veghe câte o mitralieră. Pe ce se mai putea bizui acum armata de voluntari? Pe faptul că atât cazacii din Cuban, originari din Ucraina, cât şi cerchezii, care nu uitaseră vechea lor duşmănie cu ruşii, precum şi eşaloanele armatei caucaziene rămase în ţinutul bogat al Cubanului vor începe să cânte, împreună cu

4 Guvern contrarevoluţionar creat în 1917 la Kiev de blocul partidelor şi grupărilor burgheze.

ofiterimea cu epoleţi de aur şi cu iuncherii imberbi: *„Pentru Komi- lov, pentru patrie şi credinţă, să strigăm cu toţii ura /“* Pentru că numai această soluţie, indigestă şi ştearsă ca un pitac bătut pe vremea ţarului, mai putea s-o propună armata de voluntari atât bogatelor staniţe căzăceşti, care aşteptau treze („N-o fi venit oare vremea să declarăm republica noastră căzăcească independentă?“), cât şi pripăşiţilor, care porniseră sub steagurile roşii să lupte pentru egalitatea în drepturi, pentru pământurile Donului şi Cubanului, pentru locurile de pescuit, pentru sovietele staniţelor…

E adevărat că în convoi, în urma armatei, mergea vestitul agitator Feodor Batkin, un bărbat negricios, cu picioarele strâmbe, cu bluză de marinar, cu beretă şi cu crucea „Sfântul Gheorghe” pe piept. De multe ori încercaseră ofiţerii să-l împuşte, ca fiind jidan şi bolşevic. Dar însuşi Kornilov îl luase sub ocrotirea lui, deoarece socotea că faimosul marinar compensa cu prisosinţă toate lipsurile armatei în ce priveşte ideologia. Când comandantul suprem era nevoit să se adreseze poporului de prin staniţe, îl punea pe Batkin să vorbească înaintea lui. Şi Batkin le dovedea pripăşiţilor, cu viclenie, că generalul Kornilov apăra revoluţia şi că, dimpotrivă, bolşevicii erau contrarevoluţionari, în solda nemţilor…

Armata nu putea să se predea – pe vremea aceea nu se luau prizonieri. Dacă s-ar fi împrăştiat, ofiţerii ar fi fost ucişi, unul câte unul. Fusese întocmit până şi planul de a străbate stepele Astrahanului până la Volga, ca să apuce apoi drumul Siberiei. Dar Kornilov stăruia să-şi urmeze marşul spre Ekaterinodar şi să ia oraşul cu asalt. De la Korenevskaia, armata porni spre s. Ud şi, după lupte grele lângă staniţa Ust-Labinskaia, trecu râul Cuban, umflat şi năvalnic în perioada aceea a anului. Armata mergea fără să se oprească, târând după ea un lung convoi de răniţi. Şi era încă atât de cumplită, şi lovea atât de dureros, încât după fiecare luptă cercul trupelor roşii se rupea, lăsând-o să-şi urmeze drumul.

înainta acum în direcţia Maikoului, căutând să inducă în eroare inamicul. Dar când ajunse în staniţa Filip- povskaia, trecu râul Belaia şi o luă fără veste spre apus, ieşind în spatele Ekaterinodarului. Şi acolo, dincolo de Belaia, într-o vale îngustă, se pomeni împresurată de puternice formaţiuni roşii. Situaţia părea disperată. Li se dădură puşti până şi răniţilor din

convoaie... Lupta ţinu toată ziua. Roşii trăgeau cu tunurile de pe înălţimi, împroşcau cu mitralierele punctele de trecere şi convoaiele de căruţe şi nu lăsau şirurile de trăgători să se ridice. Dar în amurg, când unităţile voluntare, buimăcite, porniră într-o ultimă sforţare deznădăjduită la contraatac, roşii se retraseră de pe înălţimi, lăsând trupelor lui Kornilov cale deschisă spre apus. Se întâmplă şi de data aceasta ceea ce se mai întâmplase şi altădată: biruiseră experienţa tactică şi conştiinţa celor care ştiau că de rezultatul luptei atârnă însăşi viaţa lor.

Staniţele din împrejurimi arseră toată noaptea. Vremea se strica, bătea un vânt de la nord. Cerul se acoperi cu grămezi grele de nori. Începu o ploaie torenţială, care nu se opri până a doua zi. La cincisprezece martie, armata care se mişca spre Novo-Dmitrovskaia văzu înaintea ei întinderi mari de apă şi de noroi. Dealurile rare şi linia drumurilor se pierdeau în ceaţa care învăluia pământul. Oamenii înotau în apă până la genunchi, căruţele şi tunurile se împotmoleau până-n butuci. Începu apoi să cadă o burniţă măruntă şi se stâmi un viscol cum nu se mai pomenise.

Coborând din vagonul de marfă, Roşcin îşi îndreptă în spate puşca şi raniţa şi se uită în jurul lui. Câteva grupuri răzleţe de soldaţi din Regimentul „Varnavski“ se agitau cu zgomot pe linie. Se desluşeau acolo mantale, cojoace şi paltoane de oraş, încinse pe deasupra cu frânghii. Mulţi dintre oameni aveau la ei benzi de mitraliere, grenade şi revolvere. Unii purtau şepci, alţii căciuli miţoase, alţii gambete luate de pe la speculanţi. Noroiul lipicios li se prinsese de picioarele încălţate cu cizme rupte, cu pâslari, sau numai înfăşurate în cârpe. Baionetele se ciocneau, iar oamenii strigau:. Haideţi., băieţi, la miting! Ne descurcăm noi şi singuri! Destul am foat minaţi ca vitele la abator!“

Întărâtaţi de zvonurile exagerate, ca totdeauna, cu privire la înfrângerea unităţilor roşii lângă Filippov- îkaia, ostaşii urlau: „Kornilov are cincizeci de mii de cădeţi, şi ai noştri au trimis împotriva lui un regiment întreg la moarte sigură... Trădare, băieţi! Ia daţi-ni-l încoace pe comandant!“

Ostaşii se adunau din toate părţile în curtea gării, care se prelungea până dincolo de staţie, în stepa înecată în negura ploii. Uşile vagoanelor de marfă uruiau deschizându-se, din vagoane săreau oameni sălbăticiţi, înarmaţi cu puşti, alergând speriaţi spre plopii încă goi, sub care mulţimea se adunase în

şuierul vântului şi în croncănitul ciorilor ce se roteau pe sus. Oratorii se urcau pe acoperişul năpădit de buruieni al unei pivniţe şi, întinzând pumnul, strigau: „Tovarăşi, de oe mâncăm bătaie de la bandele lui Kornilov? De ce i-am lăsat pe cădeţi să ajungă până la Ekaterinodar? Ce plan o mai fi şi ăsta? Să răspundă comandantul 1“

Mulţimea de oameni urla: „Să răspundă!“ şi urlă cu atâta putere, încât ciorile îşi luară zborul spre nori. De lângă ieşirea din spatele gării, Roşcin văzu chipiul mototolit al comandantului lunecând, prin desişul de capete în mişcare, spre pivniţă. Faţa lui, rasă, ciolănoasă şi cu privirea fixă, era palidă şi hotărâtă. Roşcin îl recunoscu: era vechea lui cunoştinţă, Serghei Sergheievici Sapojkov.

O dată, încă înainte de război, Sapojkov luase cuvântul în numele grupului „oamenii viitorului”, ridicându-se împotriva moralei perimate. Apărea în societate cu desene zugrăvite pe obraji şi cu un surtuc de molton de un verde-ţipător. În timpul războiului se înrolase în cavalerie ca tânăr cu termen redus şi ajunsese cercetaş vestit şi duelgiu fără pereche. Înaintat în gradul de sublocotenent, fusese apoi arestat pe neaşteptate, la începutul lui 1917, dus la Petrograd şi condamnat la moarte prin împuşcare ca membru al unei organizaţii ilegale.

Eliberat de revoluţia din februarie, luase de câteva ori cuvântul în mijlocul sovietului de deputaţi ai soldaţilor, în numele unui grup de anarhişti. Dispăruse apoi nu se ştie pe unde şi apăruse din nou În octombrie, luând parte la asaltul Palatului de Iarnă. Era unul dintre primii ofiţeri activi care intrase în Garda Roşie.

Alunecând şi poticnindu-se, Sapojkov se urcă pe acoperişul năpădit de buruieni al pivniţei şi, proptindu-şi bărbia în piept, îşi înfipse degetele mari în cingătoare, privind miile de capete înălţate spre el.

— Vreţi să ştiţi, scandalagiilor, de ce vă bat porcii cu epoleţi de aur? Din pricină că zbieraţi şi vă făceţi de cap! începu el batjocoritor, cu glas nu tocmai puternic, dar destul de limpede ca să se audă până departe. Nu numai că nu ascultaţi de ordinele Comandamentului suprem, nu numai că începeţi să lătraţi hi cea dinţii ocazie, dar văd că v-a intrat frica-n oase... Cine v-a spus că am mâncat bătaie lângă Filippovskaia? Cine v-a spus că l-am lăsat pe Kornilov să intre în Ekaterinodar prin

trădare? Tu, poate? şi întinse mâna brusc, arătând cu revolverul pe unul din cei de jos. Haide, vino încoace să stăm de vorbă amândoi... Aha, n-ai spus tu! şi Sapojkov îşi vârî fără prea multă plăcere, revolverul în buzunar. Mă credeaţi atât de dobitoc şi de papă-lapte încât să nu înţeleg de ce lătraţi? Apoi dacă vreţi, uite, vă spun. Fedka Ivolghin – unu. Pavlenkov – doi, Terenti Dulia – trei au primit veste, prin fir direct, că în staţia Afipskaia s-ar fi aflând câteva cisterne cu spirt...

Râsete. Roşcin zâmbi strâmb: „A ieşit din încurcătură, canalia, paiaţa 1“

— ... Şi atunci totul e limpede. Băieţii noştri nu mai pot de dorul luptei! E limpede că, dacă se întâmplă, cumva, ca cisternele cu spirt să cadă în mâinile ofiţerilor lui Kornilov, apoi comandantul suprem e un trădător! Auzi dumneata ce pacoste pentru republică! Urmă o explozie de râs, iar ciorile se ridicară din nou în înaltul cerului. Şi acum, tovarăşi, consider incidentul închis... Citesc ultimul comunicat operativ.

Sapojkov scoase din buzunar câteva foi şi începu sS citească tare. Roşcin se întoarse, trecu prin gară, ieşi pe peron şi, aşezându-se pe o bancă beteagă, începu să-şi răsucească o ţigară de mahorcă.

Cu o săptămână înainte se înscrisese (cu acte false) într-un eşalon al Gărzii Roşii, care pleca pe front. Katia era pusă, oarecum, la adăpost. După izbucnirea dureroasă n casa lui Tiotkin, Roşcin rătăcise toată ziua prin oraş. Oaptea se întorsese la Katia şi, fără să i se uite în ochi,

i nu cumva să aibă un moment de slăbiciune, îi vorbise

i asprime:

— Ai să stai aici vreo două luni, nu ştiu sigur cât. Ai

i te-nţelegi sper, cât se poate de bine cu Tiotkin, aveţi: eleaşi concepţii. Îndată ce s-o putea, am să-i plătesc pen- u găzduirea ta. Dar, te rog, şi insist, fii bună şi comu- ică-i chiar acum că nu primesc nimic fără plată, nu-mi ebuie pomană. Cât despre mine, am să dispar pentru: tva timp.

Katia îl întrebase, abia mişcându-şi buzele j

— Pleci pe front?

— Ştii, asta nu mă priveşte decât pe mine...

Urât, foarte urât a fost tot ce se petrecuse între el şi ’atia... Vara trecută, în ziua aceea de iulie, pe cheiul nde arcurile podurilor şi colonadelor de pe Vasilievski) strov se oglindeau în

apa netedă a Nevei, demult, în iua aceea cu soare, Roşcin îi spusese Katiei, care stătea ingă apă, pe o bancă de granit: „Vor trece anii, se vor otoli războaiele, furtuna revoluţiilor va lua sfârşit, şi: umai inima dumitale blândă, duioasă şi scumpă va ămâne nemistuită de foc…” şi acum s-au despărţit, ntr-o curte murdară, ca doi duşmani… „Nu, Katia nu nerita să se sfârşească totul în felul ăsta. Dar nu e otuna acum, când toată Rusia se duce de râpă?“

Planul lui Roşcin era simplu: să ajungă, împreună: u vreo unitate a Gărzii Roşii, în zona luptelor cu armata le voluntari şi, la prima ocazie, să treacă la ei. Generalul Uarkov şi colonelul Nejenţev îl cunoşteau personal. Ar >utea să le comunice informaţii preţioase cu privire la lislocarea trupelor roşii şi la situaţia lor. Dar lucrul principal era să se simtă între ai lui, să-şi lepede masca iceea blestemată şi să respire, în sfârşit, din plin. Da, să le scuipe în faţă „dobitocilor traşi pe sfoară, sălbaticilor dezlănţuiţi”, o dată cu un mănunchi de gloanţe, ghemul sângeros de ură ce se adunase în sufletul lui…

— Bine-a adus-o comandantul în chestia cu spirtul! Prea multă gură facem, prea mult scandal. Dacă stai să judeci, asta-ţi cam dă de gândit, măi frate, începu un om nu prea arătos, îmbrăcat cu un cojoc din care blana de oaie ieşea la iveală în spate şi pe la subsuori. Se aşează pe bancă lângă Roşcin şi-i ceru tutun. Ştii, fumez ca moşnegii, trag din lulea… întoarse spre Roşcin o faţă vicleană şi arsă de vânt, cu o bărbuţă spălăcită şi cu ochi care priveau printre gene. La Nijni am muncit în hambarele unor negustori şi m-am deprins să fumez cu luleaua. Din 1914 o duc tot intr-o luptă, şi nu mă mai pot opri. Aşa că vezi, măi frate, ce fel de oştean sunt…

— De, ar cam fi vremea să te linişteşti, zise Roşcin, cam în silă.

— Să mă liniştesc?! Dar unde-i chip să găseşti acuma un locşor liniştit! Se vede, măi flăcăule, că eşti dintre cei cu stare. Nu, nu mă las eu de bătălii! Destul am gustat din amarul burghezilor! De la şaisprezece ani muncesc, şi tot ca paznic. La negustorii Vasenkov, poate că ai auzit de ei, mă ridicasem până la treapta de vizitiu. Da am lăsat caii – ehei, buni cai mai erau! — să bea prea mult. Ce-i drept e drept, i-am lăsat! Şi nici vorbă că m-au dat afară. Fecioru-meu a fost ucis, nevasta mi-a murit demult. Spune şi tu, acuma pentru cine să mă bat: pentru

soviete, sau pentru burghezi? Sătul sunt, cizmele le-am luat săptămâna trecută de la un mort. Nu trece umezeala prin ele, ia te uită ce marfă! Treaba noastră e să tragem cu puşca, să pornim orbeşte la atac şi pe urmă să ne aşezăm în jurul cazanului. Când e vorba de interesul tău, îţi dai toată osteneala, flăcăule! Săracii, golănimea, cum se zice, plină de necazuri, cu piaza-rea pe laviţă în casă, asta-i armata noastră! Cât despre Adunarea Constituantă, am văzut eu cum au ales-o la Nijni: numai intelectuali şi moşnegi plini de cruzime.

— Meşter mai eşti la vorbă! zise Roşcin, uitându-se pe furiş la omul de lângă el.

îl chema Kvaşin. De-o săptămână călătoreau împreună în acelaşi compartiment şi dormeau alături pe banchetele de sus. Oamenii din vagon îi spuneau „moş Kvaşin". De câte ori era chip, se aşeza cu gazeta desfăcută, îşi punea un *pince-nez* de aur pe nasul uscăţiv şi citea, cu glasul pe jumătate. „Ochelarii ăştia, zicea el, i-am căpătat la Samara, cu bon. Şi când te gândeşti că i-a comandat Başki- rov, un milionar, iar acuma mă folosesc eu de ei!..."

— E drept că-s meşter, îi răspunse el lui Roşcin. Nu scap niciun miting. Cum ajung în vreo gară, citesc toate decretele şi ordonanţele. Puterea noastră, a proletarilor, e cuvântul. Nu facem o para chioară dacă tăcem, dacă n-avem conştiinţă!

Scoase o gazetă, o întinse cu grijă, îşi aşează tacticos *pince-nezr^A* pe nas şi începu să citească articolul de fond, pronunţând cuvintele ca şi cum n-ar fi fost scrise în ruseşte:

— „... Nu uitaţi că vă bateţi pentru fericirea tuturor celor ce muncesc şi sunt exploataţi, că vă bateţi pentru dreptul de a vă construi o viaţă mai bună, mai dreaptă..."

Roşcin îşi întoarse capul, fără să bage de seamă că, în timp ce spunea aceste cuvinte, Kvaşin îl privea ţintă pe deasupra pince-nez-ului.

— Se vede treaba, măi flăcăule, că şi tu eşti dintre cei cu stare, zise Kvaşin, de astă dată pe alt ton. Nu-ţi prea place ce citesc eu. N-ăi fi fiind cumva spion?...

Eşalonul Regimentului „Varnavski" plecă în marş din staţia Afipskaia spre staniţa Novo-Dmitrovskaia. În întunericul nepătruns al miezului de noapte, vântul şuiera printre baionete, smulgea hainele de pe oameni şi le înţepa obrazul cu boabe de măzăriche. Picioarele spărgeau pojghiţa de zăpadă şi se

înfundau în noroiul lipicios. Prin şuierul vântului se auzeau strigăte: „Stai! Stai! Mai domol! Nu împinge, drace!“

Vântul îngheţat străbătea prin mantalele subţiri, pătrunzând până la oase. Roşcin îşi spunea: „Numai de n-aş cădea, că imediat m-ar călca în picioare...“ Erau nespus de chinuitoare opririle şi strigătele în noapte. Se vedea bine că pierduseră drumul. Rătăceau pe undeva, pe-o margine de râpă, sau pe malul unui râu. „Fraţilor, nu mai pot 1“ îşi lua cineva rămas bun, cu glas întretăiat. „N-o fi cumva Kvaşin? Tot timpul a mers alături de mine. Bănuieşte ceva, nu crede nicio vorbă din ce-i spun...” (Roşcin se descotorosise cu greu de el în ajun). Cei din faţă se opriră din nou. Roşcin se lovi cu obrazul de spinare^ unui om, îngheţată ca scoarţa. Stătea acum pe loc, cu mâinile degerate vârâte în mâneci, cu capul plecat, şi-şi spunea: „De patru ani mă lupt cu asemenea oboseli. Am făcut mii de kilometri ca să ajung, la urmă, să ucid. Foarte important lucru, foarte semnificativ... Am jignit-o şi am părăsit-o pe Katia, dar asta-i mai puţin important. Mâine sau poimâine voi trece de partea cealaltă şi, tot pe viscol, îi voi ucide pe ăştia, care-s tot ruşi şi ei. Ciudat, Katia pretindea că am un caracter nobil şi bun. Ciudat, foarte ciudat...”

Constată cu surprindere că se pierduse în gânduri. Apoi firul se rupse. „Ei-ei, îşi zise el, ăsta-i semn rău! înseamnă că îngheţ. Îmi trec prin minte cele din urmă gânduri şi cele mai esenţiale. Curând am să mă întind pe zăpadă...”

Dar spinarea îngheţată din faţa lui se clătină şi o luă înainte. Se clătină şi Roşcin şi se luă după ea. Picioarele i se înfundaseră în noroi până la genunchi. Cizma, grea de un pud, i se desprindea cu greu din mâzgă. Vântul aduse o frântură de strigăt: „E o apă aici, băieţi...” începură înjurăturile. Vântul şuiera mereu printre baionete, aducând cu el gânduri ciudate. Umbrele nelămurite trecură încovoiate pe lângă Roşcin. El îşi adună toate puterile, îşi trase piciorul gemând şi porni înainte.

Râul năvalnic se desluşea ca o dungă neagră pe zăpadă, iar mai departe se întindea, fără sfârşit, o perdea zbuciumată de ninsoare. Picioarele lunecară la vale. Apa neagră se avânta, vijelioasă. Din faţă răsunară strigăte:

— Podul e sub apă!

— Ce ne facem? Ne întoarcem?

— Cine a spus „înapoi”? Tu? Tu ai spus „înapoi”?

— Dă-mi drumul, tovarăşe… dă-mi drumul…

— Arde-l cu patul puştii!…

— Aoleu!…

Jos, pe malul apei, izbucni dintr-o lanternă electrică un con de lumină. Ieşiră la iveală, licărind, arcul podului acoperit de apa cenuşie şi iute şi o bucată sfărâmată de parapet. Lanterna mai aruncă în sus o rază în zigzag, apoi se stinse. O voce răguşită şi îngrozitoare urlă:

— Grupă… Treci… Puşca şi cartuşele pe cap… Nu vă împingeţi. Câte doi… Marş!

Cu puşca ridicată, Roşcin intră în apă până la brâu. Apa nu era atât de rece ca vântul. Îl izbea cu putere în

es

5 – Calvarul, voi. U coasta dreaptă şi-l împingea, silindu-se, parcă, să-l prindă în viitoarea ei mohorâtă şi să-l tragă în bulboană. Picioarele alunecau. Scândurile podului sfărâmat abia se simţeau sub tălpi.

Regimentul „Vamavskia fusese aruncat spre Novo-Dmitrovskaia ca să întărească forţele locale. Toată populaţia staniţei săpa tranşee. Localul primăriei şi câteva case fuseseră întărite. Se aşezaseră mitraliere. Artileria grea se găsea ceva mai la sud, în staniţa Grigorievskaia. În acelaşi sector se afla şi Regimentul 2 din Caucazul de Nord, sub comanda lui Dmitri Şelest, care urmărea armata de voluntari încă de lângă Rostov. Mai la apus, la Afipskaia, era altă garnizoană, cu artilerie şi cu un tren blindat. Forţele roşiilor erau risipite, lucru inadmisibil pe vremea noroaielor şi cu lipsa de drumuri de pe locurile acelea.

Spre seară sosi călare un cazac, care trecu prin piaţă şi se îndreptă spre localul primăriei. Era ud de zăpadă şi plin de noroi. În dreptul uşii opri, scurt. Calul gâfâia. De pe coaste i se ridicau aburi.

— Unde-i tovarăşul comandant?

În uşă ieşiră câţiva oameni încheindu-şi grăbiţi mantalele. Făcându-şi loc printre ei, ieşi şi Sapojkov, îmbrăcat cu un dolman de cavalerist.

— Eu sunt comandantul.

Abia trăgându-şi sufletul şi sprijinindu-se de şa, cazacul zise:

— Toţi oamenii din postul înaintat s-au prăpădit. N-am scăpat decât eu.

— Altceva?

— Altceva? Aşteptaţi-l la noapte pe Kornilov. Vine cu toată armata...

Cei de faţă se uitară unul la altul. Erau printre ei şi comuniştii care organizaseră apărarea staniţei. Sapojkov pufni pe nas şi-şi înfundă bărbia în piept:

— Eu sunt gata. Şi voi, tovarăşi?

Cazacul, care în vremea asta descălecase, începu să povestească cum fusese tăiat tot postul de către cerchezii din brigada generalului Erdeli. O mulţime de ostaşi, de femei şi de copii se adunase lângă uşă, ascultând în tăcere.

înfăşurat în glugă, Roşcin se apropie de el. Izbutise să doarmă şi să se usuce într-o căsuţă caldă şi rău mirositoare în care se adăpostiseră, claie peste grămadă, vreo cincizeci de ostaşi roşii, printre obiele şi efecte ude. În zori, gazda, o femeie tânără, pusese pâinea la copt, o tăiase în felii şi o împărţise băieţilor.

— Faceţi ce-ţi şti, băieţi, numa nu-i lăsaţi pe ofiţeri să intre în staniţa noastră!

Ostaşii îi răspunseră:

— Nu te teme de nimic... Nu te teme decât de... şi-i aruncaseră o vorbă spurcată.

Femeia îi ameninţase cu colţul de pâine din mână:

— Bătu-v-ar să vă bată, porcilor! Şi în faţa morţii tot la asta vă gândiţi!

Din pricina marşului din noaptea trecută, Roşcin era frânt şi avea dureri în tot trupul. Dar rămăsese tot atât de neclintit în hotărârea lui. Încă de dimineaţă începuse să sape pământul îngheţat din livadă. Apoi cărase cutiile de tinichea, pline de gloanţe, din căruţe în localul primăriei. La prânz li se dăduse câte o ceaşcă cu rachiu. După ce băuse licoarea de foc, Roşcin nu mai simţise nici sfârşeala din trup, nici durerile din coaste şi se hotărâse să nu mai amâne, ci să facă chiar în ziua aceea tot ce avea de făcut.

Acum se învârtea în jurul tindei, aşteptând să-l trimită la vreun post înaintat. Se gândise la toate, până şi la epoleţii de căpitan pe care şi-i cususe la piept, sub bluză. Totul se petrecu întocmai aşa cum se aşteptase. Un marinar spătos, care stătea alături de Sapojkov, coborî din tindă şi se adresă celor care ar fi dorit să îndeplinească o misiune primejdioasă:

— Măi fraţilor, zise el cu glasul tăios ca o schijă. Ia să vie încoa cei cărora li s-a urât cu viaţa!

Peste un ceas, într-una din grupele de câte cincizeci de ostaşi, care ieşeau din staniţă, era şi Roşcin. Înaintau pe câmpia învăluită în ceaţă. Se lăsa amurgul, posomorit. Nu mai ningea, vântul puternic în rafale îi biciuia acum cu picături de ploaie. Mergeau, fără să ţină seama de linia drumului, peste întinderile de apă ce păreau adevărate lacuri. Mergeau în dirccţla colinclor,. Undo aveau să sape tranşee...

O sclipire ca de fulger tăie ceaţa umedă a dimineţii. Apoi răbufni un bubuit urmat de un urlet, care se depărtă... Puţin mai târziu se auziră împuşcături dezordonate pe coline şi pe malul râului. Apoi, o nouă sclipire: focul artileriei. Departe, în faţă, ţăcănea în ceaţă o mitralieră.

Era armata lui Kornilov, care se apropia. Unităţile înaintate ajunseseră pe celălalt mal al râului. Lui Roşcin i se păru că desluşeşte două sau trei umbre aplecate, care se apropiară în salturi chiar lângă apă, apoi se ascunseră în tufişuri. Începu să-i bată inima. Îşi scoase puţin capul din tranşeea scundă, săpată în malul prăpăstios de deasupra râului.

Râul, galben şi tulbure, părea o diră de cositor. Venea în vârtejuri, cu apele umflate. În mijlocul lui, la stânga, se vedea podul pe jumătate inundat. Din apă se căţă- rară pe pod vreo douăzeci de umbre abia distincte, care alergau frânte în două. Împuşcăturile, tot mai dezordonate şi mai dese, porneau de pe coline spre râu, spre pod. Undeva aproape de tot, de pe celălalt mal, izbucni flacăra lungă a unui tun. Deasupra tranşeei în care se afla Roşcin explodă un şrapnel. Umbre negre şi cenuşii ieşiră de după coama dealului, îndreptându-se pe rând în jos, spre locul de trecere: alergau, se lăsau în capul oaselor, se rostogoleau şi cădeau. Pe umeri li se desluşeau, ca nişte dungi, epoleţii.

Apoi, o nouă bubuitură de tun şi urlet sfâşiat pe deasupra tranşeei. „Vă-leu, vă-leu, fraţilor!...“ făcu un glas tărăgănat. Prin ropotul împuşcăturilor, cineva răcni:

— Ne înconjoară!... îndărăt, băieţi!...

Roşcin simţi apropierea clipei mult aşteptate. Se culcă repede cu faţa în jos şi nu mai mişcă. Îi trecu prin minte: „N-am batistă, am să rup o bucată din cămaşă, am s-o ridic în vârful baionetei, apoi am să strig pe franţuzeşte...“ Dar cineva i se prăvăli greu în spate, îl apucă de gât şi, icnind, îşi lunecă degetele spre beregata lui. Roşcin se zbătu şi zări, lângă umăr, un obraz

însângerat, un ochi injectat şi holbat şi o gură căscată, fără dinţi. Era Kvaşin, care urla ca un smintit:

— Îţi faci cruce… l-ai văzut pe-ai tăi, hai?

Roşcin îl scuturǎ din spinare şi se ridică în picioarr. Clătinându-se. Dar Kvaşin i se încleştase de umeri ca o căpuşă. În focul luptei, Roşcin se rostogoli peste parapetul tranşeei, înfigându-şi dinţii, ca turbat, în scurta puturoasă a celuilalt. Simţea cum începe să-i lunece coatele şi genunchii pe lutul moale. Malul prăpăstios era ca la un pas şi jumătate de ei…

— Dă-mi drumul! răcni el în sfârşit.

Pământul i se prăbuşi sub picioare şi so rostogoliră amândoi în râpă, spre râu.

Văzduhul bubuia de focul artileriei, pământul se cutremura de explozii. Forţele principale ale armatei trc- ceau râul. Artileria din staniţa Grigorievskaia bătea punctele de trecere. Obuzele se înfigeau pretutindeni în câmpia înzăpezită şi cădeau în râu, împroşcând în aer coloanc de apă.

Infanteriştii albi treceau râul, doi câte doi, călări. Când intrau în apele repezi, caii dădeau îndărăt şi nu înaintau decât împinşi cu baionetele. Atelajul unui tun coborî în galop povârnişul prăpăstios şi bătătorit al malului. Hur- ducându-se dezordonat, tunul dispăru în apă. Călăreţii bateau cu nuielele caii sfrijiţi, care târau cu greu tunul spre ghebul podului, pe jumătate cufundat în apă. În jurul lor cădeau şi explodau obuze, iar apa clocotea. Caii se ridicau în două picioare, încurcându-se în hăţuri.

Mitralierele pe două roţi treceau în galop la vale, pe-alături de pod, spre râu. Începură să plutească, prinse în vârtej. Una se răsturnă, târâtă împreună cu caii şi cu oamenii care se încleştau de roţi. Un obuz căzu ca din cer în mijlocul învălmăşelii, şi coloana de apă aruncă în sus frinturi de lemn şi bucăţi de trupuri omeneşti sfârtecate.

Pe mal se agita un bărbat mărunt, călare pe un cal mic şi murdar. Purta barbă, era îmbrăcat cu o scurtă cafenie de molton şi avea o căciulă albă şi miţoasă, înfundată adânc pe cap. Amenința cu cravaşa şi ţipa subţire. Era generalul Markov, care organiza trecerea râului. Despre vitejia lui se spuneau poveşti fantastice.

Markov făcea parte dintre oamenii care luptaseră în războiul mondial, otrăviţi pentru totdeauna de miasmele lui cadaverice. Când se uita cu binoclul, călare, sau când lupta cu sabia în

primele rânduri, comandând jocul înspăi- mântător al bătăliei, el simţea, probabil, o beţie care nu se putea asemui cu nimic. Şi, la drept vorbind, îi era indiferent cu cine şi pentru ce luptă. În mintea lui se încurcau câteva formule tip despre Dumnezeu, ţar şi patrie. Pentru el acestea erau adevăruri absolute, şi altceva nici nu-i mai trebuia. Ca un jucător de şah preocupat exclusiv de propriul său joc, nu mai vedea din întreg spaţiul mondial decât mişcarea figurilor pe pătrăţele.

Markov era ambiţios, îngâmfat şi brutal cu subalternii. Mulţi îi ştiau de frică în armată şi mulţi îi purtau duşmănie. Pentru el, însă, ceilalţi nu erau decât simple figuri de şah. Dar era curajos şi cunoştea bine momentele încordate ale bătăliei, acele momente hotărâtoare când comandantul, cu o cravaşă în mână, trebuie să se joace cu moartea, înfruntând plumbii secerători în faţa lanţului de ostaşi care atacă.

Trecerea râului ţinu o oră, două, trei... Apa şi malurile se acoperiseră din nou cu o mantie de zăpadă mânată de viscol. Vântul se înteţise, suflând acum spre nord. Temperatura scădea repede. Roşcin zăcea sub malul surpat, lângă şuviţa de apă, cu umărul scrântit. Pierduse nădejdea că-l va mai zări cineva. Cu toate că-l durea umărul, îşi scoase epoleţii din sân, prinzându-şi-i cu greutate pe bluza soldăţească, şi-şi smulse steaua în cinci colţuri de pe chipiu. Cadavrul lui Kvaşin fusese de mult luat de apă. Răniţii se tăvăleau peste tot, dar nimeni n-avea când să se uite la ei.

După ce trecu râul, armata nu se opri, ci înaintă, luptând spre Novo-Dmitrovskaia. Hainele îngheţau pe oameni, acoperindu-se cu o pojghiţă de gheaţă. Pământul îngheţa şi el, sunând sub paşii cailor şi sub uruitul roţilor. Bulgării de pe drum şi făgaşurile îngheţate ale căruţelor rupeau încălţămintea şi picioarele. Câte un rănit se ridica şi se căţăra, şchiopătând şi alunecând, pe malul pieptiş. Roşcin simţea cum îi îngheţau picioarele şi i se prindeau de pământ. Cu dinţii strânşi (îl dureau umărul, şalele şi genunchiul zdrobit), se ridică şi el şi se luă după şirul de răniţi. Nimeni nu-l băga în seamă. Se chinui mult până izbuti să urce malul. Când ajunse sus, îl învălui viscolul. Auzi din nou şuierul gloanţelor. Un om adus din spate, îmbrăcat cu o manta ofiţerească îngheţată şi cu o glugă care-şi ţuguia vârful deasupra capului, şchiopăta înaintea lui. Deodată, omul se smuci într-o parte şi căzu. Roşcin se îndoi, încercând să ţină

piept vântului.

Un cal cu piciorul dinapoi smuls zăcea în apropiere, acoperit de zăpadă. Lângă un tun părăsit stăteau două mârţoage slabe, cu capetele plecate. Le îngheţaseră coastele, şi pe spinare li se aşezaseră troiene mici. Iar în faţă, mitralierele ţăcăneau tot mai stăruitor şi mai ameninţător. Voluntarii se băteau ca să pătrundă chiar în noaptea aceea în căsuţele calde pe care le vedeau înaintea lor, să nu se prăpădească în câmpia bântuită de viscol.

Artileria din Grigorievskaia vărsa foc asupra celor ce atacau. Dar celelalte forţe ale roşiilor, ca şi rezervele de la Afipskaia, nu fuseseră încă aruncate în luptă. Regimentul 2 din Caucaz primise ordin să atace numai în clipa când Regimentul „Varnavski", încercuit în Novo- Dmitrovskaia, se va măcina în lupte de stradă, corp la corp. După zece kilometri de marş prin bălţi şi mlaştini şi după ce pierduse o întreagă companie, ai cărei oameni se înecaseră sau îngheţaseră, Regimentul 2 din Caucaz îi lovi pe albi din spate, îngăduind astfel resturilor Regimentului „Varnavski" să rupă încercuirea.

Şi la albi era aceeaşi dezordine şi zăpăceală. Detaşamentul din Cuban al lui Pokrovski, care trebuia să atace staniţa de la sud, se încăpăţânase să nu treacă prin mlaştini. Afară de asta, Pokrovski, care primise gradul de general de la guvernul din Cuban, şi nu de la ţar, fusese crunt ofensat la o consfătuire militară de către generalul Alexeev. Generalul i se adresase cu un dispreţ aristocratic: „Ei, ia mai las-o, colonele... Adică, iartă-mă, nu ştiu cum să-ţi mai spun acum..." Şi din pricina acestui „colonel", Pokrovski refuzase să treacă prin mlaştini. Cavaleria generalului Erdeli, care avusese ordin să cucerească staniţa ocolind pe la nord, nu izbutise să înainteze din pricina unei râpi inundate şi se întorsese, la căderea nopţii, la locul de trecere.

Regimentul de ofiţeri intră cel dintâi din Novo-Dmî- trovskaia. Când simţiră mirosul de casă omenească şi de pâine coaptă şi când văzură lumina caldă a ferestrelor, ofiţerii, luptători încercaţi, pe jumătate îngheţaţi şi furioşi, dădură de-a dreptul prin noroiul moale amestecat cu zăpadă şi prin apa cu o pojghiţă de gheaţă prinsă pe deasupra, fără să mai aştepte întăriri. Dar fură observaţi chiar la intrarea în sat şi întâmpinaţi cu focuri de mitralieră. Atunci ofiţerii se repeziră la atac de baionetă. Fiecare din ei ştia cum şi ce trebuia să facă în orice împrejurare. Căciula albă a lui Markov era văzută peste tot. Lupta se dădea între un

efectiv ofiţeresc şi o gloată nedisciplinată, alcătuită din soldaţi şi condusă fără nicio pricepere.

Ofiţerii năvăliră în staniţă. Pe uliţe se încinse o luptă corp la corp cu oamenii din Regimentul „Varnavski“ şi cu partizanii. În învălmăşeală, servanţii erau înjunghiaţi lângă mitralierele lor sau sfârtecaţi, prin întuneric, cu grenadele. Albii primeau mereu întăriri. Înconjuraţi, roşii începură să se retragă spre piaţă, unde, în localul primăriei, se afla Comitetul revoluţionar.

Se trăgea de la adăpostul fiecărui obstacol şi se dădeau lupte la fiecare răscurce. Un atelaj cu un tun sosi în galop, împroşcând noroi, şi luă poziţie de tragere la capătul pieţei. Întinzându-şi râtul spre faţada primăriei, tunul îşi scuipă obuzele: „Bum-zâng! Bum-zâng!“ Oamenii începură să sară pe ferestre, un fum galben acoperi totul: explodau cutiile de tablă cu cartuşe.

Chiar în clipa aceea, Regimentul 2 din Caucaz începu să tragă dinspre răsărit asupra atacanţilor. Auzind zgomot de luptă în spatele inamicului, luptătorii Regimentului,. Varnavski“ prinseră curaj. Sapojkov, care-şi pierduse glasul urlând şi înjurând, smulse de la stegar drapelul regimentului, înfăşurat în muşama, îl desfăşură şi se repezi, fluturându-l, prin piaţă, spre plopii înalţi şi tremurători în jurul cărora se îngrămădiseră albii. Soldaţii Regimentului „Varnavski“ începură să sară şi ei de după porţi şi garduri, să se ridice de la pământ şi, adunându-se în goana din toate părţile, cu baionetele în cumpănire,. Răsturnară baricadele şi răzbiră până la marginea apuseană a staniţei.

Noaptea aceea Roşcin şi-o petrecu într-o căruţă părăsită. Aruncase de-acolo două cadavre înţepenite, apoi se vârâse în fân. Tunurile bubuiau singuratic în noapte. Şrapnelele plesneau deasupra staniţei Novo-Dmitrovskaia. Intr-acolo porniră în zori şi convoaiele voluntarilor, care poposiseră peste noapte în staniţa Kalujskaia. Roşcin coborî din căruţă şi se luă pe urma unui convoi. Era atât de înfierbântat, încât nu mai simţea nicio durere.

Vântul, tot atât de puternic, sufla acum dinspre răsărit, împrăştiind norii de zăpadă şi de ploaie. Pe la vreo opt dimineaţa albastrul spălăcit al cerului îşi făcu loc printre norii sfâşiaţi, care se mistuiau în înalt. Razele fierbinţi ale soarelui cădeau pe pământ drepte ca nişte suliţe. Zăpada începu să se topească şi, curând, se înnegri. Ieşeau la iveală fâşiile de smarald ale ierbii şi cele galbene ale miriştilor. Apele străluceau

şi pârâiaşele îşi făceau albie în făgaşurile săpate de roţi. Cadavrele de pe dâmburi, uscate de vânt, priveau azurul cu ochi încremeniţi.

— Ia te uită, dar ăsta-i Roşcin, pe cinstea mea! Cum ai nimerit aici, Roşcin? strigă cineva dintr-o căruţă care tocmai trecea pe lângă el.

Roşcin îşi întoarse capul. Intr-o teleguţă hodorogită şi murdară, mânată de un cazac posomorit stăteau trei oameni acoperiţi cu un cojoc putred. Erau bandajaţi, care la cap, care la mâini. Unul din ei, înalt şi slab, cu un gât lung ieşit de-o palmă din guler, îl salută pe Roşcin cu un zâmbet încremenit pe buzele arse, clătinând mărunţel din cap. Roşcin îl recunoscu cu greu pe Vaska Teplov, fost coleg de regiment, băiat rumen şi vesel, afemeiat şi beţiv. Se apropie de căruţă fără să spună un cuvânt şi-l îmbrăţişa.

— Ia spune-mi, Teplov, unde trebuie să mă prezint? Cine-i şeful statului-major? Mi-am prins epoleţii cu ace... Abia ieri am trecut dincoace...

— Vino colea... Stai, opreşte, porcule! strigă Teplov către căruţaş.

Cazacul mirii, dar opri caii. Roşcin se urcă într-un colţ de căruţă, cu picioarele atârnate deasupra roţii.

Minunat lucru să fii purtat pe sus şi să te încălzeşti la soare! Le povesti celorlalţi aventurile lui de când. Plecase din Moscova şi până în clipa aceea, fără nicio intonaţie în glas, ca şi cum ar fi dat un raport. Teplov tuşi încetişor şi zise:

— Lasă, că merg eu cu tine la generalul Romanovski... Ajungem în staniţă, mâncăm ceva şi pe urmă aranjez eu lucrurile în doi timpi şi trei mişcări. Sucit om mai eşti şi tu! Voiai să te prezinţi direct la şefi: „Uite aşa şi-aşa am fugit de la roşii, âm onoarea să mă prezint... “ Ehei, nu-i cunoşti pe-ai noştri! Nici n-ai fi ajuns până la statul-major, te-ar fi împuşcat pe loc... Ia uită-te, şi-i arătă cadavrul unui bărbat înalt, îmbrăcat cu manta ofiţerească. E Mişka, baronul Korf, stă lungit în drum... Îţi mai aduci aminte de el? Ehei, ce mai băiat era!... Ascultă, ai ţigări? Ce dimineaţă straşnică! Ştii drăguţă, poimâine intrăm în Ekaterinodar. Dormim într-un pat cumsecade şi facem o plimbare pe bulevard! Şi, pe deasupra, muzică, fete, bere!

începu să râdă cu zgomot, sacadat, de parcă plângea. Faţa bolnavă şi trasă, pe care puteai să-i numeri oasele,

i se încreţi, iar în umerii obrajilor i se aprinseră pete ca de rugină.

— Şi în toată Rusia are să fie acelaşi lucru: muzică, fete şi bere. Ne oprim în Ekaterinodar **VTeo** lună, ne ferchezuim, şi după aceea plecăm să ne răfuim... Ha, ha! Nu mai suntem noi proşti, drăguţă... Am plătit cu sânge dreptul de a dispune de imperiul rus. Le aranjăm noi o ordine, de-o s-o pomenească, scârnăviile! Uite, priveşte-l cum se tăvăleşte pe jos. Făcu un semn spre şanţul unde zăcea, cu mâinile desfăcute în chip nefiresc, un om îmbrăcat cu un cojoc de oaie. Cu siguranţă că-i vreun Danton de-al lor.

Pe lângă ei trecu, luându-le-o înainte, un docar greoi cu coşul împletit, în care stăteau doi călători stropiţi cu noroi, îmbrăcaţi în şube de călătorie, cu gulerele lăsate pe spate şi cu căciulile ude. Unul din ei era lat în umeri şi îndesat, cu faţa întunecată şi puhavă, iar celălalt, care ţinea un ţigaret lung în colţul gurii ştirbe. PurH o barbă căruntă şi neîngrijită şi avea pungi pe sub ochi.

— Salvatorii patriei! zise Teplov, făcând un semn cu capul în direcţia lor. În lipsă de ceva mai bun, îi suportăm şi pe ei. Poate să ne prindă bine...

— Cel gras e Gucikov, mi se pare?

— Da, da, o să-l împuşcăm şi pe el când i-o veni ceasul, fii liniştit... Iar celălalt, cel cu ţigaretul, e Boris Suvorin. Da, frate, s-a amestecat şi el în treburi nu tocmai curate... Parc-ar vrea monarhie, parcă n-ar vrea. O cam încurcă, dar e gazetar de soi... Pe ăsta nu-l împuşcăm...

Căruţa intră în staniţă. După gardurile vii, casele şi bordeiele păreau părăsite. De la o casă care arsese în apropiere, se înălţa fum. Câteva cadavre zăceau în drum, pe jumătate îngropate în noroi. Ici şi colo se auzeau împuşcături izolate: erau executaţi pripăşiţii găsiţi prin pivniţe şi poduri. Convoiul se opri, buluc, în piaţă. Răniţii se văitau prin căruţe. Surorile de caritate, înfofolite în mantale soldăţeşti murdare, buimăcite şi sfârşite de oboseală, umblau printre căruţe. Dintr-o curte se auzeau ţipete neomeneşti şi lovituri de cnut. Câţiva călăreţi apărură în galop. Lângă un gard, un grup de iuncheri beau lapte dintr-o căldare de tablă.

Soarele lumina tot mai viu şi mai fierbinte din înaltul albastru zbuciumat de vânt. Între un copac şi un stâlp de telegraf era

bătută o grindă, de care atârnau şapte cadavre lungi, legănându-se în bătaia vântului, cu gâtul strâmb şi cu picioarele fără încălţări: erau comuniştii din comitetul şi din tribunalul revoluţionar.

Sosise cea din urmă zi a marşului lui Kornilov. În pâcla dimineţii, ferindu-şi ochii de soare, cercetaşii călări zăriră, dincolo de apa tulbure a Cubanului, cupolele de aur ale Ekaterinodarului.

Unitatea de avangardă călare trebuia să smulgi din mâinile roşiilor singurul pod plutitor de peste Cuban, lângă staniţa Elizavetinskaia. Acesta era un nou vicleşug al lui Kornilov: forţele roşii îl puteau aştepta de la sud, dinspre Novo-Dimitrovskaia, sau dinspre sud-est, pe linia căii ferate Novorossiisk-Ekaterinodar. Dar nimeni n-ar fi putut bănui că avea să aleagă pentru asaltul oraşului un ocol atât de primejdios, că avea s-o ia dintr-o dată pe la vest de oraş şi să treacă apele vijelioase ale Cubanului folosindu-se de un singur pod plutitor pentru întreaga lui armată şi tăindu-şi, astfel, orice posibilitate de retragere. Statul-major al lui Avtonomov, comandantul forţelor roşii, nu şi-ar fi putut imagina o asemenea mişcare tactică. Dar Kornilov, ca un vulpoi bătrân ce era, îşi alesese tocmai această cale, cea mai puţin întărită, care-i asigura două sau trei zile de odihnă după luptele pe care le purtase şi care-i ducea armata drept în grădinăriile şi viile Ekate- rinodarului.

Cu prilejul ocupării staţiei de cale ferată Afipskaia, unde aruncaseră în aer linia ca să scape de sub focul trenurilor blindate, voluntarii îşi refăcuseră rezervele de muniţii. Totuşi, mitralierele unuia din trenurile roşiilor băteau încă flancurile atacanţilor, care înaintau trecând peste întinderea nesfârşită de ape rămasă pe urma zăpezii topite. Când pânza de ’gloanţe, înălţând jerbe de apă, ajungea până la ei, voluntarii se culcau, vârându-şi capul în apă, ca raţele când se scaldă. Ieşeau apoi la suprafaţă şi făceau în grabă încă un salt înainte. Garnizoana din Afipskaia se apăra cu înverşunare. Dar roşii erau osândiţi de mai înainte să fie învinşi, deoarece ei nu întreprindeau nimic altceva decât se apărau, în timp ce inamicul ataca.

Lanţurile şerpuitoare ale armatei de voluntari înaintau încet, ocolind şi înconjurând Afipskaia. Soarele scălda în lumină câmpia albastră. Copacii, stogurile înalte şi acoperişurile satelor

se ridicau de-a dreptul din apă. Norii de primăvară îşi purtau umbrele peste întinderile inundate. Peste acest miraj al apelor Kornilov trecea călare, cu harta şi cu binoclul în mână, în fruntea statului său major. Purta o scurtă, pe umerii căreia erau cusuţi epoleţii moi de general. Dădea ordine aghiotanţilor, care se depărtau călăi i în galop, ridicând vârtejuri de stropi. La un moment dat Kornilov ajunse în bătaia focurilor de puşcă ale inamicului, şi generalul Romanovski, care călărea alături de e-l, căzu rănit uşor.

După ce ocoliră staţia dinspre apus şi dezlănţuiră asaltul, Kornilov îşi plesni calul cu o nuia, luând-o în trap întins spre Afipskaia. Nu se mai îndoia acum de victorie. Unităţile care pătrunseseră în staţie răpuneau formaţiile roşii pe terasamentul căii ferate, printre garniturile de vagoane, prin clădirile gării, printre magazii şi cazărmi: era cea din urmă şi cea mai sângeroasă victorie a armatei de voluntari.

Văzându-l pe Kornilov, colonelul Nejenţev, un bărbat cu obrajii rumeni şi cu înfăţişare tânără, se apropie în geană, sărind peste cadavre (sticlele *pince-nez-ului* îi sclipeau în soare), şi-i raportă agitat:

— Excelenţă, staţia Afipskaia a fost ocupată!

Kornilov îl întrerupse, nerăbdător:

— Aţi pus mâna pe muniţii?

— Da: şapte sute de obuze şi patru vagoane de cartuşe!

— Slavă domnului! şi Kornilov îşi făcu o cruce largă, zgiriind cu unghia degetului mic scurta lui scorţoasă. Slavă domnului…

Nejenţev îi arătă atunci cu privirea pe cci din detaşamentul de şoc îngrămădiţi lângă gară – un regiment special, alcătuit din bandiţi gata de orice sacrificiu, care purtau pe mânecă un triunghi tricolor. Stăteau rezemaţi în puşti, ca după un urcuş greu. Pe feţele lor obosite încremenise furia de care fuseseră cuprinşi: aveau ochii rătăciţi, iar mâinile tuturor şi feţele multora dintre ei erau pline de sânge.

— Au salvat situaţia de două ori şi au năvălit cei dintâi, excelenţă!

— Aha!

Şi, plesnindu-şi calul, Kornilov o luă în galop întins spre detaşamentul de şoc, deşi distanţa era mică. Oamenii se tulburară şi se aliniară grăbiţi în front. Kornilov opri calul brusc, rămânând o clipă în poziţia clasică a monumentelor, îşi înălţă

capul şi strigă sacadat:

— Să trăiţi, şoimilor! Vă mulţumesc pentru strălucita voastră faptă de arme, dar mai ales pentru capturarea muniţiilor... Mă închin adânc în faţa voastră...

După ce-şi împrospătă rezerva de muniţii, armata începu trecerea Cubanului pe podul plutitor de lemn, care fusese capturat de un detaşament de avangardă călare. În momentul acela forţele armatei numărau nouă mii de baionete şi săbii şi patru mii de cai. Trecş- rea fluviului ţinu trei zile. Unităţile se instalaseră, ca un lagăr imens, pe amândouă părţile drumului, cu convoaie, căruţe şi tunuri... Vântul de primăvară umfla rufăria zdrenţuită, spălată şi întinsă la uscat pe hulubele căruţelor. Fumul focurilor se înălţa peste toată întinderea lagărului. Caii păşteau pe imaş, împiedicaţi. Ofiţerii erau iarăşi veseli. Se urcau pe căruţe, încercând să cerceteze cu binoclul depărtarea albăstruie, grădinile şi cupolele oraşului făgăduinţei.

— Pe cuvântul meu... Exact aşa s-au apropiat şi cruciaţii de Ierusalim!...

— Acolo însă au găsit ovreicuţe, domnii mei, pe când noi nu vom găsi aici decât nişte biete fete din popor...

— Să declarăm socializarea femeilor... Ho-ho!...

— Eu nu vreau decât să mă duc la baie, să mă plimb pe bulevard şi să bfeau bere, nimic mai mult!

Nicio încercare de a-i împiedica să treacă fluviul nu-i întâmpină dinspre Ekaterinodar. Dar cercetaţii trăgeau în răstimpuri cu puştile. Roşii hotărâseră să se apere. Toată populaţia, cu femei şi copij, săpa în grabă tranşee, împletea sârmă ghimbată şi instala tunuri. Eşaloanele de marinari din flota Mării Negre sosiră de la Novorossiisk, aducând tunuri şi obuze. Comisarii ţineau cuvântări unităţilor militare, vorbindu-le despre caracterul de clasă al trupelor de voluntari ale lui Kornilov, despre faptul că m spatele lor se afla „crunta burghezie mondială, împotriva căreia, tovarăşi, dăm lupta hotărâtoare", apoi jurau să moară, dar să nu părăsească Ekaterinodarul.

În ziua a patra, armata de voluntari îşi dezlănţui atacul asupra capitalei Cubanului.

Coloanele voluntarilor, care porniseră la ofensivă cu înverşunare, erau întâmpinate de focul vijelios al bateriilor, care venea din gara Cernomorski şi de pe cheiurile Cubanului. Dar

terenul accidentat, cu grădini şi şanţuri, împrejurimile şi albiile pârâi?<; elor le îngăduiră voluntarilor să se apropie de oraş fără pierderi prea mari.

Lupta se încinse la marginea oraşului. În apropiere de aşa-numita „fermă”, lângă o căsuţă albă învecinată cu o dumbravă de plopi încă desfrunziţi, pe malul înalt al Cubanului, trupele roşii opuneau o rezistenţă îndirjită. Respinse o dată, ele se aruncară din nou, ca un puhoi, asupra mitralierelor şi recuceriră ferma, ca să fie respinse iarăşi, după o oră, de plastunii din Cuban ai colonelului Ulagai.

Kornilov se instală imediat, împreună cu statul lui major, în căsuţa fermei. De acolo se vedeau ca-n palmă străzile drepte ale Ekaterinodarului, casele albe şi înalte, grădiniţele, cimitirul, gara Cernomorski şi, în faţa acestei panorame, şiruri lungi de tranşee. Era o zi de primăvară, luminoasă şi zbuciumată de vânt. Şuviţele de fum de la focurile de puşcă se înălţau de pretutindeni, iar întinderea strălucitoare se cutremura atât de puternic de bubuitul neîncetat al tunurilor, încât simţeai că parcă se rupe ceva în tine. În ziua aceea nici roşii şi nici albii nu şi-au cruţat vieţile.

Odaia din colţ a căsuţei albe a fost pusă la dispoziţia comandantului suprem Kornilov. Acolo s-au instalat telefoanele de campanie, o masă şi un fotoliu. Kornilov intră imediat şi, aşezându-se în faţa mesei, întinse harta şi căzu pe gânduri asupra aventurii în care se angajase. Cei doi aghiotanţi ai săi, sublocotenentul Dolinski şi hanul Had- jiev, rămaseră în picioare, unul lângă uşă, celălalt lângă telefoane.

Faţa de calmuc a comandantului, trasă şi brăzdată, cu părul aspru ca peria aproape cărunt, era mai posomorită ca oricând. Mâna lui mică şi uscată, cu inel de aur pe deget, zăcea fără viaţă pe hartă. El singur hotărâse acest atac, împotriva sfaturilor lui Alexeev, Denikin şi ale celorlalţi generali. Şi acum, la sfârşitul primei zile, încrederea în sine începea să-l părăsească. Dar n-ar fi recunoscut aceasta nici faţă de el însuşi.

Se făcuseră două greşeli: cea dintâi era că o treime din trupe, în frunte cu generalul Markov, fusese lăsată la locul de trecere, să păzească convoiul de căruţe, şi de aceea prima lovitură asupra Ekaterinodarului nu fusese destul de concentrată şi nu dăduse rezultatele aşteptate: roşii rezistaseră şi se înfipseră în tranşee, unde se instalaseră, pe cât se pare, cu temei. A doua

greşeală era că se aplicase şi acum, ca şi înainte, în staniţele pe care le în- tâlniserâ în drum, tactica expediţiilor represive. Oraşul fusese împresurat din toate părţile: la flancul drept, de-a lungul fluviului, în direcţia fabricilor de pielărie, prin mişcarea infanteriei şi a plastunilor, iar la cel stâng printi-o mişcare de învăluire adâncă a cavaleriei lui Erdeli. Scopul acestei împresurări era blocarea tuturor intrărilor şi ieşirilor, cât şi represiunea împotriva apărătorilor oraşului şi a locuitorilor socotiţi de albi ca „bandiţi1' şi „prostime răzvrătită'1, represiune ce urma să se facă prin împuşcare, spânzurători şi bătăi cu vergelele puştilor. Rezultatul acestei tactici fusese că apărătorii oraşului hotărâseră că era mai bine să moară în luptă decât spânzuraţi. „Kornilov şi-a pus în minte să ne stârpească pe toţi!" strigau oamenii prin oraş. Femei, fete, copii mari şi mici treceau prin ploaia de gloanţe spre tranşee, ducând căni cu lapte, colţunaşi şi plăcinte: „Mâncaţi, dragi marinari, mâncaţi, dragi ostaşi! Apăraţi-ne, iubiţi tovarăşi!..." Şi le duceau mereu apărătorilor mâncare şi muniţii, deşi tot timpul, şi mai ales seara, treceau călăreţi strigând: „Părăsiţi străzile! Duce- ţi-vă acasă! Stingeţi luminile!..."

Prima zi se încheie în avantajul roşiilor. Albii pierdură în ziua aceea trei din cei mai buni comandanţi, aproape o mie de ofiţeri şi soldaţi şi-şi cheltuiră, fără niciun folos, mai mult de o treime din muniţii.

Din Novorossiisk soseau neîncetat, trecând barajele de foc, trenuri hârbuite, cu marinari, obuze şi tunuri. Ostaşii săreau din vagoane de-a dreptul în tranşee. Din pricina îngrămădelii şi a lipsei de conducere, pierderile erau înspăimântătoare.

Kornilov stătea aplecat asupra hărţii, fără să părăsească o clipă odaia din colţ a căsuţei albe. Înţelegea acum că nu mai erau decât două soluţii: ori să cucerească oraşul, ori să moară cu toţii. Ajunsese să se gândească chiar şi la sinucidere... Armata pe care o comanda el, şi numai el, se topea ca o armată de soldaţi de plumb aruncaţi în foc. Dar acest om lipsit de inteligenţă nu ştia ce e frica şi era încăpăţânat ca un catâr.

În pridvorul bisericii din staniţa Elizavetinskaia stăteau la soare vreo douăzeci de ofiţeri răniţi. Dinspre est, bubuitul tunurilor se auzea când mai tare, când mai slab. Aici însă zburau porumbeii pe cerul senin, deasupra clopotniţei găurite de un obuz. Piaţa din faţa bisericii era pustie. Casele cu geamurile

sparte fuseseră părăsite. Lângă gardul de nuiele, unde mugurii liliacului dădeau în floare, zăcea un cadavru plin de muşte, pe jumătate gol, cu faţa în jos.

Cei din pridvor vorbeau cu glas scăzut:

— Am avut o logodnică, o fată frumoasă, frumoasă. Mi-aduc aminte şi acum de ea. Purta o rochie trandafirie, cu volane. Pe unde-o mai fi, nu ştiu.

— Aşa-i dragostea... Da, e ciudat... Mereu te-ntorci cu gândul la viaţa de altădată. Femei curate... Tu, bine îmbrăcat, stăteai liniştit la restaurant... Eh, straşnic mai era, prieteni!

— Rău mai duhneşte bolşevicul cela! N-ar fi bine e3 turnăm pământ peste el?

— Lasă să-l mănânce muştele.

— Mai încet, staţi... Iar s-aud împuşcături...

— Ascultaţi-mă pe mine, lupta s-a sfârşit... Au intrat ai noştri în oraş.

Se făcu tăcere. Se întoarseră cu toţii cu faţa la răsărit. Ekaterinodarul era înecat în fum şi în praf galben-cenuşiu. Un ofiţer slab ca un mort, cu părul roşu, se apropie şchio- pătând şi se aşează lângă ceilalţi.

— Valka a murit chiar acum... Doamne, cum mai striga: „Mamă, mamă, mă auzi?...“

De sus, din pridvor, cineva începu să vorbească cu glas tăios:

— Dragostea! Domnişoara cu volane... Fffleacuri! Vorbe de clacă! Nevastă-mea era mai frumoasă decât logodnica ta cu volane, şi totuşi am dat-o şi pe ea drr... (Şi sforăi cu răutate pe nas.) Ş-apoi, spui minciuni, că doar • n-ai avut nicio logodnică... irevolverul din buzunar şi sabia, astea ţi-s toată familia şi toată...

Roşcin, care era de gardă, se plimba cu puşca pe lângă biserică. Se opri, uitându-se atent la cel care vorbise. Văzu o faţă bălaie de băieţandru, cu nasul în vânt, cu două brazde adinei în jurul gurii şi cu ochii albaştri, tulburi, care aveau o privire grea şi bătrână – o privire de ucigaş chinuit de insomnie. Roşcin se rezemă de puşcă (îl mai durea încă piciorul) şi-l năpădiră gânduri pe care nu le dorea. Îi trecu prin minte imaginea Katiei, a Katiei pe cai o

«o părăsise, şi simţi o ascuţită părere de rău. Se sprijini cu fruntea de oţelul rece al baionetei: „Destul, destul, asta-i slăbiciune, nu-mi trebuie toate astea!...“ Se scutură de

păienjenişul gândurilor şi păşi mai departe prin iarba proaspătă. „Nu-i timp acum pentru păreri de rău, pentru dragoste…”,

Lângă un zid de cărămidă dărâmat de obuze, un om posomorit, lat în spate, se uita cu binoclul. Purta o scurtă de piele fină, pantaloni de piele şi cizme moi, căzăceşti, stropite cu noroi uscat. Din când în când gloanţele se izbeau în zidul de cărămidă.

La vreo sută de paşi mai jos de omul cu binoclu erau aşezate o baterie şi câteva lădiţe verzi cu obuze. Caii fuseseră duşi chiar atunci lângă zid. Stăteau cu capetele plecate, lăsând pe pământ grămăjoare fumegânde. Servanţii se odihneau pe afet; fumau şi râdeau, uitându-se din când în când la comandantul lor, care cerceta depărtările cu binoclul. Erau toţi marinari, afară de trei bărboşi, cu hainele zdrenţuite, care erau artilerişti.

Fumul şi praful împiedicau vederea, care nu ajungea până la orizont, la linia tranşeelor, a valurilor de pământ şi a grădinilor. Obiectele apăreau nelămurite, apoi dispăreau din câmpul de vedere al binoclului. Din spatele casei lângă care se afla comandantul ieşi un marinar, roşu la faţă ca arama, numai în flanelă. Se furişă ca o pisică de-a lungul zidului şi se aşeză la picioarele omului spătos, cuprinzându-şi genunchii cu mâinile puternice, tatuate. Apoi îşi îngustă ochii de şoim:

— Chiar lângă mal sunt doi copaci, îi vezi? vorbi el cu glas scăzut.

— Da. Şi?

— În spatele lor e o căsuţă. Se zăreşte un perete alb. O vezi?

— O văd.

— Acolo-i ferma.

— Bine, acuma ştiu.

— Mai la dreapta e o dumbravă. Uită-te la drumul care duce într-acolo.

— Il văd.

— De la orele patru au trecut într-una călăreţi. Au început să sosească oameni. Aseară au poposit două trăsuri. Acolo-i diavolul, nu în altă parte!

— Şterge-o la vale! îi porunci spătosul, apoi îl chemă pe comandantul bateriei.

Un om bărbos, înfăşurat într-un cojoc de oaie, se urcă pe dâmb. Spătosul îi întinse binoclul. Bărbosul cercetă multă vreme tot ce se petrecea înaintea lor.

— Ferma lui Sliusarev, vorbi el cu glas răguşit. Distanţa: patru kilometri şi un sfert... Putem trage asupra lui Sliusarev.

După ce înapoie celuilalt binoclul, coborî stângaci şi, umflându-şi pieptul, răcni:

— Baterie! Fii gata l... Distanţa... Prima salvă... Foc!

Tunurile izbucniră ca trăsnetul. Ţevile alunecară îndărăt pe frâne, de parcă înghiţeau ceva, apoi ţâşneau flăcări, şi obuzele grele porniră, cu horcăit de moarte, în direcţia malului înalt al Cubanului, spre cei doi plopi desfrunziţi, acolo unde Kornilov stătea posomorit în căsuţa albă, în faţa hărţii lui.

A doua zi după asalt, generalul Markov a fost chemat de la convoaie cu regimentul lui de ofiţeri. În această coloană se afla şi Hoşcin, ca simplu soldat. Străbătură într-un ceas cei şapte kilometri până la Ekaterinodarul învăluit în fumul canonadei, mai gros încă decât în ajun. Markov mergea înainte, cu căciula lui miţoasă dată pe ceafă şi cu scurta vătuită descheiată. Adresându-se colonelului de stat-major, care abia se putea ţine în pas cu el, înjura urât la adresa Comandamentului suprem:

— Au rupt brigada în bucăţi, iar pe mine m-au silit, mama lor, aşa şi pe dincolo... să rămân la convoaie... Dacă mi-ar fi dat drumul cu brigada, în doi timpi şi trei mişcări, mama lor, aşa şi pe dincolo... aş fi fost la Ekaterinodar...

Sări peste un şanţ, îşi înălţă cravaşa şi, întorcându-se cu faţa la coloana care se înşira pe câmpia verde, strigă o comandă. Strigă atât de tare, încât i se umflară vinele de la gât.

Gâfâind, cu feţele încruntate şi năduşite, ofiţerii o luară la goană. Coloana făcu un ocol, ca în jurul unei osii, apoi e răspindi pe câmpie în faţa oraşului, despărţindu-se în atru panglici mişcătoare. Roşcin se nimeri aproape de ilarkov. Câteva clipe se opriră cu toţii, ţăcănindu-şi închi- ătoarele puştilor, îndreptându-şi şi cercetându-şi cartu- jerele. Markov mai dădu o comandă, lungind vocalele. Avangarda se desprinse şi o luă, alergând, drept înainte, h urma ei, lanţurile de trăgători se puseră şi ele în nişcare.

Căruţele mohorâte care transportau răniţii le veneau n întâmpinare, târându-se pe drumul brăzdat şi mergând la ■tânga lor. Unii dintre răniţi mergeau pe jos, cu capetele Dlecate. Mulţi şedeau pe marginea şanţurilor, sau pe că- . Uţele răsturnate. Şirul de care şi mulţimea răniţilor pă- icau nesfârşite, de parcă toată armata se adunase acolo.

Un bărbat înalt şi voinic, cu mustăţi mari, cu panglică roşie la şapcă, îmbrăcat într-o tunică foarte bine tăiată, purtând şnurul şi epoleţii departamentului grajdurilor imperiale, ajunse din urmă regimentul şi trecu înainte, călare pe un cal negru. Îi strigă ceva generalului Markov, cu glasul plin de veselie. Dar generalul îşi întoarse obrazul şi nu-i răspunse. Era Rodzianko, care ceruse voie să părăsească convoiul ca să poată privi mai bine asaltul.

Regimentul se opri din nou. Din depărtare se auzi o comandă. Mulţi începură să fumeze. Tăceau cu toţii, privind spre şanţurile şi dâmburile în spatele cărora dispăruse avangarda. Generalul Markov plecă, plesnind din cravaşă, în direcţia dumbrăvii de plopi. Acolo, departe, prin ceaţa care aburea uşor verdele fraged al plopilor, se vedeau din când în când coloane groase de f, um aruncând în aer crengi de copaci şi bulgări de pământ.

Regimentul rămase mult timp pe loc. Trecuse de ora 4. Din dumbravă apăru un călăreţ în galop, cu trupul aplecat peste coama calului. Roşcin văzu calul plin de spume şovăind în faţa unui şanţ: se temea să sară. Apoi îşi flutură coada şi sări. Călăreţul îşi pierdu chipiul. Apropiindu-se de regiment, începu să strige:

— La atac… Spre cazărmile de artilerie… Generalul în frunte… Intr-acolo…

Arătă cu mâna dâmbul pe care se mişcau câteva umbre; una din ele avea pe cap o căciulă albă şi miţoasă. Urmă comanda:

— Trăgători, înainte, marş!

Roşcin îşi simţi gitlejul strâns de un spasm şi ochii i se uscară: era una din acele clipe de frică şi entuziasm, când trupul parcă se materializează, îl prinse o dorinţă nebună să alerge, să urle, să împuşte, să înfigă baioneta… În asemenea clipe tot sângele îi năvălea în inimă, în inima pe care o aducea jertfă…

Primul şir de trăgători se-desprinse. Între ei, în flancul stâng, era şi Roşcin. Înaintea lor se înălţa colina pe care se afla Markov, cu picioarele depărtate înfipte în pământ, cu faţa spre regimentul care pornise la atac.

— Înainte, prieteni! repeta el întruna.

Ochii lui, de obicei pe jumătate închişi, erau acum mari şi înspăimântători.

Roşcin văzu tulpini uscate de buruieni înălţându-se din pământ. Printre ele zăceau peste tot, cu faţa în jos sau pe o coastă, oameni nemişcaţi ca nişte saci, îmbrăcaţi în bluze

militare, cu scurte marinăreşti şi mantale oiiţereşti. Mai încolo dădu peste un gard scund de lut şi câteva tufişuri cu ghimpi, fără frunze. Un om cu obrazul prelung, într-o vestă soldăţească vătuită, stătea sprijinit cu spatele de gardul acela, deschizându-şi şi in- chizându-şi mereu gura.

Roşcin sări gardul şi se pomeni în faţa unui drum larg. Vârtejuri de praf se târau de-a lungul lui: bolşevicii secerau pe atacanţi cu mitralierele. Roşcin se opri, se trase îndărăt, îşi ţinu respiraţia şi se uită împrejur. Toţi cei care săriseră gardul se aruncară la pământ. Se aruncă şi el, lipindu-şi obrazul de ţărâna plină de ţepi. Făcu o sforţare, apoi îşi înălţă capul. Lanţul de trăgători nu se ridica. La vreo cincizeci de paşi în faţa lui, pe câmpie, se vedea nişte pământ scos din şanţ. Cu spinarea încovoiată, Roşcin parcurse în salturi aceşti cincizeci de paşi. Inima îi bătea năvalnic. Căzu în şanţ, în noroiul cleios. Tot şirul de oameni se luă după el, unul câte unul. Câţiva se poticniră în drum. Culcaţi în şanţ, respirau din greu. Pe parapet cădea o ploaie de gloanţe.

Deodată se petrecu o schimbare: câteva obuze trecură şuierând, nu se ştie de unde, în direcţia cazărmilor. Focul mitralierelor se potoli.

Făcând un efort, trăgătorii se ridicară şi porniră mai departe. Roşcin îşi vedea umbra lungă, neagră-roşcată, lu- necând pe terenul accidentat. Umbra i se deforma: când se scurta, când dispărea nu ştiu unde. Îi fulgeră prin minte:.. Ciudat, sunt încă viu, ba mai fac şi umbră pământului!...“

Dinspre cazărmi focul se înteţi din nou, dar şirul de trăgători, rărit acum, se aruncă la vreo sută de paşi într-o surpătură adâncă, săpată de ape. Pe fundul cenuşiu şi lu- tos al râpii, Markov îşi rotea peste tot privirea ochilor lui înspământători.

— Domnilor, domnilor, repeta el întruna, vă dau un scurt răgaz, veniţi-vă în fire!... Fumaţi, dracul s-o ia de treabă!... Să dăm ultima lovitură... Un fleac, o sută de paşi în total...

Alături de Roşcin stătea un ofiţer scund şi chel, care repeta încet aceeaşi şi aceeaşi înjurătură, cu ochii aţintiţi la marginea de sus a râpii, pe care gloanţele stârneau praf. Câţiva dintre ofiţeri zăceau la pământ, acoperindu-şi obrazul cu mâinile. Unul se lăsase pe vine şi, ţinându-se cu mina de frunte, vărsa sânge. Alţii se învârteau în fundul râpii ca nişte hiene închise în cuşcă. Deodată răsună comanda: „înainte, înainte!“ Ai fi zis că nimeni

n-o auzise. Tresărind, Roşcin îşi strânse cingătoarea de piele şi, apucându-se cu mâinile de un tufiş, se căţără sus. Căzu, scrâşni din dinţi şi se căţără din nou. La ieşirea din râpă îl văzu pe Markov, chircit, care striga:

— Înainte! La atac!

La câţiva paşi înaintea lui, Roşcin zări scăpărând tălpile găurite ale cizmelor lui Markov. Alţi câţiva atacanţi îl ajunseră din urmă. Zidul de cărămizi al cazărmii era scăldat în razele soarelui care apunea. Cioburile de sticlă care se mai ţineau în cercevele păreau în flăcări. Câteva umbre fugeau din cazărmi peste câmpie, în direcţia caselor cu grădiniţe abia desluşite în zare...

Un grup de civili şi de soldaţi stătea în apropierea aparatelor de gimnastică distruse din curtea acoperită cu nisip a cazărmii de artilerie. Aveau feţele trase şi palide, concentrate, şi ochii plecaţi. Mâinile le atârnau fără vlagă.

în faţa lor era un grup mai mic de ofiţeri, sprijiniţi în puşti. Se uitau cu ură la prizonieri. Şi unii, şi alţii tăceau în aşteptare. Deodată apăru în curte, călcând repede, cu pas săltat, căpitanul de cavalerie von Mecke. Roşcin îl recunoscu: era omul cu ochi de ucigaş, istovit de insomnie.

— Toţi, fără excepţie! strigă el vesel. Aşa e ordinul: toţi, fără excepţie! Domnilor, să se prezinte zece oameni...

Dar înainte ca cei zece ofiţeri să iasă din grup, ţăcănindu-şi închizătoarele puştilor, printre prizonieri se produse o mişcare.

Unul din ei, înalt şi cu pieptul lat, îşi scoase bluza de postav peste cap. Altul, îmbrăcat civil, cu înfăţişare de tuberculos, ştirb, cu mustăţile negre şi drepte, începu să strige jalnic:

— Beţi sângele muncitorilor, paraziţilor!

Alţi doi se îmbrăţişară strâns. Un glas răguşit începu să intoneze, neîndeminatic: *„Sculaţi, voi, oropsiţi ai soar- tei...“* Cei zece ofiţeri î^i înfipseră paturile puştilor în umeri. În clipa aceea Roşcin simţi o privire aţintită asupra lui şi-şi înălţă capul. Stătea pe o lădiţă şi-şi potrivea obielele. Îl priveau doi ochi (faţa nici n-o văzu) care-i imputau ceva în clipa aceea, înainte de a muri – doi ochi plini de demnitate. „Ochi albaştri, cunoscuţi şi dragi!... Doamne, doamne!“

— Foc!

Gloanţele nu porniră toate deodată, ci unul după altul, grăbite. Printre prizonieri se auziră strigăte şi gemete. Roşcin se

aplecă până aproape de pământ, înfăşurându-şi înainte, cu obiala murdară, piciorul atins de glonte...

Ca şi cea dintâi, ziua a doua nu le aduse voluntarilor biruinţa mult aşteptată. E adevărat că la flancul drept fuseseră ocupate cazărmile de artilerie. În centru însă nu putuseră înainta niciun pas, şi- regimentul lui Kornilov, care lupta acolo, îşi pierdu în luptă comandantul – pe locotenent-colonelul Nejenţev, favoritul lui Kornilov. La flancul stâng, cavaleria lui Erdeli se retrăgea. Roşii luptau cu o înverşunare nemaiîntâlnită, deşi în Ekate-rinodar aproape fiecare casa era plină cu răniţi de-ai lor. Multe femei şi mulţi copii pieriseră ucişi în apropierea tranşeelor şi pe străzi. Dacă în locul lui Avtonomov ar fi fost un comandant priceput, deprins cu luptele, trupele roşii ar fi luat ofensiva şi ar fi respins şi distrus fără îndoială armata de voluntari, care ajunsese într-o stare de plins şi ale cărei unităţi se amestecaseră între ele.

în ziua a treia, regimentele de voluntari, întregite atât cât se putea, se aruncară din nou la atac, şi din nou fură respinse pe poziţiile de unde plecaseră. Mulţi voluntari îşi aruncară puştile şi se retraseră în spatele frontului, spre convoiul de căruţe. Generalii îşi pierdură curajul. Alexeev sosi pe poziţii, îşi clătină capul alb şi se întoarse indărăt. Dar nimeni nu îndrăzni să se ducă la comandantul suprem şi să-i spună că partida era pierdută şi că, dacă, printr-o minune, voluntarii ar fi pătruns în Ekaterinodar, oricum, ei tot n-ar fi putut să-l păstreze.

După ce sărută fruntea rece a favoritului său Nejen- ţev, care fusese adus într-o căruţă sub fereastra lui, la fermă, Kornilov nu mai deschise gura şi nu mai vorbi cu nimeni. Doar o singură dată, când un şrapnel explodă chiar lângă casă şi un glonte trecu prin fereastră, înfigându-se în tavan, i-l arătă posomorit cu degetul lui uscat aghiotantului său Hadjiev şi-i zise, fără niciun rost:

— Păstrează-l, hanule.

În noaptea a treia toate telefoanele de campanie transmiteau ordinul comandantului suprem: „Continuaţi asaltul!“

Dar în ziua a patra îşi dădură seama cu toţii că violenţa atacului slăbise simţitor. Generalul Kutepov, care-l înlocuise pe Nejenţev, nu izbutise să urnească din loc regimentul lui Kornilov, cel mai bun din armată, care rămăsese culcat la pământ prin grădinării. Unităţile se bă- teau fără vlagă. Cavaleria lui Erdeli

dădea mereu îndărăt. Markov, care din pricina strigătelor şi înjurăturilor îşi pierduse glasul, moţăia de-a-npicioarelea, iar ofiţerii lui nu-şi mai scoteau n^sul din cazarmă.

Pe la amiază, în odaia lui Kornilov se adună consiliul militar, alcătuit din generalii Alexeev, Romanovski, Markov, Bogaevski, Filimonov şi Denikin. Cu capul mic şi cărunt înfundat între umeri, Kornilov asculta raportul lui Romanovski:

— N-avem obuze. N-avem cartuşe. Voluntarii cazaci se risipesc prin staniţe. Toate regimentele au pierderi grele. Moralul e scăzut. Mulţi din cei teferi părăsesc linia de foc, îndreptându-se spre convoaiele de căruţe… şi aşa mai departe.

Generalii ascultau cu frunţile plecate. Markov dormea, cu capul rezemat de umărul vecinului. În umbră (fereastra era acoperită cu draperii), faţa lui Kornilov, cu umerii obrajilor proeminenţi, părea o mumie uscată. Zise, cu glas înăbuşit:

— Prin urmare, domnilor, situaţia este intr-adevăr grea. Nu văd altă soluţie decât să cucerim Ekaterinodarul. De aceea am hotărât să atacăm oraşul mâine în zori, pe tot frontul. Avem în rezervă regimentul Kazanovici. Am să-l duc chiar eu la atac.

Şi deodată începu să răsufle zgomotos. Generalii stăteau cu capetele plecate. Generalul Denikin, un bărbat plinuţ, bolnav de bronşită, cu barba aproape căruntă şi cu înfăţişare de funcţionar, strigă fără voie: „Doamne, doamne!“ Apoi începu să tuşească şi se îndreptă spre uşă. Kornilov îl fulgeră pe la spate cu ochii lui negri. Urmară discuţii. Kornilov ascultă, apoi se ridică şi concedie consiliul. Atacul hotărâtor rămase fixat pentru ziua de

1 aprilie.

Peste o jumătate de ceas, Denikin, căruia după accesul de tuse îi mai şuiera ceva în piept, se întoarse în odaie. Se aşeză şi începu să vorbească blând, deschis:

— Excelenţă, dă-mi voie să-ţi pun o întrebare, de la om la om.

— Vorbeşte, Anton Ivanovici.

— De ce eşti atât de neînduplecat, Lavr Gheorghic- vici?

Kornilov îi răspunse imediat, ca şi cum şi-ar fi pregătit răspunsul de mai înainte:

— Nu există altă soluţie. Dacă nu cucerim Ekaterinodarul, îmi trag un glonte în cap! şi-şi atinse tâmpla cu arătătorul, a cărui unghie era roasă până la carne.

— Să nu faci una ca asta! şi Denikin îşi strânse la piept

mâinile grăsuţe şi foarte albe. Pentru numele lui dumnezeu şi al patriei! Cine ar conduce armata, Lavr Gheorghievici?...

— Dumneata, excelenţă... şi, cu un gest de nerăbdare, Kornilov îi dădu a înţelege că discuţia se terminase.

Dimineaţa de 31 martie era caldă şi senină. Valuri de ahuri se ridicau din pământul care începea să înverzească. Printre malurile prăpăstioase, apele gălbui ale Cubanului curgeau leneşe, tulburate doar de plescăitul vreunui peşte. Era linişte peste tot. Numai din când în când pocnea câte o împuşcătură, sau bubuia departe vreun tun, apoi obuzul trecea şuierând. Oamenii se odihneau pentru lupta crâncenă de-a doua zi.

Sublocotenentul Dolinski fuma în pridvor. Se gândea: „Ce bine ar fi să-mi spăl cămaşa, izmenele şi ciorapii!... Mai bine însă ar fi să fac o baie...” O pasăre trecu în zbor prin dumbravă, fluierând vesel. Dolinski îşi înălţă capul... Şşşt!“ un obuz şuieră drept în dumbrava verde, apoi explodă cu un scrâşnet de fier. Pasărea nu mai cânta.

Dolinski îşi aruncă mucul de ţigară într-o proastă de găină, care, ciudat, nu nimerise încă în oala cu supă, apoi oftă şi intră în casă. Se aşeză lângă uşă, dar sări imediat în picioare şi păşi în odaia întunecată. Lângă masă, Kornilov îşi trăgea pantalonii.

— Ceaiul nu-i încă gata? întrebă el încet.

— Va fi gata într-o secundă, excelenţa-voastră. Am dat ordin...

Kornilov se aşeză la masă, sprijinindu-se în coate, apoi îşi duse palma uscată la frunte, netezindu-şi-o.

— Nu ştiu ce voiam să-ţi spun, sublocotenente. Nu-mi aduc aminte... Asta-i adevărată pacoste!

Dolinski se aplecă peste masă, aşteptând.

Purtarea de acum a comandantului suprem nu se potrivea deloc cu felul lui obişnuit de a fi. Dolinski se înspăi- mântă de glasul acela pierit, de aerul acela rătăcit.

Kornilov repetă:

— Da, adevărată pacoste... Stai, nu pleca... cu siguranţă c-o să-mi aduc aminte. M-am uitat adineauri pe fe- reastă, e o dimineaţă minunată... Aha, uite ce era...

Tăcu şi-şi înălţă capul, ascultând atent. Acum desluşea şi Dolinski şuierul sfâşietor al obuzului ce se apropia: părea că vine drept spre fereastra astupată cu perdele. Dolinski se trase îndărăt. Deasupra capului se auzi un trosnet înspăimântător.

Văzduhul se cutremură. O flacără izbucni. Trupul comandantului suprem fusese az- vârlit spre tavan, cu mâinile şi picioarele desfăcute.

Aruncat afară peste fereastră, Dolinski zăcea în iarbă, plin de tencuială şi cu buzele tremurând. Cineva venea în goană spre el...

Medicul îşi vedea de treabă, aplecat peste trupul lui Kornilov, care zăcea pe targă, pe jumătate acoperit cu o manta. Ceva mai la o parte aştepta grupul ofiţerilor de stat-major. Mai aprope de targă decât ceilalţi stătea De- nikin. Şapca cu cozorocul lat era pusă pe cap la întâmplare.

Cu o clipă înainte, Kornilov respira încă. N-avea pe trup nicio rană vizibilă, afară de o mică zgirietură lângă tâmplă. Doctorul, un omuleţ prizărit, înţelegea că în clipa aceea toate privirile erau îndreptate spre el. Şi, deşi ştia bine că totul se sfârşise, continua să cerceteze cu importanţă trupul. Apoi se ridică încet şi, îndreptându-şi ochelarii, clătină din cap ca şi cum ar fi spus: „Cu părere de rău, dar în cazul de faţă medicina e neputincioasă."

Denikin se apropie şi-i şopti, înfiorat:

!

— Spune-ne ceva, linişteşte-ne, doctore.

— Nicio nădejde! şi doctorul făcu un gest de neputinţă cu mâinile. S-a sfârşit.

Scoţându-şi înfrigurat batista, Denikin şi-o apăsă peste ochi, tremurând. Era zguduit de plâns. Trupul lui îndesat părea şi mai fără vlagă. Grupul ofiţerilor de stat-major se apropie cu privirea aţintită, dar nu la cadavru, ci la el. Denikin se lăsă în genunchi, făcu o cruce deasupra feţei galbene ca ceara a lui Kornilov şi-l sărută pe frunte. Doi ofiţeri îl ajutară să se ridice. Al treilea începu să vorbească, emoţionat:

— Şi acum, domnilor, cine ia comanda?

— Eu. Se înţelege că eu, răspunse Denikin cu o voce subţire, întretăiată de plâns. Aşa a hotărât dinainte Lavr Gheorghievici. Mi-a spus-o chiar ieri...

În aceeaşi noapte, toate unităţile armatei de voluntari îşi părăsiră pe nesimţite poziţiile. Infanteria, cavaleria,

Convoaiele, spitalele mobile şi căruţele cu aşa-zişii reprezentanţi politici o luară spre nord, în direcţia aşezării Gnacibau, ducând cu ele două cadavre: al lui Kornilov şi al lui Nejenţev.

Ofensiva lui Kornilov dăduse greş. Principalii comandanţi şi jumătate din oameni pieriseră. Ai fi zis că un viitor istoric nu va avea nevoie decât de câteva rânduri ca să pomenească despre această ofensivă.

în realitate, însă, „marşul de iarnă11 întreprins de Kornilov avea o importanţă covârşitoare. În timpul acestui marş, albii îşi alcătuiseră pentru întâia oară un limbaj propriu şi o terminologie tactică şi-şi creaseră o legendă a lor. Aveau acum până şi un ordin nou, un ordin alb înfiinţat de ei, care înfăţişa o spadă şi o coroană de spini pe panglica crucii „Sfintului Gheorghe1'.

De câte ori mai târziu, în timpul recrutărilor şi mobilizărilor, aveau explicaţii neplăcute cu străinii sau neînţelegeri cu poporul, ei aduceau ca ultim şi suprem argument cununa lor de martiri. Nu li se putea reproşa nimic; ce importanţă avea că generalul cutare poruncise să se bată cu vergelele puştilor („vergeluise", cum se zicea pe atunci) un ţinut întreg? Bătaia o aplicaseră doar marii martiri, sau urmaşii marilor martiri, şi n-aveai ce să le faci...

Marşul lui Kornilov nu era decât începutul, prologul, după care se ridică cortina tragediei. Scenele se perindară unele după altele, care de care mai cumplite şi mai pustiitoare.

IV

Alexei Krasilnikov sări de pe scara vagonului şi, luându-şi fratele în braţe ca pe un copil, îl aşeză pe peron. Matriona aştepta în uşa gării, sub clopot. La început Semion n-o recunoscu: purta un palton de târg, iar părul ei negru şi strălucitor era legat, după moda cea nouă, moda sovietică, cu o basma albă şi curată. Faţa-i tânără, rotundă şi frumoasă părea speriată. Îşi ţinea buzele strins.

Când Semion, sprijinit de fratele lui, se apropie urnindu-şi cu greu picioarele, ochii căprui ai Matrionei in- ccpură să clipească, iar buzele să-i tremure.

— Vai, omul meu, făcu ea încet, că urât te-ai mai făcut!

Semion oftă de durere şi, lăsându-şi mâna pe umărul ei, îi atinse cu buzele obrazul curat şi răcoros. Alexei luă biciul din mâna femeii. Rămaseră câtva timp pe loc, în tăcere. Apoi Alexei zise:

— Iaca, ţi-am adus bărbatul acasă... Erau să ţi-l omoare pe-acolo, dar nu l-au omorât de tot... Nu face nimic, mai ieşim noi la coasă împreună! Acum să plecăm, fraţilor...

Matriona îl cuprinse pe Semion pe după umeri, blând. Dar puternic, şi-l duse până la căruţă. Acolo, peste lăi- cerul ţesut în casă, aşteptau câteva perne înflorate. 11 aşează pe Semion între perne, se aşează şi ea alături şi-şi întinse picioarele încălţate cu pantofi noi, de târg.

În timp ce potrivea hăţurile, Alexei zise vesel:

— Prin februarie a venit un cavalerist care se rătăcise de eşalonul lui. Două zile am turnat în el rachiu de casă. I-am mai dat pe deasupra şi cinci sute de ruble Kerenski şi, iaca, m-am ales cu un cal!

Bătu de câteva ori, cu un gest mângâietor, crupa calului voinic şi roib înhămat la căruţă. Sări apoi pe capră şi, îndreptându-şi căciula de miel, trase de hăţuri. O luară pe drumul de ţară, peste câmpiile care începeau să înverzească şi deasupra cărora cânta nebuneşte o ciocârlie, plutind în bătaia soarelui şi bătând din aripi. Pe faţa pământie şi nerasă a lui Semion trecu un zâmbet. Trăgându-l spre ea, Matriona îl întrebă ceva din ochi. El îi răspunse:

«— Văd că o duceţi bine pe-aici...' _

f

Când pătrunse în casa încăpătoare, proaspăt văruită, Semion simţi o mare bucurie. Văzu întâi obloanele verzi de la ferestrele mici şi cerdacul nou, acoperit cu şindrilă. După ce intră pe uşa scundă, atât de cunoscută, zări cuptorul cald, curat, dat cu var, masa grea acoperită cu ştergar înflorat, iar pe poliţă, fel de fel de vase: nu din cele de ţară, de lut, ci de nichel şi de porţelan.

La stânga, în iatacul Matrionei, zări un pat larg de fier, acoperit cu o invelitoare de dantelă, pe care se înălţa un clit de perne înfoiate. La dreapta era odaia lui Alexei, unde stătuse înainte răposatul tată-său. Pe pereţi atârnau un căpăstru, o şa, un harnaşament frumos împodobit, o sabie, o puşcă şi o fotografie. În toate trei odăile erau aşezate cu grijă oale de flori cu ficuşi şi cactuşi. Belşugul şi curăţenia din casă îl surprin- seră. Lipsea de acasă de un an şi jumătate, şi acum, ia te uită: ficuşi, un pat de prinţesă, şi Matriona îmbrăcată în straie de târg...

— Trăiţi ca moşierii, zise el aşezându-se pe laviţă şi desfăcându-şi cu greu legătura.

Matriona îşi închise paltonul de târg în ladă, îşi puse un şorţ pe dinainte, întoarse faţa de masă pe dos şi, vioaie, începu să pregătească masa. Vârî apoi în cuptor un vătrai lung, cu capătul

desfăcut în două, şi se aplecă mult în faţă. Din pricina efortului, braţele goale până la cot i se înroşiră. Trase afară un ceaun cu borş. Pe masă era slănină, pastramă de gâscă şi peşte uscat. Matriona îl fulgeră cu ochii pe Alexei, care încuviinţă tot din ochi, apoi aduse un ulcior de lut cu rachiu de casă.

Fraţii se aşezară la masă. Alexei îi turnă lui Semion cel dintâi păhăruţ. Matriona se înclină. Când Semion bău, cu răsuflarea tăiată, rachiul tare ca focul, Matriona şi Alexei îşi şterseră ochii: semn că erau amândoi bucuroşi cum că Semion trăieşte şi stă la masă cu ei.

— Trăim, frate, nu chiar cine ştie cum, dar, oricât, n-o ducem tocmai prost: trăim gospodăreşte, zise Alexei după ce mâncară borşul.

Matriona adună farfuriile cu oase, apoi se aşeză aproape de bărbatul ei.

— Ţi-aduci aminte că spre dumbravă, lângă vila prinţului, e o fâşie de pământ cum nu mai este alta? întrebă Alexei. Am făcut scandal, le-am dat oamenilor şase vedre de rachiu de casă şi mi-au lăsat-o mie. Acum am arat-o, Matriona şi cu mine. Da, astă-vară recolta de pe ogorul de lângă râu n-a fost tocmai de lepădat... Şi tot ce vezi aici, patul, oglinda, cănile, lingurile, farfuriile şi toate celelalte socoteli şi buclucuri le-am cumpărat iarna asta. Matriona ta ţine grozav la gospodărie. Nu scapă nicio zi de târg. Eu mai vând încă după obiceiul vechi, pe bani, dar ea, nu: mai taie un porc, mai adună câteva găinuşe, ceva făină ori cartofi, le încarcă în căruţă, îşi sumecă ’poalele şi porneşte la târg... Nici nu se mai opreşte în piaţă. Se duce de-a dreptul acasă pe la tot felul de foşti boieri şi-şi zgâieşte ochii prin toate colţurile: „Pentru patul ăsta, zice, dau două puduri de făină şi şase funturi de slănină... Pentru înve- litoarea asta dau atâţia cartofi...” Şi ne întoarcem de la târg – să mori de râs, nu alta! — curat ca ţiganii, cu tot felul de drăcovenii în căruţă...

Matriona vorbi şi ea, strângându-şi bărbatul de mână:

— O ţii minte pe vară-mea, pe Avdotia? E mai mare decât mine cu un an. O peţim pentru Alexei...

Alexei, care se căuta prin buzunare, începu să râdă:

— Muierile au hotărât înaintea mea... Şi au dreptate. M-am săturat de văduvie, măi frate. Când se-ntâmplă să mai şi tragi la măsea, apoi te-ncurci cu nişte lepădături, de nu te mai speli cu toată apa din lume...

Alexei îşi scoase din buzunar o pungă şi o lulea arsă, de care atârnau câteva talismane mici de aramă, în- fundând-o cu tutun semănat de el. Casa se umplu de fum. Semion se simţi ameţit, atât de vorbă, cât şi de rachiu. Stătea şi asculta, minunându-se.

în amurg, Matriona îl duse la baie, îl spălă cu grijă, făcu abur mult, îl bătu uşor cu măturică şi-l înfăşură într-un cojoc. Apoi se aşezară iarăşi cu toţii la masă, mincarâ şi băură ulciorul de lut până la ultima picătură. Cu toate că era încă slăbit, Semion se culcă lângă nevastă-sa şi adormi cu braţul ei fierbinte în jurul gâtului. Dimineaţa, când deschise ochii, în casă era curat şi cald. Cu ochii strălucitori, zâmbind cu toţi dinţii albi, Matriona frământa aluatul pentru pâine. Alexei trebuia să se întoarcă curând de la câmp pentru masa de dimineaţă. Lumina de primăvară se revărsa prin ferestruicile curate. Frunzele ficuşilor străluceau. Semion se aşează pe pat, întinzându-şi oasele: ziua de ieri şi noaptea petrecută cu Matriona parcă-i dăduseră de două ori mai multă sănătate. Se îmbrăcă, se spălă, ceru briciul fratelui său şi se bărbieri în odaia lui, lângă fereastră, **111** fata unui ciob de oglindă. Ieşi apoi în drum, se opri lângă poartă şi se înclină în faţa unui moşneag bătrân de tot, care stătea în grădiniţa vecină şi care trăise sub ultimii patru împăraţi ai Rusiei. Bătrânul îşi scoase căciula, dădu din cap cu importanţă şi rămase aşa, cu picioarele ţepene în pâslari şi cu mâinile, numai vine, sprijinite în cârjă.

La ceasul acela, uliţa atât de cunoscută era pustie. Printre case se vedeau fâşii verzi, care se întindeau până departe. Pe gorgane, în zare, poposeau pe alocuri căruţe cu caii deshămaţi. Semion se uită la stânga: două mori îşi învârteau alene aripile deasupra unui mal prăpăstios, de calcar. Mai la vale, pe povârniş, clopotniţa albă se ridica printre grădini peste acoperişurile de paie ale caselor. Dincolo de dumbrava prin care se străvedea încă zarea, ardeau în soare ferestrele fostei case a prinţului. Ciorile croncăneau zburând pe deasupra cuiburilor. Dumbrava şi faţada frumoasă a casei se reflectau în balta adunată din revărsarea apelor. Lângă apă păşteau vaci, iar copiii se jucau pe mal.

Nemişcat, Semion se uita pe sub sprincene în toate părţile, cu mâinile înfundate adine în buzunarele încăpătoare ale sumanului fratelui său. Se uita năpădit de amărăciune. Încetul cu încetul, prin aburii străvezii ce se ridicau deasupra satului,

deasupra grădinilor liliachii şi a pământului arat, începea să vadă altceva decât lumea aceea paşnică şi tihnită. Alexei, care se apropia cu căruţa, începu să-l strige vesel de departe. În timp ce deschidea poarta, se uită la el cu luare-aminte. Des- hămă apoi calul şi-şi spălă mâinile afară, la spălătorul din perete.

— Nu face nimic, măi frate. Cu un pic de răbdare ai să te deprinzi şi tu, îi zise el cu blindeţe. Nici eu, când m-am întors de pe frontul nemţesc, nu puteam să mă uit la nimic: vedeam numai sânge şi mă apuca jalea... Of, blestemat război... Hai la mâncare.

Semion tăcea. Dar şi Matriona băgă de seamă cât de amărât e bărbatul ei. După ce mâncă, Alexei plecă din nou la câmp. Desculţă, cu fusta-n brâu, Matriona plecă şi ea cu celălalt cal, să ducă gunoaiele la câmp. Semion se întinse pe patul fratelui său, dar se răsucea fără să poată adormi. Amărăciunea îi strângea inima. Incleştindu-şi dinţii, îşi zicea: „Nu, n-au să înţeleagă... Nici nu face să vorbesc cu ei“. Dar seara, când toţi trei ieşiră la poartă să mai zăbovească puţin, Semion se aşeză pe o grindă şi, nemaiputând răbda, începu să vorbească:

— Cred că ţi-ai uns puşca, Alexei.

— Dă-o dracului!... Nu mai facem noi război nici peste o sută de ani!

— Prea degrabă te bucuri, măi frate. Prea degrabă v-aţi pricopsit voi cu ficuşi.

— Dar nici tu nu trebuie să te mânii prea repede. Alexei trase din lulea, apoi îşi scuipă la picioare. Să vorbim ţărăneşte, că doar nu suntem la miting... Cunosc şi eu ce se spune pe la întruniri, că am zbierat destul pe-acolo. Numai că trebuie să ştii ce să asculţi şi ce nu. Iar ce nu-ţi trebuie, pe-o ureche să-ţi intre şi pe cealaltă să-ţi iasă. De pildă, tot pământul se cuvine să fie al celor care-l muncesc. Ăsta-i adevărul adevărat. Dar când e vorba de comitetele sărăcimii satelor, apoi trebuie să le pui cu botul pe labe, cum am făcut la noi în sat. La Sosnovka, comitetul sărăcimii face ce pofteşte. Rechiziţii peste rechiziţii, porcării de-ţi’ vine să-ţi iei lumea-n cap! Toată moşia contelui Bobrinski au trecut-o sovhozului, iar mujicilor nu li s-a dat nicio palmă de pământ. Şi cine crezi tu că-s în comitet? Doi pârliţi de-acolo, care n-aveau nici cai, iar ceilalţi, dracu-i mai ştie cine-s! Nişte venetici, nişte puşcăriaşi... înţelesu-m-ai, ori nu m-ai înţeles?...

— Dar eu nu voiam să vorbesc despre asta! şi Semion îşi

întoarse capul în altă parte.

— Aşa-i, tu nu voiai să vorbeşti despre asta. Eu, însă, tocmai despre asta vreau să vorbesc! În 1917 urlam şi eu pe front împotriva burgheziei. Dar când m-au rănit gloanţele la picior – să-i dea Domnul sănătate celui care mi-a făcut-o! — n-am ştiut cum să mă întorc mai repede acasă. Pentru că, oricât ai minca azi, mâine tot ţi se face foame. Pune-te pe muncă, băiete…

Semion începu să ciocănească cu degetele în grindă:

— „Ţara arde de tătari, baba bea cu lăutari…”

— Poate că la voi, în flotă, urmă Alexei apăsat, sau prin târguri, să nu se fi sfiişit încă revoluţia. Dar la

j – Calvarul, voi. 11 noi s-a sfârşit de cum s-au împărţit pământurile. Iar acuma, uite ce avem să mai facem: isprăvim cu semănatul şi ne apucăm de cei din comitet… Până la sfântul Petru, nu mai rămâne niciun comitet al sărăcimii! Le îngropăm de vii! Nu ne temem noi de comunişti. Nu ne temem nici de dracu, nici de tată-său, să ţii minte!…

— Lasă, Alexei Ivanovici. Uite-l cum tremură, se rugă Matriona, încet. Ce poţi să ceri de la un om bolnav?

— Nu sunt bolnav… Sunt străin aici! strigă Semion, ridicându-se şi apropiindu-se de gard.

Mai mult n-au mai vorbit.

în amurgul care se stingea zburau doi lilieci, ca doi pui de drac. Pe la ferestrele caselor se vedea lumină. Oamenii îşi luau cina. Un cântec venea de undeva, de departe, cântat de glasuri tinere de fete. Cântecul se opri ca rupt, iar pe uliţa largă, cufundată în întuneric, răsunară bătăi de copită. Călăreţul se opri, strigă ceva, apoi porni din nou. Scoţându-şi luleaua din gură, Alexei ascultă, apoi se ridică de pe grindă.

— Iar vreo năpastă? întrebă Matriona cu glas tremurat.

în cele din urmă se arătă şi călăreţul. Era un flăcău cu capul gol, care-şi bătea calul cu călcâiele goale.

— Vin nemţii! strigă el. Au ucis până acum patru oameni la Sosnovka!…

După încheierea păcii, pe la jumătatea lui martie stil nou, trupele germane începură ofensiva, spre Ucraina şi Bazinul Doneţului, pe tot frontul de la Riga până la Marea Neagră.

Potrivit tratatului de pace încheiat cu Rada centrală, nemţii trebuiau să primească şaptezeci şi cinci de milioane de puduri de grâu, 11 milioane de puduri de vite, greutate vie, două

milioane de gâştie şi găini, două milioane şi jumătate de puduri de zahăr, douăzeci de milioane de litri de spirt, două mii şi cinci sute de vagoane cu ouă, patru mii de puduri de slănină şi, pe lângă astea, unt, piei, lână, lemne şi alte produse...

Nemţii înaintau în Ucraina după obiceiul lor, în coloane de un verde-prăfuit şi cu căşti de oţel. Zăgazurile şubrede ale trupelor roşii erau lesne măturate de artileria grea germană.

Trupele, coloanele şi automobilele, parcurile nesfârşite de artilerie, cu tunuri vopsite pestriţ şi mânjite cu lini: frânte, înaintau mereu. Tancurile şi automobilele blindate duruiau pe drumuri; pontoane şi poduri întregi erau pregătite pentru trecerea apelor. Aeroplane bâzâiau în şiruri lungi pe cer.

Tehnica se ridica împotriva unui popor aproape dezarmat. Detaşamentele roşii, alcătuite din foştii luptători de pe front, din ţărani, mineri şi muncitori de prin oraşe, stăteau risipite şi erau de câteva ori mai puţin numeroase decât cele nemţeşti. Ele se retrăgeau, luptând, spre nord şi est.

În locul Radei centrale, care vânduse Ucraina nemţilor, se instalase la Kiev generalul din suita imperială,. Skoropadski. Se purta îmbrăcat cu caftanul albastru atât de drag naţionaliştilor burghezi ucraineni şi-şi proptea o mână în şold, ţinând în cealaltă buzduganul de hatman: *„Hai jive şcira Ukraina*![5] De-acum şi până-n vecii vecilor o să fie pace, linişte* şi belşug! Muncitorii or să stea la strungurile lor, iar plugarii, la plug! S-a isprăvit cu năluca roşie!“

Într-o dimineaţă, la o săptămână după ce crainicul spaimei trecuse pe uliţele satului Vladimirskoe, se ivi deasupra râpii calcaroase, lângă morile de vânt, o patrulă călare. Erau douăzeci de călăreţi pe cai înalţi şi negri. Voinici, cu înfăţişare străină, purtau tunici scurte verzi-cenuşii şi căciuli de ulani, cu şnururi. Se uitară în vale, în direcţia satului, apoi descălecară.

În sat mai erau oameni, în ziua aceea mulţi plugari nu se duseseră la câmp. Băieţii începură să alerge din poartă în poartă, femeile să se strige unele pe altele peste garduri. Oamevii se adunară cu grabă în piaţa din faţa bisericii, privind cu toţii spre dealul cu morile de vânt, unde ulanii, se vedea bine, aşezau două mitraliere.

Curând după aceea se auziră prin sat, din altă direcţie, durui t de roţi şi pocnete de bici. Şi în piaţă apăru, în trap întins, o

5 Trăiască Ucraina mare ! (ucr.).

pereche de cai pintenogi, plini de spume, înhămaţi la o căruţă militară. Un soldat cu ochi spălăciţi, cu bărbia lungă şi cu şapca fără cozoroc, îmbrăcat într-o tunică strimtă, îi mâna neîndemânatic de pe capră. La spatele lui stătea, cu mâna în şold, un ofiţer german. Avea o faţă aspră, de boier, cu o expresie ciudată, purta monoclu şi chipiu nou-nouţ. În stânga lui se ghemuia o veche cunoştinţă a satului: administratorul prinţului, care fugise toamna trecută de la moşie numai în izmene.

Acum, Grigori Karlovici Mii stătea încruntat. Purta un palton frumos şi o şapcă moale şi călduroasă. Era rotund la faţă, bărbierit, iar pe nas avea ochelari de aur.

Când îl văzură pe Grigori Karlovici, mujicii se scăr- pinară la ceafă.

— Jos căciulile! ţipă pe neaşteptate ofiţerul cel ciudat, pe ruseşte.

Unii, care erau mai pe-ţiproape, îşi scoaseră fără să vrea căciulile. În piaţă se făcu tăcere. Ofiţerul stătea tot cu mâna în şold. Geamul din ochi îi sclipea. Începu să vorbească răspicat, pronunţând cuvintele greu, dar corect:

— Plugari din satul Vladimirskoe, aţi văzut sus pe deal două mitraliere germane. Să ştiţi că funcţionează fără greş... Bineînţeles, sunteţi oameni cu mintea la cap. N-aş vrea să vă fac niciun rău. Sunt dator să vă spun că trupele împăratului; Wilhelm au venit pe locurile acestea ca să înscăuneze la voi o viaţă cinstită. Nouă nu ne place când fură cineva bunul altuia, şi pedepsim fără cruţare asemenea fapte. Bolşevicii v-au învăţat altfel, nu-i aşa? De aceea i-am şi gonit pe bolşevici, şi n-au să se mai întoarcă niciodată. Vă sfătuim să vă gândiţi serios la faptele nelegiuse pe care le-aţi săvârşit şi să daţi înapoi fără întârziere proprietarului acestei moşii tot ce-aţi furat de la el...

Auzind aceste vorbe, câţiva din mulţime icniră. Cu şapca pe ochi, Grigori Karlovici îi cerceta tot timpul.

La un moment dat, pe faţa lui rotundă trecu un zâmbet de satisfacţie: recunoscuse, pesemne, pe vreunul din ei. Ofiţerul îşi terminase cuvântarea. Mujicii tăceau.

— Mi-am făcut datoria. Acum vorbeşte dumneata, domnule Mii, se adresă ofiţerul administratorului.

În termeni cât se poate de respectuoşi, Grigori Karlo- vici respinse propunerea:

— N-am ce să le mai spun, domnule locotenent. Au înţeles ei şi-aşa…

— Bine, făcu ofiţerul nepăsător. August, marş!

Soldatul cu capelă pocni din bici, şi căruţa militară.

porni, prin mulţimea care se dădea la o parte, spre casa princiară, unde cu trei zile înainte se instalase comitetul executiv de plasă. Mujicii rămaseră uitându-se în urma căruţei.

— Al dracului se mai răţoia neamţul! zise un glas din mulţime.

— Dar Grigori Karlovici tace, oameni buni.

— Mai aşteaptă puţin, că începe să vorbească şi el!

— Măi, ce pacoste! De unde ne mai vine şi asta?…

— Îndată are să sosească şi ispravnicul…

— La Sosnovka a şi sosit. A adunat tot satul şi a început să-i suduie pe oameni, că aşa şi pe dincolo de bandiţi, aţi uitat ce-a fost în 1905?… Trei ceasuri i-a mângâiat tot cu înjurături de mamă! Le-a explicat toată politica…

— Şi-acuma ce are să mai fie?

— Au să înceapă cu biciul…

— Staţi, Har cu arătura cum rămâne? A cui rămâne?

— Arătura? Pe din două. Ne lasă să strângem recoltaj dar o jumătate tot trebuie să i-o dăm prinţului…

— Ei, draceveu, una, plec…

— Unde te duci, proasto?

Oamenii mai vorbiră cât mai vorbiră, apoi se împrăş- tiară. Spre seară începură să care spre casa princiară divanuri, fotolii, paturi, perdele, oglinzi în rame aurite şi tablouri.

În casa Krasilnikovilor, fraţii se aşezară la masă fără să aprindă lumina. De câte ori îşi duceau lingura la gură, Alexei se uita spre fereastră şi ofta. Matriona umbla înce- tişor, ca un şoarece, între cuptor şi masă. Semion stătea gârbovit, iar părul negru şi creţ îi cădea pe frunte. De câte ori stringea firimiturile sau aducea mâncarea, Matriona îl atingea, fie cu mâna, fie cu sânul. El însă nu-şi ridica fruntea şi tăcea cu încăpăţânare.

Deodată Alexei se repezi la fereastră, bătu cu unghiile în geam şi se uită afară. În liniştea serii se auzi desluşit un urlet sălbatic şi preliing, care venea de departe. Matriona se aşează pe laviţă, strângându-şi palmele între genunchi.

— Îl bat pe Vaska Dementiev, rupse tăcerea Alexei. L-au dus adineauri la curtea prinţului…

— E al treilea pe care-l târăsc acolo, şopti Matriona.

Se făcu din nou tăcere. Ai casei ascultau. În liniştea serii, urletul plutea pe deasupra satului, deznădăjduit şi înspăimântător.

Semion sări în picioare. Cu o mişcare bruscă îşi strânse cureaua pantalonilor, apoi se îndreptă spre odaia fratelui său. Fără o vorbă, Matriona se repezi în urma lui. Semion coborâse puşca din cui. Matriona îl cuprinse de după gât şi se agăţă de el, cu capul răsturnat pe spate, încremenind aşa, cu dinţii încleştaţi. Semion încercă s-o dea la o parte, dar nu izbuti. Scăpă puşca pe podeaua de lut. Apoi se aruncă în pat, îngropându-şi faţa în pernă. Matriona se aşeză lângă el şi începu să-i mângiie, cu mişcări repezi, părul aspru.

Grigori' Karlovici Mii, administratorul, care n-avea nădejde în puterea străjerilor şi nici în oamenii noului hatman – haidamacii, cum li se zicea – ceruse să se aducă în satul Vladimirskoe o garnizoană nemţească. Nemţii aprobau bucuroşi asemenea cereri. Curând după aceea, două plutoane înarmate cu mitraliere intrară în sat.

Soldaţii erau cartiruiţi pe la casele mujicilor. Se vorbea printre oameni că însuşi Grigori Karlovici ar fi arătat curţile în care urmau să intre nemţii. În orice caz, tuturor celor care luaseră parte anul trecut la devastarea conacului princiar, ca şi tuturor celor din comitetul executiv de plasă care nu erau membri de partid (vreo zece tineri dispăruseră din sat încă înainte de intrarea nemţilor), li se dăduse să hrănească un soldat şi un cal.

Şi la poarta Tui Alexei Krasilnikov bătu un viteaz ostaş german, echipat din cap până-n picioare, cu puşcă şi cu cască. Mormăi ceva neînţeles, apoi îi arătă lui Alexei, bătându-l pe umăr, un bilet de încartiruire:

— Nu frică, prieten

ii dădură odaia lui Alexei, de unde strânseseră numai harnaşamentul şi puşca. Soldatul se instală imediat, îşi aşternu pe pat o pătură nouă, bătu în perete portretul lui Wilhelm şi porunci să i se măture mai bine podeaua.

În timp ce Matriona mătura, el îşi adună rufele murdare şi o rugă să i le spele: *„Schmutzia*[6], pfui! făcu el. *Bitte*2 spălat." Apoi, foarte mulţumit de cele din jurul lui, se trânti cu cizmele pe pat, aprinzându-şi o ţigară de foi.

---

6 Murdar (germ.).
2 Te rog (germ.).

Soldatul era gras şi avea o mustăcioară subţire, răsucită în sus. Purta haine bune, potrivite pe măsură. De mâncat, mânca zdravăn, cât şapte. Înfuleca orice-i aducea Matriona, dar îi plăcea cu deosebire slănina de porc sărată. Matrionei îi părea grozav de rău că era nevoită să-l hrănească pe neamţ cu slănină, dar Alexei îi spusese: „Lasă-l, n-are decât să crape şi să doarmă cât o pofti, numai să nu-şi bage nasul unde nu trebuie...
41

Când n-avea ce face, neamţul mormăia pe nas marşuri militare, sau scria acasă cărţi poştale cu vederi din Kiev. Nu era necuviincios, numai că făcea mult zgomot şi tropăia cu cizmele ca şi cum el ar fi fost stăpânul gospodăriei.

Krasilnikovii parcă aveau un mort în casă: se aşezau şi se ridicau de la masă fără o vorbă. Lui Alexei îi pierise tot cheful, şi fruntea îi era încreţită de gânduri. Matriona avea obrazul tras, ofta şi-şi ştergea lacrimile cu şorţul, pe furiş. Se temea mai ales de Semion, să nu se înfurie şi să-şi dea în petic. El însă părea că se potolise. Era întunecat şi tăcut.

În fiecare zi se afişau în clădirea plăşii şi pe la porţile oamenilor ordonanţele hatmanului privitoare la întoarcerea pământfului şi a vitelor către moşieri, la rechiziţii, dări, vânzări obligatorii de grâne, pedepse necruţătoare pentru încercări de revoltă, pentru tăinuirea comuniştilor şi aşa mai departe.

Mujicii citeau ordonanţele şi tăceau. Se porniră apoi zvonuri îngrijorătoare, cum că în cutare sat speculanţii, apăraţi de cavaleria nemţească, ar fi cărat până şi grî- nele netreierate de pe £împ şi le-ar plăti cu hârtii străine, pe care nici femeile nu voiau să le primească... Că' în alt sat ar fi luat cu ei jumătate din vite, iar în altă parte nici vrabia nu mai avea ce ciuguli...

Oamenii începură să se adune noaptea, în grupuri mici şi prin locuri ascunse, ascultând cele ce se povesteau şi oftând. Ce puteau face? Cum se puteau ajuta? Puterea care-i îngenunchease era atât de mare, încât îi strivise, de nici capul nu şi-l mai puteau ridica.

Semion începu să umble pe la aceste adunări, care se ţineau prin locuri dosnice, la pârâu, sub sălcii. Cu scurtucul pe umeri, se aşeza la pământ, fuma şi asculta, îi venea uneori să sară, să-şi trântească haina de pământ şi să-şi umfle pieptul: „Tovarăşi! ...“ Dar nu, ar fi fost zadarnic. Oamenii doar s-ar fi speriat, şi-ar fi scuturat pletele şi ar fi fugit care încotro...

într-o zi, spre seară, întâlni pe imaş un om care se opri în loc şi se uita la el rânjind. Semion era gata să-şi vadă de drum, dar necunoscutul îl strigă încet:

— Măi frate!

Semion tresări: „Să fie oare unul de-ai noştri Şi-l întrebă, cercetându-l cu luare-aminte, pe furiş:

— Ce vrei?

— Eşti frate cu Lixei?

— Oi fi…

— Nu-ţi mai cunoşti fraţii… De echipajul de pe „Kerci“ nu-ţi mai aduci aminte?

— Kojin, tu erai? şi Semion îi strânse mâna cu putere.

Rămaseră faţă-n faţă. Aruncând o privire iute în jurul lui, Kojin îl întrebă:

— Şi la voi au început oamenii să-şi scurteze ţevile puştilor?

— Nu. La noi e încă linişte.

— Dar ceva băieţi de ispravă sunt?

— Dracu-i ştie! Până acum nu i-am văzut. Aşteptăm şi noi să vedem ce-o să se mai întâmple.

— Ce faceţi, măi băieţi? începu Kojin, în timp ce ochii lui încercau să străpungă întunericul. Ce mai aşteptaţi? Au să vă jumulească, ca pe gâşte, şi voi aveţi să vă întindeţi doar gitul, ca să le fie treaba mai uşoară… Ştiţi că la noi satul Uspenskoe a fost ras cu tunurile de pe faţa pământului? Femeile şi copiii s-au împrăştiat care-ncotro, iar bărbaţii au luat calea codrului… Fug oamenii din Novospaskoe, din Fiodorovka, din Guliai- Pole, şi toţi vin la noi…

— Unde, la voi?

— Ştii unde-i pădurea Dibrivski? Acolo se adună toţi… Acum, uite, şopteşte-le şi tu băieţilor din Vladimir- skoe să pregătească patruzeci de puşti retezate, vreo zece puşti cu cartuşe şi cât mai multe grenade de mână. Toate astea să le ascundeţi prin stoguri, pe câmp… Ai înţeles? La Sosnovka băieţii au şi început să dosească grenade prin stoguri, nu mă aşteaptă decât pe mine… La Gundiaevka mă aşteaptă treizeci de oameni călări. Trebuie s-o luăm din loc.

— Încotro? La cine?

— La ataman… îl cheamă Şcius. Adunăm acum detaşamente de prin toate părţile Ekaterinodarului… Săptămâna trecută i-am zdrobit pe haidamaci şi am dat foc unui conac… Măi frate, ce

mai horă am întins! Iar rachiul şi zahărul l-am împărţit la ţărani, fără un ban... Aşa, vezi să nu uiţi... Mă întorc peste o săptămână...

Şi, făcându-i lui Semion cu ochiul, sări în grabă peste gard, apoi, aplecându-se, o luă la fugă prin păpurişul în care broaştele orăcăiau cât le ţinea gura.

Zvonurile despre atamani şi despre jaful conacelor ajunseră şi la Vladimirskoe, dar oamenilor nu le venea a crede. Acum, însă, aveau o mărturie vie. Semion îi povesti fratelui său, chiar în seara aceea, cu cine se intâlnise şi ce vorbise. Alexei îl ascultă cu seriozitate.

— Cum îl cheamă pe ataman?

— Zice că Şcius.

— N-am auzit de el. Umblă vorba despre Mahno, Nestor Ivanovici. Cică şi-a adunat o ceată de vreo douăzeci şi cinci de bandiţi şi jefuiesc conacele. De Şcius n-am auzit... Poate să fie şi aşa: acum, mujicul e în stare de orice... Dacă zici tu Şcius, Şcius să fie. Numai să nu le spui oamenilor nimic, măi Semioane. Le-oi spune eu când o trebui...

Semion ridică din umeri zâmbind ironic:

— Aşteptaţi până au să vă jumulească de tot!

În seara aceea Kojin nu se întâlnise pesemne numai cu Semion. Prin sat se şi vorbea despre puşti retezate, despre grenade şi despre detaşamentele atamanului. Dacă încordai urechea noaptea, auzeai fierăstraiele scârţâind prin curţi. Deocamdată, însă, era linişte. Nemţii făcură rân- duială, porunciră ca de sâmbătă până duminică să se măture uliţele. Oamenii împliniră porunca fără să crâc- nească măcar.

Dar dintr-o dată se abătu pe capul lor urgia. Dis-de-dimineaţă, înainte de a-şi fi dat oamenii vitele la adăpat, trecură pe uliţa măturată străjerii şi mai-marii lor, cu tinichele pe piept, şi bătură la ferestrele caselor:

— Ieşiţi afară!

Oamenii dădeau fuga în uliţă, desculţi, încheindu-şi straiele din mers. Şi fiecare primea, pe loc, o hârtie de la stăpânire: cutare casă trebuia să ducă la intendenţa nemţească, cu preţul de atâtea mărci, atâtea grâne, atâta lână, slănină şi ouă. În piaţa de lângă biserică, un convoi militar stătea gata de plecare. Prin curţi şi pe la porţi nemţii cartiruiţi zâmbeau pe sub mustăţi: toţi erau cu căştile pe cap şi cu puştile în mână.

Oamenii se scărpinau la ceafă. Unii se jurau, alţii îşi trânteau căciulile de pământ:

— N-avem grâne, Doamne-Dumnezeule! Poţi să ne şi tai, că n-avem nimic!...

Tocmai atunci trecu pe uliţă şi administratorul cu trăsura. Oamenii se speriară nu atât de străjeri sau de nemţi, cât de ochelarii lui de aur, pentru că Grigori Karlovici ştia tot şi vedea tot

Administratorul îşi opri armăsarul. Ispravnicul se apropie de trăsură şi-i şopti câteva vorbe. Apoi strigă ceva străjerilor, care intrară în cea dintâi curte, descoperind grânele ascunse sub turtele de bălegar. Gospodarul ţipa, iar ochelarii lui Grigori Karlovici sclipeau...

în vremea asta, Alexei se învârtea prin curte. Părea atât de buimăcit, încât ţi-era mai mare mila să te uiţi la el. Cu basmai& lăsată pe ochi, Matriona plângea în cerdac.

— Ce-mi folosesc banii lor, mărcile lor? se întreba Alexei ridicând câte-o buturugă sau câte-o roată stricată şi aruncându-le apoi în urzici, sub gard. Văzu cocoşul şi bătu din picior la el: Hâş, spurcăciune! Apoi puse mâna pe lacătul hambarului: Ce-o să ne mai ră- mină de mâncare? Mărcile, poate, că altceva n-avem. Cu alte cuvinte, vor să ne luăm lumea-n cap? Vor să ne calicească de-a binelea? Să nu mai ieşim din datorii cât om trăi?

Stând lângă Matriona, Semion ofta:

— O să fie şi mai rău... Or să-ţi ia şi calul.

— Ba asta nu! Atunci, măi frate, pun mâna pe topor!...

— Târziu te-ai trezit...

— Vai de noi! începu să se jeluiască Matriona. Le rup gâtul cu dinţii...

în poartă bubuiră bătăi cu patul puştii. Neamţul cel gras care şedea la ei intră în curte, liniştit şi vesel, ca la el acasă. În urma lui veneau şase străjeri şi un civil cu cocarda hatmanului, un trident, la şapca de slujbaş. Ţinea în mână un registru legat cu şnur.

— Acolo mult, făcu neamţul arătând cu capul spre hambar, acolo slanin, acolo grâu...

Alexei îl privi cu turbare, apoi se depărtă, aruncând cu toată puterea la picioarele slujbaşului o cheie mare şi ruginită.

— Ei, tu, porc-de-câine! strigă omul. Ţi s-a făcut de ciomăgeală, afurisitule?

Dind-o la o parte cu cotul pe Matriona, Semion se repezi de pe treptele cerdacului. Dar tăişul unei baionete i se propti în piept:

— *Halt*! 1 strigă neamţul, aspru şi poruncilor. Înapoi, tu, rus!

Căruţele convoiului militar înefrcară toată ziua, iar noaptea porniră la drum. Satul fuseşf prădat sălbatic. Nicăieri nu se vedea nicio lumină, nimeni nu se mai aşează la masă. Prin casele întunecate, femeile urlau, mototolind în pumn mărcile de hârtie...

Dacă s-ar fi dus mujicul cu nevasta lui la oraş cu mărcile acelea în buzunar şi ar fi intrat prin prăvălii, s-ar fi întors acasă cu mâna goală: n-ar fi găsit niciun cui, niciun cot de stambă, nicio bucăţică de piele. Fabricile nu mai lucrau. Grânele, zahărul, săpunul şi toate materiile prime luau drumul Germaniei în trenuri supraîncărcate. Că doar nu erau să-şi aducă acasă, bietul om şi baba lui, vreun pian, vreun tablou vechi olandez, sau vreun ceainic chinezesc... Dacă s-ar fi dus la oraş, s-ar fi zgâit bieţii oameni la haidamacii îmbrăcaţi cu caftane albastre, cu căciuli creţe cu fundul roşu, la smocul de păr scos de sub căciulă şi la mustăţile lor lăsate în jos. S-ar fi înghesuit apoi pe la zarafii din strada principală, care aveau bărbiile albastre de mult ce se bărbiereau şi purtau pălării tari. Ar fi oftat amar şi s-ar fi întors spre casă aşa cum plecaseră. Iar pe drum, la vreo douăzeci de kilometri de gară, s-ar fi oprit, fiindcă s-ar fi aprins osiile la vagoane. Unsoare nu era, ulei pentru maşini, nu: nemţii luaseră totul. Osiile erau stinse cu nisip, trenul pleca mai departe, pe urmă iarăşi se aprindeau osiile...

De aceea urlau femeile, strângând în pumn mărcile nemţeşti mototolite, iar mujicii îşi ascundeau vitele prin râpile pădurilor, cât mai departe de jefuitori; cine putea şti ce ordonanţă va mai afişa hatmanul a doua zi?!

Luminile nu se mai aprinseră în sat. Toate casele erau mohorâte. Numai dincolo de dumbravă, deasupra lacului, sclipeau ferestrele casei princiare. Administratorul dădea un banchet în cinstea ofiţerilor germani. Cânta muzica militară. Valsurile nemţeşti se risipeau

— Stai! (Germ.).

ca un ciudat fior de frică pe deasupra satului cufundat în întuneric. Sus, sus de tot o rachetă, ca un fir de foc, se înălţă în văzduh, în hazul soldaţilor nemţi adunaţi în curtea conacului, unde fusese rostogolit un butoiaş cu bere. Racheta se aprinse.

Acoperişurile de paie, grădinile, sălciile, clopotniţa albă şi gardurile de nuiele sclipiră în lumina stelelor care cădeau încet. Multe feţe, de pe care pierise veselia, văzură stelele acelea. Lumina era atât de puternică, încât brazdele amărâte se adâncir pe obrajii oamenilor. Păcat că un aparat invizibil nu le-a prins în clipa aceea: fotografiile ar fi putut servi ca bogat material de meditaţie pentru Marele stat- major german…

Până şi pe câmp, la un kilometru de sat, era lumină ca ziua. Câţiva oameni care se furişau pe lângă un stog răzleţ se trântiră în grabă la pământ. Numai unul rămase în picioare, lipit de stog. Ridicindu-şi capul spre focurile care cădeau din cer, zâmbi:

— Ia te uită, comedia dracului!

Focurile se stinseră înainte de-a ajunge la pământ, apoi se făcu iarăşi beznă. Oamenii se strânseră lângă stog, armele aruncate la pământ zăngăniră.

— Câte-s în total?

— Zece puşti retezate, tovarăşe Kojin, şi patru întregi.

— Puţine.:.

— N-am avut timp… Mai aducem şi mâine noapte.

— Cartuşele unde-s?

— Uite colea, în buzunar. Ţine-le! Cartuşe avem destule.

— Vârâţi-le sub stog. Grenade, asta să-mi aduceţi, băieţi, grenade! Puşca retezată e armă bătrânească: te aşezi în şanţ, după un tufiş, tragi o dată, faci ceva în pantaloni, şi gata bătălia! Dar ostaşului tânăr îi trebuie puşcă şi, înainte de toate, grenade. Ai înţeles? Cine poate, să aducă şi săbii. Sabia e arma armelor…

— Tovarăşe Kojin, să facem noaptea asta ce avem de făcut! Are să se ridice tot satul, ai să vezi… Oamenii fierb de mânie… Li s-a luat tot ce li s-a putut lua… Au să iasă cu furcilo. Cu coasele, cu ce-or nimeri… Somnoroşi cum îs nemţii. Îi tăiem ca pe puii de găină!

— Da ce, tu eşti comandantul? strigă Kojin cu glas tăios. Tăcu o vreme, apoi începu să vorbească, mai întâi domol, apoi din ce în ce mai tare şi mai aprins: Cine-i comandant aici, mă rog? Ori sunteţi nişte netoţi. Atunci, poftim, plec, şi n-au decât să vă bată şi să vă prade nemţii şi haidamacii!… înjură printre dinţi. Ce, nu ştiţi ce înseamnă disciplina? Puţine capete am tăiat eu cu sabia din pricina asta? Dacă intri în detaşament, apoi trebuie să depui jurământ de ascultare atamanului şi să asculţi orbeşte, fără să crâcneşti! Iar dacă nu, nu intra! Aşa-i la noi: slobod eşti să bei şi

să petreci! Dar dacă strigă tătucul: „Pe cai!“, gata, nu mai eşti al tău! Aţi înţeles? După o clipă de tăcere adăugă, tot aspru, dar mai împăciuitor: Nu-i putem plesni pe nemţi nici azi şi nici mâine. Pentru asta ne trebuie putere, nu glumă.

— De-am pune mâna măcar pe Grigori Karlovici, tovarăşe Kojin! Nu ne lasă să răsuflăm…

— Cât despre administrator, nu zic ba, dar numai peste o săptămână. Altfel, nu dovedim cu treburile. Zilele trecute, la Osipovka, un neamţ a batjocorit o femeie. Bun. Femeia s-a apucat şi i-a pus ace în mâncare. Neamţul a mâncat, a sărit de la masă şi a dat fuga afară. A căzut jos şi a crăpat. Nemţii au ucis femeia pe loc. Atunci mujicii au pus mâna pe topoare… Ei bine, ce-au făcut nemţii acolo!… Numai cât mă gândesc, şi mă-ncrâncen! Nu se mai cunoaşte nici locul unde-a fost Osipovka… Aşa se-ntimplă când face omul cum îi trăsneşte lui prin cap! Aţi înţeles?

Matriona ofta, răsucindu-se în aşternut. Începuse să se lumineze, cântau cocoşii. Pe prichiciul ferestrei deschise căzuse rouă. Se auzea bâzâitul unui ţânţar. Pisica de pe vatră se trezi, sări jos cu mişcări leneşe şi se duse să cerceteze cenuşa din colţ.

Cei doi fraţi şedeau la masa neacoperită şi vorbeau cu glasul scăzut. Semion îşi sprijinea capul în mâini, iar Alexei se tot apleca mereu spre el, privindu-l în faţă.

— Nu pot, Semioane, înţelege-mă! Matriona singură nu-i în stare să dovedească treburile gospodăriei! Am adunat doar bruma asia de avut ani mulţi de-a rândul.

Cum să le las toate baltă? Are să se părăduiască şi ce brumă ne-a mai rămas. Când ai să te întorci, ai să găseşti bătătura goală!

— Cum să le laşi?! gemu Semion. Şi se părăduieşic gospodăria?! Mare pagubă! După ce învingem, ai să-ţi ridici casă de piatră. Zâmbi: Noi vrem să facem război de partizani, şi lui îi arde de gospodărie!

— Bine, dar te-ntreb: cine are să vă hrănească?

— Tu nici aşa nu ne hrăneşti pe noi. Li hrăneşti pe nemţi, pe hatman şi pe toate scirnăviile astea… Eşti robul lor.

— Ia-o mai domol! în 1917 nu m-am bătut pentru revoluţie?… N-am fost ales în comitetul soldaţilor? N-am făcut praf frontul imperialist? Apoi asta-i! N-o lua razna numai ca să mă ruşinezi

pe mine, Semion! Chiar şi acum, dacă ar veni Armata Roşie, apoi eu aş fi cel dintâi care aş pune mâna pe puşcă! Dar de ce să fug în păduri, la nu ştiu care atamani?

— Şi atamanii prind bine acum.

— Or fi prinzând ei bine, nu zic.

— Rana cea afurisită mă ţine cu mâinile legate. Şi marinari de-ai noştri, din flota Mării Negre, au intrat ir detaşamente... Aşteaptă puţin, şi avem să dăm foc Ucrainei din toate cele patru colţuri...

— L-ai mai văzut pe Kojin?

— L-am văzut.

— Ai mai vorbit cu el?

— Am vorbit. Curând avem să facem luminăţie mare în sat...

Alexei îşi privi fratele şi păli, lăsându-şi capul în jos.

— Da, fără îndoială, s-ar cuveni... Afurisitul de conac ne stă ca albeaţa pe ochi... Câtă vreme trăieşte Grigori Karlovici, n-are să ne lase nici să răsuflăm...

Matriona sări din pat în cămaşă, îşi aruncă pe umeri şalul cu trandafiri şi se apropie de ei. Bătu de câteva ori cu pumnul strâns în masă:

— Mi se ia avutul, şi eu asta n-am s-o rabd! Noi, femeile, avem să ne răfuim cu diavolii ăştia mai curând decât voi!

, Semion se uită la ea, înveselit dintr-o dată:

— Hm! Să vedem cum aveţi să duccţi lupla, voi, femeile! Tare aş vrea să ştiu!

— Avem să ne luptăm şi noi, femeieşte. Vine neamţul să înfulece, îi dăm şoricioaică... Prafuri de astea găsim noi! îl îmbii în şură sau la scăldâtoare, şi parcă n, u găsesc o undrea de împletit?'Cind i-o înfig, uite colea, nici „of" nu mai zice! De început, începem noi, numai pe voi să nu vă prindă frica... Iar dacă o fi nevoie, apoi pornim şi cu puştile, tot aşa de bine ca şi voi...

Semion bătu cu piciorul în pământ şi începu să râdă cu gura larg deschisă:

— Ptiu, muierea dracului!

— Lasă-mă!

Şi Matriona se înveli mai bine cu şalul. Lângă prag se încălţă şi ieşi din casă, bocănind, să vadă ce-i cu vitele. Semion şi Alexei zimbeau, clătinând îndelung din cap: „Muiere ataman, nu glumă!"... Soarele nu răsărise încă. Adierea dimineţii intra pe

fereastră, şi frunzele ficusului se clătinau. De departe, ajunse până la ei o mormăială şi câteva frânturi de cântec străin. Neamţul care stătea în casa lor se întorcea beat de la conac, stârnind cu cizmele tot colbul drumului.

Alexei trânti fereastra mânios.

— N-ar fi mai bine să te duci la culcare, Semioane?

— Ce, ţi-e frică?

— De, să nu se lege de tine diavolul ăsta beat. N-o fi uitat cum te-ai repezit la el...

— Şi am să mă mai reped încă!... Semion se ridică să intre în odaia lui. Eh, Alioşa, Alioşa, se duce dracului revoluţia din pricină că vi-e greu să vă urniţi din loc... Nu v-a fost de-ajuns Kornilov? Nu vă ajung nemţii şi haidamacii? Ce vă mai trebuie? Dar dintr-o dată tăcu, ascultând. Ia stai...

În curte se auzeau acum vorbe repezite şi cizme tropăind greoi şi nesigur, pe urmă un strigăt înciudat de femeie: „Lasă-mă-n pace!...“ Urmă ceva ca o învălmăşeală, un gâfâit des, apoi Matriona strigă din nou, mai tare, de durere parcă: „Semioane! Semioane!“

Semion se repezi din casă ca turbat, clătinându-se pe picioarele lui strâmbe. Alexei înlemnise pe laviţă, ţinându-se cu mâinile de marginea ei. Ştia el ce se întâmplă când se repeci oamenii aşa cum se repezise Semion. Se gândi: „Am lăsat toporul în tindă, nici vorbă că...“ Auzi afară răcnetul sălbatic al lui Semion, apoi o izbitură. Ceva pârâi, gilgâi, şi un trup se prăbuşi, greu la pământ.

Matriona intră în casă albă ca pânza, târându-şi şalul după ea. Se rezemă de cuptor, gâfâind. Sânii i se zbâteau sub cămaşă. Făcu deodată cu mâinile un gest de apărare, ferindu-se de privirea lui Alexei.

în uşă se arătă şi Semion. Era palid, dar liniştit.

— Ajută-mă, frate. Trebuie să-l ducem încotrova şi să-l îngropăm.

V

Trupele germane ajunseseră până la linia Donului? i a Mării Azov, apoi se opriseră. Nemţii stăpineau acum o regiune neînchipuit de bogată, mai întinsă decât toată Germania. În ţinutul Donului, ca şi în Ucraina, statul- major german se amesteca în viaţa politică, întărind marea proprietate a cazacilor bogaţi din staniţe, caic numai cu patru ani în urmă se lăudau că

vor cuceri, din goană, Berlinul... Aceiaşi cazaci cu feţe late, spătoşi, cu lampasuri roşii la pantaloni, voinici de parcă erau turnaţi în oţel, păreau acum nişte oiţe blânde.

Nici n-ajunseseră încă nemţii la Rostov, când o armată căzăcească de zece mii de oameni, comandată ce atamanul de companie Popov, se aruncă asupra capitalei Donului, Novocerkassk. În lupta crâncenă ce se încinse pe un platou înalt de deasupra râului, cazacii roşii care alcătuiau garnizoana din Novocerkassk, împreună cu bolşevicii care se grăbiseră să le vină în ajutor la Rostov, începeau să aibă superioritate asupra celor de la Don. Dar o întâmplare fantastică hotărî altfel soarta bătăliei.

Un detaşament de voluntari venea pe jos din România, sub comanda colonelului Drozdovski. În ziua de ’22 aprilie,. Detaşamentul năvălise prin surprindere în Rostov, dar nu rămăsese acolo decât până seara, cârd fusese respins. Detaşamentul lui Drozdovski înainta acum prin stepă, în căutarea armatei lui Kornilov. În ziua de 25 aprilie, în apropiere de Novocerkassk, oamenii detaşamentului auziră zvonul unei bătălii. Fără să întrebe cine se bate şi pentru ce, o luară spre oraş, in- trând cu un automobil blindat în rezervele roşiilor. Urmă o învălmăşeală nebună. Când îşi dădură seama de ajutorul care le căzuse ca din cer, cazacii de la Don trecură la contraatac, respingându-i şi gonindu-i pe roşii şi ocupând Novocerkasskul. Puterea trecu din mâinile comitetului revoluţionar în mâinile „Cercului salvării Donului”. Curând după aceea sosiră din urmă şi nemţii.

Sub oblăduirea lor, cercul căzăcesc din Novocerkassk, unde nemţii avuseseră prudenţa să nu-şi instaleze garnizoană, înmână buzduganul de ataman generalului Krasnov, care, după cum se lăuda singur, era „prietenul personal al împăratului Wilhelm“. Glasul adine al clopotelor catedralei începu să sune. Cazacii din staniţe strigau: „Ura!“ în piaţa largă, pavată cu bolovani, din faţa catedralei, iar cei mai bătrâni se felicitau: „Să fie într-iun ceas bun!“

Nemţii nu izbutiră să pătrundă dincolo de Rostov, în inima Donului şi a Cubanului. Ei încercară să supună staniţa Bataisk, aşezată pe malul stâng al fluviului, în faţa Rostovului, unde stăteau muncitorii din fabricile şi uzinele oraşului, ca şi sărăcimea de prin suburbii. Dar în ciuda focului vijelios şi a

atacurilor crâncene, nu ajunseră s-o cucerească. Inundată aproape în întregime de apele primăverii, staniţa Bataisk se împotrivi cu înverşunare şi rămase slobodă.

Pe linia aceea se şi opriră nemţii, mărginindu-se să consfinţească puterea atamanului şi să-şi transporte armele pe care le luaseră de prin depozitele militare ruseşti din Ucraina. Cu aceeaşi prudenţă rezolvară şi problema delicată a raporturilor lor cu cele două grupuri de voluntari: armata lui Denikin şi detaşamentul lui Drozdovski. Voluntarii urmăreau două obiective: să-i distrugă pe bolşevici şi să reînceapă războiul cu nemţii, dovedindu-şi astfel credinţa nestrămutată faţă de aliaţi. Cel dintâi obiectiv nemţii îl socoteau înţelept şi binevenit, iar pe cel de-al doilea, o prostie foarte puţin pri mejdioasă. De aceea, se prefăceau că nu ştiu nimic de existenţa voluntarilor. La rândul lor, cele două tabere

— A lui Drozdovski şi a lui Denikin – aveau şi ele aerul de a nu şti nimic de prezenţa nemţilor pe pământul rusesc.

Se întâmplă însă că detaşamentul lui Drozdovski. În timpul marşului de la Chişinău la Rostov, trebui să treacă o apă. Pe un mal al râului, la Borislavl, erau nemţii, iar pe celălalt, la Kahovka, bolşevicii.

Nemţii nu izbuteau să treacă podul. Detaşamentul îl forţă singur şi, alungindu-i pe bolşevici din Kahovka, plecă mai departe, fără să mai aştepte recunoştinţa nemţilor.

De asemenea contradicţii, deşi pe un plan mult mai larg, se lovea şi Denikin. Pe la sfirşitul lui aprilie, rămăşiţele armatei de voluntari sfâşiate lângă Ekaterinodar îşi făcuseră drum, cu chiu. Cu vai, până în dreptul sta- niţelor Egorlăţkaia şi Mecetinskaia, la vreo cincizeci de kilometri de Novocerkassk. Acolo îi ajunse vestea îmbucurătoare că Rostovul fusese ocupat de nemţi, iar No- vocerkasskul, de armata atamanului de la Don. Bolşevicii îi lăsară în pace pe voluntari şi-şi întoarseră frontul împotriva noilor duşmani – nemţii.

În felul acesta, voluntarii avură posibilitatea să se odihnească, să-şi îngrijească răniţii şi să-şi adune puterile. În primul rând trebuiau să se gândească la înzestrarea armatei cu material de război.

Toate gările, de la Tihoreţkaia până la Bataisk, erau înţesate cu rezerve uriaşe şi echipament, menite să alimenteze contraofensiva pe care o pregăteau roşii împotriva Rostovului.

Generalii Markov, Bogaevski şi Erdeli se năpustiră cu trei coloane în spatele frontului roşu. În staţiile Krâlovskaia, Sosâka şi Novo-Leuşkovskaia, nimiciră eşaloanele, aruncară în aer trenurile blindate şi se întoarseră în stepă încărcaţi cu pradă. În felul acesta ofensiva Armatei Roşii împotriva nemţilor a fost zădărnicită.

Umărul sciântit i se vindecase, iar zgâi'ietuiilc uşoare pe care le căpătase în luptă dispăruseră. Roşcin era acum voinic şi ars de soare, iar în ultimele zile petrecute în staniţa liniştită mâncase pe săturate.

Gândul care-l urmărea încă de la Moscova şi care-l chinuia ca o boală – să se răzbune pe bolşevici pentru ruşinea suferită – şi-l împlinise. Se răzbunase. În orice caz, îşi aducea aminte de o anumită clipă. Alerga spre terasamentul căii ferate... Erau victorioşi... Genunchii îi tremurau, tâmpleţe zvâcneau. Îşi scosese şapca moale şi-şi ştergea cu ea baioneta. Era un gest obişnuit de vechi soldat cu grijă pentru arma lui. Ura nebună de până atunci, care-i strângea capul ca un cerc de plumb şi-l făcea să vadă roşu înaintea ochilor, îl părăsise. Il ajunsese pe inamic, îşi implântase baioneta în trupul lui, şi acum şi-o ştergea de sânge... Avusese oare dreptate V Mintea limpezită se silea să înţeleagă: avusese dreptate? Avusese! Atunci, de ce-şi punea mereu întrebarea asta?...

Era duminică. La biserica din stanită se oficia liturghia. Roşcin întârziase. În pridvorul bisericii văzu oameni cu cefele proaspăt rase. Trecu apoi în spatele bisericii, în cimitirul vechi, se plimbă prin iarba în care înfloreau păpădiile, rupse un fir de iarbă şi, mestecându-l, se aşeză pe o moviliţă. Vădim Petrovici era cinstit şi, după cum pretindea Katia, era şi bun.

Prin fereastra întredeschisă, prinsă în păienjeniş, se auzeau cântând glasuri de copii. Răspunsurile groase ale diaconului răsunau atât de mânioase şi de necruţătoare, încât ai fi zis că glasurile de copii se vor speria şi, avântându-se, îşi vor lua zborul. Fără voia lui, gândurile lui Vădim Petrovici se întoarseră în trecut, încercând să descopere tot ce fusese mai luminos, mai neîntinat în viaţa lui...

Într-o dimineaţă, demult, se trezise plin de îneântare. Prin fereastra înaltă şi curată se vedea cerul de primăvară albastru-închis; de-atunci nu mai văzuse niciodată un cer ca acela... În grădină copacii fremătau. Lângă pătucul de lemn era întinsă pe

scaun o cămaşă nouă de satin, albastră şi cu picăţele. O cămaşă de zile mari... Se gândea la ce va face toată ziua aceea, se întreba cu cine se va întâlni, Totul i se părea atât de atrăgător şi de plin de fericire, încât ar fi vrut să nu mai întârzie în pat... Pe tapetul din perete se repeta, mereu aceeaşi imagine: o căsuţă chinezească cu acoperişul răsfrânt, un podeţ ghebos, doi chinezi cu umbrelele lor, iar al treilea, cu o pălărie ca un abajur, prindea peşte de pe podeţ. Ce bine trăiau chinezii în căsuţa de lângă râu, şi erau atât de buni şi atât de caraghioşi... Mama îi întrebă din sală: „Mai ai mult, Vădim? Eu sunt gata...“ Glasul acela drag, care s-a stins, glasul acela a răsunat de-a lungul vieţii lui întregi ca un ecou al vremurilor bune şi fericite... îmbrăcat cu cămaşa albastră cu picăţele, stă acum lângă mama, care poartă o rochie de sărbătoare, de mătase. IVfema îl sărută, îşi scoate pieptenele din păr şi-l piaptănă: „Aşa, acuma-i bine. Să mergem...” După ce coboară scara largă, mama îşi deschide umbreluţa. În curtea curată, unde se mai cunosc încă urmele de mătură, caii roibi de la troică abia mai au răbdare: lăturaşul din stingă joacă mereu, iar mijlocaşul, voinic, a şi săpat o groapă cu copita. Sătul şi mulţumit, într-o cămaşă cu mâneci zmeurii şi cu vestă de catifea, vizitiul întoarce spre ei o barbă ca a lui Pugaciov şi le urează: „Duminică fericită”. Mama se aşază comod în careta încălzită de soare. Vădim se lipeşte de mama, plin de bucurie şi de dulci presimţiri: o să-i şuiere vântul pe la urechi, şi copacii or să alerge în întâmpi- narea lor... Troica îşi ia zborul făcând ocolul conacului. Ajung în uliţa largă a satului: oamenii îi salută măsurat găinile se feresc de sub roţi, zburătăcindu-se şi cotcodăcând. Iată şi gardul alb al bisericii, pajiştea verde, mestecenii care abia au început să înverzească şi, sub ei, cruci aplecate şi moviliţe... Cerşetorii din poartă... Mirosul binecunoscut de tămâie.

Biserica şi mestecenii sunt şi acum tot acolo. Lui Vădim Petrovici i se pare că vede dantela lor verde pe fondul albastru... La picioarele unuia, al cincilea de la colţul bisericii, de mult zace mama. Moviliţa de pământ e înconjurată de un gărduţ. Acum trei ani, bătrânul diacon îi scrisese că gărduleţul se stricase, şi crucea de lemn putrezise... Abia acum îşi aduse aminte, cu căinţă, că nu răspunsele ia scrisoarea diaconului.

Faţa ei dragă, mâinile ei bune, glasul care-l trezea dimineaţa aducindu-i bucurie pentru ziua întreagă... Dragostea ei pentru

fiecare firişor din părul lui, pentru fiecare zgârietură de pe trupul lui... Doamne, cât de bine ştia că orice durere se topea în dragostea ei! Toate acestea dispăruseră o dată cu chipul încremenit sub moviliţa din umbra mesteacănului, toate acestea fuseseră îngropate în pământ...

Vădim Petrovici îşi sprijini coatele de genunchi şi-şi acoperi faţa cu mâinile.

Trecuseră de-atunci ani lungi. Avea mereu impresia că va trebui să biruie încă o piedică, cea din urmă, şi, într-o dimineaţă albastră ca dimineţile din copilărie, se va trezi înconjurat de fericire. Cei doi chinezi cu umbreluţele lor îl vor duce peste podul arcuit în casa cu streaşina răsfrântă... Iar acolo îl va aştepta o fiinţă neînchipuit de dragă, neînchipuit de apropiată de sufletul lui...

„Patria", îi trecu prin gând. Şi troica alergând în goană pe, uliţele satului intră din nou în firul amintirilor lui. „Asta e Rusia... Adică ceea ce a fost Rusia, pentru că ea nu mai este şi nu va mai fi... Băieţaşul cu cămaşa albastră de satin e astăzi un ucigaş..."

Se ridică repede şi începu să se plimbe prin iarbă, cu mâinile la spate, frângându-şi degetele. Gândurile îl mânau spre locul de unde plecase trântind uşa, fără să se mai întoarcă. Credea atunci că se duce la moarte... Şi nu murise... Cât ar fi fost de simplu să zacă acum, plin de muşte, pe undeva, în vreun şanţ din stepă...

„Da, îşi zise el, e uşor să mori. Mai greu e să trăieşti... Acesta e meritul fiecăruia dintre noi: să nu jertfeşti patriei care piere numai un ghem viu de carne şi oase, ci treizeci şi cinci de ani de viaţă, toate lucrurile de care te simţi legat, nădejdile tale, căsuţa chinezească şi tot ce a rămas curat în tine..."

Suspină, apoi se uită repede în jur, să vadă dacă nu-l observase cineva. Dar n, u se auzeau decât glasurile de copii, care cântau ca şi înainte. Pe streaşina ruginită gângureau câţiva porumbei... îşi mai aminti de o clipă învăluită într-o nespusă tristeţe. Şi-o aminti în grabă, de parcă ar fi furat-o. Niciodată nu-i vorbise Katiei despre întâmplarea aceea. Era cu un an înainte, la Moscova. Roşcin aflase încă din gară că în ziua aceea avusese loc înmormântarea soţului Ekaterinei Dmitrievna şi că ea rămăsese acum singură. Ajunsese la ea în amurg. Servitoarea îi spusese că stăpâna ei dormea, iar el o aşteptase în salon.

Servitoarea îi povestise în şoaptă că Ekaterina Dmitrievna plânge tot timpul: „Stă cu fata la perete, ca un copil, şi plânge mereu. Trebuie să închidem uşa bucătăriei, ca să n-o mai auzim…“ Roşcin se hotărâse să aştepte oricât, toată noaptea, dacă o trebui. Stătea pe divan şi asculta tictacul pendulei, care se grăbea cine ştie încotro, alungând timpul, furând clipele de viaţă, brăzdând obrazul ei drag şi argintându-i părul, fără milă, fără cruţare… Avea impresia că dacă şi Katia asculta bătaia pendulei, fără îndoială că se gândea şi ea la acelaşi lucru. Auzi apoi paşii ei uşori, care păşeau şovăielnici. Katia umbla prin dormitor, şoptind parcă ceva. Se oprea şi rămânea multă vreme nemişcată… Roşcin se simţi neliniştit, ca şi cum gândurile Katiei ar fi străbătut prin perete până la el. Uşa scârţâi, şi ea trecu în sufragerie. Farfuriile de porţelan din hufet zăngăniră. Roşcin se ridică, gata să se repeadă. Dar Katia întredeschise uşa: „Tu eşti, Liza?“ Era înfăşurată într-un halat de păr de cămilă; cu o mână strângea un păhăruţ, iar cu cealaltă, o sticluţă care nu promitea nimic hun… Voia să scape de amărăciune, de singurătate, de timpul ■ necruţător, de viaţă… Cu faţa ei trasă, cu ochii ei cenuşii, părea un copil părăsit. Da, pe ea ar fi trebuit s-o ducă în căsuţa chinezească… Vădim Petrovici îi spusese atunci: „Poţi să dispui de mine şi de toată viaţa mea…“ Şi ea îl crezuse, crezuse că va putea să-şi înece singurătatea, pentru tot restul vieţii, în duioşia şi în dragostea lui…

De ce făcuse asta? Fără îndoială, era încredinţat că nicio clipă Katia nu se lepădase de el – nici atunci când cercul de plumb al urii îi strângea tâmplele, nici în luna aceasta, înspăimântătoare, de lupte. Ca o umbră nevăzută, cu mâinile întinse ca pentru o mută rugăciune, ea îi aţinea drumul. Iar el, răguşit de-atâtea strigăte sălbatice, îşi împlânta baioneta în mantaua ostaşului roşii, străpungând în acelaşi timp şi umbra care nu-l părăsea, apoi îşi scotea şapca şi-şi ştergea baioneta de sânge…

Liturghia se terminase. Din biserică ieşeau oameni mulţi, iuncheri şi ofiţeri arşi de soare. Încet, fără să se grăbească, păşeau generalii vestiţi, cu privirea veşnic încruntată. Purtând bluze militare curate, împodobite cu decoraţii şi cruci: Erdeli – înalt, subţire şi frumos ca un tablou, cu barbete şi cu chipiul pe-o ureche; Mar- kov – neîngrijit, cu căciula miţoasă şi murdară, cu bărbia numai ţepi; Kutepov – cârn, scund, spătos, cu ochi ca de urs, şi cazacul Bogaevski, cu mustăţile groase şi răsucite. Ieşiră

apoi, vorbind între ei, Denikin şi Ro- manovski, cel cu privirea rece şi cu faţa mândră şi inteligentă, „Enigmaticul”, cum i se zicea în armată. La ivirea comandantului suprem, toţi ofiţerii luară poziţia ostăşească, iar cei care fumau pe sub mesteceni îşi aruncară ţigările.

Denikin nu mai era acum bătrânul prăpădit, cu cizme scilciate, îmbrăcat civil şi bolnav de bronşită, care se târa fără bagaje în convoiul din urma armatei. Se ţinea mai drept ca înainte, era îmbrăcat chiar elegant, iar bărbuţa argintie inspira respect tuturor. Ochii parcă i se rotunjiseră şi căpătaseră privirea aspră şi rece a vulturilor. Bineînţeles, nu semăna nici pe departe cu Kornilov. Dar, dintre toţi generalii, era cel mai încercat şi cel mai înţelept. Păşi cu importanţă pe poarta bisericii, cu două degete la chipiu, apoi se aşeză în caretă alături de Romanovski.

Teplov cel lung se apropie de Roşcin, cu mâna stângă legată de gât şi cu mantaua lui de cavalerist, mototolită, pe umeri. Era bărbierit proaspăt, ca de sărbătoare, şi într-o dispoziţie minunată.

— Ai auzit noutăţile, Roşcin? Nemţii şi finlandezii ocupă, azi sau irnine, Petersburgul. Comanda o are Man- nerheim, ţi-aduci aminte de el? General de suită, băiat bun, excelent spadasin... I-a ciopârţit pe toţi socialiştii din Finlanda, de i-a făcut una cu pământul! Bolşevicii, ştii, o şterg din Moscova cu geamantanele, prin Arhan- ghelsk... E adevărat, pe cinstea mea! Locotenentul Se- delnikov a venit de la Novocerkassk şi mi-a povestit totul... Iar la Novocerkassk, maică-măiculiţă, ce mai muieri, ce mai fetiţe! Tot una şi una! Sedelnikov pretinde că ar fi câte zece de cap de om...

îşi depărtă picioarele subţiri şi strâmbe de la genunchi în jos şi începu să râdă cu hohote. Mărul lui Adam i se zbătea sub guler.

Deoarece pe Roşcin nu părea să-l intereseze „fetiţele tot una şi una“, Teplov aduse din nou vorba despre evenimentele politice la ordinea zilei, care alcătuiau însăşi viaţa armatei din adâncul stepelor.

— Am aflat că toată Moscova e minată: Kremlinul, catedralele, teatrele, toate edificiile mari, cartiere întregi! Firele electrice sunt trase la Sokolniki. E acolo o vilă misterioasă, păzită zi şi noapte de cekişti... Când avem să ne apropiem noi, poţi să-ţi închipui: „Bum!” Zboară Moscova în aer... Se aplecă şi urmă, cu

glasul scăzut: Aşa este, pe cinstea mea! Comandantul suprem a şi luat măsurile cuvenite. A trimis la Moscova cercetaşi speciali, să dibuiască firele acelea şi să împiedice explozia, când ne-om apropia de oraş... În schimb avem să ne apucăm noi de spânzurat, şi încă cum! în Piaţa Roşie! Maică-doamne! Cu public, cu duruit de tobe...

Roşcin se ridică, întunecat.

— Mai bine ne-ai mai spune ceva despre fetiţe, Teplov.

— Ce, nu-ţi place subiectul?

— Nu-mi place, şi Roşcin se uită drept în ochii roşcaţi şi lipsiţi de inteligenţă ai lui Teplov.

Gura largă a ofiţerului încercă un fel de strâmbătură:

— Se vede treaba că nu poţi uita raţia roşie... Asta-i!

— Ce? şi Roşcin îşi încruntă sprâncenele, făcând un pas spre el. Ce-ai spus?

— Am spus ceea ce spune toată lumea la noi în regiment. A cam venit vremea să dai socoteală de tot ce-ai făcut în Armata Roşie...

— Canalie!

Pe Teplov nu-l salvă decât faptul că avea o mină legată de gât şi era încă socotit drept rănit. Roşcin nu-l pălmui. Cu mâinile încleştate la spate se întoarse dintr-o

m

dată ca un automat şi plecă printre morminte, cu umerii ridicaţi.

îndreptându-şi mantaua care-i lunecase şi zâmbind cu aerul unui om ofensat, Teplov îi urmări cu privirea spinarea dreaptă. Căpitanul von Mecke şi tinerelul nedespărţit de el, plin de pistrui, cu ochii mari, luminoşi şi gânditori, Valerian Onoli, fiul unui fabricant de tutun din Simferopol, se apropiară de Teplov. Onoli era îmbrăcat cu o manta studenţească veche, plină de pete roşcate, pe umerii căreia erau prinşi epoleţi de subofiţer,

— Ce s-a întâmplat? V-aţi certat? întrebă von Mecke, cu glas ascuţit, de om surd.

Nedumerit încă şi trăgându-se de mustăţile pleoştite, Teplov le repetă discuţia pe care o avusese cu locotenent- colonelul Roşcin.

— E ciudat că te mai miri, domnule căpitan, începu Onoli plictisit, cu ochii gânditori. Eu mi-am dat seama din prima zi că locotenent-colonelul Roşcin e un spion...

— Mai las-o, Valka! şi von Mecke făcu din ochi, st, râmbându-şi toată partea stângă a feţei, numai vânătăi. N-ai ce-i face. Generalul Markov îl cunoaşte personal. Degeaba încerci... Dar pun rămăşag pe pistolul meu că Roşcin ăsta e bolşevic, lepădătura dracului!...

În Caucazul de Nord fusese relativ linişte până spre sfârşitul lui mai. Amândouă taberele se pregăteau pentru lupta hotărâtoare. Voluntarii voiau să cucerească nodurile principale de cale ferată, să izoleze Caucazul şi să cureţe ţinutul de trupele roşii cu ajutorul căzăcimii albe. Comitetul Executiv Central al Republicii Cubano- Cernomorskaia ' se pregătea de luptă pe trei fronturi: împotriva nemţilor, a căzăcimii albe şi a „bandelor lui Denikin", care ridicaseră iarăşi capul.

Armata Roşie caucaziană, alcătuită aproape numai din foşti soldaţi de pe front, din fosta armată ţaristă a Trans- caucazului, din tineret căzăcesc cu pământ puţin şi din pripăşiţi, număra cam o sulă de mii de ostaşi. Avtono- mov, comandantul suprem, era suspectat de membrii Comitetului Executiv Central al Republicii Cubano-Cer- nomorskaia ca având tendinţe dictatoriale, deoarece era tot timpul în conflict cu guvernul. La un miting uriaş care se ţinuse la Tihoreţk, declarase că acest comitet executiv central fusese înjghebat din spioni nemţi şi din provocatori. Drept răspuns, comitetul îi „înfieră" pe Av- tonomov şi pe Sorokin, care i se alăturase, numindu-i bandiţi şi duşmani ai poporului şi blestemându-i cu veşnică afurisenie.

Toate aceste conflicte paralizau acţiunile armatei.

în loc să înceapă o ofensivă concentrată, cu trei grupe, împotriva armatei de voluntari care se afla în centrul dispozitivului, Armata Roşie se frământa, se ţinea de mitinguri, răsturnând comandant după comandant, şi în cel mai bun caz era capabilă de o moarte tragică.

în cele din urmă, decretele de la Moscova înfrânseră încăpăţânarea autorităţilor locale. Avtonomov fiind numit inspector al frontului, comanda grupului de nord al armatei trecu în mâinile locotenent-colonelului Kalinin, un leton posac, iar Sorokin rămase comandant al grupului de vest.

În acelaşi timp, colonelul Drozdovski, cu, un efectiv de trei mii de ofiţeri fioroşi, aleşi pe sprinceană, care lupta fiecare cât zece ostaşi de rând, se alătură armatei de voluntari. În jurul acestei armate se adună călare şi cu- zăcimea din staniţe. Din

Petrograd, de la Moscova şi din toată Rusia, auzind despre minunile „marşului de iarnă11, ofiţeri în grupuri sau izolaţi se strecurau în armata de voluntari. Atamanul Krasnov o aproviziona, deşi cu zgârcenie, cu arme şi bani. Pe zi ce trecea, armala de voluntari se întărea, iar moralul ostaşilor creştea în urma propagandei iscusite a generalilor şi a oamenilor politici, a măsurilor lipsite de pricepere luate de autorităţile sovietice de ţinut şi a celor povestite de martorii oculari care veneau din nord.

Către sfârşitul lunii mai, armata de voluntari nu mai putea fi zdrobită de forţele locale ale roşiilor şi trecind la ofensivă, dădu o lovitură cumplită grupului de nord al Armatei Roşii a lui Kalinin, în staţia Torgovaia.

— De ce nu mai cântaţi, băieţi?

— Am răguşit.

— Ia să iau şi eu un cărbune. Şi Ivan Ilici Teleghin se aşează lângă focul în care ardea cu nădejde o traversă de cale ferată, pe care oamenii o aruncaseră deasupra flăcărilor, îşi aprinse luleaua şi ascultă mai departe.

Era noapte, târziu. De-a lungul liniei ferate se stinseseră aproape toate focurile… Se lăsase frig. Deasupra, puzderie de stele. Focul lumina vagoanele cărămăzii, dărăpănate şi scofilcite, de pe terasament. Unele veneau de pe ţărmul Oceanului Pacific, altele din mlaştinile polare, din nisipurile Turkestanului, de pe Volga sau din Polesia. Toate purtau inscripţia: „Se va înapoia de urgenţă”… Insă termenele de înapoiere trecuseră de mult. Construite pentru vremuri de pace, vagoanele răbdătoare, cu osiile neunse şi coastele sfărâmate, erau gata, totuşi, să înceapă o activitate cu adevărat fantastică. Acum, însă, se odihneau sub Lumina stelelor. Adunate în garnituri păreau sortite să piară, cu tot ce se afla în ele, în iureşul deraierilor provocate. Încărcate cu prizonieri roşii înghesuiţi ca sardelele, cu uşile şi ferestrele bătute în scânduri, vor străbate mii de kilometri, purtând pe pereţi inscripţia scrisă cu cretă: „Marfă inalterabilă, viteză mică“. Se vor transforma apoi în cimitire pentru bolnavii de tifos exantematic şi în vagoane-frigorifere pentru transportul cadavrelor congelate. Vor fi aruncate, în explozii de foc, până-n înaltul cerului… În adâncul Siberiei, uşile şi pereţii lor vor fi demontate şi întrebuinţate ca garduri la ocoalcle de vite, iar cele care vor mai rămâne întregi

se vor tirî odată, peste multă vreme, hârbuite şi afumate, răspunzând cererii de „întoarcere11 urgentă şi se vor opri definitiv pe liniile de garaj, ruginite, ale atelierelor de reparaţii.

— Ce se mai aude pe la Moscova, tovarăşe Teleghin? Se termină curând războiul civil?

— Are să se termine atunci când avem să învingem.

— Auzi? Vasăzică, au nădejde în noi…

La lumina focului stăteau întinşi alene câţiva oameni bărboşi, arşi de soare şi mohorâţi… Nu le era somn, dar nici chef de vorbă n-aveau. Unul din ei îi ceru lui Teleghin puţină mahorcă.

— Cine-s cehoslovacii ăştia, tovarăşe Teleghin? De unde au ieşit la noi? Înainte nici nu li se auzea de nume…

Ivan Ilici le explică ostaşilor că cehoslovacii erau prizonieri de război austrieci. Guvernul ţarist începuse să-i organizeze intr-un corp de armată care urma să fie trimis pe frontul francez, dar n-avusese când s-o facă.

— Iar acum Puterea sovietică nu-i poate elibera, o dată ce se duc să lupte pe frontul imperialist… Li s-a cerut să depună armele. Dar ei au început să se răzvrătească.

— Ce zici, tovarăşe Teleghin, oare-o să ne batem şi cu ei?…

— Încă nu se ştie nimic… Ştirile sunt foarte încurcate… Nu cred c-avem să ne batem… De altfel, nu-s mulţi, vreo patruzeci de mii.

— Dacă-s numai atâţia, repede le facem felul!..:

În jurul focului se făcu tăcere. Cel care îi ceruse lui Teleghin tutun se uită pieziş şi zise doar aşa, de politeţe:

— Pe vremea ţarului ne mânase până lângă Sarakamâş. Dar nu ne spusese nimeni nici pentru ce trebuia să-i batem pe turci, nici pentru ce trebuia să murim. Straşnici munţi erau pe-acolo! Numai cât te uitai la ei, şi te gândeai că-n rău ceas te-a mai făcut mama… Acuma lucrurile s-au schimbat. Războiul ăsta e al nostru, şi e plin de înverşunare. Totul e limpede pentru noi: şi cine se bate, şi pentru ce se bate…

— Uite, de pildă, eu… îmi zice Certogonov, intră în vorbă un ostaş cu vocea groasă, ridicându-se într-un cot şi intinzându-se atât de aproape de flăcări, încât era de mirare că nu-i lua foc barba. Avea o înfăţişare groaznică: părul negru îi cădea peste frunte, iar pe faţa tăbăcită îi ardeau doi ochi rotunzi, de tăciune. De două ori am ajuns în Extremul Orient, am stat de nu ştiu câte ori la puşcărie pentru vagabondaj… Aşa… Şi, la urmă, m-au

băgat într-o cazarmă, mi-au dat un livret militar, şi du-ie la război, băiete! Am fost rănit de şase ori... Uite... Îşi vârî degetul în gură şi, împingându-şi falca într-o parte, îşi arătă rădăcinile dinţilor sfărâmaţi. M-am învârtit să mă strecor într-un spital din Moscova, urmă el, dar cum am ajuns acolo, au şi venit bolşevicii la putere... Aşa s-au sfârşit şi chinurile mele. M-au întrebat: „Starea socială?“ „Nu căutaţi prea departe, zic, doar mă vedeţi, sunt om onorabil, argat din tată-n fiu! Cât despre origine, nici nu mi-o cunosc.” Ce s-au mai pus pe râs! Mi-au dat pe loc puşcă şi mandat. Şi am pornit noi să colindăm târgui, să-i dibuim pe burghezi-. Se întâmpla să intru prin case bune. Pe stăpâni nici vorbă că-i lua cu răcori... Şi pune-te şi caută, băiete, să vezi ce ascund: făină, zahăr... Putorilor li-era frică, tremurau, dar de spus, nu spuneau o vorbă, să-i pici cu luminarea! Câteodată te-apucau toţi dracii de ciudă: ce, adică eu nu-s om, îs porc-de-câine? Vorbeşte, înju- ră-mă, roagă-mă, numai zi ceva!... Îi mai dădeam şi cu sudalma, dar tot degeaba: o vorbă nu scoteam de la ei... „Ce-o mai fi şi asta?“ îmi ziceam... M-am înfuriat şi eu: toată viaţa am tăcut, am muncit pentru diavolii ăştia şi mi-am vărsat sângele pentru ei... Iar ei nici măcar nu mă socotesc om... „Uite, aşa-s burghezii”, îmi ziceam. Şi a început să scapere-n mine ura de clasă. Aşteaptă, drăguţă, dacă-i vorba aşa!... Odată trebuia să rechiziţionăm casa unui negustor, unul Riabinkin. Ne-am dus noi acolo patru oameni, cu o mitralieră, ca să-i băgăm în sperieţi. Batem la uşa din faţă. După o bucată de vreme, ne deschide o slujnicuţă curăţică. Când ne-a văzut, porumbiţa s-a făcut galbenă şi a dat s-o şteargă, aşa... pe nesimţite... Noi o împingem cât colo şi intrăm în sală – o odaie mare, cu stilpi. La mijloc era o masă, iar în jurul mesei, Riabinkin cu oaspeţii lui mâncau blinele. Era lăsata secului şi, nici vorbă, toţi erau băuţi... Asta în timp ce proletariatul crăpa de foame!... Şi unde încep eu să bat cu patul puştii în podele şi să mă stropşesc la ei! Iar dumnealor, ce să vezi? Stau şi râd... Riabinkin vine repede la noi, roşu la obraz, vesel şi csu ochii holbaţi: „Iubiţi tovarăşi, zice, ştiam eu de mult c-aveţi să-mi luaţi casa, şi toată averea! Lăsaţi-ne măcar să mincăm în linişte. Iaca, veniţi şi voi... Nu-i nicio ruşine: doar tot ce este aici e un bun al poporului.” Şi ne arată masa întinsă. Am mai tropăit noi pe loc o vreme, pe urmă ne-am aşezat, cu puştile-n mână şi încruntaţi... Riabinkin ne tot îndopa cu vodcă, cu blinele şi cu gustări... Şi

vorbea, şi râdea… Câte n-a spus, tot în pilde, şugubăţ… Râdeau şi oaspeţii, râdeam şi noi. Glumele se încrucişau, că şi noi luam peste picior trebuşoarele burghezilor. Ba ne mai şi ciondăneam cite-un pic, dar cum se aprindea vreunul dintre noi, gazda îl şi stingea cai vodcă: ne dădea să bem cu paharele de ceai, nu alta!… Şi pe urmă s-au apucat să destupe sticle de şampanie, iar noi ne-am lăsat puştile într un colţ… „Măi Certogonov, mă dojeneam eu, oare tu eşti ăsta care umbli prin casă ţinându-te de stâlpi? Şi unde începem noi să cintăm laolaltă… Spre seară aşezăm mitraliera la uşă, să nu cumva să intre vreun străin… Şi aşa am dus-o tot într-un chef o zi şi jumătate. Mi-am făcut de cap pentru toată viaţa mea amărâtă de până atunci. Da, dar canalia de negustor ne-a tras pe sfoară! Cât timp cheltuiam noi, şi-a dus la loc sigur, cu ajutorul slujnicuţei, şi giuvaericalele, şi aurul, şi valuta, şi tot ce avea mai de preţ… Până ia urmă n-am rechiziţionat decât păreţii şi mobila… Şi cum îşi mai lua rămas hun de la noi! Fără îndoială că era mahmur, ca după chef: „Iubiţi tovarăşi, zicea, luaţi, luaţi tot, nu-mi pare rău de nimic. Din popor am ieşit şi în popor mă întorc…” Da chiar în ziua aceea a şters-o în străinătate! Iar pe mine m-a înhăţat Ceka! „Sunt vinovat, ziceam, împuşcaţi-mă.“ Nu m-au împuşcat numai pentru că m-au socotit inconştient. Dar mie îmi pare bine şi acuma de cheful pe care l-am tras atunci… Am şi eu de ce să-mi mai aduc aminte…

— Mulţi făcători de rele sunt şi printre burghezi, darnici printre noi nu-s puţini, zise altul, care nu se vedea din pricina fumului.

Ceilalţi îşi întoarseră capetele spre el.

Cel care-i ceruse lui Teleghin mahorcă zise:

— După ce au trecut oamenii prin sângele şi prin pârjolul din nouă sute paisprezece, nimic nu-i mai poate opri…

— Nu voiam să spun asta, se auzi glasul celui de dincolo de fum. Nu-i vorba de duşman şi de sânge… Eu vorbesc de făcătorii de rele.

— Dar tu ce eşti?

— Eu?… Apoi chiar eu sunt făcătorul de rele! răspunse încet acelaşi glas.

Toţi tăcură, aţintindu-şi privirea în cărbunii focului pe sfârşite. Teleghin simţi un fior de-a lungul şirei spinării. Noaptea era răcoroasă. În jurul vetrei, unii se întorceau şi se culcau, cu

căciulile sub obraz.

Teleghin se ridică în picioare, îndreptându-şi şi întinzându-şi trupul. Fumul se risipise, şi acum putea să-l vadă pe „făcătorul de rele”, care stătea, de cealaltă parte a focului, cu picioarele strânse sub el. Mesteca între dinţi o crenguţă de pelin. Cărhunii îi luminau faţa trasă, acoperită cu puf rar şi bălai: o faţă lungăreaţă şi blinda, aproape femeiască. Purta o şapcă veche, împinsă pe ceafă, iar pe umerii înguşti, o manta soldăţească. Era gol până la brâu. Cămaşa, pe care se vede că o căutase de păduchi, era alături. Când simţi că se uită cineva la el, ridică încet capul şi zâmbi uşor, copilăreşte.

Teleghin îl recunoscu. Era un ostaş din compania lui, unul Mişka Solomin, ţăran din împrejurimile oraşului Eleţ. Fusese primit voluntar în Garda Roşie, venind în Caucazul de Nord, din armata lui Sivers.

Susţinu o clipă privirea lui Teleghin, apoi îşi lăsă ochii în jos, ruşinat, parcă. Abia atunci Ivan Ilici îşi aduse aminte că Mişka Solomin avea în companie reputaţia că făcea stihuri şi că era un beţiv neruşinat, cu toate că foarte rar puteai să-l vezi beat. Cu o mişcare leneşă din umeri, Mişka îşi aruncă mantaua şi începu să-şi îmbrace cămaşa. Ivan Ilici se urcă pe terasament şi o luă spre vagonul und^ la fereastra compartimentului lui Serghei Sergheevici Sapojkov, comandantul de regiment, ardea neîntrerupt o lampă cu gaz. De sus, de pe terasament, stelele se vedeau mai bine. Iar jos, locurile se stingeau ca nişte punctişoare roşii.

— Vino încoace, Teleghin. Îi strigă Sapojkov, arătindu-se la fereastră cu o lulea tătărească între dinţi. Am apă fierbinte.

Lampa cu gaz, atirnată de unul din pereţii laterali, ’ lumina slab compartimentul ponosit de clasa a doua, puştile spânzurate în cuiere, câteva cărţi şi hărţile militare împrăştiate peste tot. Îmbrăcat cu o cămaşă murdară de bumbac, numai în bretele, Serghei Sergheevici Sapojkov se întoarse spre Teleghin, care tocmai intra:

— Vrei alcool?

Ivan Ilici se aşează pe canapea. Pe fereastra deschisă intra, o dată cu răcoarea nopţii, pitpalacul unei prepeliţe. Undeva, aproape, se auzi ceva răbufnind: un ostaş roşu sărise dintr-un vagon de marfă ca să-şi facă nevoile, se poticnise şi căzuse. O balalaică bâzâia încetişor. Şi acolo, chiar lângă ei, cânta un

cocoş. Trecuse de miezul nopţii…

— Ce înseamnă asta? Un cocoş? întrebă Sapojkov, depărtându-se de ceainic.

Avea ochii roşii şi pete rumene pe faţa trasă. Cotrobăi la spatele lui pe canapea, îşi găsi *pince-nez-ul* şi-l aşeză pe nas şi începu să-l cerceteze pe Teleghin:

— Cum se face că avem un cocoş viu în dispozitivul regimentului?

— Apoi, iar ne-au sosit refugiaţi. Am raportat comisarului. Douăzeci de căruţe cu femei şi copii… Dracu ştie ce-o mai fi şi asta! răspunse Teleghin, amestecându-şi cu linguriţa ceaiul din cană.

— De unde vin?

— Din staniţa Privolnaia. Era un convoi mare, dar l-au atacat cazacii pe drum. Pripăşiţi, sărăcime… În sta- niţa lor, doi ofiţeri de cazaci au adunat un detaşament, au atacat sovietul în timpul nopţii, l-au pus pe fugă şi au spânzurat nu ştiu câţi oameni.

— Cu alte cuvinte, veşnica poveste, zise Sapojkov, pronunţând răspicat fiecare silabă.

Părea beat turtă şi-l chemase pe Teleghin ca să-şi mai verse năduful. Teleghin se simţea frânt de oboseală, dar îi făcea atâta plăcere să stea pe ceva moale şi să bea un ceai, încât nu plecă, deşi nu se aştepta la mare lucru din discuţia cu Serghei Sergheevici.

— Unde ţi-e nevasta, Teleghin?

— La Piter.

9 – Calvarul, voi. II

— Ciudat om mai eşti! În condiţii de viaţă banale, în timp de pace, ar fi ieşit din tine un mic-burghez prosper… O soţie virtuoasă, doi copii virtuoşi şi un gramofon… Ce dracu ai căutat tu în Armata Roşie? Or să te ucidă…

— Ţi-am mai explicat o dată.

— Poate că vrei să intri în partid?

— Dacă e necesar pentru cauză, intru şi în partid.

— Pe mine, şi Sapojkov îşi îngustă ochii după sticlele tulburi ale *pince-nez*-ului, pe mine poţi să mă fierbi în trei cazane, şi tot nu mă faci comunist!

— Dacă este cineva într-adevăr ciudat, apoi acela eşti tu, Serghei Sergheevici…

— Ba deloc! N-am creier dialectic… Sunt neam de sălbatic,

totdeauna trag cu un ochi spre pădure. Hm! Zici că-s ciudat? Zimbi, cu vădită satisfacţie. Mă bat din octombrie pentru Puterea sovietică… L-ai citit pe Kropotkin?

— Nu, nu l-am citit…

— Se şi vede… Plictisitoare e viaţa, măi frate!… Societatea burgheză e ticăloasă şi plictisitoare de moarte… Iar dacă învingem noi, societatea comunistă are să fie tot atât de plictisitoare şi de searbădă… da, virtuoasă şi fără niciun haz… Kropotkin, însă, e un moşneguţ extraordinar: poezie, visuri, societate fără clase… Un moşneguţ foarte binecrescut: „Daţi oamenilor libertatea anarhică. Sfărâmaţi lanţurile răului mondial, adică marile oraşe, şi atunci omenirea fără clase va organiza pe pământ un adevărat paradis rustic, pentru că imboldul cel mai adânc al omului este dragostea pentru aproapele său…“ Hi-hi…

Sapojkov izbucni într-un râs strident, aproape jignitor; *pince-nez-ul* îi sălta pe nasul lui puternic. Fără să se oprească din râs, se aplecă sub canapea, scoase un bi- donaş de tablă cu alcool, îşi turnă o ceaşcă şi bău, ron- ţăind o bucăţică de zahăr.

— Tragedia noastră, dragul meu, stă în aceea că noi, intelectualii ruşi, crescuţi sub cerul netulburat al iobă- giei, ne-am speriat de revoluţie. Şi nu aşa cum te sperii de moarte, ci mai rău, până într-atât încât să verşi din fundul rărunchilor… Cum se poate să-i sperii în halul ăsta pe nişte oameni atât de delicaţi? Ce zici? Irt chioşcurile liniştite de la ţară ascultam cum ciripesc păsărelele şi ne gândeam: „Ce bine ar fi, într-adevăr, să facem aşa fel ca toţi oamenii să fie fericiţi…1’ De la asta am pornit… în Occident intelectualii sunt oameni deştepţi, crema burgheziei, pentru care îndeplinesc o misiune precisă: se străduiesc pentru ea în ştiinţă şi industrie şi răspândesc în lumea largă iluzia consolatoare a idealismului… Acolo intelectualii ştiu pentru ce trăiesc… Pe când la noi, vai de capul nostru! în slujba cui sân- tem? Care ne este misiunea? Suntem, pe de o parte, trup din trupul slavofililor, moştenitorii lor spirituali. Ştii ce-i slavofilia? E idealismul Rusiei moşiereşti. Pe de altă parte, primim bani de la burghezia naţională, suntem întreţinuţii ei… Şi, cu toate astea, suntem exclusiv în slujba poporului… Ciudaţi oameni în slujba poporului! O adevărată tragicomedie! Atâta boceam suferinţele poporului, că nu ne mai ajungeau lacrimile! Şi când ne-am trezit că nu mai avem lacrimi,

ne-am pomenit fără niciun rost în viaţă... Visam ca bravii noştri mujici să ajungă la Ţarigrad, să urce pe cupola Catedralei Sfânta Sofia şi să înalţe acolo crucea creştină. Visam să dăruim mujicilor întreg globul pământesc. Şi, când colo, ei ne-au gonit cu furcile, pe noi, entuziaştii, visătorii, bocitorii... Ce scandal nemaipomenit! Şi ce spaimă... Apoi, dragul mau, a început sabotajul... Intelectualii dau îndărăt, îşi trag capul din ham: „Nu mai vrem, ia încercaţi, oare nu merge şi fără noi?...“ Şi tocmai în momentul când Rusia a ajuns la marginea prăpastiei... Asta a fost greşeala lor cea mai cumplită, ireparabilă! Şi rm-i de vină decât educaţia lor aleasă, că-s oameni grozav de delicaţi, incapabili să prindă înţelesul revoluţiei altfel decât din cărţi... Iar cărţile descriu revoluţia aşa de amuzant... Şi, când colo, ce să vezi? Fug soldaţii de pe frontul german, îşi îneacă ofiţerii, îşi sfâşie în bucăţi comandantul suprem, dau foc conacelor, prind negustoresele prin trenuri şi le caută cerceii cu briliante prin locuri de ruşine... Apoi, cu un popor ca ăsta noi nu vrem să ne jucăm, nu! Cărţile noastre nu ne spun nimic despre un popor ca ăsta... Ce-i de făout? Să vărsăm oceane de lacrimi la noi acasă?

Dar am uitat şi să plângem. Ce mizerie!.. T Ni s-au sfă- râmat visurile şi am rămas fără niciun rost în viaţă..: Şi de aceea, de frică şi de scârbă, ne-am virât capul sub pernă. Unii din noi au spălat putina în străinătate, iar cei mai învechiţi în rele au pus mâna pe puşcă. Toate astea au aerul unui scandal de familie în lumea bună.l. Iar poporul, cu şaptezeci la sută analfabeţi, nu ştie ce să facă cu ura lui şi se zbate plin de sânge, plin de spaimă... „Am fost vânduţi, strigă el, am fost trădaţi! Spargeţi oglinzile, dărâmaţi totul până la temelie!“ Iar dintre intelectualii noştri nu s-a găsit să se mişte decât un grup restrâns: comuniştii. Ce faci când se îneacă corabia? Arunci peste bord tot ce-i de prisos... Comuniştii au aruncat peste bord, întâi şi întâi, butoaiele vechi, pline ochi cu idealism rusesc... Asta, măi frate, a făcut-o omul rus, „bătrânul“... Cu un instinct de fiară, poporul a adulmecat fără întârziere: „Aştia-s de-ai noştri, nu-s boieri, n-au să se ţină de bocete şi n-au să stea mult la gânduri...” Iată de ce, prietene, sunt cu ei, deşi-s crescut în sera lui Kropotkin, sub sticlă, în visuri... Şi nu-s puţini ca mine, oho! N, u rânji, Teleghin! La drept vorbind, ta eşti un embrion, un primitiv, care clocoteşte de viaţă... Există şi din ăştia care, vezi tu, sunt nevoiţi să-şi întoarcă de bunăvoie pielea pe dos şi, la orice atingere, să-şi

întărească în suflet o singură forţă: ura! Fără asta nu te poţi bate 1 Vom face tot ce ne va fi omeneşte posibil. Vom năzui spre idealul pe care trebuie să-l atingă odată poporul... Dar nu suntem decât o mână de oameni. Şi duşmani avem peste tot. Ai auzit de cehoslovaci? Acuşi vine comisarul şi are să-ţi povestească... Ştii de ce mă tem? Mă tem că tot ce facem noi e o sinucidere. Nu mai cred în ziua de mâine. Avem să ne mai ţinem aşa o lună, două, o jumătate de an, dar nu mai mult. Suntem osândiţi, măi frate... Totul are să se sfârşească prin înscăunarea vreunui general oarecare... Şi să mai ştii că vinovaţi de toate astea nu-s decât slavofilii. Când s-a făcut eliberarea ţăranilor, ar fi trebuit să strigăm: „Băgaţi de seamă, ne ducem la fund! Noi avem nevoie de o agricultură intensivă, de o dezvoltare formidabilă a industriei, de ştiinţă de carte pentru toţi! Să ne vină un nou Pugaciov, un Stenka Razin, oricine-o fi, numai să sfarme în bucăţi scheletul iobăgiei!“ Asta era morala pe care ar fi trebuit s-o aruncăm atunci maselor, în direcţia asta ar fi trebuit educaţi intelectualii! Dar noi ce am făcut? Am vărsat torente de lacrimi de înduioşare: „Doamne, cât de necuprinsă şi de neasemuită e Rusia noastră! Mujicul e astăzi slobod ca vântul, conacele moşiereşti cu domnişoare ca-n romanele lui Tur- gheniev au rămas intacte, iar sufletul misterios al poporului nostru e altfel decât în meschinul Occident...” Iar acum îmi calc în picioare toate visurile!

Sapojkov nu mai era în stare să vorbească. Îi ardeau obrajii. Nu spusese însă tocmai ce era mai de seamă. Ameţit de cascada vorbelor lui, Teleghin rămăsese cu gura căscată, cu căniţa de ceai răcit pe genunchi. Pe coridorul Vagonului se auziră paşi greoi. Uşa compartimentului se deschise ca să intre un bărbat de statură mijlocie, lat în spate. Părul întunecat îi cădea peste fruntea înaltă. Se aşeză în tăcere sub lampă, lăsându-şi mâinile mari pe genunchi.. Pe faţa lui cioplită din topor şi arsă de vânt, brazdele rare păreau cicatrice. De sub sprâncenele stufoase, ochii adânciţi în orbite aproape nu i se vedeau. Era şeful secţiei speciale a regimentului, tovarăşul Gâmza.

— Iar ai dat de alcool? întrebă el, încet şi serios. Ia seama, tovarăşe...

— De unde alcool? Du-te-ncolo! Nu vezi că bem ceai? făcu Sapojkov.

Gâmza bombăni, fără să se clintească din loc:

— Cu atât mai rău dacă minţi. De-afară se simte mirosul de spirt! Prin vagoane oamenii au început să se tulbure, să adulmece. N-avem şi aşa destulă bătaie de cap cu ei? Şi, pe lângă asta, te-ai apucat să filosofezi şi să spui prostii. Prin urmare, trag concluzia că eşti beat.

— Ei da, sunt beat. Împuşcă-mă I

— Nu-i mare lucru să te şi împuşc. Ştii prea bine că dacă te rabd, o fac pentru că mă gândesc la calităţile tale de luptător...

— Dă-mi să fumez, îi răspunse Sapojkov.

Gâmza scoase cu importanţă un săculeţ de pânză din buzunar. Se întoarse apoi spre Teleghin, continuând să vorbească rar, de parcă freca una de alta două pietre de moară:

— Mereu acelaşi spectacol inadmisibil: săptămâna trecută au fost împuşcaţi trei ticăloşi. I-am interogat chiar eu. Nişte putregaiuri, au recunoscut totul. Şi el aduce iarăşi spirt!... Azi am împuşcat o spurcăciune din contraspionajul lui Denikin, chiar Sapojkov l-a prins în păpuriş... Şi acum, poftim: a tras la măsea şi-i dă înainte cu filosofia lui! Un adevărat ghiveci de idei! Stăteam sub fereastră şi ascultam: duhneşte a mort aici... Pentru o.. Filosofie" ca a lui, altul în locul meu de mult l-ar fi trimis la secţia specială pe motiv de descompunere... După o beţie ca asta, zace două zile în şir şi nu mai e în stare să comande regimentul...

— De ce mi-ai împuşcat colegul de universitate? se încruntă la el Sapojkov. Nările-i tremurau.

Gâmza nu-i răspunse nimic, ca şi cum nici nu l-ar fi auzit. Teleghin îşi plecă fruntea. Sapojkov începu să vorbească, apropiindu-şi de GJmza nasul asudat:

— Da, era agent de-al lui Denikin... Dar ne duceam împreună la „Seratele filosofice". Dracu ştie de ce s-a băgat în armata albă... Din desperare, poate... Ţi l-am adus chiar eu... Nu ţi-a fost destul că mi-am făcut datoria? Sau poate ai fi vrut să joc când îl duceau în râpă?... Mergeam în urma voastră şi am văzut... îşi aţinti ochii în orbitele întunecate ale lui Gâmza: Mă rog, _ am dreptul să păstrez sentimente omeneşti, sau trebuie să-mi ard totul în suflet?

Gâmza îi răspunse domol:

— Nu, n-ai dreptul... Altul poate că l-ar avea... Tu, însă, trebuie să-ţi arzi totul în tine... Din focare ca acelea cuibărite în

sufletul tău se stârneşte contrarevoluţia…

Se lăsă o tăcere grea. Atmosfera era apăsătoare. Afară, dincolo de geamul întunecat, se stinsese orice zgomot. Gâmza îşi turnă ceai, rupse o bucată mare de pâine neagră şi mâncă încet, ca un om grozav de flămând. Apoi începu să povestească cu glas înăbuşit ce se întâmplase cu cehoslovacii. Ştirile erau alarmante. Toate eşaloanele, de la Penza până la Vladivostok, se răzvrătiseră. Puterea sovietică n-avusese timp nici să se dezmeticească. Calea ferată şi oraşele se treziseră dintr-o dată ameninţate de loviturile cehilor. Eşaloanele de la vest părăsiseră Penza, îndreptindu-se spre Sâzran, iar după cucerirea oraşului, o luaseră spre Samara. Cehoslovacii erau foarte disciplinaţi, bine înarmaţi şi se băteau cu pricepere şi cu înverşunare. Ar fi fost greu să afirmi de pe acum dacă era vorba de o simplă insurecţie militară, sau dacă cehoslovacii erau instigaţi de vreo putere străină: fără îndoială că era şi una, şi alta. În orice caz, se iscase din senin un front nou, de la Oceanul Pacific până la Volga, front care ameninţa să stârnească încurcături neînchipuite.

Cineva se apropie de fereastră, tââmza tăcu, se încruntă şi se întoarse cu obrazul în umbră.

Un glas strigă de afară:

— Tovarăşe Gâmza, vino, te rog, până aici.

— Ce vrei? Spune!

— E confidenţial…

Cu sprâncenele încruntate deasupra orbitelor adinei, Gâmza se propti cu mâinile de canapea, rămase o clipă nemişcat, apoi se ridică în silă şi ieşi, izbindu-se cu umerii de amindoi uşorii uşii. Când ajunse pe platformă, se aşeză pe scară, cu trupul aplecat înainte. Din întuneric se apropie de el, zăngănind din pinteni, o umbră înaltă, înfăşurată într-o manta de cavalerist. Omul îi şopti ceva la ureche, grăbit… După plecarea lui Gâmza, Sapojkov începu să tragă cu lăcomie din lulea. Scuipă de câteva ori pe fereastră, înfuriat. Îşi scoase *pince-nez-ul* de pe nas, îl aruncă la o parte şi, pe neaşteptate, izbucni în râs.

— Asta-i tot secretul: să răspunzi fără şovăială la toate întrebările… Există Dumnezeu? Nu. Ai dreptul să omori un om? Ai. Care-i scopul cel mai apropiat? Revoluţia mondială… Nu căuta, frate, emoţii intelectuale în toate astea…

Se opri deodată şi, îndreptându-se, începu să asculte. Compartimentul se cutremură: Gâmza bătea cu pumnul în

peretele vagonului. Bombăni, răguşit şi mânios:

— Numai să nu fi spus minciuni, câine afurisit!..T

Serghei Sergheevici îl apucă pe Teleghin de mină.

— Auzi? Ştii despre ce-i vorba? Circulă tot felul de zvonuri neplăcute cu privire la comandantul nostru suprem Sorokin... Cel care-a venit adineauri e un tovarăş de la secţia specială. S-a întors de acolo. Înţelegi acum de ce era Gâmza cătrănit ca dracul?...

Stelele păliră înainte de revărsatul zorilor. De prin căruţe cântă iarăşi un cocoş. Peste lagărul adormit cădea rouă. Teleghin se întoarse în compartimentul lui, îşi scoase cizmele şi se întinse, oftând, pe canapea. Arcurile vechi scârţâiră.

I se părea uneori că scurta fericire de care se bucurase în viaţă fusese doar un vis, visat undeva, în stepa verde, în timp ce roţile vagonului ţăcăneau în mers... A existat, într-adevăr, o viaţă fericită şi liniştită: viaţa de student. Piterul imens, nesfârşit, apoi serviciul, societatea fără griji a indivizilor ciudaţi care trăiau în casa lui de pe Vasilievski Ostrov... Pe atunci viitorul i se părea limpede ca lumina zilei. De altfel, nici nu se gândea la viitor: anii treceau lin pe deasupra lui, fără să-l apese. Ivan Ilici ştia că-şi va îndeplini cinstit sarcina care i se încredinţase, ştia că, atunci când părul îi va încărunţi, va privi în urmă şi va vedea un drum lung, lung, fără acele cotituri prin uliţe suspecte pe care le făceau atâţia alţi Ivani Ilici. Dar în viaţa aceea, ca oricare alta, intrase fără veste Daşa, şi ochii ei cenuşii împrăştiaseră lumina unei fericiri covârşitoare. E drept că în sufletul lui încolţiseră totdeauna îndoieli tainice şi trecătoare cum că această fericire nu era făcută pentru el... Dar alunga aceste îndoieli, visând că la sfirsitul războiului îi va ridica Daşei o căsuţă a fericirii... Chiar şi atunci când temeliile grele ale imperiului se prăbuşiseră şi totul se tulburase, iar poporul de o sută cincizeci de milioane începuse să urle de mânie şi de durere, chiar şi atunci Ivan Ilici tot mai nădăjduia că furtuna va trece, că pacea va veni şi că poieniţa de lângă căsuţa Daşei va sclipi la soare după ploaie...

Şi acum se afla din nou pe o banchetă de tren, într-un eşalon militar. Ieri fusese în luptă, mâine va lupta din nou. Era limpede acum că nu mai putea fi întoarcere la viaţa din trecut. Îi era şi ruşine să-şi mai aducă aminte cât se zbuciumase cu un an în urmă ca să-şi mobilizeze apartamentul de pe Kamennoostrovski,

cumpărând un pat de mahon, pentru ca apoi Daşa să nască în el un copil mort...

Daşa dăduse cea dintâi de fundul viitorii. „Săltăreţii" care năvăliseră asupra ei lângă Grădina de Vară, părul ridicat măciucă pe capul copilului mort, foamea, întunericul, decretele în care fiecare cuvânt era încărcat de mânie şi de ură – aşa îi apăruse ei revoluţia. Revoluţia şuiera nopţile pe acoperiş şi arunca pumni de zăpadă în ferestrele îngheţate. „Eşti străină", îi striga ea Daşei, cu glas de vijelie. Când primăvara palidă a Petersburgului adusese o adiere de vânt umedă, când acoperişurile începuseră să picure, iar ţurţurii de gheaţă să lunece cu vuiet prin burlanele sparte, Daşa îi spusese lui Ivan Ilici, care tocmai se întorcea acasă înviorat, cu paltonul descheiat şi o privea cu ochii strălucitori, altfel ca de obicei, în timp ce ea se ghemuise toată, acoperindu-se cu şalul până sub bărbie:

— Am vrut, Ivan, să-mi zdrobesc capul, să uit tot şi pentru totdeauna... Numai aşa aş fi putut să-ţi mai fiu tovarăşă... Dar să mă culc iarăşi într-un pat de care mi-e groază şi să încep încă o zi blestemată... înţelege că nu mai pot, nu mai pot să trăiesc aşa! Să nu crezi că simt nevoia unei vieţi îmbelşugate. Nu-mi trebuie nimic, nimic... Nu vreau decât să trăiesc din plin... Nu-mi trebuie firimituri. Nu te mai iubesc. Iartă-mă...

După aceste cuvinte, îşi întorsese faţa în altă parte.

Daşa fusese totdeauna neînduplecată în sentimentele ei. Acum, însă, era de-a dreptul crudă. Ivan Ilici o întrebase:

— Să ne despărţim, poate, pe câtva timp, Daşa?

Pentru întâia oară de la începutul iernii Teleghin îi văzuse sprâncenele înălţându-i-se de bucurie, ochii strălucind de o nădejde ciudată şi chipul ei firav tresărind dureros...

— Da, cred că ar fi bine să ne despărţim, Ivan.

După aceea, Ivan Ilici începu să stăruie cu hotărâre, prin Rubliov, să fie primit în Armata Roşie. Şi la sfir- şitul lui martie plecă spre sud cu un eşalon. Daşa îl conduse pe peronul Gării „Oktiabrski". Iar când fereastra vagonului începu să dispară, izbucni într-un plâns amar, ecoperindu-şi faţa cu şalul ei împletit.

De atunci Ivan Ilici străbătuse sute şi sute de kilometri. Dar nici luptele, nici oboseala, nici lipsurile nu-l făcură să uite faţa scăldată în lacrimi a fiinţei iubite, acolo, în mulţimea aceea de

femei, lângă peretele afumat al gării...

Daşa se despărţise de el ca pentru totdeauna. Şi acum Ivan Ilici încerca să înţeleagă cu ce anume nu-i fusese pe plac. Fără îndoială că dacă Daşa se înstrăinase, numai el era de vină. La urma urmei, nu fusese singura femeie care născuse un copil mort! Nici revoluţia nu putea să fie pricina acestei înstrăinări... încerca să-şi amintească de alţi tineri căsătoriţi: în timpurile acelea grele şi tulburi, toţi se apropiaseră şi mai mult unul de altul... Dar care fusese vina lui?

Câteodată se indigna: „Bine, drăguţă, încearcă să mai găseşti altul care să te alinte aşa cum te-am alintat eu!... Lumea trosneşte din încheieturi, şi ea nu vrea să ştie decât de sentimentele ei... Obiceiul acesta de a mânca numai cozonac înseamnă pur şi simplu destrăbălare; nu cumva ţi s-a făcut dor de pâine neagră?..."

Acesta era adevărul. În concluzie, Ivan Ilici era un om cum nu se poate mai de treabă, şi ar fi fost o crimă să nu-l iubească... Când ajungea aici, Ivan Ilici se poticnea. „Ia să vedem, în definitiv, ce calităţi extraordinare am? Fiziceşte sunt sănătos, asta-i una. Deosebit de inteligent şi de interesant? Nu. Normal ca o pereche de galoşi numărul zece... Erou, sau om de seamă? Mascul atrăgător, poate? Nu, nu... Nu-s decât un cetăţean oarecare, şters şi cinstit. Ca mine sunt milioane... Am câştigat întâmplător la loterie: s-a îndrăgostit de mine, fără să înţeleg de ce, o fată încântătoare, superioară, de o mie de ori mai pasionată şi mai inteligentă decât mine. Şi, tot fără să înţeleg de ce, a încetat să mă mai iubească..."

Când ajungea cu gândurile aici, Ivan Ilici, îşi spunea: „Oare n-o fi din pricină că sunt prea mic pentru timpurile de astăzi, că, până şi atunci când lupt. Lupt ca un om de rând, ca şi cum mi-aş face serviciul la birou? Mi s-a întâmplat să întâlnesc oameni care-s înspăimântători şi când fac rău, şi când fac bine, care păşesc prin lupte crâncene ca nişte umbre uriaşe... Dar tu, Ivan Ilici, ai începu măcar să-ţi urăşti duşmanul cu toată puterea, te-ai speriat măcar, aşa cum se cuvine, de moarte?..."

Toate aceste ginduri îl mâhneau. Fără să-şi dea seama, ajunsese să fie considerat ca unul din comandanţii cei mai de încredere, cei mai înţelepţi şi mai viteji din regiment. I se încredinţau însărcinările cele mai primejdioase, pe care le îndeplinea în chip strălucit.

Discuţia cu Serghei Sergheevici îl pusese pe ginduri. Comandantul, care părea totdeauna atât de vesel, era şi el încrincenat de durere... Şi încă ce durere!... Dar Mişka Solomin? Dar Certogonov! Şi mii de alţi oameni, pe lângă care trecea fără să se uite la ei. Toţi erau croiţi pe măsura vremii – zburliţi, uriaşi, schimonosiţi de chinuri. Unii nici n-aveau destule cuvinte să spună ce se petrecea cu ei: n-aveau decât puşca în mână. Alţii se ţineau de orgii, dar erau plini de pocăinţă. Asta era Rusia, asta era revoluţia...

— Tovarăşe comandant de companie, trezeşte-te!

Teleghin se ridică în capul oaselor. De la fereastra vagonului îl privea globul auriu al soarelui, suspendat deasupra stepei de un galben-deschis. Cu faţa largă şi barba roşcată, roşu ca soarele de dimineaţă, osţaşul îl mai scutură o dată.

— Vă pofteşte comandantul. Repede...

În compartimentul lui Sapojkov ardea încă aceeaşi lampă rău mirositoare. Gâmza, comisarul regimentului, Sokolovski, un bărbat cu înfăţişare de tuberculos, cu părul şi cu ochii negri arşi de insomnie, doi comandanţi de batalioane, câţiva comandanţi de companie şi reprezentantul comitetului soldaţilor, cu aerul independent şi veşnic ofensat, toţi erau adunaţi acolo. Fumau. Serghei Sergheevici îşi pusese tunica şi revolverul la briu. Ţinea o panglică de telegraf în mâna care-i tremura.

— ... „în felul acesta, prin cucerirea neaşteptată a staţiei de către inamic, unităţile noastre au fost izolate şi expuse unei duble lovituri, citea Sapojkov, cu glasul uşor răguşit, în clipa când Ivan Ilici se opri în uşa compartimentului. În numele revoluţiei, în numele populaţiei nenorocite, pe care dacă va fi lăsată la bunul-plac al bandelor albe, o aşteaptă o moarte sigură, execuţii şi torturi, nu pierdeţi nicio clipă şi trimiteţi-ne întăriri. “

— Ce putem noi face fără ordinul comandantului suprem? strigă Sokolovski. Mă duc să mai încerc o dată, poate capăt legătura telegrafică cu el...

— Du-te şi încearcă, mormăi Gâmza, sinistru. (Toţi se uitară la el.) Eu însă îţi spun: ia repede patru ostaşi, ia-l şi pe Teleghin şi şterge-o la statul-major cu o drezină... Şi să nu te întorci decât cu ordinul în buzunar! Sapojkov, scrie o adresă către comandantul suprem Sorokin...

De pe movila acoperită cu iarbă, un călăreţ se uita atent de-a

lungul liniei ferate, ţinându-şi palma streaşină la ochi. Pe linie se apropia în goană un nouraş de praf.

Când nouraşul dispăru într-o vâlcea, călăreţul dădu pinteni armăsarului roib şi costeliv, care-şi încreţi botul cu răutate, se întoarse şi coborî movila pe al cărei povârniş, de o parte şi de alta, stăteau culcaţi, voluntarii, un pluton de ofiţeri, în spatele unor grămezi de pământ proaspăt, săpat de curând.

— O drezină! strigă von Mecke sărind în şa. Şi începu să-şi lovească armăsarul cu cravaşa peste picioarele din faţă: Culcaţi!

Calul, nărăvaş, îşi ferea picioarele, în timp ce urechile-i tresăreau. Până la urmă, însă incăpăţânarea lui trebui să cedeze. Cu un oftat adânc, îşi îndoi genunchii şi atingând pământul cu botul, se culcă. Pieptul uscat
i se mai ridică o dată, apoi se linişti.

Von Mecke se ghemui sus, pe movilă, alături de Roşcin. În vremea asta, drezina ieşise din vâlcea şi acum se puteau desluşi şase oameni îmbrăcaţi în mantale...

— Aşa e! Roşii! Şi von Mecke îşi întoarse capul la stânga: Grupă I apoi la dreapta! Fiţi gata! Asupra ţintei în mişcare, foc viu! Foc!

Aerul păru a se rupe deasupra movilei ca o pânză scrobită: prin norul de praf se văzu un om căzând de pe drezină. Se rostogoli de câteva ori pe panta terasamentului, agăţându-se cu mâinile de iarba ce se rupea.

Din drezină, trei oameni trăgeau cu puştile şi doi cu pistoalele. Încă o clipă, şi drezina avea să dispară în vâlceaua următoare, dincolo de ghereta acarului. Bătind aerul cu cravaşa, von Mecke urlă furios:

— Ne-a scăpat, ne-a scăpat! Numai în ciori ştiţi să trageţi! Să vă fie ruşine!

Roşcin era socotit ca bun trăgător. Ochi liniştit un punct' la un pas înaintea drezinei, luându-şi drept ţintă un bărbat înalt, lat în umeri şi cu faţa rasă, pe cât se părea comandantul... „Cum seamănă cu Teleghin!“ îi trecu prin minte. „Da... ar fi îngrozitor...“

Totuşi trase. Chipiul zbură de pe capul celui lovit. În clipa aceea drezina se înfundă în cealaltă vale. Von Mecke îşi zvârli cravaşa.

— Rahat! Toată grupa-i rahat! Nu sunteţi puşcaşi, domnilor ofiţeri, ci rahat!

Privindu-i cu ochii lui bulbucaţi, de ucigaş, îi înjură, până când ofiţerii se ridicară de la pământ şi, scuturându-şi genunchii, începură să bombănească:

— Ia mai ţine-ţi gura, căpitane, că sunt aici şi mai mari în grad decât dumneata…

Roşcin vârî în puşcă un nou încărcător. Mâinile-i tremurau încă. De ce? Oare numai la gândul că omul acela semăna atât de mult cu Teleghin? Fleacuri! Ivan Ilici era doar la Petrograd… i

Comisarul Sokolovski, însoţit de Teleghin, care era cu capul bandajat, urcau treptele intrării principale a unei case de cărămidă cu etaj, administraţia staniţei, care se afla, ca de obicei, peste drum de biserică, în piaţa nepavată, unde se ţineau pe vremuri iarmaroacele. Acum uşile prăvăliilor erau bătute în cuie, ferestrele sparte şi gardurile smulse. În biserică se cartiruise un spital: rufăria peticită a soldaţilor se zbătea pe o frânghie, în curte.

În localul administraţiei, unde se instalase statul- major al comandantului suprem Sorokin, într-o sală plină de mucuri de ţigări şi de hârtiuţe, un ostaş roşu Stătea pe un scaun vienez, cu puşca între picioare, lângă scara care ducea la etaj, mormăind cu ochii închişi un cintec de stepă. Era un flăcău cu faţa lată şi cu un moţ de păr creţ, semn de îndrăzneală ostăşească, scos de sub şapca cu bandă roşie, dată pe ceafă. Sokolovski îl întrebă, grăbit:

— Trebuie să-l vedem pe tovarăşul Sorokin… încotro s-o luăm?

Ostaşul deschise ochii tulburi de plictiseală şi de somn. Avea un nas moale, care imprima feţei sale o expresie lipsită de seriozitate. Îl măsură din ochi pe Sokolovski, cercetându-i faţa, îmbrăcămintea, cizmele, apoi îl luă la cercetat pe Teleghin. Nerăbdător, comisarul se apropie şi mai mult de el:

— Ţi-am mai spus o dată, tovarăşe! Trebuie să-l vedem pe comandantul suprem, pentru o chestiune urgentă.

— E interzis a sta de vorbă cu santinela, făcu flăcăul cel moţat.

— Ei, drăcia dracului! Totdeauna se găsesc pe la statul-major putori de-astea formaliste! strigă Sokolovski. Îţi cer să-mi răspunzi, tovarăşe: Sorokin e aici, sau nu?

— Nu ştiu nimic…

— Unde-i şeful de stat-major? în cancelarie?

— Mda, în cancelarie...

Trăgându-l pe Ivan Ilici de mânecă, Sokolovski se repezi pe scară. Santinela făcu o mişcare, ca şi cum ar fi căzut înainte. Rămase însă pe scaun, scoţându-şi doar puşca dintre picioare.

— Încotro? i

— Cum asta, încotro? La şeful de stat-major!

— Permisul dumitale de intrare!

Comisarul începu să-i explice motivul pentru care gonise încoace cu drezina. Făcea spume la gură. Santinela îl asculta, cu ochii la mitraliera din faţa intrării, la decretele, ordinele şi afişele lipite în sală. Dădu apoi din cap.

— Trebuie să înţelegi, tovarăşe, că doar eşti un om în toată firea, răspunse el plictisit. Ai permis, treci. N-ai permis, trag!

Trebuiră să se supună, deşi permisele se eliberau undeva, în celălalt capăt al pieţei. Fără îndoială că biroul era închis, comandantul plecat, şi ar fi aşteptat degeaba, pentru ca la urmă să li se spună: „Mai treceţi pe-aici mâine". Sokolovski se simţi deodată sfârşit de oboseală... În clipa aceea, un băiat mărunţel, cu cămaşa sfâşiată până la buric, se repezi pe uşă venind din piaţă şi strigă:

— Mitka, se dă săpun!...

Santinela zbură de pe scaun ca luat de vânt şi se repezi spre ieşire. Sokolovski şi Teleghin urcară la etaj fără să-i împiedice nimeni. După ce câteva cetăţene drăguţe, cu ochi umflaţi şi cu bluze de mătase, îi îndreptară când la dreapta, când la stânga, în cele din urmă găsiră biroul şefului de stat-major.

Acolo, un ofiţer elegant stătea întins pe un divan jerpelit şi-şi cerceta cu atenţie unghiile. Cu o politeţe exagerată şi cu maniere voit proletare, întrebuinţând la fiecare frază cuvintul „tovarăşe1* (de altfel „tovarăşe1, suna în gura lui ca şi cum ar fi spus „conte Sokolovski1* sau „prinţ Teleghin"), îi întrebă despre ce era vorba. Apoi, scuzându-se, ieşi din birou scirţiind din ghetele galbene şi înalte, încheiate cu şnururi până la genunchi. În odaia de alături se auziră şoapte, o uşă îndepărtată se izbi, apoi se făcu tăcere.

Sokolovski se uită la Teleghin cu ochi aprinşi.

— Tu mai înţelegi ceva? Unde-am nimerit? Ce-i aici, mă rog, statul-major al albilor?...

Ridică din umerii ascuţiţi şi încremeni, ca trăsnit de mirare, în această poziţie. În odaia de alături se auziră din nou şoapte. Uşa

se deschise larg, şi în birou intră şeful de stat-major, un bărbat între două vârste, îndesat, cu fr, untea mare şi pleşuvă, încruntat, îmbrăcat cu o bluză aspră soldăţească şi încins peste pântecele lui mare cu o cingătoare caucaziană. Se uită atent, dar numai în treacăt, la Teleghin şi, făcându-i lui Sokolovski un semn cu capul, se aşează şi-şi întinse pe masă mâinile păroase, cu un gest ce părea a-i fi familiar. Avea fruntea umedă, ca un om care tocmai terminase masa şi băuse bine. Simţindu-se, privit, îşi încruntă şi mai amarnic faţa frumoasă, dar cam puhavă.

— Tovarăşul ofiţer de serviciu mi-a spus că aţi venit intr-o chestiune urgentă, începu el cu răceală, dându-şi importanţă. Mă surprinde faptul cfi nici comandantul de regiment, nici dumneata, tovarăşe comisar, n-aţi utilizat firul direct…

— Am încercat de trei ori să capăt legătura. Şi Soko- losvki sări în picioare, scoţând din buzunar panglica de telegraf, pe care i-o întinse şefului de stat-major. Dar cum am putea să aşteptăm liniştiţi, când tovarăşii noştri mor?… N-avem dispoziţii de la statul-major al armatei… Dar oamenii ne imploră să le trimitem ajutoare… Regimentul „Libertatea proletară” se prăpădeşte şi, împreună cu el, un convoi de două mii de refugiaţi…

Şeful de stat-major îşi aruncă ochii, în grabă, pe hârtie, apoi o azvârli; panglica se încurcă în jurul călimării masive de pe masă.

— Ştiu, tovarăşi, că sunt lupte în curs în dispozitivul Regimentului „Libertatea proletară”… Stăruinţa şi avân- tul dumneavoastră revoluţionar sunt vrednice de laudă.. Avea aerul să-şi caute cuvintele. Dar v-aş ruga ca, pe viitor, să nu mai provocaţi panică… Cu atât mai mult cu cât operaţiunile inamicului n-au decât un caracter întâmplător. Intr-un cuvânt, am luat toate măsurile, aşa că vă puteţi întoarce liniştiţi la datoria dumneavoastră.

îşi înălţă capul. Privirea-i era aspră şi clară. Înţe- legând că discuţia se terminase, Teleghin se ridică. Sokolovski însă rămase locului, ca strivit.

— Nu mă pot întoarce la regiment cu un răspuns ca acesta, începu el. Ostaşii vor convoca chiar astăzi un miting, şi tot astăzi regimentul va porni, cu de la sine putere, în ajutorul celor din „Libertatea proletară”… Şi vă previn, tovarăşe, că la miting voi lua şi eu cuvântul în sprijinul ofensivei…

Şeful de stat-major se făcu stacojiu, fruntea mare şi pleşuvă începu să-i lucească. Impingând cu zgomot fotoliul la o parte, se ridică pe jumătate, cu pantalonii soldăţeşti căzuţi, şi-şi vârî mâinile în cingătoare.

— Şi vei răspunde în faţa tribunalului revoluţionar al armatei, tovarăşe! Nu uita că nu mai suntem în 1917 I

— Să nu mă ameninţi, tovarăşe!

— Gura!

În clipa aceea uşa se deschise brusc, lăsând să intre Un bărbat înalt, foarte zvelt, îmbrăcat cu un caftan cerchez de stofă fină, de un albastru-închis. Faţa lui frumoasă şi mohorâtă, cu părul negru căzut pe frunte şi cu mustăţile lăsate în jos, avea o culoare fragedă şi trandafirie, ca la beţivii cronici şi la oamenii deosebit de cruzi. Buzele-i erau umede şi roşii, iar ochii negri, cu pupilele mărite. Fluturându-şi mâneca stingă a caftanului, se apropie de Sokolovski şi de Teleghin, ţintuindu-i drept în ochi cu o privire sălbatică. Se întoarse apoi cu faţa spre şeful de stat-major. Nările-i tremurau de mânie.

— Iar începi cu maniere de-ale vechiului regim? Ce-nseamnă asta: „Gura“? Dacă-s vinovaţi, împuşcă-i... Dar fără să-ţi baţi joc şi să-ţi iei aere de general...

Şeful de stat-major primi observaţia în tăcere, cu capul plecat. Nu putea să se împotrivească: noul-sosit era comandantul suprem Sorokin.

— Staţi jos, tovarăşi. Vă ascult, urmă Sorokin liniştit, aşezându-se pe marginea ferestrei.

Sokolovski începu să expună din nou scopul vizitei lor: le trebuia un ordin pentru ca Regimentul „Var- navski” să plece imediat în ajutorul regimentului vecin, „Libertatea proletară”. Măsura trebuia luată nu numai spre a se îndeplini o datorie revoluţionară, ci şi pentru că era dictată de un calcul foarte simplu: dacă celălalt regiment ar fi fost zdrobit, Regimentul „Var- navski, ar fi rămas izolat de bază.

Sorokin nu rămase la fereastră decât o clipă. Începu să se plimbe de la o uşă la alta, foarte repede, punând întrebări scurte. Părul neted îi sălta de câte ori se întorcea brusc. Ostaşii ţineau la el pentru avântul şi curajul de care dăduse totdeauna dovadă. Se mai pricepea şi să vorbească pe la mitinguri. Curajul şi cuvântările înlocuiau de multe ori, pe vremea aceea, geniul militar. Ieşise din mediul ofiţeresc cazac cu gradul de căpitan

secund şi luptase în armata lui Iudenici în Transcaucazia. După Revoluţia din Octombrie, se întorsese în Cuban, organizând în staniţa lui, Petropavlovskaia, un detaşament de partizani, care luptase victorios la asediul Ekaterinodarului. Steaua lui se înălţa cu repeziciune. Succesul îl ameţise. Era atâta vigoare în el, încât nu mai putea să şi-o ţină m frâu. Găsea timp şi pentru luptă, dar şi pentru chefuri. Afară de asta, şeful de stat-major îi purta o grijă deosebită, ispitindu-l cu femei frumoase şi menţinând în jurul lui o atmosferă de destrăbălare.

— Şi ce vi s-a răspuns de către statul meu major? întrebă el după ce Sokolovski încheie, ştergându-şi fruntea, înfrigurat, cu batista, care nu mai era decât un mototol murdar.

Şeful de stat-major răspunse grăbit:

— Le-am răspuns că am luat toate măsurile pentru salvarea Regimentului „Libertatea proletară’1. Le-am mai spus că statul-major al Regimentului „Varnavski“ se amestecă în treburile statului-major al armatei, ceea ce este cu totul inadmisibil, şi că, pe lângă asta, provoacă o panică absolut nejustificată…

— Tovarăşe, tovarăşe, n-ai procedat cum trebuia, îl întrerupse pe neaşteptate Sorokin, pe un ton împăciuitor. Bineînţeles că disciplina… Dar sunt lucruri de o mie de ori mai importante decât disciplina voastră!… E vorba de voinţa maselor! Avântul revoluţionar trebuie încurajat, chiar dacă ar contrazice tactica voastră… Las’ să fie zadarnică, sau chiar dăunătoare, acţiunea Regimentului, „Var- navski“! Dar, la naiba! Suntem în plină revoluţie. Dacă-i opreşti, oamenii se reped la miting, îi cunosc eu pe palavragiii ăştia! şi iar încep să strige că mi-am băut armata!

Se repezi spre sobă, uitându-se la Sokolovski cu turbare:

— Dă raportul!

Teleghin scoase imediat o hârtie şi o aşeză pe masă. Comandantul suprem o înşfăcă, îşi plimbă ochii pe deasupra ei, în grabă, apoi începu să scrie, împroşcând stropi de cerneală din toc:

„Ordon Regimentului «Varnavski» să intre imediat în acţiune în formaţie de marş, spre a-şi îndeplini datoria revoluţionară1’.

Şeful de stat-major îl privea zâmbind. Iar când comandantul suprem îi întinse hârtia, el făcu un pas îndărăt şi, ducându-şi mâinile la spate, zise:

— Chiar de m-ai trimite în judecată, eu nu contrasemnez un

ordin ca ăsta…

În aceeaşi clipă, Ivan Ilici se repezi şi-l apucă pe So- rokin de pumn, împiedicându-l să ridice revolverul. Sokolovski se aşează în faţa şefului de stat-major. Toţi patru gifâiau. Sorokin se smuci, îşi îndesă revolverul în buzunar şi ieşi, trântind uşa cu atâta putere, încât bucăţi de tencuială se desprinseră de pe pereţi şi căzură pe podea.

Uşile se izbiră una după alta, până când paşii îndesaţi ai comandantului suprem nu se mai auziră.

Şeful de stat-major începu să vorbească împăciuitor, cu glas scăzut, gros:

— Vă pot asigura, tovarăşi, că, dacă aş fi iscălit ordinul, dezastrul ar fi luat proporţii inimaginabile.

— Care dezastru? întrebă Sokolovski cu glas răguşit, după ce tuşi.

Şeful de stat-major îi aruncă o privire ciudată.

— Nu ghiceşti despre ce e vorba?

— Nu. Şi ceva zvâcni la colţul ochilor lui Sokolovski.

— E vorba de armata mea…

— Ce anume?

— N-am căderea să dau în vileag secrete militare în faţa unui comisar de regiment… Nu-i aşa, tovarăşe? Pentru asemenea faptă, dumneata, cel dintâi, ai avea dreptul să mă împuşti. Dar am mers prea departe. Bine… pe răspunderea dumitale…

Se îndreptă spre harta plină de steguleţe. Sokolovski şi Teleghin se apropiară şi ei, oprindu-se la spatele lui. Apropierea şi respiraţia fierbinte a celor două guri îl enervau, se vede, pe şeful de stat-major: omoplaţii îi tresăriră sub bluză. Totuşi, scoase liniştit din buzunar o scobitoare murdară şi începu să plimbe vârful ei ros pe hartă, de la steguleţele tricolore dinspre sud până la dispozitivele dese ale roşilor.

— Iată, aici sunt albii, arătă el.

— Unde, unde? şi Sokolovski se apropie de hartă, cercetând-o cu o privire rătăcită. Aici e Torgovaia…

— Da, Torgovaia. Dacă Torgovaia cade, albii au drumul pe jumătate deschis.

— Nu înţeleg… Noi socoteam că albii ar fi mai la nord cu cel puţin…

— Aşa socoteam şi noi, tovarăşe comisar dar albii nu socoteau aşa! Torgovaia este, în momentul de faţă, ţinta unor atacuri

concentrice. Albii au aeroplane şi tancuri. Nu mai avem de-a face cu bandele de pe vremuri ale lui Kornilov. Acţiunea lor se desfăşoară pe linii interioare şi ei dau lovituri unde poftesc. Iniţiativa e în mina lor...

— Mai la nord de Torgovaia se află divizia de fier a lui Dmitri Jloba, zise Teleghin.

— Zdrobită...

— Dar brigada de cavalerie?..:

— Zdrobită şi ea...

Sokolovski îşi suci gâtul şi se apropie şi mai mult de hartă.

— Eşti un om înzestrat cu o surprinzătoare stăpânire de sine, tovarăşe, zise el. S-ar zice că te-ai şi resemnat să vezi Torgovaia căzând: ăsta e zdrobit, celălalt e zdrobit... Apoi se întoarse spre şeful de stat-major: Dar armata noastră ce face?

— Aşteptăm dispoziţiile comandantului suprem al tuturor forţelor armate. Tovarăşul Kalinin îşi are socotelile lui. Statul-major al comandantului suprem al frontului nu poate să ceară Cartierului general să înceapă ofensiva aşa, bătând din palme. Ce crezi dumneata? Războiul nu-i miting...

Şeful de stat-major zâmbi subtil. Sokolovski se uită cu răsuflarea tăiată la faţa lui plină şi liniştită. Şeful de stat-major îi înfruntă privirea.

— Aşa stau lucrurile, tovarăşi, urmă el, întorcându-se la masă. Iată de ce n-am dreptul să ridic de pe front nicio unitate, chiar dacă lucrul ar părea cât se poate de just şi absolut necesar... Situaţia noastră este extrem de grea. Prin urmare, întoarceţi-vă imediat la unitatea dumneavoastră. Cele ce v-am spus nu trebuie date, deocamdată, în vileag. Avem datoria să menţinem în armată liniştea deplină. În ceea ce priveşte Regimentul „Libertatea proletară", soarta lui n-are de ce să vă alarmeze. Am primit informaţii liniştitoare.

Sprâncenele şefului de stat-major se apropiară de nasul lui coroiat. Făcând un semn cu capul, îşi concedie vizitatorii. Sokolovski şi Teleghin ieşiră din cabinet. În odaia vecină, aghiotantul îşi curăţa unghiile lângă fe-; reastră. Se înclină, politicos.

— Porc-de-câine! mârâi Sokolovski.

În stradă, il apucă pe Teleghin de mânecă:

— Ei? Ce zici?

— Din punct de vedere formal, are dreptate. În fond,

bineînţeles, totul nu e decât sabotaj.

— Sabotaj? Nu! Aici e un joc primejdios… Aşteap- tă-mă puţin, mă duc să-l împuşc!

— Lasă prostiile, Sokolovski…

— Aici e trădare, îţi spun eu, curată trădare! mormăi Sokolovski. Gâmza primeşte rapoarte în fiecare zi. La statul-major beţiile se ţin lanţ. Sorokin i-a alungat pe comisari. Încearcă numai să vorbeşti cu el! E împărat şi Dumnezeu în armată. Dracu ştie cum, dar oamenii îl iubesc pentru curajul lui şi-l socotesc ca fiind „de-al nostru”. Ştii cine-i şeful de stat-major? Beliakov, colonel ţarist… înţelegi cum se înnoadă firele? Hai să plecăm. Ce zici? O să putem trece nevătămaţi?

Şeful de stat-major atinse clopoţelul. În uşă apăru aghiotantul de serviciu.

— Vezi ce-i cu comandantul suprem, zise Beliakov, vârându-şi cu gravitate nasul în hârtii.

— Tovarăşul Sorokin se află în sufragerie. E pe jumătate beat…

După ce rosti aceste cuvinte, aghiotantul aşteptă până când şeful de stat-major zâmbi, fără voie. Atunci zâmbi şi el cât se poate de semnificativ şi adăugă:

— Zinka e cu el.

— Bine, poţi să pleci.

Beliakov trecu la secţia serviciului de transmisiuni, să cerceteze telefonogramele. Semnă, cu scrisul lui mărunt şi citeţ, câteva hârtii, apoi se opri o clipă în faţa celei din urmă uşi de pe coridor. Înăuntru se auzea zumzetul slab al unei ghitare. Şeful de stat-major îşi scoase batista, îşi şterse ceafa puternică şi roşie, apoi bătu în uşă şi intră fără să mai aştepte răspuns.

În mijlocul odăii, lângă masa aşternută cu gazete, pe care erau împrăştiate farfurii murdare şi păhărele, Sorokin stătea cu mânecile largi ale caftanului cerchez suflecate. Chipul lui frumos era tot atât de posomorit. Un smoc de păr negru îi cădea pe fruntea năduşită. Îşi pironi pupilele lărgite asupra lui Beliakov. Alături, pe un scăunel, stătea Zinka, picior peste picior, lăsând să i se vadă jartierele şi dantelele, şi-şi plimba degetele pe coardele ghitarei. Era o femeie tânără, cu ochi strălucitori de un albastru- închis şi cu buze umede. Avea nasul subţire şi hotărât şi-şi purta ridicat în creştet părul roşcat şi încâlcit. Doar cutele dureroase de la colţurile gurii – e drept, abia schiţate – dădeau

chipului ei blând expresia unei fiare mici care ştie să muşte. Actele pe care le prezentase la sosire arătau că era de pe undeva de prin Omsk, fiică de muncitor de la căile ferate, lucru pe care, bineînţeles, nu-l credea nimeni, după cum nimeni nu credea că avea 18 ani, că numele ei de familie era Kanavina, iar cel de botez, Zinaida. Dar scria perfect la maşină, bea vodcă şi cânta din ghitară şi din gură romanţe fermecătoare. Sorokin îi promisese că are s-o împuşte cu mâna lui la cea dinţii încercare de a răspândi în statul-major al roşilor in- trigăriile şi putregaiul gărzilor albe. Şi cu asta, chestiunea fusese socotită încheiată.

— Bună treabă, n-am ce zice! începu Beliakov, clă- tinând din cap şi rămânând, pentru orice eventualitate, lângă uşă. În ce situaţie mă pui? Vin doi indivizi, care se vede cât de colo că-s de la Ceka, ne ameninţă cu mitingurile, iar tu te şi arunci imediat de partea lor! Ar trebui să procedezi mai simplu: du-te la aparat, tele- grafiază la Ekaterinodar, şi îndată are să ţi ’se trimită de acolo vreun jidănaş oarecare. Asta are să-ţi improvizeze un stat-major cât ai bate din palme, are să doarmă într-un pat cu tine, are să meargă cu tine la latrină şi are să ţină contabilitatea tuturor gândurilor tale.. E oribil, crede-mă! Comandantul suprem Sorokin are înclinaţii dictatoriale! Vârâ-te, dacă ai gust, sub controlul lor. Dar pe mine dă-mă afară… Poţi să mă şi împuşti… Insă nu-ţi permit să mă ameninţi cu revolverul în faţa subalternilor! După asemenea gesturi, mai poate fi vorba de disciplină?… Dar, în definitiv, dracu să te ia!

Cu ochii la şeful de stat-major, Sorokin întinse mâna lui mare şi puternică, dar nu nimeri gâtul sticlei, şi prinse aer în palmă. Un spasm scurt îi strimbâ gura, şi mus-.

tăţile i se zburliră. Până la urmă, nimeri sticla şi umplu două pahare.

— Stai colea şi bea.

Cu o privire piezişă spre dantelele pantalonaşilor Zinei, Beliakov se apropie de masă. Sorokin îi zise:

— Dacă n-ai fi deştept, de mult te-aş fi împuşcat… Disciplină? … Disciplina mea e iureşul luptei! Să văd, care din voi e în stare să ridice masele?… Eu sunt conducătorul lor, şi, mai aşteaptă puţin, nimeni altul decât mine n-are să poată strivi bestiile acelea de gărzi albe… O să se cutremure lumea…

Nările lui sorbiră aerul cu putere, şi câteva vine purpurii îi zvâcniră la tâmple.

— Da, am să curăţ şi Cubanul, şi Donul, şi Terekul, fără ajutorul celor de la Ceka.. Că atâta ştiu cei de prin comitelele de la Ekaterinodar: să înşire vorbe goale! Nişte scârnăvii şi nişte laşi! Dar cine se avântă călare în luptă? Eu! Prin urmare, eu sunt dictatorul! Eu conduc armata!

întinse mâna spre paharul de vodcă, dar Beliakov i-l răsturnă cu o mişcare iute.

— Ai băut destul.

— Aha! îmi porunceşti?

— Te rog ca prieten…

Lăsându-se pe speteaza scaunului, Sorokin oftă scurt de câteva ori, apoi începu să se uite rătăcit în jurul lui, până când privirea i se opri asupra Zinei. Femeia îşi plimba unghiile pe strune.

— „Noaptea suspină…” începu ea, ridicându-şi alene sprâncenele.

Sorokin asculta. Vinele de la tâmple începură să-i zvâcnească şi mai puternic. Se ridică, răsturnă pe spate capul Zinei şi-i sărută gura cu sete. Zina îşi mai purtă o vreme degetele pe strune, apoi ghitara îi alunecă de pe genunchi.

— Da, aşa mai înţeleg şi eu! zise Beliakov, blajin. Eh, Sorokin, nici eu nu ştiu de ce dracu ţin la tine!…

Zina se desfăcu din strânsoarea lui Sorokin şi, cu obrazul aprins, se aplecă să-şi ridice ghitara. Ochii strălucitori îi seânteiau sub părul zburlit. Cu vârful limbii îşi linse buzele umflate.

— Mă doare..:

— Ştiţi ceva, dragii mei? Am eu o sticluţă… Am păstrat-o cu sfinţenie…

Beliakov se opri dintr-o dată. Vorba îi rămase în gât şi mina i se opri în aer, cu degetele răsfirate. Afară, aproape de fereastră, se auzise o împuşcătură. Se ridicau glasuri. Zina zbură din odaie cu ghitara, de parcă o suflase vântul. Incruntându-se, Sorokin, se apropie de fereastră.

— Nu te duce, stai întâi să aflu despre ce-i vorba, se grăbi şeful de stat-major.

Scandalurile şi împuşcăturile erau lucruri obişnuite la statul-major al comandantului suprem. Armata lui Sorokin era alcătuită din două grupuri principale: cel cuban, numai din cazaci, organizat de Sorokin încă de anul trecut, şi cel ucrainean,

înjghebat din resturile armatelor roşii ucrainene, care se retrăseseră sub presiunea nemţilor. Între cei din Cuban şi cei din Ucraina era o veche duşmănie. Ucrainenii luptau fără tragere de inimă pe un pământ care le era străin şi nu se sfiau să golească staniţele de furaje şi provizii...

În fiecare zi izbucneau bătăi şi scandaluri. Dar incidentul care se iscase acum părea să aibă un caracter mai serios. Cazacii se repeziseră, urlind, pe caii lor. În- spăimântaţi, ostaşii roşii începură s-o ia la fugă de pe lângă garduri şi de prin grădini. Din direcţia gării se auzeau împuşcături furioase. Un cazac rănit zbiera sălbatic în piaţa din faţa ferestrelor statului-major, tirându-se şi zbătându-se în praful drumului.

La statul-major lumea intrase în panică. Încă de dimineaţă linia de telegraf nu mai funcţiona, iar acum soseau o groază de rapoarte nesăbuite. Nu se putea înţelege din ele decât doar că albii înaintau repede în direcţia Sosâka-Umanskaia, gonind înaintea lor eşaloanele roşilor care fugeau înspăimântate. Ajungând la statul-major, cele dintâi eşaloane se apucară să prade gara şi staniţa. Cei din Cuban deschiseră focuL Şi aşa începu încăierarea dintre ostaşii din eşaloane şi cazaci.

Sorokin zbură pe poartă, călare pe o iapă roaibă, lungă şi rea. În urmă se înşirau vreo cincizeci de călăreţi din convoiul gărzii lui personale, îmbrăcaţi în caftane cercheze, cu glugi care le fluturau pe spate şi cu săbiile curbe trase din teacă. Sorokin se ţinea în şa de parcă era turnat în bronz. Umbla cu capul gol, ca să fie recunoscut imediat. Îşi purta sus capul lui frumos, iar vântul îi flutura părul, mânecile largi şi poalele caftanului. Nu se dezmeticise încă din beţie. Faţa-i era hotărâtă şi palidă, ochii priveau ţintă, cu o căutătură fioroasă. În urma călăreţilor se ridicară nori de praf.

Aproape de gară de după un gard viu, răsunară împuşcături. Câţiva oameni din convoi răcniră, iar unul din ei se rostogoli de pe cal. Sorokin nici nu întoarse capul. Se uita într-acolo unde furnica, urlând şi alergând printre garniturile de vagoane de marfă, gloata cenuşie a ostaşilor.

. Oamenii îl recunoscură de departe. Mulţi se urcară pe acoperişurile vagoanelor. În mulţime, ostaşii îşi înălţau puştile şi zbierau. Sorokin sări, fără să-şi domolească goana, peste gardul grădiniţei din gară, zbură peste linia ferată şi pătrunse unde era gloata mai deasă... Deodată îşi simţi calul apucat de căpăstru.

Începu să strige, gesti- culând cu mâinile deasupra capului:

— Tovarăşi, camarazi, ostaşi! Ce s-a întâmplat? De ce aţi tras? De ce v-aţi alarmat aşa? Cine vă zăpăceşte capul? Care-i canalia?

— Suntem vânduţi! urlă un glas înnebunit de spaimă.

— Ne-au vândut comandanţii! Au părăsit frontul! strigau unii.

Şi mii de guri începură să zbiere de pretutindeni, de pe linii, din câmp, de pe vagoane:

— Ne-au vândut!... Toată armata e zdrobită... Jos comandantul! Pe el, băieţi!

Răsună un şuierat, ca un urlet, ca un vânt diavolesc. Caii oamenilor din convoi se ridicară în două picioare, nechezând. Feţe schimonosite de ură şi mâini negre se apropiau de Sorokin. El începu să răcnească atât de cumplit, încât simţi cum i se umflă gâtul puternic.

— Tăcere! Nu sunteţi o armată revoluţionară, ci o turmă de porci şi de bandiţi! Daţi-mi-i încoace pe profitori şi pe cei care stârnesc panică! Aduceţi-mi-l aici pe provocatorul din garda albă!

Dădu pinteni iepei, care se avintă cu pieptul înainte, înfigându-se şi mai adânc în mulţime. Aplecându-se în şa, Sorokin arătă cu degetul:

— Uite-l!

Mulţimea se întoarse fără voie către cel pe care-l arăta Sorokin – unul înalt, slab şi cu nasul mare. Omul îngălbeni şi, făcându-şi loc cu coatele, se trase îndărăt. Ar fi fost greu să-ţi dai seama dacă într-adevăr Sorokin îl cunoştea, sau dacă îl dibuise la întâmplare şi-l jertfea ca să salveze situaţia. Mulţimea avea nevoie de singe. Sorokin apucă sabia încovoiată şi o învârti prin aer: oţelul şuieră şi lovi gâtul lung al omului. Un şuvoi puternic de sânge stropi botul calului.

— Aşa pedepseşte armata revoluţionară pe duşmanii poporului!

Cu înfăţişarea groaznică şi cu obrazul palid, Sorokin dădu iarăşi pinteni iepei şi, amenin ţind cu sabia însânge- rată, îşi croi drum prin mulţime, injurând şi căutând s-o liniştească:

— Nimeni n-a fost zdrobit! Spionii şi agenţii albi provoacă panică într-adins! Ei vă împing la prădăciuni şi vă îndeamnă să călcaţi disciplina! Cine v-a spus că suntem zdrobiţi? Cine-a văzut cu ochii lui că am fost bătuţi? Tu ai văzut, spurcăciune?

Tovarăşi, v-am dus de-atitea ori la luptă şi mă cunoaşteţi... Am fost rănit de douăzeci şi şase de ori. Vă poruncesc să încetaţi imediat prădăciunile! Toată lumea să treacă la eşaloane! Astăzi vă duc la ofensivă! Pe cei laşi şi pe profitori îi aşteaptă răzbunarea mâniei populare!

Mulţimea îl asculta. Vrăjiţi, ostaşii se urcau unii pe umerii celorlalţi, ca să-şi vadă mai bine comandantul. Se mai auzeau pe ici. Pe colo glasuri care bombăneau, dar focul din inimi se stinsese. Din mulţime se ridicau strigăte:,. Aşa-i, are dreptate! Să ne ducă! După el, băieţi!“ Comandanţii de companie, care se ascunseseră, se arătară şi ei. Încetul cu încetul, unităţile începură să se întoarcă în eşaloanele lor. Caftanul cerchez pe care-l purta Sorokin era sfişiat la piept: şi-l rupsese singur, ca să-şi arate rănile vechi... Era palid, istovit. Panica se potolea. O barieră de mitraliere a fost aşezată în frunte, să întâmpine eşaloanele care se apropiau. Pe toată linia zburau telegrame cu ordine precise.

Totuşi, retragerea armatei nu putea fi înlăturată. Abia după câteva zile ordinea se înscăună din nou în sânul trupelor din jurul staţiei Timaşevskaia. Atunci începu şi contraofensiva. Roşii înaintau pe două coloane în direcţia Vâselka, spre Korenevka. De câte ori lupta părea şovăielnică, ostaşii îl vedeau pe Sorokin repezindu-se pe roaiba lui. Ai fi zis că soarta bătăliei atârna numai de dorinţa lui pătimaşă de a salva regiunea Mării Negre. Comitetul Executiv Central al Republicii Caucazului de Nord nu mai avea altceva de făcut decât să-i recunoască prioritatea în ce priveşte operaţiunile militare.

VI

Spre sfârşitul lui mai, în timp ce armata lui Denikin începea cel de-al doilea marş în Cuban, norii unei noi furtuni ameninţau Republica Sovietică Rusă. Cele trei divizii cehe, pornite de pe frontul ucrainean spre răsărit, se răzvrătiseră aproape în acelaşi timp în toate eşaloanele, de la Penza până la Omsk...

Această rebeliune era cca dintâi lovitură interven- ţionistă premeditată împotriva Rusiei sovietice. Diviziile, alcătuite încă din 1914 din cehii care trăiau în Rusia şi, mai târziu, din prizonierii de război, după Revoluţia din Octombrie se dovediseră a fi un organism străin în trupul ţării, deoarece se amestecau cu armele în treburile ei interne.

Era destul de greu să le ridici, pe calea dezlănţuirii unei

ofensive armate, împotriva revoluţiei ruse. Cehii nutreau încă nădejdea că Rusia va trebui să fie cândva viitoarea lor eliberatoare de sub dominaţia imperiului austriac. Când îşi îndopau gâştele pentru Crăciun, ţăranii cehi spuneau încă, după o veche tradiţie: „O *gâscă pentru ns“.* După ce părăsiră, prin lupte de ariergardă, terenul din faţa nemţilor care înaintau în Ucraina, diviziile cehe se pregătiră să plece în Franţa, ca să susţină în faţa lumii întregi cauza Cehiei libere şi să participe la victoria împotriva austro-germanilor.

Eşaloanele de cehi care înaintau spre Vladivostok dădeau în drumul lor peste numeroase eşaloane de prizonieri nemţi şi mai ales unguri, pe care cehii nu-i puteau suferi. Când cele două curente potrivnice se întâlneau pe la etape, patimile se dezlănţuiau, nestăpânite. Agenţii gărzilor albe răspândeau zvonuri alarmante cu privire la planurile „perfide” ale bolşevicilor de a-i dezarma pe cehi şi a-i da pe mâna nemţilor…

La 14 mai, o încăierare gravă se iscă între cehi şi unguri în staţia Celiabinsk. Sovietul deputaţilor din Celia- binsk arestă câţiva cehi, care se dovediseră din cale-afară de zurbagii. Atunci întreg eşalonul puse mâna pe puşcă. Şi cum de-a lungul întregii linii ferate sovietul deputaţilor n-avea decât câţiva ostaşi înarmaţi ca vai de ei, trebui să se dea bătut. Vestea incidentului de la Celiabinsk trecu repede prin toate eşaloanele. Şi când, ca efect al acestor întâmplări, apăru ordinul trădător şi provocator al preşedintelui Consiliului militar suprem al republicii, rebeliunea izbucni.

„Toate soudep-urile sunt datoare să purceadă la dezarmarea cehoslovacilor. În caz contrar, vor suferi aspre sancţiuni. Orice cehoslovac găsit înarmat pe calea ferată va fi împuşcat pe loc; orice eşalon în care se va găsi măcar un singur soldat înarmat va fi evacuat din vagoane şi închis în lagărele de prizonieri de război.”

Dar fiindcă cehii dovedeau o disciplină desăvârşită, erau uniţi şi încercaţi în luptă şi, pe deasupra, aveau mitraliere şi tunuri din belşug, iar sovietele de deputaţi nu dispuneau decât de detaşamentele insuficient înarmate ale Gărzii Roşii, în fruntea cărora se aflau comandanţi fără experienţă, nu sovietele de deputaţi îi dezarmară pe cehi, ci, dimpotrivă, cehii dezarmară sovietele de deputaţi şi puseră stăpânire pe întreaga linie ferată de la Penza până la Omsk.

Rebeliunea începu la Penza, unde sovietul de deputaţi trimise cinci sute de ostaşi ai Gărzii Roşii în întâmpinarea celor paisprezece mii de cehi. În atacul împotriva staţiei de cale ferată, ostaşii Gărzii Roşii căzură aproape toţi. Cehii ridicară din Penza maşina de tipărit bancnote a monetăriei statului şi zdrobiră gărzile roşii într-o luptă grea lângă Bezenciuk şi Lipiaghi apoi ocupară Samara.

În felul acesta luă fiinţă un nou front al războiului civil, care cuprinse repede întinderile nesfârşite dintre Volga, Urali şi Siberia.

Cu pântecele sprijinit de tăblia ferestrei deschise, doctorul Dmitri Stepanovici Bulavin asculta bubuitul înăbuşit al tirului de artilerie. Strada era pustie. Soarele dogoritor încingea pereţii caselor scunde, vitrinele prăfuite ale magazinelor goale, firmele fără rost şi strada asfaltată, acoperită cu praf de calcar.

La dreapta, în direcţia în care se uita doctorul, se vedeau piaţa şi schelele învelite în zdrenţe ieşite de soare cu care era acoperit monumentul lui Alexandru al II-lea. Alături era instalat un tun. O mână de oameni rosto-

f

oleau bolovani şi săpau ceva, vădit fără niciun rost. N acest grup se aflau şi protoierul Slovohotov, şi podoaba şi mândria intelectualităţii din Samara, notarul Mişin, şi proprietarul magazinului de coloniale, Romanov, şi fostul membru al zemstvei, Strambov, şi preafrumosul moşier cu părul cărunt, Kuroedov, care fusese cândva mare boier. Toţi erau pacienţii lui Dmitri Stepanovici şi partenerii lui la *whist.* Un ostaş roşu, cu puşca între picioare, stătea pe un buştean şi fuma.

Tunurile bubuiau dincolo de râul Samarka. Geamurile ferestrelor zăngăneau uşor. Când le auzea, doctorul avea o strâmbătură ironică a gurii lui viclene şi pufnea pe nări în mustăţile cărunte. Pulsul i se accelerase: o sută cinci bătăi. Prin urmare, vechile lui sentimente de bărbat activ pe tărâmul public trăiau încă în el. Deocamdată, însă, ar fi fost primejdios să-şi scoată la iveală aceste sentimente. Chiar în faţa lui, de cealaltă parte a străzii, era lipit, ca albeaţa pe ochi, acoperind vitrina plesnită a magazinului de bijuterii., Leder“, ordinul *revkom-ului,* care ameninţa cu moartea prin împuşcare elementele contrarevoluţionare…

Pe strada pustie se ivi făptura ciudată a unui om speriat, cu o

pălărie colonială împletită din fibre de cocos şi cu surtuc de *soie-ecrue* după moda de dinainte de război. Omul se furişa de-a lungul zidurilor şi, uitân- clu-se în jur, sărea în sus aproape la fiecare pas, ca şi cum tunurile ar fi tras chiar lângă urechea lui. Părul în culoarea mătăsii de porumb îi atârna până pe umeri, iar barba roşcată părea lipită de faţa lunguiaţă şi foarte palidă.

Era Goveadin, statisticianul de la zemstvă, cel care încercase odată, fără succes, să trezească în Daşa „fiara splendidă'1. Venea la Dmitri Stepanovici. Chestiunea pe care avea s-o discute era pesemne atât de serioasă, încât îşi înfrânase groaza pe care i-o inspira strada pustie, zguduită de exploziile obuzelor.

Când îl văzu pe doctor la fereastră, Goveadin făcu din mână un gest deznădăjduit, care însemna: „Pentru Dumnezeu, nu te uita la mine, sunt urmărit!" Goveadin se uită în jurul lui, se lipi de zid, drept sub afişul Comitetului revoluţionar, apoi, repezindu-se pe partea cealaltă a străzii, dispăru sub poartă. Peste o clipă bătu la uşa din dos.

— Pentru Dumnezeu, închide fereastra, suntem urmăriţi! şopti el, intrând în sufragerie. Lasă storurile. Sau mai bine nu le lăsa... Dmitri Stepanovici, am fost trimis la dumneata...

— Cu ce te pot servi? îl întrebă ironic doctorul, aşezându-se la masa acoperită cu o muşama murdară şi arsă pe alocuri. Stai jos şi spune-mi...

Goveadin înşfacă un scaun şi se trânti strângându-şi picioarele dedesubt, apoi şuieră drept în urechea doctorului, stropindu-l, în timp ce vorbea, cu scuipat:

— Dmitri Stepanovici... Chiar acum a fost votată, în şedinţa conspirativă a comitetului Adunării Constituante, hotărârea să ţi se propună dumitale portofoliul de ministru al sănătăţii publice.

— Ministru?... întrebă doctorul, lăsându-şi atât de tare colţurile gurii în jos, încât toată bărbia i se încreţi. Aşa! Şi al cărei republici, mă rog?

— Nu al republicii, ci al guvernului... Luăm în mii- nile noastre iniţiativa luptei... Vom crea un front... Primim o maşină de tipărit bancnote... Pornim asupra Moscovei, cu corpul cehoslovac în frunte... Convocăm apoi Adunarea Constituantă... Asta o facem noi, înţelegi? Noi... Am avut astăzi o discuţie aprinsă. Socialiştii-revo- luţionari şi menşevicii cereau toate portofoliile. Noi, însă, cei din zemstvă, te-am susţinut şi am reuşit să obţinem un portofoliu pentru dumneata... Sunt mândru de asta. Primeşti?

Chiar în clipa aceea se auzi dincolo de râul Samarka un bubuit atât de puternic, încât paharele zăngăniră pe masă, iar Goveadin sări în sus, ducându-şi mâna la inimă:

— Cehii!...

Se mai auzi încă un bubuit, apoi o mitralieră începu să ţăcănească de parcă ar fi fost chiar alături. Alb ca varul, Goveadin se aşeză din nou, cu picioarele răsucite sub scaun.

— Trag scârnăviile roşii... Au o mitralieră lângă siloz... Dar nu mai încape nicio îndoială că cehii cuceresc oraşul...

Il cuceresc, ai să vezi...

— Bine, primesc, răspunse Dmitri Stepanovici cu vocea îngroşată. Nu vrei un ceai? Numai că-i rece...

Goveadin refuză ceaiul, apoi şopti în neştire:

— În fruntea guvernului sunt patrioţi, oamenii cei mai cinstiţi, personalităţile cele mai distinse. Volski, il ştii, avocat din Tver, un om extraordinar! Căpitanul Fortunatov... Klimuşkin, de la noi, din Samara, de asemenea cât se poate de nobil... Toţi, socialişti-revolutionari, luptători îndârjiţi. Îl aşteptăm să sosească chiar pe Cernov în persoană, dar ăsta e un mare secret. El luptă împotriva bolşevicilor la nord. Cercurile ofiţereşti fac bloc cu noi. Militarii îl promovează pe colonelul Galkin. Se spune că ar fi un nou Danton... într-un cuvânt, totul e gata. Aşteptăm asaltul! După datele pe care le avem, cehii l-au hotărât pentru noaptea asta... Eu sunt din partea miliţiei. E teribil de riscant şi-i mare bătaie de cap. Dar trebuie să luptăm, trebuie să ne sacrificăm...

De afară pătrundeau notele puternice şi dezordonate ale unor goarne care cântau *Internaţionala.* Goveadin se aplecă, culcându-şi capul pe pântecele lui Dmitri Stepanovici; părul lui ca paiul părea mort, ca părul păpuşilor.

Soarele se lăsase spre apus, învăluit în nori de furtună. Noaptea nu adusese niciun pic de răcoare. Stelele păreau înecate în ceaţă. Bubuiturile de tun de dincolo de râu erau tot mai dese şi mai puternice, casele se cutremurau la fiecare explozie. Bateria de şase ţoii a bolşevicilor, instalată lângă siloz, răspundea din întuneric. Pe acoperişuri ţăcăneau mitraliere. Dincolo de Samarka, în suburbia Samarei, în direcţia podului de lemn, pocneau slab împuşcăturile ostaşilor roşii care stăteau de pază.

Norii se apropiau cu bubuituri de tunet. Se lăsa un întuneric de nepătruns. Nu se vedea nicio lumină, nici în oraş, nici pe râu.

Doar exploziile scăpărau în răstimpuri.

Nimeni nu dorme-a. Intr-un subsol ferit, comitetul Adunării Constituante îşi ţinea şedinţa fără întrerupere. Voluntarii din organizaţiile ofiţereşti aşteptau pe la casele lor, cu nervii încordaţi, gata îmbrăcaţi şi înarmaţi. De pe la ferestre, oamenii de rând încercau să pătrundă neliniştea nopţii. Pe străzi, patrulele se strigau unele pe altele, în răstimpuri de linişte se auzea şuieratul sălbatic şi jalnic al locomotivelor care duceau garniturile spre răsărit.

Cei care se uitau pe la ferestre vedeau fulgerele şerpuitoare străbătând cerul. Apele tulburi ale Volgăi se luminau posomorit. O clipă, se lămureau contururile şlepurilor şi vapoarelor de pe chei. Sus, cu mult deasupra fluviului, peste acoperişurile de tablă, se zărea matahala uriaşă a silozului, vârful ascuţit al bisericii luterane şi clopotniţa albă a mânăstirii de maici, ridicată, aşa spunea legenda, cu banii călugăriţei rătăcitoare Suzana. Apoi fulgerul se stingea, şi iarăşi se lăsa bezna nepătrunsă...

Cerul păru că se sfarmă în bucăţi. Vântul năvăli, şuierând sinistru prin hornuri. Cehii porniră la atac.

Atacau în lanţuri rare, dinspre staţia Kriaj înspre podul de cale ferată, de-a lungul fabricilor de grăsimi, în direcţia suburbiei de dincolo de riu. Terenul accidentat, digul de pământ şi tufărişul des de răchită îi împiedicau să înainteze.

Cheia oraşului erau cele două poduri – cel de lemn şi cel de cale ferată. Artileria bolşevicilor, aşezată în piaţa de lângă siloz, trăgea asupra căilor de acces. Loviturile ei grele, urmate de explozii, susţineau curajul unităţilor roşii, care, altminteri, nu prea aveau incre^ dere în experienţa comandanţilor lor.

Spre sfârşilul nopţii, cehii se folosiră de un vicleşug, în apropierea silozului, în câteva barăci dărăpănate, trăiau mai multe grupuri de refugiaţi polonezi, cu femeile şi copiii lor. Cehii ştiau acest lucru. Când obuzele începură să explodeze deasupra silozului, polonezii îşi părăsiră barăcile, în căutarea unui adăpost. Artileriştii îi alungau de lângă tunuri cu sudălmi şi-i ameninţau cu încărcătoarele. Când tunurile de şase ţoii începură şi ele să bubuie, refugiaţii se repeziră în fugă, asurziţi şi orbiţi, cât mai departe de baterie... Deodată, o mulţime de femei năvăli din barăci, strigând:

— Nu trage, *proşe pane* nu trageţi vă rugăm, fie-vă milă de

nişte nenorociţi…

Şi înconjurară din toate părţile bateria.

Femeile acelea ciudate se agăţau de încărcătoarele şi roţile tunurilor, se încleştau de braţele ostaşilor, se lăsau cu toată greutatea lor de gâtul artileriştilor buimăciţi de bubuituri, îi înşfăcau de bărbi şi-i izbeau de caldarâm… Sub bluzele femeieşti se vedeau tunici, iar sub fuste, pantaloni de călărie…

— Băieţi, ăştia-s cehi! strigă unul.

Dar un foc de revolver în cap îl doborî. Unii se împotriveau, alţii încercară să fugă. Însă cehii puseseră mâna pe încărcătoarele tunurilor şi se retrăgeau, apărându-se cu focuri de puşcă. Apoi se făcură nevăzuţi pe după barăci.

Bateria fusese scoasă din luptă, mitralierele – doborâte. Cehii îşi continuau atacul, ocupind suburbia de dincolo de Samarka până la malul Volgăi.

A doua zi dimineaţă norii se împrăştiaseră. Soarele uscat bătea în ferestrele nespălate ale casei lui Dmitri Stepanovici. Îmbrăcat cu îngrijire, doctorul şedea la masă. Avea ochii duşi în fundul capului – nu se culcase toată noaptea. Castronelul de alamă de sub samovar, tablaua şi farfurioarele erau pline cu mucuri de ţigară. Din când în când scotea din buzunar un pieptene fără dinţi şi-şi pieptăna buclele încărunţite de pe frunte. Se aştepta să fie chemat în orice clipă să-şi îndeplinească obligaţiile mi-

1 Te rog, domnule (pol.).

11 – Calvarul, voi. II

nisteriale. Cu acest prilej îşi dădu seama cât era de ambiţios.

Prin faţa ferestrelor, pe strada Dvorianskaia, treceau răniţii. Treceau ca printr-un oraş mort. Unii dintre ei se aşezau pe trotuar, lângă zid. Erau bandajaţi ca vai de lume, cu cârpe pline de sânge. Privirile lor se opreau asupra ferestrelor pustii: n-aveau cui să ceară un strop de apă sau o bucăţică ds pâine…

Soarele încingea străzile, pe care nici furtuna din noaptea trecută nu le răcorise. Dincolo de râu se mai auzeau încă răbufniri, trosnete şi pocnituri. Un automobil trecu în geană pe stradă, ridicând un nor de praf calcaros. Din el se ivi o clipă faţa crispată a comisarului militar, cu gura neagră. Automobilul trecu în jos pe podul de lemn şi, după cum povestiră oamenii mai tirziu, sări sfărâmat în bucăţi, împreună cu cei dinăuntru, de explozia unui obuz de artilerie. Timpul se oprise în loc, lupta

părea că nu se mai sfârşeşte. Oraşul aştepta cu răsuflarea oprită. Doamnele din lumea mare, îmbrăcate în rochii albe, zăceau întinse, cu capul vârât sub perne. Comitetul Adunării Constituante îşi bea ceaiul de dimineaţă, oferit de proprietăreasa morii din oraş. Feţele miniştrilor din subsol erau cadaverice. Iar dincolo de râu, răbufnirile, trosnetele şi pocniturile nu mai încetau...

Pe la amiază, Dmitri Stepanovici se apropie de fereastră şi o deschise, trăgând cu putere aer pe nas. Nu mai era în stare să suporte fumul vânăt şi gros, de tutun. Pe stradă nu se mai vedea niciun rănit. Multe ferestre se deschideau, câte un ochi se ivea o clipă după storuri, printre perdele se arăta câte un obraz speriat. Pe sub bolţile de la intrări răsăreau capete, care se trăgeau imediat îndărăt. Ai fi zis că bolşevicii dispăruseră.. Dar, atunci, ce însemnau împuşcăturile repetate de dincolo de râu?... Ce situaţie apăsătoare!

Deodată, însă, minune! De după colţ apăru un ofiţer, care se opri o secundă, apoi păşi în mijlocul străzii. Avea picioare lungi şi purta o tunică albă ca zăpada, cu talia scurtă. Sabia îi bătea carâmbul cizmei. Epoleţii de aur îi străluceau pe umeri în soarele amiezii, cu sclipiri care aminteau vremurile fericite ale vechiului regim...

Un sentiment de mult uitat încolţi în inima lui Dmitri Stepanovici. Parcă şi-ar fi amintit de ceva, mâniindu-se. Cu o vioiciune nebănuită, se întinse peste fereastră, strigând:

— Trăiască Adunarea Constituantă!

Ofiţerul îi făcu cu. Ochiul şi-i răspunse, enigmatic:

— Las', că vedem noi mai târziu...

Aplecaţi peste ferestre, oamenii strigau, chemau, întrebau:

— Domnule ofiţer!... Ce este? Aţi ocupat oraşul? Bolşevicii au plecat?

Dmitri Stopanovici îşi puse pe cap o şapcă albă şi, după ce-şi luă bastonul, se privi o clipă în oglindă, apoi ieşi. Oamenii se revărsau în stradă ca după slujba de la biserică. Şi, într-adevăr, începu să răsune dangătul adânc al clopotelor. Mulţimea se aduna pe la răscruci, cu bucurie gălăgioasă. O doamnă cu trei rânduri de bărbii, pacientă de-a lui Dmitri Stepanovici, îl trase de mânecă. Florile artificiale de pe pălăria ei uriaşă miroseau a naftalină.

— Doctore, uite... vin cehii.

La o răscruce se iviseră doi cehi înconjuraţi de femei, îşi ţineau puştile în cumpănire. Unul era proaspăt bărbierit, celălalt avea o mustaţă neagră cât toate zilele. Zâmbeau în silă parcă, cercetând cu ochii, din treacăt, acoperişurile, ferestrele şi feţele oamenilor.

Bonetele lor cochete, tunicile cu nasturi de piele, scutul distinctiv brodat pe mâneca stingă, raniţele lari şi cartuşierele, feţele lor hotărâte – toate stârneau în mulţime entuziasm şi un fel de mirare plină de respect. Cehii descinseră pe strada Dvorianskaia, ca şi cum ar fi căzut de pe altă planetă.

Câţiva funcţionari din mulţime strigară:

— Ura! trăiască cehii! Să-i cinstim, să-i purtăm pe braţe!

Dmitri Stepanovici îşi croia drum printre oameni, trăgând cu putere aerul pe nas. Ar fi vrut să rostească cu demnitate un discurs de bun sosit, dar gâtul i se uscase de emoţie, şi bătrânul se grăbi spre locuinţa conspirativă, unde îl aşteptau înalte obligaţii.

În subsolul morăresei nu se afla nimeni. Toată încăperea era plină de fum de tutun şi peste tot se vedeau scrumiere încărcate cu mucuri de ţigări. La capătul unei mese dormea un tânăr blond, cu obrazul culcat pe o hârtie pe care erau desenate câteva mutre cu nasul mare. Dmitri Stepanovici îl atinse pe umăr. Tânărul ridică o faţă nebărbierită, cu ochii de un albastru-deschis, rătăciţi şi somnoroşi, şi întrebă, oftând adânc:

— Ce este? _..

— Unde-i guvernul? întrebă asprii Dmitri Stepanovici. Cu dumneata vorbeşte acum ministrul sănătăţii publice...

— Aha, doctorul Bulavin! făcu băiatul. Drace! Şi eu care credeam... Ei, ce mai e nou prin oraş?

— Încă nu s-a lichidat totul. Dar treaba e pe sfârşite. Pe strada Dvorianskaia circulă patrule cehe...

Băiatul căscă o gură plină de dinţi şi începu să râdă în hohote:

— Bună treabă! Ei, drăcia dracului, dar meşteri au mai fost! Prin urmare, guvernul o să se adune aici exact la ora trei... Dacă toate merg bine, spre seară ne instalăm într-un local mai bun...

— Iartă-mă, te rog... Prin mintea lui Dmitri Stepanovici trecu o bănuială cumplită: Nu cumva vorbesc cu un membru din Comitetul Central al partidului socialist- revoluţionar?! Dumneata nu eşti Axentiev?

Băiatul îi răspunse cu un gest nelămurit, ca şi cum ar fi spus:

„Ce să-i faci, se-ntâmplă…“ în clipa aceea sună telefonul. Băiatul ridică receptorul de pe masă.

— Poţi să pleci, doctore, locul dumitale e acum în stradă… Să nu uiţi că nu trebuie să permitem niciun exces… Dumneata eşti reprezentantul intelectualilor burghezi, caută de le potoleşte avântul. Altminteri, ştii, şi făcu cu ochiul, n-are să-ţi fie tocmai la îndemână până la urmă…

Doctorul plecă. Tot oraşul năvălise în stradă. Oamenii se întâmpinau unul pe altul cu urări, ca la paşti. Se felicitau şi-şi comunicau noutăţile:

— Bolşevicii se azvârl cu miile în Samarka… Se retrag, înotând spre mal.

— Şi ce mai sfântă de bătaie mănâncă!

— Câţi s-au înecat… Nemaipomenit!

— Absolut exact. Mai jos de oraş, toată Volga e plină de cadavre.

— Slavă Domnului, vă spun eu… Nu-i păcat..:

— Aşa-i: câinii să moară de moarte câinească..?

— Aţi auzit, domnilor? L-au aruncat pe paracliser din vârful clopotniţei!…

— Cine? Bolşevicii?

— Desigur, ca să nu mai tragă clopotele. Au plecat, cu alte cuvinte, trântind uşa… înţeleg, dacă era vorba ce altcineva, dar cu paracliserul de la biserică ce-au avut?

— Încotro, tătucă, încotro?

— În vale. Mă duc să văd ce-i cu antrepozitul, a rămas întreg, sau…

— Ce, ai înnebunit? Bolşevicii ocupă încă cheiul.

— Da, Dmitri Stepanovici, am apucat şi ziua asta! Dar încotro aşa de neliniştit?

— De, am fost ales şi eu ministru…

— Felicitările mele, excelenţă…

— N-ai pentru ce… Deocamdată n-am luat încă Moscova…

— Ehei, doctore, ce ne mai trebuie nouă Moscova dacă am ajuns să respirăm aer curat? Ne declarăm satisfăcuţi şi cu atâta!

Epoleţii de aur treceau prin mulţime cu un aer războinic. Erau simbolul a tot ce fusese cândva, a tot ce era confortabil şi sigur. Un detaşament ofiţeresc trecu în pas hotărât, urmat de băieţaşii de pe stradă, care maimuţăreau pe ofiţeri. Femei elegant îmbrăcate râdeau. Mulţimea se revărsa din strada Sadovaia în

strada Dvorianskaia, trecând pe lângă vila doamnei Kurlina, ornamentată ridicol cu plăci verzi de ceramică. Cineva se repezi printre oameni.

— Ce este? Ce s-a rntâmplat?

— Domnule ofiţer, în curtea asta sunt bolşevici. S-au ascuns după lemne. Sunt doi.

— Aha!... Domnilor, domnilor, circulaţi, vă rog..;

— Încotro aleargă ofiţerii?

— Domnilor, domnilor, nu provocaţi panică...'

— I-au găsit pe cekişti!

— Să plecăm, Dmitri Stepanovici, că, altfel, cine ştie. 17

Câteva focuri de puşcă sfâşiarâ aerul. Mulţimea se feri, apoi o luă la goană. Unii îşi pierduseră pălăriile. Dmitri Stepanovici se trezi din nou, gâfâind, pe strada Dvorianskaia. Se simţea parcă răspunzător de tot ce se petrecea. Când ajunse în piaţă, se încruntă la schelăria care îmbrăca monumentul lui Alexandru al II-lea. Cu mina întinsă, începu să vorbească, mânios:

— Bolşevicii încearcă să distrugă tot ce-i rusesc. Ei vor să silească poporul rus să-şi renege istoria. Iată, acesta e monumentul ţarului eliberator, monument care nu face rău nimănui... Scoateţi seândurile acestea caraghioase şi zdrenţele murdare care-l acoperă!

Aşa sună cea dintâi cuvântare pe care o adresă el poporului. Câţiva flăcăi îndrăzneţi, cu şepci pe cap, după înfăţişare băieţi de prăvălie, începură să strige:

— Jos seândurile!

Şi seândurile care acopereau monumentul începură să pârâie. Dmitri Stepanovici plecă mai departe. Mulţimea se rărea din ce în ce. Împuşcăturile de dincolo de râu se auzeau mai desluşit. Dinspre Samarka venea în goană un om aproape gol, dar cu izmenele ude pe el. Părul negru îi cădea peste ochi, pieptul lat îi era tatuat. Când îi văzură, femeile începură să ţipe şi se repeziră la porţile caselor. Omul îşi schimbă dintr-o dată direcţia, luând-o la vale, spre Volga. În urma lui veneau alţi trei, apoi alţii şi alţii, uzi, aproape goi şi fără suflare... în stradă se porniră strigăte:

— Fug bolşevicii! Daţi-le la cap!

Şi se împrăştiară cu toţii, ca sitarii după un foc de puşcă, în jos, spre cheiuri.

Dmitri Stepanovici începu să se agite şi să alerge. Apucă de braţ un omuleţ sfrijit, fără gene şi cu nasul coroiat, strigându-i:

— Sunt ministru în noul guvern I Avem nevoie de o mitralieră! Dă fuga, îţi ordon!

— Nu înţelegi rusesc... îi răspunse sfrijitul, învârtindu-şi nemulţumit limba în gură.

Doctorul îl împinse la o parte. Trebuia, într-adevăr, ’ să se grăbească. Se duse singur să-i caute pe cehi, ca să le ceară o mitralieră. În faţa unei marchize de fier, deasupra căreia atirna o stea roşie pe jumătate ruptă, văzu încă un bolşevic: era un bărbat ars de soare, aproape negru, cu capul ras şi cu o barba de tătar. Bluza militară îi era sfâşiată, sângele-i curgea din rana pe care-o avea la umăr. Printre buzele deschise i se zăreau dinţii mărunţi, îşi învârtea capul, ca un câine gata să muşte: îi era frică de moarte.

Mulţimea se înghesuia în jurul lui. Mai ales femeile ţipau, furioase. Multe din ele îl ameninţau cu umbreluţe, cu bastonaşe, sau numai cu pumnii strânşi... Pe treptele de la intrarea marchizei, un general în retragere făcea efortul să urle mai tare decât toată lumea, ameninţând omul cu mâinile lui vinete. Chipiul prea mare îi alunecase pe chelie, iar la gâtul veşted îi atârna o decoraţie.

— Domnilor, dovediţi mai multă hotărâre! E un comisar... Fiţi necruţători. Şi eu am un fiu care a trecut de partea roşilor... Adevărată urgie pe capul meu!... Vă rog, domnilor, găsili-mi-l şi aduceţi-mi-l şi am să-l ucid aici, de faţă cu toată lumea. Da, am să-mi ucid fiul... Dar nici omul acesta nu trebuie cruţat...

„în cazul de faţă, orice intervenţie ar fi de prisos”, îşi zise tulburat Dmitri Stepanovici şi, în timp ce se depărta, se mai uită o dată în urmă. Ţipetele se potoliseră. Acolo unde, cu o clipă înainte, zăcea comisarul rănit, umbreluţele şi bastonaşele se ridicau şi cădeau... Se făcuse o linişte desăvârşită, nu se auzeau decât loviturile. Generalul în retragere contempla scena de pe trepte, dând din mână fără vlagă, cu un gest de dirijor, deasupra chipiului care-i căzuse până pe nas.

Pe Dmitri Stepanovici îl ajunse din urmă notarul Mi- şin. Îmbrăcat cu un halat murdar, încheiat până sub bărbie, Mişin avea faţa tumefiată şi o sticlă lipsă la *pince-nez.*

— L-au ucis... L-au ucis cu umbrelele! Ce oribil lucru să vezi cu ochii cum îl linşează! O, doctore, şi după câte aud, ceea ce se petrece acum pe malul Samarkăi e îngrozitor!

— Atunci, să mergem acolo. Ştii că sunt în guvem.77

— Ştiu, mă bucur…

În numele guvernului, Dmitri Stepanovici opri un detaşament de ofiţeri compus din şase oameni şi-i ceru să-l însoţească până la malul râului, unde se petreceau excese regretabile. La toate răscrucile staţionau patrule cehe.

Doamne elegant îmbrăcate le împodobeau tunicile cu flori, le dădeau pe loc lecţii de limba rusă şi râdeau tare, ca să-i facă pe străini să îndrăgească şi femeile, şi oraşul, şi Rusia toată, această Rusie de care cehii avuseseră timp să se sature în anii lungi ai prizonieratului.

Pe malul mlăştinos al Samarkăi, voluntarii lichidau cei din urmă ostaşi roşii care se retrăseseră din suburbie. Dmitri Stepanovici ajunse prea târziu. Roşii care izbutiseră să fugă peste podul de lemn, sau care trecuseră Samarka înot de-a curmezişul, se urcau acum pe şlepuri şi vapoare şi o luau în sus, pe Volga. Câteva cadavre zăceau lângă mal, în apa leneşă. Alte sute fuseseră luate de apele Volgăi.

Goveadin stătea pe o barcă putredă „întoarsă cu fundul în sus. Purta la mânecă o bandă tricoloră. Părul lui ca mătasea porumbului era ud de sudoare. Ochii – două pete alburii, cu pupilele ca două punctişoare – se uitau ţintă la râul însorit. Dmitri Stepanovici se apropie de el, strigând cu asprime:

— Domnule ajutor de comandant al miliţiei, mi s-a comunicat că s-ar fi petrecut aici excese regretabile! Guvernul doreşte ca…

Doctorul nu-şi termină fraza, deoarece observă în mâinile lui Goveadin un par gros de stejar, de care era lipit sânge şi păr. Goveadin îi răspunse cu glas şuierat, lipsit de sonoritate:

— Uite, mai iese unul..7 î

Se ridică alene de pe fundul bărcii şi se apropie de malul apei, urmărind cu ochii un cap tuns, care plutea încet de-a curmezişul curentului. Vreo cinci flăcăi cu pari în mână se apropiară de Goveadin. Atunci Dmitri Stepanovici se întoarse spre însoţitorii săi. Ofiţerii se cinsteau cu cvas bavarez de la un vânzător descurcăreţ, încins cu şorţ curat, care nu se ştie prin ce minune izbutise să ajungă până acolo cu căruciorul lui. Doctorul le ţinu ofiţerilor un discurs, cerându-le să pună capăt bestialităţilor inutile şi arătându-le când pe Goveadin, când capul care plutea deasupra apei. Căpitanul cel cu picioare lungi şi cu tunică albă avea mustăţile pline de spumă de cvas. Ridică puşca şi trase. Capul dispăru sub apă.

Cu sentimentul că făcuse tot ce-i stătea în putinţă, Dmitri Stepanovici se întoarse în oraş. Nu voia să întârzie de la cea dintâi şedinţă a guvernului. Urcă dealul gâfâind din greu şi stârnind praf cu pantofii. Avea pulsul cel puţin o sută douăzeci pe minut. În faţa lui se desfăşurau perspective ameţitoare: marşul asupra Moscovei, dangătul adânc al clopotelor de la nenumăratele biserici şi, cine ştie, poate chiar şi un fotoliu de preşedinte... Aşa-i revoluţia: când începe să se rostogolească îndărăt, nici n-apuci să te dezmeticeşti, şi vezi tot soiul de socialişti-revoluţionari şi so- cial-democraţi cu maţele afară sub roţile ei... Nu, nu, destul cu experienţele de stânga!

VII

în salonul cu tavanul scund, lângă ficus, Ekaterina Dmitrievna îi scria Daşei o scrisoare, strângând în pumn batista udă de lacrimi.

Ploaia bătea în geamurile de sticlă proastă, cu băşicuţe, ale ferestrei. În curte salcâmii îşi legănau crengile în ploaie. Vântul aduna norii dinspre marea de Azov şi umfla tapetele dezlipite de pe pereţi.

Katia scria:

„Daşa dragă, deznădejdea mea e fără margini. Vădim a fos ucis. Mi-a spus-o ieri proprietarul casei unde stau, locotenent-colonelul Tiotkin. La început n-am crezut şi l-am întrebat de unde ştie. Mi-a dat adresa lui Va- lerian Onoli, din armata lui Kornilov, care tocmai venise de pe front Seara am alergat la el, la hotel. Era pesemne beat. M-a tras în camera lui şi a început prin a-mi oferi vin. S-a purtat îngrozitor... Nu poţi să-ţi închipui ce fel de oameni sunt pe-aici! L-am întrebat: «E adevărat că bărbatul meu a fost ucis?» Onoli e din acelaşi regiment cu Vădim, camarad de-al lui. Luptau împreună, se vedeau în fiecare zi... Mi-a răspuns, în batjocură: «Da, e adevărat, poţi să fii liniştită, fetiţo, am văzut cu ochii mei cum îl mâncau muştele...» Şi a mai adăugat: Roşcin era suspectat. Norocul lui că a murit în luptă...» Nu mi-a spus nici unde şi nici când a căzut... L-am rugat, am plâns... Atunci a început să strige: «Nici nu-mi mai aduc aminte unde ă căzut şi când»-. Şi mi-a propus să ia el locul lui Vădim..7 Doamne, Daşa, ce oameni!... Nici nu ştiu când am fugit de la hotel...

Nu pot să cred că Vădim nu mai există Şi, totuşi, nu se poate să nu cred: de ce ar minţi omul acela? Loco- tenent-colonelul

spune că, probabil, e adevărat... N-am primit de la Vădim în tot timpul acesta decât o singură scrisoare de pe front – o scrisoare scurtă şi atât de diferită de cele pe care mi le scria el de obicei... Am primit-o la o săptămână după paşti. În scrisoarea aceea nu mi se adresa în niciun fel... Ţi-o transcriu cuvânt cu cuvânt: «îţi trimit bani. Nu pot veni să te văd. Nu pot uita cuvintele tale de despărţire. Nu ştiu dacă cineva poate să înceteze de a mai fi ucigaş... şi nu înţeleg cum s-a făcut că am ajuns să fiu ucigaş... încerc să nu mă gândesc, dar n-am încotro, trebuie să mă gândesc şi să fac ceva... Când vor trece toate astea, dacă vor trece, ne vom vedea...»

Şi asta-i tot, Daşa. Doamne, cât am plâns! A plecat de lângă mine de-a dreptul la moarte... Ce-aş fi putut face ca să-l opresc, să-l întorc, să-l salvez? Ce-aş fi putut face eu? Să-l strâng la piept cu toată puterea, nimic mai mult. Dar el nici nu se mai uita la mine în ultimul timp. Nu se gândea decât la revoluţie... Nu înţeleg nimic. Oare va trebui să mai trăim? Totul e ruină. Iar noi ne zbatem în Rusia de astăzi ca păsările în furtună. De ce trebuie să fie aşa? Dacă tot sângele vărsat, toate suferinţele şi toate chinurile ne-ar aduce îndărăt casa noastră, sufrageria noastră curată, prietenii care veneau la noi la cărţi, oare am mai fi iarăşi fericiţi? Nu, Daşa, trecutul s-a dus, s-a dus pentru totdeauna... Viaţa noastră s-a sfârşit. Să vină alţii în locul nostru... Alţii mai puternici... Mai buni...“

Katia lăsă tocul pe masă şi-şi şterse ochii cu batista făcută ghem. Se uită apoi la ploaia care se prelingea pe cele patru ochiuri ale ferestrei. Salcâmul din curte se îndoia şi-şi scutura creştetul, de parcă-l trăgea vântul de păr, cu mânie. Katia scrise mai departe:

„Vădim plecase pe front. Venise primăvara. Toată viaţa mea n-avea decât un singur rost: să-l aştept. Ce trist e să aştepţi, ce zadarnic... Mi-aduc aminte că mă uitam într-o seară pe fereastră. Salcâmul înflorise, mugurii se deschideau. Un cârd de vrăbii se zburătăcea prin crengile lui... îmi simţeam toată povara singurătăţii şi mă socoteam nedreptăţită. Sunt străină, străină de toate pe acest pământ... Războiul a trecut, o să treacă şi revoluţia. Rusia n-o să mai fie ce-a fost. Ne batem, murim şi ne chinuim. Copacul însă înfloreşte ca şi primăvara trecută, ca în fiecare primăvară. Şi copacul, şi vrăbiile, şi toată natura sunt departe de mine, neînchipuit de departe, şi-şi trăiesc o viaţă a

lor, pe care eu n-o mai înţeleg…

Ce înţeles au, Daşa, toate suferinţele noastre? Nu se poate să ne fi fost date în zadar… Noi, femeile, şi tu, şi eu, trăim în lumea noastră măruntă. Dar tot ce se petrece în jurul nostru – în toată Rusia – ce nesfirşit cuprins de flăcări! Din el trebuie să se nască o nouă fericire… Dacă oamenii n-ar fi siguri de asta, crezi că s-ar un atât de aprig şi s-ar distruge unul pe altul atât de sălbatic? Eu am pierdut totul. Sunt singură şi nu mai am nevoie de mine. Totuşi trăiesc, pentru că mi-e ruşine – nu, nu mi-e frică, mi-e ruşine să-mi vir capul sub locomotivă… Mi-e ruşine să leg frânghia de-un cui…

Miine plec din Rostov, pentru ca nimic să nu-mi mai amintească… Mă duc la Ekaterinoslav… Am acolo câteva cunoştinţe. Prietenii mă sfătuiesc să intru vânzătoare la o cofetărie. Poate că vii şi tu, Daşa, în sud… Pe aici se spune că la voi, la Piter, ar fi foarte rău…

Vezi tu, asta e deosebirea: o femeie nu şi-ar părăsi niciodată bărbatul iubit, chiar de-ar veni sfirşitul lumii… Vădim însă a plecat… M-a iubit atâta timp cât a fost sigur de el. Îţi aduci aminte de luna iunie, la Petersburg, de fericirea noastră luminoasă? N-am să uit până la moarte soarele palid al nordului… Nu mi-a rămas nicio fotografie de-a lui Vădim, niciun lucruşor de-al lui… Parcă n-a fost decât un vis… Nu pot, nu pot concepe, Daşa, că a murit. Cu siguranţă că am să înnebunesc. Mi-am trăit viaţa atât de trist şi de inutil…“

Katia nu mai putea scrie. Batista îi era udă de lacrimi. Trebuia, totuşi, să-i scrie Daşei şi despre grijile de toate zilele, despre lucrurile obişnuite, care, totuşi, îşi au farmecul lor… Adăugă câteva cuvinte, în cântecul ploii de afară, fără să pună în ele nici gând, nici simţire: preţurile… scumpetea vieţii… „Nu se găsesc articole de manufactură, nici măcar aţă. Un ac costă o mie cinci sute de ruble sau doi purcei vii… Vecina din curte, o fată de 17 ani, s-a întors acasă noaptea, goală şi bătută… Au dezbrăcat-o pe stradă. Lumea aleargă mai ales după pantofi…” Mai scrise că nemţii au pus să cânte muzica militară în grădina publică şi au poruncit să se măture străzile, dar transportă în Germania trenuri întregi cu grâu, unt şi ouă… Oamenii simpli şi muncitorii nu-i pot suferi, dar tac, pentru că n-au de la cine să aştepte vreun ajutor.

Toate acestea i le povestise locotenent-colonelul Tiotkin. „E3

e foarte cumsecade, dar se vede că-i vine greu să hrănească o gură în plus. Nevasta lui vorbeşte despre asta fără să se sfiască măcar.” Mai scrise: „Alaltăieri am împlinit douăzeci şi şapte de ani, dar am o înfăţişare… Ei şi? Parcă asta mai are vreo importanţă? Nu mai am pentru cine…”

Şi iarăşi îşi duse batista la ochi.

Katia îi dădu scrisoarea lui Tiotkin. El îi făgădui că o va trimite cu cea dintâi ocazie la Petersburg. O purtă însă în buzunar mult timp după plecarea Katiei. Comunicaţia cu nordul era foarte anevoioasă. Poşta nu mai funcţiona. Scrisorile erau duse la destinaţie de către indivizi care-şi făcuseră din asta o meserie: nu se temeau nici de dracul şi cereau bani mulţi…

înainte de plecare, Katia îşi vându şi puţinul pe care şi-l adusese din Samara. Nu păstră decât un singur lucru: un inel cu smarald, pe care-l primise de ziua naşterii. Asta se întâmplase demult, într-o dimineaţă de primăvară, la Petersburg. Era atât de îndepărtată ziua aceea în amintirea Katiei… Nimic n-o mai lega de oraşul învăluit în ceaţă în care-şi petrecuse tinereţea. Se plimbaseră toţi trei pe Nevski Prospekt: Daşa, răposatul Nikolai Ivanovici şi Katia… Acolo aleseseră şi inelul cu smarald. Acum îşi împodobi iarăşi degetul cu focurile lui verzi: era singurul lucru pe care-l mai păstra din viaţa aceea…

Din gara Rostov plecau mai multe trenuri în acelaşi timp. Katia se pomeni înghiontită şi împinsă într-un vagon de clasa a treia. Se aşeză lângă fereastră, ţinându-şi pe genunchi legăturica ei cu rufe cirpite. Prin faţa ferestrei lunecau luncile de pe malul râului, bălţile Donului, fumul din zare şi linia nelămurită a Batais- kului, cel care nu se supusese nemţilor. Sub malul povî; – nit se vedeau sate de pescari pe jumătate inundate, case de lut, grădini, bărci răsturnate şi băieţi care duceau năvoade mici. Se ivi apoi întinderea lăptoasă a Mării de Azov. În depărtare se profilau oblic câteva pânze de corabie şi, în sfârşit, coşurile stinse ale fabricilor din Taganrog. Stepa, colinele, minele părăsite, şirurile nesfî: – şite de sate aşezate pe coastele dealurilor calcaroase, toate se apropiau şi dispăreau pe rând. Se auzea doar ţipătul hultanilor ce se roteau în văzduhul albastru, şi şuieratul trenului, trist, ca şi întinderile nesfârşite. Prin staţii se vedeau mujici posomoriţi şi căştile de fier ale nemţilor…

Katia se uita pe fereastră, ghemuită într-un colţ ca o bătrânică. Faţa-i era atât de tristă şi de frumoasă, încât un

soldat neamţ, aşezat de cealaltă parte a ferestrei, privi lung la străina, la rusoaica aceea. Chipul lui tras şi obosit, cu ochelari de nichel pe nas, părea şi el copleşit de tristeţe.

— Cei vinovaţi îşi vor primi pedeapsa pentru toate câte se petrec astăzi. Va veni şi ziua aceea doamnă, începu el în nemţeşte, cu glasul stins. Tot aşa va fi şi la noi în Germania, şi tot aşa va fi în lumea întreagă. Va veni judecata cea mare... şi numele judecătorului \a fi: socialismul...

La început Katia nu înţelegea că neamţul vorbeşte cu ea. Îşi ridică ochii spre ochelarii lui mari şi lucitori, în ramă de nichel. Neamţul dădea prieteneşte din cap.

— Doamna vorbeşte nemţeşte?

— Da.

— Când un om suferă adânc, el se mângâie cu gândul că motivul pentru care suferă îi va fi de vreun folos, urmă neamţul, strângându-şi picioarele sub banchetă. Apoi îşi plecă fruntea, privind-o pe Katia pe deasupra ochelarilor: Am studiat mult timp istoria omenirii. După o Îndelungată perioadă de acalmie, urmează totdeauna o epocă de catastrofe. Şi concluzia mea e că asistăm la începutul distrugerii unei mari civilizaţii. Lumea ariană a mai suferit o dată ceva asemănător: asta s-a întâmplat în secolul al IV-lea, când barbarii au distrus Roma. Mulţi sunt dispuşi să facă o paralelă între evenimentele de atunci ţi timpurile noastre. Dar nu-i acelaşi lucru. Roma era deja descompusă de ideile creştinismului. Barbarii n-au sfâşiat decât cadavrul Romei. Civilizaţia modernă va fi reorganizată de socialism. Atunci a fost destrămare; acum va fi croaţie. Ideile creştinismului, cele mai grave efecte dizolvante, erau egalitatea, internaţionalismul şi superioritatea morală a sărăciei faţă de bogăţie. Erau ideile unor barbari care hrăneau monstrul parazit – Roma înecată în lux. Iată de ce se temeau atât de mult romanii de creştini şi-i persecutau cu atâta cruzime. Dar creştinismul n-avea idei creatoare, el nu organiza munca. Aici, pe pământ, se mulţumea doar să distrugă – toate bunătăţile le făgăduiau în ceruri... Creştinismul nu era decât o spadă care loveşte şi pedepseşte. Şi chiar şi în ceruri, în viaţa aceea ideală, nu putea să promită altceva decât regimul ierarhic funcţionăresc, de clasă, al Imperiului roman, însă cu josu-n sus... Acestea au fost erorile lui principale. Roma îi opunea ideea de ordine. Dar tocmai dezordinea – haosul general – era visul cel

mai scump al barbarilor. Ei nu aşteptau decât ceasul care le va îngădui să ia cu asalt zidurile Romei. Şi ceasul acela sosi. Ruinele oraşelor fumegau. Cadavrele zăceau pe drumuri, străpunse de lănci şi strivite de carele grele ale barbarilor. Nicăieri nu putea fi scăpare, pentru că Europa întreagă, Asia Mică şi Africa erau cuprinse de flăcări dintr-un capăt pînă-n celălalt. Romanii se zvârco- leau în incendiul acesta al lumii întregi ca nişte biete păsări prinse în laţ. Erau ucişi de barbari, sfâşiaţi de fiarele sălbatice din păduri şi mureau de foame, de arşiţă şi de frig prin pustiuri, /un avut prilejul să citesc câteva însemnări scrise pe vremea aceea, în care e vorba despre fuga Probei, soţia unui prefect roman. Ea părăsise Roma, în care năvăliseră germanii lui Alaric, noaptea, într-o barcă, împreună cu cele două fiice ale ei. În timp ce pluteau pe apele Tibrului, femeile văzură flăcările care mistuiau oraşul veşnic. Era sfârşitul lumii...

Dezlegându-şi raniţa, neamţul scoase de pe fundul ci un caiet gros, cu scoarţe de piele roase, şi-l răsfoi cu un surâs reţinut:

— Iată, făcu el, mutându-se pe banchetă alături de Katia. Ca să ai o imagine mai precisă despre viaţa romanilor înainte de pieirea lor, ascultă un pasaj din Ammianus Mareelinus. Iată cum îi descrie el pe Ltâpânitorii de atunci ai lumii:

„Togile lor lungi de purpură şi mătase fluturau în bătaia vântului, lăsând să se vadă pe dedesubt tunica fină, împodobită cu broderii care închipuiau fel de fel de animale. Însoţite de câte o suită de cincizeci de slujitori, caretele lor închise făceau să se cutremure cal- darimul şi casele, gonind pe străzi cu o viteză nebună. Când vreunul din ei se ducea la baie, care se afla de obicei în apropierea prăvăliilor, ospătăriilor şi locurilor de plimbare, poruncea ca obiectele de uz comun să-i fie date exclusiv în folosinţă. Când ieşea din baie, îşi punea inele şi catarame împodobite cu nestemate şi se înfăşură într-un halat scump, a cărui stofă ar fi ajuns să îmbrace doisprezece oameni. Veneau după aceea veşmintele menite să-i măgulească orgoliul. Pe lângă asta. Nu uita să-şi ia o poză marţială, care nu i-ar fi fost îngăduită nici marelui Marcellus, cuceritorul Siracuzei. De altfel, i se întâmpla uneori să plece în campanii îndrăzneţe, urmat de o suită nesfârşită de slujitori, bucătari, clienţi şi eunuci dezgustător de pociţi, la moşiile lui din Italia, unde se distra vânând păsări şi iepuri de casă. Dacă întâmplălor avea curajul

să treacă în vreo după-amiază călduroasă, în barca lui aurită, lacul Lucrin, îndreptându-se spre vila de pe malul mării, compara această călătorie cu expediţiile lui Cezar şi Alexandru... Iar dacă vreo muscă trecea prin perdeaua de mătase de pe punte, sau dacă vreo rază de soare pătrundea prin faldurii ei bogaţi, el îşi plângea nenorocirea, regretând că nu s-a născut în ţările Cime- riene, unde domneşte întunericul cel veşnic... Oaspeţii cei mai plăcuţi oamenilor sus-puşi erau paraziţii şi linguşitorii, care ştiau să aplaude fiecare cuvânt al amfitrionului, admirând cu entuziasm coloanele de marmură şi pardoselile de mozaic. La masă, păsările şi peştii de mărimi neobişnuite stârneau uimirea tuturor. Se aduceau cântare, pentru ca asistenţa să se încredinţeze că aceste bunătăţi aveau greutatea cuvenită şi, în timp ce oaspeţii cu bun-simţ îşi întorceau capul de la asemenea scene, paraziţii cereau să fie chemat notarul şi să consemneze într-un proces-verbal exactitatea acestor minunăţii..." Da, *sic transit...* făcu neamţul închizând zgomotos caietul. Oamenii aceştia au pornit să rătăcească pe drumuri pustii şi prin oraşe ruinate, căutându-şi hrana. Iar valurile de barbari continuau să năvălească de la răsărit, pustiind şi jefuind totul în calea lor. În cincizeci de ani n-a mai rămas nici urmă din Imperiul roman. În Roma cea măreaţă creştea iarba, caprele păşteau printre palate părăsite. Iar peste Europa se lăsa noaptea pentru aproape şapte sute de ani... Şi toate acestea s-au întâmplat pentru că creştinismul ştia să dărâme, dar nu ştia să organizeze munca. *Scriptura* nu vorbeşte nicăieri de muncă. Legile ei morale sunt aplicabile omului care nu seamănă şi nu culege, pentru care seamănă şi culeg robii. Creştinismul a fost religia împăraţilor şi a cuceritorilor. Munca a rămas neorganizată şi în afara moralei. Religia muncii va fi adusă pe lume de către cea de-a doua Romă. L-ai citi pe Spengler? E roman din cap până-n picioare şi n-are dreptate decât atunci când spune că pentru Europa lui soarele apune. Pentru noi, însă, soarele răsare. Spengler nu va izbuti să târască cu el în mormânt proletariatul mondial. Lebăda cintă înaintea morţii. Burghezia l-a silit pe Spengler să cânte ca lebăda... E ultima carte pe care-o joacă ea, o carte idealistă. Creştinismului i s-au ros dinţii. Noi, însă, avem dinţi de oţel! Şi noi opunem creştinismului organizarea socialistă a muncii. Suntem siliţi să ne batem cu bolşevicii. Oho!... Parcă noi nu

înţelegem cine ne poartă mâna şi împotriva cui? înţelegem mult mai mult decât s-ar crede... înainte îi dispreţuiam pe ruşi. Acum începem să ne simţim uluiţi în faţa lor şi să-i respectăm.

Şuierând prelung, trenul trecu pe lângă un sat întins. Prin' faţa lui defilau case de ţară trainice, acoperite cu tablă, girezi lungi de paie, grădini împrejmuite cu garduri vii şi firme de prăvălii. Pe drumul prăfuit, pe-a- lături de linia ferată, trecea intr-o căruţă un mujic cu bluză militară, descins şi cu căciulă de oaie pe cap. Stătea cu picioarele desfăcute pe capră şi învârtea capetele hăţurilor. Calul mare şi bine hrănit o luase la galop, silindu-se să întreacă locomotiva. Întorcându-şi fata spre ferestrele vagoanelor, mujicul strigă ceva, arătându-şi dinţii albi.

— Guliai-Pole, explică neamţul. Foarte bogat sat.

Trebuiră să schimbe trenul de câteva ori. (Din greşeală, Katia nu luase trenul direct.) Agitaţia, aşteptările prin gări, oamenii necunoscuţi, întinderile de stepă pe care nu le mai văzuse niciodată şi care lunecau încet prin faţa ferestrelor vagonului alungau gândurile apăsătoare din mintea Katiei. Neamţul coborâse de mult, şi la despărţire îi scuturase cu putere mâna. Omul acela era pe deplin încredinţat că tot ce se petrecea era firesc şi părea a şti de pe acum în ce măsură va participa la aceste evenimente. Pe Katia optimismul lui liniştit o mira şi o înspăimânta: ceea ce alţii socoteau drept pieire, groază şi haos, pentru el însemnau zorile mult aşteptate ale marelui începfput.

Tot anul Katia nu auzise decât scrâşnete neputincioase şi suspine deznădăjduite, nu văzuse decât – ca atunci, în dimineaţa aceea de martie, în casa părintească – feţe crispate şi pumni încleştaţi. E drept că locotenent- colonelul Tiotkin nu scrâşnea şi nu ofta, dar el nu era, după propria lui mărturisire, decât o fire blajină, care accepta revoluţia din credinţa lui, tot atât de blajină, în dreptate.

1 Lumea în care trăise Katia vedea în revoluţie prăbuşirea definitivă a Rusiei şi a culturii ruseşti şi ruina întregii vieţi civilizate: răscoala lui Pugaciov în dimensiuni mondiale, o întruchipare a apocalipsului. Înainte era imperiul. Mecanismul lui funcţiona fără greş şi pe înţelesul tuturor: mujicul ara, minerul tăia cărbuni, fabricile produceau mărfuri bune şi ieftine, negustorii făceau vânzare bună, funcţionarii lucrau ca nişte rotiţe de ceasornic. Mulţumită lor, un om de pe treapta de sus putea să se bucure de toate bunurile vieţii. Se mai spunea din

când în când că un asemenea regim ar fi nedrept. Dar ce puteai să faci? Aşa l-a lăsat Dumnezeu... Şi, dintr-o dată, totul se sfărâmase în bucăţi: în locul imperiului nu mai era decât un furnicar răscolit... Şi filistinul pomi la drum clătinându-se zăpăcit, cu ochii înnebuniţi de spaimă...

Trenul se opri multă vreme la o haltă. Era linişte. Katia îşi scoase capul pe fereastră. Frunzele unui copac înalt foşneau domol în întuneric. Cerul înstelat părea fără margini deasupra acestui pământ neînţeles.

Katia se sprijini cu coatele de pervazul ferestrei deschise. Foşnetul frunzelor, stelele, mirosul cald al pământului îi aminteau o noapte din trecut. Un parc, în apropiere de Paris... Veniseră acolo toţi, un grup de prieteni din Petersburg, în două automobile... Sub bolta de viţă de lângă lac, unde luau masa, era foarte plăcut. Sălciile plângătoare se aplecau ca nişte nori de argint.

Printre cei de faţă se afla şi un bărbat pe care Katia nu-l cunoştea, un german care trăise în Rusia. Vorbea bine franţuzeşte. Venise îmbrăcat în frac, dar cu capul gol. Era slab, avea obrazul prelung şi nervos, o frunte înaltă, cu început de chelie, şi pleoape grele deasupra ochilor gravi. Îşi ţinea liniştit degetele lungi în jurul paharului cu vin. Când Katiei îi plăcea cineva, o cuprindea ca un val de duioşie şi de căldură. Noaptea de iulie şi răcoarea lacului păreau că-i mângâie umerii aproape goi. Printre frunzele de viţă se zăreau stelele. Luminările scăldau cald, mângâietor chipurile prietenilor, fluturii de noapte de pe faţa de masă şi chipul gânditor al necunoscutului. Katia simţi că omul căzuse pe gânduri după ce o privise stăruitor. Era, pesemne, foarte drăguţă în seara aceea...

Când se ridicară de la masă şi plecară, pe aleea întunecată ca o boltă, spre marginea parcului, unde era o terasă, ca să contemple luminile Parisului, neamţul se apropie de ea.

— Nu ţi se pare, doamnă, că frumuseţea e neper- misă, inadmisibilă? începu el cu o voce gravă, ca să sublinieze că nu voia să dea vorbelor lui un dublu înţeles.

Katia mergea încet. Ce bine că omul acela începea să-i vorbească şi că glasul lui nu acoperea foşnetul bolţii de întuneric a copacilor... Neamţul păşea la stânga Katiei, privind în adâncul aleii, unde se revărsa lumina violacee a oraşului.

— Sunt inginer. Tatăl meu e putred de bogat. Lucrez la

întreprinderi mari. Se întîmplă să am de-a face cu sute de mii de oameni. Văd şi ştiu multe lucruri pe care dumneata nici nu le poţi bănui, doamnă... Dar, îţi cer iertare, vorbele mele nu te plictisesc?

Katia întoarse capul şi-i zâmbi, fără să răspundă niciun cuvânt. El îi privi ochii şi surâsul pe jumătate luminat de sclipirile îndepărtate ale oraşului, apoi urmă:

— Trăim, din nefericire, la răscrucea a două veacuri. Unul, cel fermecător şi luxos, apune. Celălalt se naşte în scrâşnet de maşini şi în larma străzilor lipsite de prietenie şi monotone din jurul fabricilor. Numele acestui veac este masa, masa omenească, în care se topesc toate deosebirile. Omul nu mai este decât mâna iscusită care conduce maşinile. În lumea aceasta sunt alte legi, altă măsură a timpului şi alt adevăr. Dumneata, doamnă, eşti cea din urmă fiinţă a veacului celui vechi. De aceea mă întristez când te privesc. Chipul dumitale nu mai este necesar veacului celui nou, ca tot ce nu mai este de folos, ca tot ee nu va mai fi niciodată, ca tot ce e în ştare să trezească sentimentele pe cale de dispariţie: dragostea, jertfa de sine, poezia şi lacrimile de fericire... Frumuseţea!... Ce nevoie mai avem acum de ea? E tulburătoare. E inadmisibilă... Te asigur că în viitor se vor întocmi legi împotriva frumuseţii. Ai auzit vreodată cum se lucrează la conveier? E ultima inovaţie americană. Trebuie să infiltrăm maselor filosofia muncii pe bandă rulantă... Furtul şi asasinatul trebuie să apară mai puţin criminale decât o clipă de neatenţie la conveier. Şi, atunci, imaginează-ţi că în sălile de oţel ale atelierelor intră frumuseţea, intră fiinţa care tulbură... Ce se întâmplă? Mişcările se încurcă, muşchii tresar, mâinile întârzie o secundă sau fac o mişcare groşită. Greşelile de o secundă, adunate, dau ceasuri, iar ceasurile dau catastrofe... Fabrica mea începe să aibă o produc-, ie de calitate inferioară celei din fabrica vecină... întreprinderea se prăbuşeşte. Din cauza asta se ruinează o bancă. În altă parte, bursa răspunde cu un salt de scăderi... Cineva îşi trage un glonte în inimă. Şi toate acestea pentru că prin atelierul unei fabrici a trecut, foşnindu-şi rochia, o femeie criminal de frumoasă.

Katia începu să ridă. Nu ştia nimic despre existenta conveierelor. Niciodată nu vizitase o fabrică. Văzuse doar coşurile acelea afumate, care strică armonia peisajului... Masa

omenească, mulţimea, îi plăcea mult pe marile bulevarde, şi nu vedea nimic sinistru în ea. Doi din cunoscuţii cu care cinase pe malul lacului erau social-democraţi. Prin urmare, şi din punctul de vedere al conştiinţei, toate erau în perfectă ordine. Ceea ce-i spunea însoţitorul ei, încet, cu capul înălţat, în timp ce mergeau prin întunericul cald al aleii, era interesant şi nou, ca tablourile cubiste pe care le atârnase cândva în salon… în seara aceea, însă, n-avea gust de filosofie…

— Se vede că ai avut multe de tras de pe urma femeilor frumoase dacă le urăşti atâta, zise ea şi începu să ridă încet, cu gândul aiurea, cu gândul la dragostea care se apropia ca o ameţeală dulce, nelămurită, ca noaptea parfumată cu aroma de flori şi frunze şi cu razele stelelor pătrunzând prin frunzişul copacilor.

Dragoste, nu numaidecât pentru străinul acela înalt, dar poate că şi pentru el. Omul acesta trezise în ea dorinţa. Ceea ce până nu demult i se părea penibil, aproape impasibil, îi ieşise acum în cale şi o cuprinsese pe nesimţite…

Singură nu ştia ce s-ar mai fi întâmplat cu ea la Paris în zilele următoare. Dar totul se prăbuşi dintr-o dată… începură să bubuie tunurile războiului mondial. Katia nu-l mai întâlni pe străin. Ştiuse el oare că războiul se apropia, sau numai ghicise? Ceva mai târziu, lângă balustrada de piatră de unde admirau luminile risipite ale Parisului, care sclipeau ca mii de diamante la orizontul întunecat, neamţul îi repetase de câteva ori, cu o deznădejde gravă, cât de inevitabilă era catastrofa. Părea obsedat de ideea că erau zadarnice: frumuseţea nopţii, ca şi farmecul Katiei.

Ea nu-şi mai amintea ce-i răspunsese: probabil că lucruri foarte banale. Dar asta n-avea importanţă. Stătea rezemat cu coatele de balustradă, aproape atingându-i umărul cu obrazul.

Katia ştia că miresmele nopţii se amestecau cu parfumul umerilor şi al părului ei… Probabil, sau poate numai i se pare acum, că dacă el i-ar fi pus atunci mina lui mare pe spate, ea nu s-ar fi tras la o parte. Dar nu s-a întâmplat nimic…

Vântul îi bătea în obraz, fluturindu-i firele de păr. Locomotiva lăsa în urmă dâre de scântei. Trenul înainta prin stepă. Katia se depărta de fereastră fără să fi văzut nimic şi se ghemui în colţul banchetei, stringându-şi una-n alta mâinile’reci.

Acum îi părea rău. Ce se petrecea cu ea? Nu trecuse nicio

săptămână de când aflase de moartea lui Vădim, şi ea făcuse mai rău decât să-l trădeze, mai rău decât să-l înşele: începuse să viseze la un amant care nici măcar nu-i fusese amant... Neamţul acela cu siguranţă că murise... Era ofiţer de rezervă. Era mort, mort... Muriseră cu toţii, toate dispăruseră, toate erau sfâşiate şi risipite, aşa cum dispăruseră pentru totdeauna şi noaptea din parc, şi terasa de pe malul lacului...

Katia îşi strânse buzele ca să-şi înăbuşe un suspin şi închise ochii. O jale adâncă îi apăsa pieptul... În vagonul murdar, unde pâlpâia sfios o luminare, era lume multă. Pe pereţi se mişcau umbrele negre şi vii ale unei mâini ridicate, ale unei bărbi încâlcite sau ale picioarelor desculţe care atârnau de pe banca de sus. Nu dormea nimeni, deşi era târziu, şi tot vagonul vorbea cu glas scăzut:

— Asta-i regiunea cea mai păcătoasă, vă spun eu... 1

— Cum aşa? Să fie oare vreo primejdie şi pe-aici?

— Scuzaţi, vă rog, dar despre ce vorbiţi? Ziceţi că se pradă şi prin locurile astea? E de mirare! Şi nemţii ce grijă au? E datoria lor să păzească pasagerii din trenuri. Dacă ai ocupat ţara, fă şi ordine, încalţe...

— Să nu vă fie cu supărare, domnilor, dar nemţilor le pasă de noi de se prăpădesc... „Descurcaţi-vă, singuri, puişorilor, zic ei. Aţi făcut-o fiartă, acum trageţi...” Da. Banditismul zace în firea noastră... Popor spurcat!

O voce sigură îi răspunse:

— Toată literatura rusă ar trebui strânsă şi arsă în pieţele publice. Ne-am dat arama pe faţă! în toată Rusia nu cred că există un singur om cinstit. Mi-aduc aminte că o dată, în Finlanda, mi-am uitat galoşii la hotel. Şi ce crezi? Au trimis un călăreţ după mine, pentru nişte galoşi rupţi!... Asta zic şi eu că-i popor cinstit. Şi cum s-au mai răfuit cu comuniştii! Şi cu toţi ruşii, în general.

După ce-au înăbuşit răscoala din oraşul Abo, finlandezii l-au luat pe şeful Gărzii Roşii de-acolo, l-au torturat şi l-au ars. Se auzea până dincolo de râu cum urla bolşevicul!

— Doamne, oare când o să fie şi la noi un pic de ordine?...

— Scuzaţi că vă întrerup, am fost la Kiev... Sunt acolo magazine elegante, şi prin caferielc cântă muzica. Femeile umblă împodobite cu briliante, fără să se ferească. Viaţa pulsează din plin... Birourile unde se cumpără aurul şi celelalte

fac afaceri strălucite. Viaţa de stradă e în plină floare. Aşa oraş mai zic şi eu!...

— Dar stofa pentru o pereche de pantaloni costă cât leafa pe o jumătate de an. Ne secătuiesc speculanţii... Şi, ştiţi, toţi au frunţi înalte, poartă costume bleumarin de şeviot... Stau prin cafenele şi fac trafic cu facturi... Te scoli dimineaţa şi nu mai găseşti niciun băţ de chibrit în tot oraşul. Peste o săptămână, plăteşti o rublă cutia. Sau povestea cu acele de cusut. De ziua nevestei mele i-am făcut cadou două ace şi un mosorel cu aţă! Pe vremuri, îi făceam cadou cercei cu briliante... Intelectualii dispar, se sting...

— Speculanţii trebuie împuşcaţi fără milă!

— Ehei, domnule tovarăş, aici nu eşti în Bolşevia...

— Ce se mai aude pe la Kiev! Se ţine bine hatmanul?

— Se ţine, cât l-or ţine nemţii... Se zice că ar mai fi apărut încă un pretendent la Ucraina, unul Vasili Vâşi- vannâi. De felul lui cică-i prinţ de Habsburg, dar se poartă îmbrăcat în haine ucrainene...

— E vremea să ne culcăm, oameni buni. N-ar fi bine să stingem luminarea?

— Adică cum aşa, să stingem luminarea? Suntem doar în vagon...

— Uite-aşa, e mai sigur... Cu lumina aprinsă ferestrele se văd din câmp...

În vagon se făcu deodată tăcere. Uruitul roţilor se auzea acum foarte desluşit. Scinteile de la locomotivă se împrăştiau în bezna nopţii. Apoi cineva vorbi, peste măsură de indignat:

— Cine-a spus să stingem luminarea?

Tăcere. Nimănui nu-i era tocmai la îndeminâ.

— Vasăzică aşa, să stingem luminarea... Ca să ni se cotrobăiască prin geamantane! Ar trebui să-l găsim pe cel care-a spus vorba asta şi să-l aruncăm afară din goana trenului.

Nu ştiu cine începu să-şi sugă dinţii de urât. Un glas se ridică, cu accent de panică:

— Eram la drum săptămâna trecută. Nu ştiu cine a tras pe fereastră, cu cangea, două boccele ale unei femei.

— Cu siguranţă că erau oamenii lui Mahno.

— Crezi că se spurcă ei pentru două boccele? Când pradă, apoi pradă tot trenul!

— Domnilor, n-ar trebui să vorbiţi noaptea de ei...

Dar cei din vagon se porniră să povestească lucruri care de care mai înspăimântătoare. Îşi aduceau aminte de întâmplări atât de cumplite, încât pe bieţii călători îi treceau fiorii. Şi aşa aflară că locurile prin care se târa acum trenul, fără nicio grabă, erau în însăşi inima cuiburilor de bandiţi, că până şi nemţii evitau să treacă pe-acolo şi că la ultima staţie paza trenului coborâse… Mujicii de prin sate se plimbau în şube cu blană de biber, iar fetele, în mătăsuri şi catifele. Nu era zi lăsată de Dumnezeu şi – poc-poc-poc! ori trăgeau cu mitraliera în tren, ori dezlegau vagoanele de la coadă şi le împingeau la vale. Se mai întâmpla ca, în plin mers, să se deschidă deodată uşile şi să intre oameni bărboşi, cu topoare şi pistoale: „Sus mâinile!“ Pe ruşi îi lăsau aşa cum mama i-a făcut, dar dacă le cădea în mână vreun evreu…

— Ce-i cu evreii? Ce-are a face asta cu evreii? începu să strige isteric omul în costum bleumarin de şeviot, care-şi manifestase entuziasmul pentru Kiev. De ce să fie evreul vinovat pentru tot ce se întâmplă?…

Acest strigăt spori neliniştea din compartiment. Glasurile se potoliră.

Katia închise iarăşi ochii. Ei nu-i era teamă că vor prăda-o: n-avea decât inelul cu smarald. Totuşi, simţea cum o cuprinde şi pe ea o spaimă apăsătoare. Ca să scape de senzaţia neplăcută că i se oprea inima în loc, încercă din nou să se gândească la farmecul neîmplinit al acelei nopţi de vară. Nu auzea decât ţăcănitul roţilor de tren în beznă: „Ka-ten-ka, Ka-ten-ka, Ka-te-nka… S-a sfâr-şit, s-a sfâr-şit, s-a sfâr-şit…“

…vagonul se opri brusc, ca şi cum ar fi intrat pe o linie de garaj. Frânele scrâşniră cu glasuri de oţel, lanţurile zăngăniră, geamurile se cutremurară, şi câteva geamantane căzură greu de pe bancheta de sus. Şi, minunea minunilor, nimeni nu scoase măcar un strigăt. Toţi călătorii săriră de la locurile lor, încercând să vadă sau să audă ce se întâmplase. Însă nimeni nu se îndoia că o păţiseră cu toţii.

Focuri de puşcă bubuiră în întuneric. Bărbatul cel cu obrazul bine bărbierit, îmbrăcat în haine de şeviot, începu să alerge de colo până colo prin vagon, apoi se cuibări într-un colţ, ca într-un adăpost. Afară, lângă terasament, alergau câteva siluete. „Pac-pac!“ O lumină le orbi ochii, urechile parcă le pocneau. Un glas fioros începu să urle: „Nimeni să nu scoată capul!“ O grenadă

făcu explozie. Vagonul se aplecă puţin într-o parte. Călătorilor le clănţăneau dinţii de frică. Se auziră paşi urcându-se pe platformă. Paturi de puşcă izbiră în uşă. Vreo zece bărbaţi cu căciuli de oaie năvăliră în vagon, înghesuindu-se şi amenințând cu grenadele. În coridorul îngust, puştile se ciocneau una de alta. Oamenii gâfâiau.

— Toată lumea să-şi ia buclucurile şi să iasă în câmp!

— Mişcă mai repede, că, de nu...

— Mişenka, ia arde-le burghezilor o grenadă!...

Călătorii se feriră. Un flăcău bălai, cu faţa palidă şi rea, se repezi cu tot trupul înainte, ridică o grenadă şi încremeni o clipă cu mâna ridicată...

— Ieşim, ieşim, ieşim imediat., se auziră câteva glasuri.

Fără să protesteze, fără să crâcnească, călătorii părăseau vagonul, luând cu ei care un geamantanaş, care doar o pernă sau un ceainic... Un domn cu *ptnce-nez,* şi cu bărbuţa strâmbă, aşa cum se sculase din somn, zâmbea, f ăcându-şi loc printre bandiţi.

Noaptea era răcoroasă. Cerul înstelat se desfăşura deasupra stepei ca un acoperiş împodobit. Katia se aşează cu bocceluţa ei pe o stivă de traverse putrede. Dacă n-au ucis-o de la început, acum n-or s-o mai ucidă. Se simţea slăbită ca după un leşin... „Nu-i totuna, îşi zicea ea, dacă stau aici pe traverse, sau dacă rătăcesc prin Ekaterinoslav, fără o bucată de pâine?...“ Îi era frig la umeri. Căscă. Mujicii cei înalţi scoteau geamantanele de pe poliţe şi le aruncau peste ferestre. Omul cu *pince-nez* dădu să se urce pe terasament spre vagon.

— Domnilor, domnilor, am acolo aparate fragile de fizică. Mai cu grijă, vă rog...

Ceilalţi îi făcură semn să tacă şi, apucându-l de mantaua de ploaie, îl traseră îndărăt în gloata de călători. Un detaşament călare se apropia prin întuneric, tropăind sonor. Un bărbat neobişnuit de voinic, cu o căciulă înaltă pe cap, galopa la două lungimi de cal în fruntea detaşamentului, săltând în şa. Călătorii se feriră în grabă la o parte. Cu puştile şi săbiile ridicate, detaşamentul se opri lângă vagon. Călăreţul cel voinic şi cu căciulă strigă cu glas puternic:

— N-aţi avut nicio pierdere, băieţi?

— Da’ de unde!... Acum descărcăm. Trimitem căruţele, îi, răspunseră câteva glasuri.

Omul se întoarse şi-şi croi drum cu calul prin grămada de călători.

— Pregătiţi actele! porunci el, jucându-şi calul. Spuma de pe botul animalului sărea în ochii măriţi de groază ai călătorilor. Nu vă temeţi. Sunteţi sub ocrotirea armatei populare a tătucului Mahno. N-o să-i împuşcăm decât pe ofiţeri, pe străjeri, îşi ridică glasul ameninţător, pe speculanţii bunurilor poporului!

Omul cu mantaua de ploaie înaintă iarăşi, îndreptându-şi *pince-nez-ul.*

— Mă rog, pot să vă dau cuvântul de onoare că printre noi nu se află categoriile de care aţi pomenit.. Suntem cu toţii oameni paşnici… Pe mine mă cheamă Obrucev, profesor de fizică…

— Profesor, profesor, făcu dojenitor cel cu căciulă, dar te înhăitezi cu toate spurcăciunile! Treci la o parte. Băieţi, de ăsta nu vă atingeţi: e profesor.

S-a adus din vagon o luminare. Începu cercetarea actelor. Intr-adevăr, n-au fost descoperiţi nici ofiţeri, nici străjeri. În lumina luminării se agita omul cu haine de şeviot. Dar acum nu mai avea pe el hainele bune, ci un caftan ţărănesc ponosit şi o şapcă soldăţească. Era greu să înţelegi unde-a putut să le găsească: se vede că le purta la el în geamantan. Îi batea prieteneşte pe umăr pe bandiţi:

— Eu sunt cântăreţ, şi tare mă bucur, prieteni, că fac cunoştinţă cu voi. Artiştii trebuie să cunoască viaţa, şi eu sunt artist…

Tuşi, ca să-şi dreagă glasul, dar cineva zise, în doi peri:

— Las’ că vedem noi acuşi ce fel de artist eşti! Nu te bucura prea devreme…

Căruţele se apropiau – câteva teleguţe cu osii de fier. Oamenii lui Mahno aruncară în ele geamantanele, coşurile şi legăturile, apoi se urcară şi ei deasupra lor. Căruţaşii începură să şuiere, şuierat de stepă, şi tele- guţele încărcate o luară la galop. Şuierind şi tropăind, convoiul de căruţe dispăru în stepă.

Detaşamentul călare plecă şi el. Câţiva dintre oamenii lui Mahno se mai învârteau încă pe lângă vagoane. Călătorii aleseră, prin ridicarea mâinilor, o delegaţie care urma să-i roage pe bandiţi să le îngăduie să-şi urmeze călătoria. Flăcăul cel bălai, cu grenade la cingătoare, se apropie de ei. Un cârlionţ îi ieşea de sub cozorocul şepcii şi-i acoperea un ochi. Celălalt, albastru, avea privirea limpede şi îndrăzneaţă.

— Ce este? întrebă el, măsurându-i din cap până-n picioare, pe rând, pe fiecare dintre delegaţi. Unde vreţi să vă duceţi? Şi cu ce? Dobitocilor! Doar mecanicul a şters-o de pe locomotivă şi a luat drumul stepei! Trebuie să fie la vreo zece kilometri de-aici... Nu pot să vă las aici, în toiul nopţii. Câţi nu mişună prin stepă, din cei neorganizaţi!... Cetăţeni, ascultaţi comanda!

Coborî de pe terasament şi-şi potrivi cingătoarea grea. Ceilalţi oameni ai lui Mahno coboriră şi ei, luându-şi puştile la spinare.

— Cetăţeni, încolonaţi-vă câte patru... Şi haideţi în stepă, cu toate buclucurile...

Trecând pe lângă Katia, se aplecă şi o atinse pe umăr:

— Hei, fetişcano... Nu te speria, că nu-ţi facem nimic... Ia-ţi legăturica şi hai cu mine, pe-alături de rând...

Katia mergea prin stepa întinsă, cu legătura în mână şi cu broboada trasă până la sprâncene. Flăcăul cel cu cârlionţ mergea la stânga ei şi se uita peste umăr la ceata mută şi posacă a prizonierilor, care frământau stepa cu picioarele. Şuiera încet printre dinţi.

— Cine eşti şi de unde vii? o întrebă el pe Katia.

Ea îşi întoarse capul în altă parte, fără să-i răspundă. Nu mai era nici înfricoşată, nici tulburată. Îi era totuna, toate-i păreau ca în vis. Flăcăul o întrebă din nou:

— Nu vrei, cum s-ar zice, să te înjoseşti de vorbă cu, un bandit? îmi pare rău. Cuconiţă. Numai c-ar trebui să-ţi mai laşi la o parte ţâfna boierească. S-au schimbat vremurile...

Întorcându-se, băiatul îşi smulse deodată puşca de pe umăr şi se repezi cu ură la o umbră nedesluşită, care şchiopăta în urma şirului de prizonieri.

— Ei, tu, scârnăvie, vrei să rămâi în urmă?... Bagă de seamă, că trag!

Umbra se repezi în gloată. Flăcăul zâmbi, satisfăcut.

— Unde era să fugă, dobitocul?! Avea şi el, pesemne nevoile lui... Aşa stau lucrurile, cuconiţă... Nu vrei să vorbeşti, dar să ştii că e şi mai rău dacă taci. Nu te teme, nu sunt beat. Eu, când beau, tac... Nu-s om bun... Să mă recomand – îşi duse două degete la cozoroc: Mişka Solomin, dezertor din Armata Roşie. Înainte de toate, bandit din născarc, se înţelege. Un făcător de rele. În privinţa asta n-ai greşit...

— Unde ne duce; i?

— În sat, la stalol-major al regimentului. Are să vi se facă

controlul, au vă cerceteze, pe câţiva îi curăţăm, la ceilalţi le dăm drumul... O femeie tânără ca dumneata n-are de ce să se teamă. Şi. Pe urmă, doar sunt cu dumneata.

— După cum văd, tocmai de dumneata ar trebui să mă tem mai mult, zise Katia, aruneând o privire furişă spre însoţitorul ei.

Nu se aştepta să-l usture atât de mult vorbele ei. Omul se îndreptă din spate, suflând întretăiat pe nări. Obrazul lung, palid la lumina stelelor, se încreţi.

— Căţea! mormăi el.

îşi urmară drumul în tăcere. Mişka îşi răsuci din mers o ţigară şi şi-o aprinse.

— Cu toate c-ai să zici că nu-i adevărat, eu ştiu ce eşti. Eşti din ofiţerime.

— Da, îi răspunse Katia.

— Fără îndoială că bărbatul dumitale e cu bandele albe.

— Da... Dar a fost ucis.

— N-aş putea să jur că nu l-a pocnit chiar glontele meu...

îşi arătă dinţii. Katia se uită la el speriată, poticnindu-se. Mişka o sprijini, apucând-o de cot. Ea îşi trase mâna, scuturându-şi capul.

— Vin de pe frontul din Caucaz... Sunt aici numai de patru săptămâni. M-am bătut tot timpul cu bandiţii albi. Am făcut să curgă destul sânge albastru.

Katia făcu din nou o mişcare cu capul. Flăcăul merse câtăva vreme în tăcere, apoi începu să râdă:

— Hei, rău era să dăm de dracu lângă gara Umans- kaia! Praf şi pulbere s-a ales de Regimentul „Var- navski“ al nostru. Comisarul Sokolovski a căzut, comandantul regimentului, Sapojkov, a fugit cu o mână de ostaşi, răniţi cu toţii... Eu am dat buzna prin frontul nemţesc, la tătucul... Aici e mai vesel. Nu te bate nimeni la cap, că suntem armată populară. Suntem partizani, cuconiţă, nu bandiţi. Noi ne ridicăm comandanţii, noi îi dăm jos: pui mâna pe pistol, l-ai culcat, şi gata... Unul singur e mai mare peste noi – tătucul... Crezi că dacă am prădat trenul, avem să bem prada la crâşmă? Ferească sfântul! Toată prada merge la statul-major. Acolo se face împărţeala: jumătate ţăranilor, jumătate armatei. Trenurile sunt intendenţa noastră... Că noi suntem armată populară, adică poporul însuşi, şi ne luptăm cu nemţii. Aşa merge treaba. Pe moşieri îi tăiem. Cât despre ofiţerii haftmanului şi străjeri, mai bine să nu ne cadă în

mână, că-i căsăpim cu baioneta… Iar detaşamentele mărunte de austrieci şi nemţi le gonim spre Ekaterinoslav… Iacă ce fel de bandiţi suntem noi!

Deasupra stepei sclipeau puzderie de stele. Cerul începea să înverzească în direcţia în care mergeau. Katia; e poticnea din ce în ce mai des, oftând în tăcere. Mişka nu simţea nicio oboseală, nimic nu-l stingherea. Âr fi mers şi o mie de kilometri cu puşca la umăr. Katia se silea să nu arate că i se sfârşeau puterile, ca să nu-i inspire milă acestui lăudăros fluieră-vânt!

— Vă ştiu eu câte parale faceţi!

Şi, îndreptându-şi broboada, Katia se opri, să se mai odihnească. Apoi porni din nou prin pelin, călcând peste vizuinile căţeilor-pământului.

— Poftim, să mai naştem copii, ca să ni-i ucideţi voi! Nu trebuie să ucizi, acesta-i adevărul!

— Am mai auzit noi cântecul ăsta! Cântec vechi, fetiţo, cântec de muiere, zise Mişka, fără să stea o clipă la gânduri. Comisarul nostru ne spunea câteodată aşa: „Totul trebuie privit din punctul de vedere al clasei…“ întinzi puşca, şi nu mai ai în faţa ta un om, ci o chestie de clasă. Ai înţeles? Mila n-are ce căuta aici, ba chiar poţi să spui că înseamnă curată contrarevoluţie! Aşa-i povestea, porumbiţo…

Glasul i se schimbase în chip ciudat. Pronunţa vorbele mai aşezat, de parcă se asculta singur.

— Doar n-o să-mi petrec toată viaţa cu puşca-n spinare pe front. Unii zic că Mişka şi-a băut sufletul, că-i alcoolic – ducă-se dracului în şanţ! Aşa-i, dar vezi că nu-i chiar aşa… Nu mă grăbesc să mor, ba mărturisesc că n-am deloc chef să mor… Nu-i turnat încă glontele care-o să mă ucidă…

îşi dădu la o parte cârlionţul de pe frunte:

— Ce-i omul acum? O manta şi o puşcă? Nu, nu-i adevărat… Dracu ştie ce-aş vrea! Vezi că nici eu nu ştiu ce-aş vrea… Stau şi mă gândesc: un car de bani, poate? Nu. Omul din mine tânjeşte. Mai ales într-o vreme ca asta, când e revoluţie şi război civil… Îţi baţi picioarele, îngheţi de frig şi te dor rănile: pentru clasa ta, cu bună-ştiinţă… în martie mi s-a întâmplat să stau culcat în detaşamentul de avangardă o jumătate de zi într-o copcă, sub focul mitralierelor… Eram adică erou? Dar în mintea mea, încetişor, mă întrebam: „Ce eşti tu? Te-ai umplut cu rachiu şi te-ai înfuriat fără niciun rost pe tine singur. Şi acum scoţi cuţitul din

tureatcă…”

Mişka îşi îndreptă din nou spatele, respirând răcoarea nopţii. Chipul lui trist avea în el ceva aproape femeiesc.

îşi înfundase adânc mâinile în buzunarele mantalei, şi acum parcă ru-i mai vorbea Katiei, ci unei umbre care plutea în faţa lui:

— Ştiu, am auzit… învăţătura… Mintea mea a rămas sălbatică. Copiii mei vor avea învăţătură. Dar eu sunt un adevărat făcător de rele. Asta-i moartea mea… Despre intelectuali se scriu romane. Ce mai vorbe înzorzonate! Adică de ce nu s-ar scrie şi despre mine un roman? Credeţi că numai intelectualii îşi ies din minţi? Şi eu aud ţipete prin somn… Mă trezesc, şi iarăşi aş ucide…

Din întuneric răsări un pâlc de călăreţi, strigând de departe: „Staţi, staţi!…“ Mişka îşi smulse puşca de la umăr. „Staţi… mama voastră! Nu vă mai cunoaşteţi tovarăşii?…“ O lăsă pe Katia şi se apropie de călăreţi, cu care se sfătui multă vreme.

Prizonierii se opriră şi începură să şuşotească între ei, speriaţi. Katia se aşeză la pământ, cu capul pe genunchi. De la răsărit, unde mijeau zorile verzui, venea o adiere umedă, aducând miros iute de turte de băligar, iz de aşezare omenească.

Stelele acestei nopţi nesfârşite începeau să pălească şi să se mistuie. Katia trebui să se ridice şi să plece mai departe. Curând începu să se audă lătrat de câini, să se vadă stoguri înalte, cumpenele fântânilor şi acoperişurile caselor. Gâşteie dormeau pe pajişti, ca bulgării de zăpadă. Zorile de mărgean se oglindeau într-un lac mititel şi liniştit. Mişka se apropie, încruntat.

— Nu te duce cu ceilalţi. Îţi fac eu rost undeva de-un adăpost.

— Bine, îi răspunse Katia, auzindu-l de departe.

îi era totuna unde se va duce. Nu dorea decât să se culce şi să doarmă…

Printre pleoapele care i se lipeau de somn, Katia desluşi tulpini înalte de floarea-soarelui şi, în spatele lor, obloane verzi, zugrăvite cu flori şi păsări. Mişka bătu cu vârful degetelor într-un geam cu sticla plină de băşicuţe. Uşa din zidul alb se deschise încet, lăsând să se strecoare capul cu păr încâlcit al unui mujic. Omul căscă, arătându-şi toţi dinţii, şi mustăţile i se ridicară în sus: „Bine, zise el, haide…“

Clătinându-se pe picioare, Katia intră în casă. Muştele trezite din somn începură să bâzâie. Omul aduse dintr-un colţ un cojoc

şi o pernă: „Culcă-te“. Apoi plecă. Katia se pomeni într-o despărţitură a odăii, întinsă pe pat. I se păru o clipă că Mişka se apleacă asupra ei şi-i îndreaptă perna sub cap. Simţea o voluptate nespusă să se prăbuşească în nefiinţă.

...O necăjea un uruit de roţi ce se rostogolea. Pe stradă treceau nenumărate cabriolete. Dincolo de ele, soarele se oglindea în ferestrele unor case foarte, foarte înalte. Acoperişuri aproape rotunde, de grafit: Parisul... Alături, trăsuri cu femei elegante. Trecătorii strigă ceva, se întorc şi arată cu mâna... Femeile agită umbreluţe de dantelă... Trec în goană tot mai multe trăsuri. Doamne! Se vede că urmăresc pe cineva... La Paris, pe bulevarde! Iată-i. Umbre uriaşe, călări pe cai zburliţi, înaintează în zorile verzui. Nu poţi să te mişti, nici să fugi nu poţi. Ce tropote! Ce strigăte! Îţi pierzi răsuflarea!

Katia se ridică în capul oaselor. Afară duruiau roţi şi nechezau cai. Prin uşa fără perdea a despărţiturii, văzu oameni intrând şi ieşind. Toţi erau înarmaţi. Casa răsuna de larmă de glasuri şi de tropăit de cizme. În jurul mesei se îngrămădeau oameni mulţi, care se uitau la ceva. Unii din ei îşi aruncau vorbe tari. Afară se luminase: câteva raze albăstrii străbăteau prin ferestrele mici ale casei, tăind fumul gros de mahorcă.

Katia îşi îndreptă rochia şi părul, dar rămase pe pat. Nimeni n-o luă în seamă. Intraseră, se vede, trupe noi în sat. Judecând după zarva din casă, părea că se pregăteşte ceva important. Un glas tăios şi subţire ca de femeie strigă poruncitor, poticnindu-se la mijlocul vorbelor:

— Să-l ia dracu! Chemaţi-l aici, canalia!

Din casă se porniră strigăte, care trecură în curte, apoi în uliţă, unde se vedeau troici, cai înşeuaţi şi grupuri de soldaţi, de marinari şi de mujici înarmaţi.

— Petricenko... Unde-i Petricenko?... Dă fuga după el...

— Du-te tu, mistreţule!... Hei, frate, cheamă-l pe colonel!... Unde s-a dus, dracu-l ştie... E aici, doarme în căruţă, beat... Toarnă o găleată de apă peste el, diavol afurisit!... Auzi tu, de colo, du-te cu găleata la fân- tină, să-l trezim pe colonel... Măi, frate, n-o să faci nimic cu apa, unge-i ritul cu smoală... S-a trezit, s-a trezit!... Spune-i că tătucu e mânios... Vine... Uite-l, vine!...

În casă intră bărbatul cel voinic din ajun, omul cu căciula înaltă. Dormise pesemne atât de adânc, încât ochii abia i se mai

vedeau pe faţa buhăită, stacojie şi mustăcioasă. Mormăind, îşi făcu drum până la masă şi se aşeză.

— Ce faci, canalie?! Ai vândut armata! Ai fost cumpărat! ţiui, poticnindu-se, glasul cel subţire şi scârţâitor.

— Ce s-a întâmplat? Am dormit şi atâta tot! bubui colonelul cu voce groasă, de parcă vorbea dintr-un butoi.

— Apoi, apoi... nu-ţi spun eu?... Apoi... glasul cel subţire se înecă. S-a întâmplat că i-ai scăpat pe nemţi cât dormeai, asta-i!

— Cum i-am scăpat pe nemţi? N-am scăpat nimic...

— Unde ţi-s posturile de pază? Am umblat toată noaptea şi n-am dat de niciunul... Cum de s-a pomenit armată prinsă ca într-o pungă?

— De ce ţipi? Dracu ştie de unde au ieşit nemţii!... Stepa-i mare...

— Tu eşti vinovat, ticălosule!

— Ei, ei, ia-o mai domol...

— Eşti vinovat!

— Nu te repezi!

În casă se făcu dintr-o dată linişte. Oamenii de lângă masă se feriră la o parte. Se auzi cum se luptau, gâfî- ind, mai mulţi. Prin uşă, Katia văzu o mână care ţinea un revolver; mai multe mâini o apucară, dar focul porni. Katia îşi astupă urechile, ascunzându-şi capul pe pernă. Dintr-un colţ al tavanului se desprinse tencuiala. Glasurile începură din nou să urle, de data asta însă păreau vesele. Colonelul Petricenko se ridică: căciula îi ajungea până aproape de tavan. Ieşi în uliţă, luându-şi un aer important, însoţit de gloata lui de voinici.

Afară era zarvă mare. Răzvrătiţii încălecau sau se urcau în căruţe. Bicele pocneau, osiile scâr|; îiau şi cascade de înjurături se porneau din toate părţile.

Casa se goli. Şi numai atunci înţelese Katia de ce nu-l zărise' până atunci pe cel care strigase atât de poruncitor, cu glas de femeie. Era un omuleţ mărunt, care şedea la masă cu spatele spre ea, rezemându-şi coatele pe hartă.

Părul lins, de culoare castanie, îi cădea pe umerii în- guşti de adolescent. Surtucul negru de postav era tăiat cruciş de curele, două revolvere şi o sabie îi atârnau la centura de piele. Îşi ţinea încrucişate sub scaun picioarele încălţate cu cizme elegante, cu pinteni. Scria grăbit, clătinând din cap, şi părul i se legăna pe umeri. Peniţa stropea şi zgâria hârtia.

Mujicul care-i cedase Katiei patul intră sfios, venind din curte.

Faţa lui rumenă îşi luase un aer smerit. Părul îi era plin de paie. Clipind prosteşte, se aşează pe laviţă în faţa omului care scria, vârându-şi amândouă mâinile sub el şi frecându-şi un picior de celălalt.

— Tot cu griji, tot cu griji, Nestor Ivanovici... Şi eu, care gândeam că rămâi la masă! Am tăiat ieri un viţel, parc-aş fi ştiut c-ai să treci pe-aici...

— N-am timp... Lasă-mă-n pace...

— Aha!... Mujicul tăcu. Nu mai clipea, şi ochii lui căpătaseră o expresie de inteligenţă, o privire grea. Se uita ţintă la mâna celui care scria. Adică, cum aşa, Nestor Ivanovici, nu te gândeşti să primeşti lupta aici, la noi în sat?

— Cum s-o nimeri...

— Mda, nu mai începe vorbă, aşa-s treburile mili- tăriei... Eu te întreb pentru că, dacă primeşti lupta, să ştiu ce facem cu vitele... Să le mânăm prin cătune?

Omuleţul aruncă condeiul, îşi trecu mâna prin păr, apoi reciti ce scrisese. Mujicul se scărpină în barbă, se scărpină subsuoară, apoi zise, de parcă abia atunci şi-ar fi adus aminte:

— Nestor Ivanovici, dar cu manufactura cum rămâne? Ne-ai dat postav din cel bun, postav de intendenţă, asta se vede cât de colo. Şase căruţe...

— Nu v-ajunge? Nu sunteţi sătui? N-aveţi destul?

— Cum nu?... Nici nu ştim cum să vă mulţumim... Doar ştii că ţi-am şi trimis patruzeci de ostaşi din sat... S-a dus şi fecioru-meu... „Tată, zice, trebuie să-mi dau

sângele pentru cauza ţărănimii..." Iar dacă n-o scoţi la capăt cu băieţii, apoi ne urnim şi noi. Ne punem şi noi, bătrinii, pe treabă... Tu bate-te fără grijă, că noi te sprijinim... Dar cu manufactura, dacă se-ntâmplă cumva, ferească Dumnezeu, şi ajung pe-aici nemţii, ori străjerii... ştii şi tu cum se răfuiesc ei... Şi atunci ce facem? Dăm. Lupta, ori n-o dăm?

Omul cu părul lung îşi îndreptă spatele, îşi luă mâna din păr şi şi-o încleştă de marginea mesei. I se auzea bine răsuflarea grea. Îşi înălţă capul. Mujicul îşi scoase mâinile de sub el, se trase îndărăt cu băgare de seamă, alunecă de pe laviţă şi o luă, pieziş, spre uşă.

Scaunul se clătină, iar omul cu plete îl aruncă cât colo cu

piciorul.

Prinsă de tremur, Katia văzu în sfârşit faţa crispată a omuleţului îmbrăcat în haine negre, pe jumătate militare. Părea un călugăr travestit. De sub arcadele proeminente şi din orbitele adinei, doi ochi căprui, pătrunzători şi mânioşi, o priviră ţintă. Omul avea obrazul bărbierit proaspăt, gălbui şi uşor ciupit de vărsat. Părea lipsit de maturitate şi îmbufnat ca un adolescent. Totul era tânăr, în el, afară de ochii bătrâni şi inteligenţi.

Katia s-ar fi cutremurat şi mai adânc dacă ar fi ştiut că-l avea înaintea ei pe însuşi tătucul Mahno. El o măsură cu ochii aşa cum era, cu pantofii plini de praf, cu rochia de mătase mototolită, dar încă elegantă, şi cu broboada mohorâtă legată ţărăneşte. Nu înţelegea cine putea să fie porumbiţa care intrase în casă. Buza de sus i se strâmbă într-un fel de zâmbet, descoperindu-i dinţii rari. Întrebă, scurt şi tăios:

— A cui eşti?

Katia nu înţelese şi clătină din cap. Dar zâmbetul pieri de pa faţa lui, care căpătă o expresie fioroasă. Katiei începură să-i tremure buzele.

— Ce eşti tu? Prostituată? Dacă eşti sifilitică, te împuşc. Ce faci? Nu ştii ruseşte? Eşti bolnavă? Eşti sănătoasă?

— Sunt prizonieră, răspunse Katia cu glas stins.

— Ce ştii să faci? Ştii să faci unghiile? îţi dăm ce-ţi trebuie.

— Bine, răspunse ea şi mai încet.

m

— Dar să nu-mi introduci desfriul în armată... Ai înţeles? Rămâi aici. Mă întorc diseară, după luptă. Ai să-mi cureţi unghiile...

Multe spuneau oamenii despre tătucul Mahno. Se spunea. De pildă, că în închisoarea din Akatuisk, unde făcuse muncă silnică, încercase de multe ori să evadeze şi că până la urmă tot evadase, dar că fusese prins într-o şură de lemne, unde se năpustise cu toporul la nişte soldaţi. Că-i sfărâmaseră cu paturile puştilor toate oasele, că-l puseseră în lanţuri şi că stătuse aşa, înlănţuit, timp de trei ani. Tăcea ca o cârtiţă şi, zi şi noapte, încerca zadarnic să-şi Scoată cătuşele de fier. Acolo, la munca silnică, se împrietenise el cu anarhistul Arşinov-Marin şi ajunsese discipolul lui.

Nestor Mahno era de felul lui de prin părţile Ekaterinoslavului, din satul Gulia-Pole, fecior de tâmplar. Mâncase

bătaie de mic copil, de pe când slujea într-o prăvălie de mărunţişuri. De pe atunci i se zicea „Dihorul“, din pricina răutăţii şi a ochilor lui roşcaţi. Intr-o zi, după o încăierare zdravănă, îl opări cu apă clocotită pe mai- marele băieţilor din prăvălie. După aceea îl alungară. El îşi adună o bandă, cu care călcă bostănăriile şi grădinile şi făcu tot soiul de isprăvi, trăind după pofta inimii. La urmă, tată-său îl dădu la o tipografie. Acolo se zice că se întâlni cu anarhistul Volin, care avea să ajungă, peste optsprezece ani, şeful de stat-major şi conducătorul întregii activităţi a lui Mahno. Se spune că Volin îl îndrăgise atât de mult pe băiat, încât se apucă să-l înveţe carte şi teoria anarhismului, îl dădu la şcoală şi, după un timp, Mahno se pomeni învăţător. Dar nimic din toate acestea nu era adevărat. Mahno nu fusese niciodată învăţător, şi e mai uşor de presupus că nu-l cunoscuse pe Volin decât mai lărziu, iar cu anarhismul făcuse cunoştinţă prin Arşinov, la munca silnică.

Incepând din 1903, Mahno începu să-şi facă iarăşi mendrele prin Guliai-Pole. Dar de data aceasta nu prin livezi şi grădini, ci pe la conacele boiereşti şi prin depozitele negustorilor: când le lua caii, când curăţa câte-o pivniţă, când îi scria vreunui negustor să pună bani sub o piatră... Pe vremea aceea părea foarte ciudată prietenia lui cu poliţia – prietenie cu chefuri.

Mahno ajunse să fie intr-adevăr temut, dar mujicii nu-l trădau pentru că, cu cât se apropia revoluţia din 1905, cu atât mai cumplit îi hărţuia pe moşieri. Iar când, în sfârşit, conacele începură să ardă şi ţărănimea îşi înfipse plugurile în pământul boieresc, Mahno se întoarse în oraş şi se an- gajă într-o activitate mai largă. La începutul lui 1906 atacă, împreună cu voinicii lui, administraţia financiară din Berdiansk, împuşcă trei funcţionari şi jefui casa de bani. Dar îl trădă un complice şi nimeri la Akatuisk, la muncă silnică...

După doisprezece ani, eliberat de revoluţia din februarie, se întoarse din nou la Guliai-Pole, unde ţăranii, care nu ţineau seama de dispoziţiile în doi peri ale guvernului provizoriu, îi alungaseră pe moşieri şi împărţiseră pământul între ei. Mahno le aminti de vechile lui isprăvi şi se alese vicepreşedintele zemstvei de plasă. Chiar de la început adoptă o linie rigidă, îndreptându-se spre „orânduirea ţărănească liberă1*. La o şedinţă a zemstvei de acolo, îi făcu pe ceilalţi membri „burghezi şi cădeţi", apoi, înfierbântându-se, împuşcă în plină şedinţă pe

unul din ei, proclamându-se cu de la sine putere preşedinte şi comisar al regiunii.

Guvernul provizoriu nu izbuti să ia nicio măsură împotriva lui. La un an după aceea, sosiră nemţii. Mahno trebui să fugă. Cutreieră cu trenul întreaga Rusie, până când, în vara anului 1918, nimeri la Moscova, care pe vremea aceea era un adevărat furnicar de anarhişti. Acolo se găsea şi bătrânul Arşinov, care contempla cu melancolie mersul revoluţiei, condusă, printr-o ciudată ironie a soartei, de bolşevici. Tot acolo se afla şi Volin, marele teoretician şi stâlp al anarhiei – „mama ordinii" – care nu-şi pieptănase niciodată în viaţă barba şi părul. Se mai aflau acolo şi grăbitul şi ambiţiosul Baron, şi Arten, şi Teper, şi Iakov Alâi, şi Krasnokutski, şi Glagzon, şi Ţin- ţiper, şi Cerniak, şi mulţi alţi oameni mari, care nu-şi puteau găsi niciun locşor în revoluţie şi trăiau la Moscova, fără bani, ţinând şedinţe zilnice, cu aceeaşi ordine de zi: „Principiile de organizare şi problema financiară..." Mai târziu, unii din ei ajunseră conducătorii regimului anarhic al lui Mahno, iar alţii luară parte la atentatul împotriva comitetului bolşevic din Moscova de pe strada Leontiev.

Bineînţeles că sosirea lui Mahno făcu o deosebită impresie asupra anarhiştilor, care-şi plimbau nostalgia prin cafenelele Moscovei. Mahno avea un deosebit spirit practic şi era un om hotărât. Plănuiră să-l trimită la Kiev, să organizeze acolo împuşcarea hatmanului Skoropadski şi a generalilor săi.

împreună cu un anarhist care-i fusese dat ca ajutor, Mahno trecu graniţa ucraineană la Belenihim, înşelând paza vajnicului comisar Saenko, care supraveghea drumurile.

Se travestise în ofiţer. Dar se răzgândi şi nu se mai îndreptă spre Kiev: simţise adierea vântului slobod de stepă, iar activitatea conspirativă nu-i era pe plac. Aşa că o luă de-a dreptul spre Guliai-Pole.

în satul lui de baştină îşi alese cinci băieţi pe sprinceană. Înarmaţi cu topoare, cuţite şi puşti retezate, se ascunseră într-o ripă, aproape de conacul moşierului Rez- nikov, pătrunseră noaptea în casă şi înjunghiară fără multă vorbă pe moşier şi pe cei trei fraţi ai lui, care slujeau în trupele ocârmuirii. Apoi dădură foc casei. De pe urma acestei lovituri, Mahno se alese cu şapte puşti şi un revolver, cu cai înşeuaţi şi cu câteva uniforme de poliţişti.

Fără să-şi piardă vremea, Mahno şi cei cinci băieţi, bine

înarmaţi acum, năvăliră călări prin ferme, dându-le foc din toate părţile deodată. Între timp îşi întregi detaşamentul şi se avântă, cu o patimă turbată, dintr-un capăt în celălalt al ţinutului, curăţindu-l de moşieri. În cele din urmă se hotărî să facă o ispravă de pomină, care să-i aducă o faimă covârşitoare.

Era în ziua de Sfânta Treime. Marele magnat al stepei, moşierul Mirgorodski, îşi mărita fata cu un colonel de-al hatmanului. În ziua nunţii sosiră câţiva vecini, din cei * care nu se temeau să bată drumurile de stepă pe vremuri atât de nesigure, apoi oaspeţii din centrul guberniei şi din Kiev.

Conacul lui Mirgorodski era păzit cu străşnicie de stră- jeri. În podul casei fusese instalată o mitralieră şi, afară de asta, mirele îşi adusese mai mulţi camarazi de regiment, vlăjgani înalţi, în şalvari albaştri cu fundul atât de larg, încât, după obiceiul bătrânesc, trebuia să atingă pământul. Purtau cu toţii dolmane de postav stacojiu şi căciuli de blană de oaie, cu ciucuri de aur care le ajungeau până aproape de brâu. Fiecare avea la şold câte o sabie curbă, care lovea cizmele din piele de ţap, cu vârfurile răsfrânte.

Mireasa se întorsese de curând din Anglia, unde-şi făcuse educaţia într-un pension, dar vorbea destul de bine limba ucraineană. Purta o haină cu mâneci brodate, salbe, panglici şi cizmuliţe roşii. Tatăl, boierul, avea pe el un caftan de catifea, tivit cu blană, făcut de comandă la Kiev, la fel cu caftanul hatmanului Mazepa din binecunoscutul portret. Ţinea să sărbătorească nunta după toate datinile. Deşi nu era uşor să găseşti în Ucraina cuprinsă de flăcări mied de o sută de ani, pentru masa cea mare se pregătiseră de toate din belşug.

După liturghie, mireasa fu condusă prin parc spre noua biserică de piatră. Domnişoarele de onoare care o însoţeau cântând erau neînchipuit de frumoase, iar mireasa părea coborâtă dintr-o legendă de demult. „Ehei, se gândeau cavalerii de onoare ai mirelui, care le aşteptau la intrarea în parc „ehei, s-au întors, pe cât se pare, vremurile bune în Ucraina noastră..." După cununie, la ieşirea din biserică, tinerii au fost semănaţi cu ovăz. Boierul, în caftanul lui cel nou, i-a blagoslovit cu o icoană veche de la Mejigorie. S-a băut şampanie, s-a strigat: „H*ai jive!“,* [7] *s*-au spart cupele de podele, apoi tinerii au plecat la gară cu maşina, iar oaspeţii au rămas la chef. I

7 Trăiască ! (Ucr.).

Noaptea se lăsa peste curtea întinsă a conacului. Slujitorii şi străjerii umblau de colo-colo pe două cărări. Toate ferestrele casei străluceau vesel. Orchestra evreiască adusă din Alexandrovsk scârţâia şi sufla din răsputeri. Boierul #dănţuise un *gopak*[8] îndrăcit şi băuse sifon. Fetele şi cucoanele căutau să se răcorească în dreptul ferestrelor deschise, iar cavalerii de onoare ai mirelui – toţi comandanţi de regiment, horunji-' şi locotenenţi-colonei – se întorseseră la masa cu gustări şi, zăngănindu-şi Săbiile, jurau să-i bată măr pe afurisiţii de muscali şi să ajungă cât mai repede la Moscova.

În timpul acela apăru printre oaspeţi un ofiţer mărunţel, purtând uniforma gărzii hatmanului. Nu era de mirare că, într-o zi ca aceea, venea la conac şi poliţia. Ofiţerul intră cu modestie şi se înclină tăcut, aruncând o privire spre orchestră. Câţiva dintre oaspeţi băgară de seamă că uniforma îi era prea largă, iar o doamnă şopti deodată, cu spaimă, către vecina ei: „Cine-o mai fi şi ăsta? E înfricoşător!…" Cu toate că necunoscutul se silea să-şi ţină mereu pleoapele plecate, fără voia lui ochii îi străluceau diavoleşte. Dar puţine lucruri i se năzar omului când e beat?…

După câteva mazurci şi valsuri, muzicanţii începură să cânte un tango. Două-trei caftane roşii, care se mai ţineau bine pe picioare, invitară doamnele la dans. Cineva porunci să se stingă policandrul. La lumina scăzută, în sunetele domoale ale muzicii, care păreau că vin din adincul anilor duşi pentru totdeauna, perechile începură să se frângă şi să se piardă ca în voluptatea morţii.

În clipa aceea izbucniră împuşcături. Oaspeţii rămaseră încremeniţi. Muzica se opri. Îmbrăcat în uniforma lui de ofiţer de gardă, Mahno stătea în spatele mesei cu gustări, lângă uşa întredeschisă, şi trăgea cu două pistoale asupra caftanelor roşii. Un locotenent-colonel, voinic şi roşu la faţă, prieten de-al mirelui îşi desfăcu braţele şi căzu greu peste masă, răsturnând-o. Femeile începură să ţipe ascuţit. Alt ofiţer puse mâna pe sabie, dar nu apucă s-o scoată din teacă şi se prăbuşi cu obrazul în covor… Alţi trei se repeziră la Mahno cu săbiile. Doi căzură pe loc, iar al treilea. Sări peste fereastră, ţipând ca un iepure. În uşa cea mare se iviră doi bărbaţi cu feţe fioroase şi cu moţuri în frunte, tot în uniformă de gardă, care începură să tragă şi ei asupra oaspeţilor. Femeile alergau în toate părţile şi cădeau pe

8 Dans popular ucrainean.

jos. Tatăl miresei, boierul, încremenise în fotoliu. Mahno se apropie de el şi-i trase un glonte în gură. Împuşcăturile răsunau acum prin curte şi prin parc, unde fugeau oaspeţii care săriseră pe fereastră. Puţini izbutiră să se ascundă prin tufişuri sau în papura de pe malul iazului. Şi străjerii, şi slugile căzură, doborâţi. Vlăjganii lui Mahno în- hămară căruţele, încărcându-le până în zori cu scumpeturi şi arme. Soarele răsări deasupra conacului învăluit în flăcări.

Acest atac banditesc nemaipomenit de îndrăzneţ a făcut mare vâlvă în Guliai-Pole. Ţăranii ajunseseră la deznădejde din pricina nemţilor, a moşierilor întorşi la conacele lor şi a gărzilor ocârmuirii, care erau iuţi la răfuială. Moşierii nu mai aveau încredere în mujici şi nu le mai dădeau pământ în arendă. Ei nu le cereau numai recolta din vara aceea, ci despăgubirea, în grâne, a pierderilor de anul trecut. Oamenilor nu le mai rămăsese altceva de făcut decât să se jeluiască amarnic. Şi atunci se ivi Mahno, proclamând teroarea. Prin sate şi cătune se răspândi vestea că s-a găsit, în sfârşit, un „ţătuc“.

Mujicii prinseră inimă. Conacele începură să ardă. Începură să ardă, în stepă, şi clăile de grâu. Detaşamente de partizani atacau cu îndrăzneală vapoarele şi şlepurile cu cereale încărcate pentru Germania. Tulburările se întinseră şi pe malul drept al Niprului. Trupele austriece şi germane primiră ordin să pună capăt dezordinilor. Sute de detaşamente de represalii se împrăştiară prin sate, ca să pedepsească pe mujici. Şi atunci Mahno, cel dintâi, atacă trupele austriece cu un mic detaşament bine înarmat.

Pe vremea aceea armata tătucului Mahno era încă modestă. Nucleul permanent – care nu se împrăştia niciodată – era alcătuit din două-trei sute de capete înfierbântate. Erau printre aceştia marinari din flota Mării Negre, soldaţi de pe front, care, din diferite pricini, nu se mai puteau întoarce în satele lor de baştină, comandanţi mai mărunţei, care-şi vărsaseră detaşamentele în armata lui Mahno, şi oameni fără căpătâi, care se băteau fie ca să-şi arate vitejia, fie ca să ducă o viaţă fără griji.

Tot atunci începură să vină în armata lui Mahno, unul câte unul, tot felul de anarhişti, aşa-numiţi „boevici”. Aceştia auziseră de noii haidamaci, care se plimbau călări, hălăduind în voie. Anarhiştii soseau în tabără pe jos, flen- duroşi şi flămânzi,

cu o grenadă într-un buzunar şi cu un volum de Kropotkin în celălalt, şi-i spuneau tătucului:

— Am auzit că ai fi o personalitate genială... Hm! Să vedem...

— Poftiţi şi vedeţi, le răspundea tătucul. ’

— Dacă e într-adevăr aşa, ziceau ei, ai să te pomeneşti trecut în paginile istoriei universale! Dracu ştie, poate că ţi-e scris să ajungi un al doilea Kropotkin...; __

Se prea poate, le răspundea tătucul.

Anarhiştii începură să se ţină după el, în convoiul lui, să bea rachiu cu el şi să-i povestească tot soiul de minunăţii despre istorie şi despre glorie, lucruri de care Mahno se arăta grozav de amator. Încetul cu încetul, unii din ei trecură la posturi de răspundere şi de comandă. Fiecare avea acum câte o căruţă încărcată cu pradă luată jn lupte: o lădiţă cu sticle de coniac, un butoiaş cu aur sau un sac cu haine. Astfel de oameni erau Cealdon, Skoropionov, Iugolobov, Ceredniak, Engareţ, Franţuz şi mulţi alţii. La popasurile mai lungi, anarhiştii organizau adevărate lăcaşuri de pierzanie, cu femei uşoare, şi puneau la cale nopţi ateniene, asigurându-l pe tătucul că o asemenea atitudine faţă de problema sexuală te dezrobeşte din viaţa de toate zilele. Iar în ce priveşte sifilisul, e o nimica toată, un fleac, atunci când în felul acesta realizezi libertatea absolută. Mahno obişnuia să le spună anarhiştilor săi „lighioane târâtoare”, de multe ori îi ameninţa chiar că-i împuşcă, şi totuşi îi răbda, pentru că erau oameni cu carte, care înţelegeau bine ce înseamnă gloria mondială...

Armata lui Mahno n-avea un cartier general permanent. După împrejurări, cartierul general era mutat de la un capăt la altul al guberniei, pe cai şi în căruţe. Când pregătea vreun atac sau vreo luptă, Mahno trimitea crainici prin sate, ţinea discursuri incendiare în mijlocul mulţimii, apoi ajutoarele lui aruncau gloatei valuri de postav şi de stambă. Intr-o singură zi, mujicii partizani îi în- groşau rândurile armatei. După ce se sfârşea lupta, voluntarii se împrăştiau tot atât de repede prin sate, îşi ascundeau puştile şi stăteau pe la porţi, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, scărpinându-se alene la ceafă, în timp ce artileria germană trecea, duruind, în căutarea inamicului. Detaşamentele austriece şi germane care-l urmăreau pe Mahno loveau totdeauna în gol, având mereu în spatele lor pe acest diavol care era pretutindeni. Ca şi vechii nomazi, partizanii nu primeau

lupta hotărâtoare: se împrăştiau pe cai şi în căruţe cu urlete, şuierături şi focuri de puşcă, apoi se adunau în locurile unde erau mai puţin aşteptaţi şi atacau ca din senin.

Satul rămase pustiu. În urma armatei plecă şi Mahno, ’ într-o trăsurică cu trei cai, pe care i se aşternuse un covor. Era în jurul amiezii. O fată voinică, cu obrazul scăldat în lacrimi şi cu fustele sumese, mătura prin casă cu o mătură de pelin. De lângă fereastra deschisă, gazda cerceta cu privirea colinele spre care porniseră oamenii pe jos şi călări şi pnde acum se învârteau, paşnice, două mori. Oftă greu: vorbele pe care le schimbase mai înainte cu Mahno nu-l liniştiseră, pesemne.

Katia se duse la fântână, se spălă şi-şi netezi rochia pe ea. Gazda o chemă la masă. Katia mâncă doi colţunaşi şi bău lapte. Neştiind ce să facă şi ce să aştepte, se aşeză la cealaltă fereastră. Era zăpuşeală. O mulţime de găini scurmau gunoiul proaspăt de pe uliţă. Prin grădini, floa- rea-soarelui îşi pleca pălăriile de aur, iar vişinele se coceau. Deasupra satului pluteau hultani. Gazda icnea şi ofta.

— Mai bine ţi-ai pune fustele-n cap, neruşinat-o! strigă el către fata cu urme de lacrimi pe obraz. Mare scofală că te-au înghesuit? Doar nu eşti tu cea dintâi…

Fata începu să suspine, aruncă mătura şi-şi trase fustele peste pulpele groase şi albe. Gazda se uită la mătură.

— Cine? Spune, Alexandra, nu te teme.

— Nici nu ştiu măcar cum îl cheamă pe blestematul cela. De unde să ştiu?… Nu-i dintr-ai noştri… Avea ochelari…

— Auzi, măi! făcu repede gazda, ca şi cum s-ar fi bucurat. Avea ochelari… E dintr-ai lor, vreun anarhist. Se întoarse apoi cu faţa spre Katia. Asia-i nepoată-mea, Alexandra… Am trimis-o la arie după paie… Ştii unde-i aria? Şi, iaca, s-a întors azi dimineaţă numai zdrenţe toată. Ptiu!…

— Era beat! M-a ameninţat cu revolverul. Ce puteam să fac? Şi Alexandra începu să plângă încetişor.

Omul bătu cu piciorul gol în pământ.

— Pleacă de-aici! Nici eu singur nu ştiu dacă mai rămân viu…

Fata fugi afară. Gazda începu să ofteze din nou, cer- cetând cu ochii colinele.

— Ce să-i faci? Parcă noi suntem bucuroşi să-i hrănim pe tâlharii ăştia? Ne dau poruncă: atâţia cai pentru căruţe. Şi aleargă, diavolii, câte optzeci de kilometri… Calul nu-i maşină,

trebuie să te porţi cu milă faţă de el. Ne-au dat gata toate vitele... Of, războiul...

Sticla lămpii atârnate deasupra mesei zăngăni, geamurile de la ferestre zăngăniră şi ele. Ai fi zis că oftase aerul fierbinte. Un tunet îndepărtat se rostogoli peste pământ. Gazda îşi aplecă sprinten jumătatea trupului pe fereastră, uitându-se lung spre colinele unde, în apropierea morilor, se. Zărea un călăreţ singuratic. Împreunându-şi apoi cu grijă trei degete, se întoarse cu faţa spre ungherul casei şi-şi făcu cruce la icoane.

— Artileria germană îi arde pe-ai noştri... zise el, şi iarăşi simţi mâncărime sub cămaşa ieşită de soare. Eh, ce vremuri! *

Ridică mătura, o aruncă într-un coif şi ieşi în curie, frământindu-şi degetele picioarelor goale. Deasupra satului trecu din nou un tunet îndepărtat

Katia nu mai putea sta în casă. Ieşi în arşiţa înăbuşitoare, care duhnea a bălegar.

în clipa aceea, călătorii din ajun trecură în grup pe uliţă, neliniştiţi. În fruntea lor mergea, privind pe deasupra *pince-nez*-ului, profesorul de fizică Obrucev: purta o manta de ploaie şi galoşi şi părea a fi conducătorul celorlalţi. Se Vede că toţi aveau încredere în el.

— Hai cu noi! îi strigă el Katiei.

Ea se apropie. Feţele călătorilor erau răvăşite şi trase. Două femei în virstă aveau urme de lacrimi pe obraji. Speculantul travestit nu mai era printre ei.

— Unul dintre noi a dispărut fără urmă, a fost pesemne împuşcat, zise Obrucev cu vioiciune. Pe toţi ne aşteaptă aceeaşi soartă dacă n-o să găsim în noi destulă energie... Trebuie să luăm imediat o hotărire: ori aşteptăm rezultatul luptei, ori ne folosim de faptul că, pe cât se pare, nu ne păzeşte nimeni şi încercăm să ajungem pe jos până la calea ferată... Dau câte un minut celor care cer cuvântul...

începură să vorbească toţi deodată. Unii erau de părere că, dacă i-ar prinde bandiţii în câmp deschis, i-ar ucide, fără îndoială, până la unul. Alţii se gândeau că dacă ar fugi, ar avea, totuşi, şanse de scăpare. Câţiva, încrezători în victoria nemţilor, stăruiau să aştepte sfârşitul luptei. Dincolo de colină se auzi iarăşi un bubuit. Tăcură cu toţii şi, cu feţele crispate dureros, se uitară într-acolo. Dar nu se vedea nimic altceva decât aripile morilor învârtindu-se alene. Obrucev ţinu o cuvântare concisă,

care rezuma toate părerile contradictorii. Cele două doamne în vârstă se uitau la el ca la un predicator. Fără să ia vreo hotărâre, călătorii continuau să rămână acolo, printre găini şi vrăbii, în uliţa pustie. Şi nimănui nu-i venea în minte să-i ajute pe oamenii aceia care, la urma urmei, erau şi ei tot ruşi... Nici pomeneală! Iată o femeie dezbrobodită. Se uită pe fereastră, cască şi-şi întoarce capul. De după un colţ de casă iese un mujic descins, îşi plimbă mânios privirea pe deasupra lor şi, ridicând de jos un bulgăre, loveşte cu toată puterea într-un porc de prin vecini. Până şi hultanii care pluteau pe deasupra satului se uitau cu aceeaşi nepăsare la târgoveţii prădaţi şi fără niciun rost pe acele locuri.

Un nouraş de praf se înălţa deasupra colinei. Călăreţul o luă în galop pe lângă mori şi se făcu nevăzut. Unul din călători propuse să se întoarcă cu toţii îndărăt în localul administraţiei plăşii, unde-şi petrecuseră noaptea. Cele două doamne se întoarseră cele dintâi. Când zăriră troicile zburând în goană nebună pe deal, se întoarseră şi ceilalţi. Katia rămase în uliţă, alături de profesorul de fizică, care-şi încrucişase bărbăteşte braţele sub pelerină.

Erau în total patru sau cinci troici. Ocoliră iazul şi se arătară în capul satului. Aduceau răniţi. Cea dintâi se opri la fereastra unei case. Partizanul care conducea caii, ’ un bărbat înalt şi cu cojocul descheiat, strigă:

,. I – Nadejda, ţi l-am adus pe-al tău!

O femeie ieşi alergând din casă. Scoţându-şi şorţul din mers şi bocind cu voce groasă, se aplecă peste căruţă. De-acolo coborî un flăcău verde la obraz, care se prinse de gâtul femeii şi se târî, cu capul căzut şi trupul încovoiat, în casă. Troica trase la altă casă, de unde răsăriră trei fete în rochii pestriţe.

— Haide, lebedelor, luaţi-l pe-al vostru, e rănit uşor! le strigă vesel căruţaşul.

Apoi pomi cu troica la pas, căutând casa celui de-al treilea rănit. În căruţă zăcea, cu ochii strâns închişi şi cu dinţii încleştaţi, Mişka Solomin: capul îi era înfăşurat în zdrenţele pline de sânge ale unei cămăşi. Căruţaşul opri deodată caii.

— Ptruu... Ei, doamne, nu cumva dumneata eşti, Eka- terina Dmitrievna?...

Numai la asta nu se aşteptase Katia! înăbuşindu-şi un strigăt, alergă spre căruţă. Pe capră, cu picioarele depărtate, cu o mână

în brâu şi cu alta ţinând hăţurile de piele, stătea Alexei Krasilnikov. Barba creaţă îi acoperea obrajii, iar ochii limpezi priveau cu veselie. La brâu purta grenade, peste cojoc era încins cu o bandă de mitralieră, iar pe umăr avea o carabină de cavalerie.

— Ekaterina Dmitrievna!... Cum de-ai nimerit la noi? În ce casă stai? Aici, la Mitrofan? E vărul meu, de-al treilea, tot Krasilnikov şi el... Uite, îmi pare rău de Mişka. Un şrapnel i-a smuls o jumătate de ţeastă...

Katia mergea alături de căruţă. Alexei era încă în- fierbântat, beat de luptă. Îi străluceau ochii, dinţii şi zâmbetul.

— Al dracului i-am mai sfârtecat pe nemţi!... Tare-s proşti. De trei ori au dat buzna peste mitralierele noastre. Acuma zac, puişorii, împrăştiaţi pe tot câmpul... Are tă- tucul cu ce să-şi îmbrace armata... Ptruu... Mitrofan! Ia ieşi din bârlog... Priveşte-l pe voinicul ăsta rănit... Iar dumneata, Ekaterina Dmitrievna, nu te depărta de casa asta... Nu-i tocmai bine pe-aci, pe la noi...

Clopotele începură să sune prelung în clopotniţa satului. Se auzeau porţi trântite, obloane care se deschideau. Femeile ieşeau alergând în uliţă, se arătară şi câţiva bărbaţi, cu fereală. Apoi se ivi ca prin minune o mare mulţime de oameni. Cântând şi vorbind, ieşiră cu toţii în drum, să întâmpine armata victorioasă a lui Mahno.

Mişka era aproape mort când Alexei Krasilnikov şi Katia îl coborâră în curtea lui Mitrofan şi-l culcară la răcoare, în odaia de vară, pe patul Alexandrei. Katia se apucă să-i refacă pansamentul, desprinzând cu greu din păr cârpele scorţoase de sânge închegat. Mişka doar scrâş- nea din dinţi. Când începură să-i spele rana înfiorătoare din partea dreaptă a capului, Alexandra, care ţinea ligheanul, se clătină pe picioare şi scoase un vaiet. Alexei o dădu la o parte şi-i luă ligheanul din mâini.

— Uite, iese într-un loc un oscior ascuţit, îi arătă el Katiei. Saşka, adă cleştele de zahăr..:

— Nu mai avem, s-a rupt.

Katia apucă cu unghiile aşchia care ieşea din rană şi trase. Mişka mugi. Era, fără îndoială, o schijă. Unghiile Katiei alunecară, dar ea şi le înfipse mai adine şi. În sfârşit, smulse aşchia.

Alexei oftă, apoi începu să ridă:

— Vezi, aşa ne batem noi, ca mujicii!..t

Legară capul rănitului cu o pânză curată. Ud de sudoare şi tremurând, Mişka se întinse sub cojoc şi deschise ochii, Alexei se aplecă spre el:

Ce zici, ai de gând să trăieşti, ori ba?

— M-am lăudat ieri faţă de ea, şi uite ce s-a ales din lauda mea! zise Mişka, zâmbind chinuit.

Se uita la Katia. Ea îşi şterse mâinile şi se apropie, aplecându-se deasupra lui. Băiatul îşi muşcă buzele.

— Alioşa, ia-o în grija ta…

— Bine, bine…

— La început îi pusesem gând rău… S-o trimiteţi la oraş…

Apoi îşi aţinti din nou ochii rătăciţi asupra Katiei. Iţ. I stăpânea durerea şi tremurul ca pe un lucru de nimic, ca pe o simplă neplăcere trecătoare. Apropierea morţii stir- nise în el toată viitoarea patimilor şi toate contrazicerile. În clipa aceea simţea că nu era nici beţiv şi nici făcător de rele, ci un suflet de rus care se avânta ca o pasăre în furtună, că pentru fapte de eroism era bun şi el ca oricare altul şi că era şi el în stare să-înfăptuiască lucruri mari…

Alexei zise, încet:

— Acum să-l lăsăm să doarmă. Nu-i nimic, e un flăcău plin de viaţă şi, după ce-o dormi, are să-i treacă.

Katia ieşi în curte cu Alexei. Starea aceea ciudată, îmbinarea aceea de vis şi realitate, nu i se risipea nici sub cerul necuprins, în stepa înfiejrbântată, cu iz străvechi de băligar, unde, după un pas de veacuri, omul străbătea din nou călare întinderile, rânjind larg cu toţi dinţii în vântul sălbatic, şi unde patimile se potoleau, ca setea, cu cupa plină.

Katiei nu-i era frică. Durerea i se adunase ghem în suflet. Nimeni n-avea nevoie de ea, nici chiar ea însăşi. Dacă ar fi trebuit să se jertfească sau să înfăptuiască un act de bravură, ar fi făcut-o cu uşurinţă, fără să stea la gânduri. Dacă i-ar fi spus cineva: „Trebuie să mori“, ar fi oftat doar. Ridicându-şi ochii cenuşii către cer.

— Vădim Petrovici a fost ucis, zise ea. Nu mă mai întorc la Moscova, nu mai am pe nimeni acolo… Nu mai am nimic… Nu ştiu nimic de sora mea… Mă gândeam să mă duc undeva, poate la Ekaterinosla’v…

Alexei se uita în pământ. Stătea în faţa ei, cu picioarele depărtate. Clătină din cap.

— Păcat de Vădim Petrovici… Era un om cumsecade.

— Da, aşa-i, răspunse Katia, şi ochii i se umplură de lacrimi. Era un om foarte cumsecade.

— Dacă nu m-aţi ascultat atunci… Bineînţeles, fiecare cu-ale lui: noi – cu ce-i al nostru, voi – cu ce-i al vostru. Nu-i cu supărare. Dar cum se poate să te pui împotriva norodului? Ce, noi avem să ne lăsăm? Doar i-ai văzut azi pe mujici… Cu toate astea, Vădim Petrovici a fost un om drept…

Uitându-se la o creangă încărcată cu cireşe, care atima peste gard, Katia întrebă:

— Alexei Ivanovici, dă-mi un sfat: ce să fac? Pentru că, oricum, trebuie să trăiesc…

Abia zise aceste vorbe şi se sperie: cuvintele ei căzuseră parcă într-o prăpastie. Alexei nu-i răspunse dintr-o dată.

— Ce să faci?… Asta-i curat întrebare boierească! Cum adică? Eşti femeie cu învăţătură, ştii să vorbeşti mai multe limbi străine, eşti frumoasă, şi-l întrebi pe un mujic ca mine ce să faci?…

Chipul lui luă o înfăţişare dispreţuitoare. Îşi zomăi uşor grenadele care-i atârnau la brâu. Katia se făcu mică. El urmă:

— Pentru dumneata se găseşte de lucru la oraş! Poţi să cânţi sau să dănţuieşti în vreo cârciumă, poţi să te faci cocotă sau poţi să scrii la maşină în vreo cancelarie oarecare. N-ai să te prăpădeşti…

Katia îşi lăsă capul în piept. Simţea că omul se uită la ea, şi nu putea să-şi ridice capul din pricina privirii lui. Şi, ca şi atunci când vorbise cu Mişka, înţelese deodată de ce se pironise în creştetul ei, cu atâta duşmănie, căutătura lui Alexei. Nu era vreme acum pentru iertat şi compătimit. Nu eşti cu noi, prin urmare eşti duşmanul nostru. Şi ea il întrebase cum să trăiască! … întrebase iucrul acesta un luptător înfierbântat încă de fugă, de şuierul gloanţelor, de beţia victoriei… Cum să trăiască?… Până şi ei îi păru ciudată această întrebare. Dacă l-ar fi întrebat cu ce prieteni şi pentru libertatea cui s-o ia razna prin stepă cu căruţa, ochii lui s-ar fi aprins de bucurie…

Katia înţelese şi, ca o mică sălbăticiune, recurse la viclenie. Încercă, pentru întâia oară în ziua aceea, să se apere:

— M-ai înţeles greşit, Alexei Ivanovici. Nu sunt eu de vină că mă bate vântul ca pe-o frunză uscată. Ce să îndrăgesc? Ce să preţuiesc? Nu m-a învăţat nimeni…’ De aceea nu cere nimic de

la mine. Învaţă-mă întâi…

Alexei încetă să-şi mai zornăie grenadele. Părea mai atent, o asculta.

— Vădim Petrovici a plecat cu armata albă împotriva voinţei mele. N-am vrut să-l las. Şi el m-a învinuit că nu ştiu ce-i ura… Văd şi înţeleg tot, Alexei Ivanovici, ’ dar, vezi, stau la o parte… Asta-i groaznic, asta mă chinuieşte… De aceea te-am întrebat ce să fac, cum să trăiesc…

Tăcu, apoi se uită cu o privire deschisă şi limpede drept în ochii lui Alexei Ivanovici. Omul clipi. Faţa lui era mirată, părea încurcat, ca un om pe care l-ar fi păcălit cineva. Ducându-şi mâna la ceafă, se scărpină uşor. I

— O adevărată dramă, ai dreptate, răspunse el, încred ţindu-şi nasul. La noi e mai simplu. Fratele meu a ucis un neamţ la mine-n curte. Am dat foc casei şi am plecat: încotro? La ataman. Voi, însă, oamenii cu carte… Hm, ’ da, ai dreptate…

Viclenia Katiei reuşise. Alexei Ivanovici avea de gând, ’ pesemne, să dezlege pe loc problema aceea afurisită: pentru care adevăr se cuvine să se bată oamenii de felul ei, ’ fără pământ şi fără cai?

Dezlegarea acestei probleme părea inutilă acolo, lângă gard, sub cireşul la care se uita Katia. Îi era poftă să rupă două cireşe negre, care atâmau ca doi cercei, dar rămase liniştită în faţa lui Krasilnikov. În ochii ei mari, luminaţi de soare, licăreau sclipiri de râs.

— Dacă pe voi, orăşenii, vă hrănim noi, mujicii, înseamnă că trebuie să fiţi de partea noastră, zise Alexei Ivanovici, întărindu-şi vorbele cu un gest hotărât. Noi, ţărănimea, suntem împotriva nemţilor, împotriva albilor şi împotriva comuniştilor, dar suntem pentru sovietele săteşti libere. Ai înţeles?

Ea încuviinţă cu capul. El îşi urmă vorba. Atunci Katia se ridică în vârful picioarelor şi rupse cele două cireşe cu mâna stângă Ga dreapta, rochia îi era ruptă subsuoară). Duse o cireaşă la gură, iar pe cealaltă începu s-o învârtă între degete. I

— Dacă aş fi şi eu de la ţară, totul ar fi limpede pentru mine, zise ea, scuipând sâmburele. De câte ori n-am auzit: patria, Rusia, poporul… Dar ce sunt toate acestea, abia acum, pentru întâia oară, încep să înţeleg.

Mâncă şi cea de a doua cireaşă, cercetându-l pe Alexei Ivanovici, uitindu-se la bărbuţa lui, aurie în bătaia soarelui, la

cojocul descheiat la piept, la picioarele lui puternice şi la grenadele lui înfricoşătoare.

— Poporul, poporul! îşi urmă el vorba, din ce în ce mai stingherit. Fără-ndoială că nu-i cine ştie ce grozăvie... Dar noi n-avem să dăm ce-i al nostru! Prinse cu putere un par care ieşea din gard, încercându-l dacă se ţine bine. Avem să ne batem crunt, cu lumea întreagă, dac-o fi nevoie... Insă nu pe mine trebuie să mă întrebi lucruri de astea, Ekaterina Dmitrievna, ci pe anarhiştii noştri, că ei îs meşteri la vorbă... Numai că... îşi încruntă sprâncenele şi ochii îi alunecară, cercetători, asupra Katiei. Numai că-i mare pacoste cu ei, că-s peste măsură de desfrânaţi şi de beţivi... Eu socotesc că nici n-ar trebui să te arăţi înaintea lor...

— Fleacuri! făcu Katia. „'v"...

— Adică cum vine asta, fleacuri?

— Nu mai sunt copil, astea nu se mai prind la mine.

— Aşa-i, ai dreptate...

Bărbia Katiei tresări. Zâmbi şi se înălţă din nou spre creanga cireşului. Îşi simţea tot trupul pătruns şi mân- gâiat de căldura soarelui. Şi totul i se părea un vis...

— Totuşi, stărui ea, ce aş putea face eu la voi? Dumneata ce crezi, Alexei Ivanovici?

— Ştiu eu? Treburi care cer învăţătură... Tătucul are de gând să înfiinţeze o secţie politică... Se zice că-i vorba să scoatem o gazetă.

— Dar dumneata?

— Eu? şi Alexei puse iarăşi mâna pe par şi scuturâ gardul. Eu nu-s decât un ostaş, locul meu e în luptă la caii de la trăsura mitralierei... Dumneata, Ekaterina Dmitrievna, mai vezi ce-i pe-aici. Bineînţeles, nu te grăbi să iei vreo hotărâre. Am să te duc la cumnată-mea, la nevasta fratelui meu, Matriona. Te-om primi, ca să zic aşa, în familie...

— Dar tătucul Mahno mi-a poruncit să vin diseară să-i fac unghiile.

— Cum? şi Alexei îşi apucă dintr-o dată, cu amândouă mâinile, cingătoarea pe sub cojoc, iar nasul i se ascuţi. Unghiile?... Şi ce i-ai răspuns?

— I-am răspuns că sunt prizonieră, zise Katia, liniştită.

— Bine. Dacă trimite după dumneata, du-te. Numai că am să fiu şi eu pe-acolo...

În clipa aceea Alexandra cea voinică se repezi în goană de pe treptele de la intrare, fluturându-şi şorţul.

— Vin, vin! începu ea să ţipe, repezindu-se să deschidă poarta.

De departe se auzeau urale, împuşcături şi tropote de cai: se întorcea tătucul cu armata lui. Katia şi Alexei ieşiră în uliţă. Un nor de praf se ridica deasupra drumului. Sus, pe colină, treceau în goană pe lângă morile de vânt călăreţi şi troici.

Detaşamentele din fruntea coloanei intrau în sat. În jurul lor se îngrămădeau băieţi şi fete. Caii năduşiţi şi plini de spume suflau greu, umflându-şi coastele. Oamenii lui Mahno se întorceau în căruţe, prăfuiţi, asudaţi şi cu căciulile pe-o ureche.

Mahno venea în trăsurica lui, în care era aşternut un covor persan, cu capetele fluturând. Stătea cu mâna în şold pe o lădiţă cu muniţii, cu căciula de oaie vârâtă în brâu. Faţa lui palidă era crispată de încordare, iar buzele, arse, încleştate strâns.

În urma lui, în altă trăsurică, veneau şase bărbaţi cu înfăţişare de orăşeni. Purtau surtuce, pălării noi sau caschete de pai, părul lung, bărbuţe şi ochelari: erau anarhiştii din statul-major şi secţia politică.

VIII

Daşa Teleghina petrecuse cinci luni de singurătate în odăile pustii. Când plecase pe front, Ivan Ilici îi lăsase o mie de ruble. Banii însă nu-i ajunseseră multă vreme. Din fericire, în apartamentul de la etajul de jos, din care fugise în ianuarie un important demnitar din Petersburg, împreună cu familia lui, se mutase un străin întreprinzător, Matte, care cumpăra tablouri, mobile şi tot felul de lucruri de preţ.

Daşa îi vânduse dormitorul cu două paturi, câteva gravuri şi bibelouri de porţelan. Se despărţise cu nepăsare de aceste lucruri, care mai păstrau încă amintiri dureroase, ca un parfum de demult. Nu mai avea nimic, nimic comun cu trecutul…

Cu banii luaţi din vânzarea lucrurilor trăi toată primăvara şi toată vara. Oraşul era din ce în ce mai pustiu. Frontul. Începea la un ceas depărtare cu trenul de Petersburg, dincolo de ’râul Sestra. Guvernul se mutase la Moscova. Palatele priveau spre Neva cu ferestrele lor pustii, ciuruite de gloanţe. Străzile nu mai erau luminate. Miliţienii n-aveau nicio tragere de inimă să păzească liniştea burghezilor care, oricum, tot erau osânditi să piară. Cum se însera, începeau să umble pe străzi oameni

înspăi- mântători, cum nu mai văzuse nimeni înainte. Se uitau pe la ferestre, rătăceau pe scările întunecoase şi încercau mânerele uşilor. Ferească Dumnezeu ce se putea întâmpla dacă nu te păzeai şi nu te închideai cu zece zăvoare şi lanţuri! Deodată se auzea un foşnet suspect la uşă, şi necunoscuţii năvăleau în casă: „Sus mâinile:’ Se repezeau la locatari, îi legau cu sârmă şi apoi scoteau din casă, fără nicio grabă, tot ce găseau.

În oraş bântuia holera. Când începură să se coacă fructele. Situaţia ajunse înspăimântătoare: oamenii cădeau, fulgeraţi de durere, pe străzi şi prin pieţe. Zvonurile trejii ceau din gură-n gură, şi oamenii se aşteptau la catastrofe nemaipomenite. Se spunea că ostaşii roşii îşi prind la chipiu o stea în cinci colţuri cu josu-n sus, şi că steaua aceea era pecetea lui antihrist; se mai povestea că, într-un paraclis pustiu de lângă podul „Locotenent Schmidt“, începuse să se arate „omul alb“, semn că lumea trebuia să se aştepte la nenorociri cumplite când se vor umfla apele... Când treceau peste poduri, oamenii îşi arătau coşurile stinse ale fabricilor, care se înălţau în apusul însângerat ca degetele- Necuratului1.

Fabricile se închideau. Dintre muncitori, unii intrau în detaşamentele de aprovizionare, alţii plecau la ţară. Pe străzi, printre pietrele pavajului, începea să crească iarba.

Daşa nu ieşea din casă cu zilele. De obicei ieşea dimineaţa, când se ducea la piaţă, unde ciuhonce 2 neruşinate cereau două perechi de pantaloni pentru un pud de cartofi. Prin pieţe apăreau tot mai des ostaşii roşii, care împrăştiau, trăgând focuri în aer, rămăşiţele regimului burghez: ciu- honcele cu cartofi şi cuconiţele care vindeau perdeluţe şi pantaloni. Cu fiecare zi care trecea, era tot mai greu să găseşti de-ale gurii. Pe Daşa o scotea din încurcătură acelaşi Matte, care-i dădea conserve şi zahăr în schimbul obiectelor de artă.

Se silea să mănânce cât mai puţin, ca să aibă mai puţină bătaie de cap. Se scula devreme, cosea câte ceva dacă avea aţă, sau lua vreo carte, apărută în 1913 sau 1914, şi citea numai şi numai ca să nu gândească. Dar mai ales stătea la fereastră şi se gândea. Mai exact, gândurile i se învirteau în jurul aceluiaşi punct negru. Lovitura sufletească proaspătă încă, deznădăjduită, amărăciunea, toate se strânse- seră parcă într-un colţişor străin din creier, ca o urmă de boală. Slăbise atât de

mult, încât părea o fetiţă de 16 ani. Ea însăşi se simţea ca o fată tânără, însă fără niciun fel de avânt feciorelnic.

Trecuse vara, nopţile albe trecuseră şi ele, şi dincolo de Kronstadt apusurile se făceau din ce în ce mai mohorâte. Prin geamul deschis de la etajul al patrulea se vedeau

* *Degeteâe-necuratului* – numele popular, în limba rusă, al belemniţilor, gen de molusce fosile de formă cilindrică

[2] Finlandeze, poreclă folosită înainte de revoluţie.

până departe străzile tot mai pustii, deasupra cărora se lăsa întunericul nopţii, şi ferestrele negre ale caselor. Luminile nu se mai aprindeau. Rar răsunau paşii vreunui trecător.

Daşa se întreba mereu: ce va fi de aici înainte? Când se va sfârşi încremenirea aceea? Curând va fi toamnă, vor începe ploile, vântul rece va porni iarăşi să urle peste acoperişuri. Lemne n-avea. Şuba şi-o vânduse. Are să se întoarcă, poate, Ivan Ilici... Şi are să înceapă iarăşi şi neliniştea aceea grea de monotonie, jeraticul din sobiţă, via {a inutilă...

Dacă ar găsi putere să se scuture din amorţeala asta, să plece din casa asta, în care era înmormântată de vie, să părăsească oraşul acesta, care murea!... Atunci poate că s-ar întimpla ceva nou... Pentru întâia oară se gândea la „ceva nou“ anul acesta. Constatarea aceasta o surprinse şi o tulbură, ca şi cum prin perdeaua durerii şi a deznădejdii s-ar fi ivit reflexele întinderilor strălucitoare pe care le visase, odată, pe vaporul de pe Volga...

Veniră apoi zile de tristeţe, cu gândul la Ivan Ilici. Îi era milă de el într-un fel nou, milă de soră. Îşi amintea cu durere de grija lui răbdătoare şi de blândeţea lui, care, la urma urmei, nu făcea rău nimănui...

Daşa căută în dulapul cu cărţi cele trei volumaşe albe cu versurile lui Bessonov – o amintire cu totul ştearsă acum. Le citi în liniştea amurgului, în timp ce rândunelele treceau, săgeţi negre, prin faţa ferestrelor. În versurile acelea găsi tristeţea ei, singurătatea, vântul mohorât care va şuiera pe deasupra mormântului ei... Se lăsă purtată de visuri, apoi plânse. Dimineaţa îşi scoase din sipet rochia cu care se cununase, o scutură de naftalină şi se apucă să şi-o prefacă. Rândunelele zburau ca şi în ajun, soarele palid lumina încă. Tăcerea era întreruptă de bubuituri îndepărtate şi rare. Din când în când, ceva greu cădea, trosnind, pe pavaj: se dărâma, pesemne, o casă de lemn de pe ulicioară.

Daşa cosea, fără nicio grabă. Degetarul îi scăpa de pe degetul subţiat; la un moment dat era cât pe ce să-i cadă peste fereastră. Îşi aduse aminte că stătuse cândva cu degetarul acesta pe deget pe o ladă, în sală la sora ei, mâncând pâine cu marmeladă. Asta fusese în 1914.

Katia se certase cu bărbatul său şi pleca la Paris. Purta o pălăriuţă cu o pană răzvrătită. Când ajunsese la uşă, o zărise pe Daşa şi-şi adusese aminte de ea.

„Dariuşa, vino cu mine…“ Dar Daşa nu se dusese cu ea. Acum însă… O, dacă s-ar trezi deodată la Paris!… Daşa cunoştea Parisul din scrisorile Katiei: albastru, mătăsos, înmiresmat, ca o cutiuţă în care a stat o sticlă cu parfum… Cosea şi ofta, mişcată! Să plece!… Se zice că nu mai sunt trenuri şi că nimeni nu mai poate răzbi în străinătate. O, de-ar putea să plece pe jos, cu traista în cpate, prin păduri, peste munţi şi câmpii, peste fluvii albastre, din ţară în ţară, până în oraşul acela neasemuit şi elegant…

Simţi cum îi lunecau lacrimile pe obraz. Ce prostie, doamne, ce prostie! Peste tot era război. Nemţii trăgeau cu tunul cel mare asupra Parisului. Iar ea trăia într-o lume de visuri… Nu, e nedrept să împiedici omul de a trăi în linişte şi bucurie… „Ce le-am făcut?…“ Degetarul îi căzu sub fotoliu. Prin lacrimi, Daşa vedea soarele ca o pată difuză. Rândunelele treceau, şuierând a pustiu; ce le păsa lor? Muşte şi ţânţari să fie!… „Am să plec, totuşi, am să plec!“ O podidi plânsul… Din sală Se auziră câteva bătăi în uşă, rare, dar insistente. Daşa puse acul şi foarfecele pe pervazul ferestrei, îşi şterse ochii cu rochia mototolită, pe care-o aruncă pe fotoliu, şi se duse să întrebe cine-i.

— Aici stă Daria Dmitrievna Teleghina?…

în loc să răspundă, Daşa se aplecă la gaura cheii. Dar şi de cealaltă parte se aplecase cineva, şi un glas prudent şoptea prin gaură: „îi aduc o scrisoare de la Rostov…“

Daşa deschise uşa imediat. Intră un necunoscut, îmbrăcat cu o manta soldăţească şifonată şi cu o şapcă ruptă pe cr, p. Pe Daşa o prinse frica şi făcu un gest de apărare, cu mâinile întinse. Omul se grăbi s-o liniştească:

— Pentru Dumnezeu, pentru Dumnezeu!… Nu ma recunoşti, Daria Dmitrievna!…

— Nu, nu…

— Kuliciok, Nikanor Iurievici… avocat stagiar. Nu-ţi mai aduci

aminte de Sestroreţk?

Daşa îşi lăsă mâirtile în jos, cercetând cu luare-aminte obrazul slab şi nebărbierit, nasul ascuţit... încreţiturile din jurul ochilor iuţi şi ageri dovedeau o prudenţă care se prefăcuse în obişnuinţă, iar gura neregulată nu era lipsită nici de hotărâre, dar nici de cruzime. Aducea cu un animal mic, atent la orice primejdie.

— Să mă fi uitat Daria Dmitrievna?... îmi făceam pe-atunci stagiul la Nikolai Ivanovici Smokovnikov, răposatul soţ al surorii dumitale... Eram îndrăgostit de dumneata, dar m-ai scuturat bine atunci... Ţi-aduci aminte? Zâmbi deodată într-un chip de mult uitat: sincer, naiv, ca „înainte de război“.

Şi Daşa îşi aminti totul: malul nisipos şi neted, soarele înecat în ceaţă deasupra golfului cald şi molatic. Îşi aminti cum era ea pe-atunci, sensibilă ca o mimoză; îşi aminti şi de fiongul tineresc al rochiei şi de Kuliciok, îndrăgostitul, pe care-l dispreţuise cu tot orgoliul ei feciorelnic... De parfumul pinilor înalţi care foşneau mândri, zi şi noapte, pe dunele de nisip...

— Te-ai schimbat mult, răspunse în sfârşit Daşa cu glas tremurat, întinzindu-i mâna.

Kuliciok i-o prinse cu eleganţă şi i-o sărută. În ciuda mantalei lui mototolite, se cunoştea că-şi făcuse serviciul, toţi anii aceştia, în cavalerie.

— Dă-mi voie să-ţi dau scrisoarea. Dar îngăduie-mi mai întâi să trec undeva ca să-mi scot cizma... Scrisoarea e ascunsă, scuză-mă, te rog, în obială.

O privi cu înţeles şi o urmă într-o odaie goală, unde se aşeză pe podea şi-şi trase, încruntat, cizma murdară.

Era scrisoarea pe care Katia o încredinţase locotenent-colonelului Tiotkin la Rostov.

După ce citi primele rânduri, Daşa scoase un ţipăt şi-şi duse mâna la gât... Murise Vădim! Ochii ei treceau într-un zbor peste rânduri, prea repede ca să le poată prinde tot înţelesul. Reciti cu nerăbdare scrisoarea. Sfir- şită de puteri, se aşeză pe rezemătoarea unui fotoliu. Kuliciok se ţinea, discret, la o parte.

— Nikanor Iurievici, ai văzut-o pe sora mea?

— Nici gând! Scrisoarea mi-a fost încredinţată acum zece zile de o persoană care mi-a comunicat că Ekaterina Dmitrievna a părăsit Rostovul de mai bine de o lună.

— Doamne! Unde-o fi? Ce s-o fi întâmplat cu ea?

— Din nefericire, n-am avut posibilitatea să întreb despre toate.

— L-ai cunoscut pe soţul ei, pe Vădim Roşcin?... îmi scrie Katia că a fost ucis. E îngrozitor!

Kuliciok îşi înălţă sprâncenele în semn de mirare. Scrisoarea tremura atât de tare în mâna subţire a Daşei, încât el i-o luă şi trecu ochii peste rândurile în care era vorba de întâlnirea Katiei cu Valerian Onoli, omul care-i adusese vestea morţii soţului ei. Colţurile gurii lui Kuliciok tre- săriră cu răutate:

— Am fost întotdeauna de părere că Onoli ăsta e capabil de orice ticăloşie... Din vorbele lui s-ar părea că Roşcin ar fi fost ucis în mai. Nu-i aşa? Foarte curios... Mi se pare că eu l-am văzut ceva mai târziu...

— Când? Unde?

În loc de răspuns, Kuliciok îşi întinse nasul mic, ca al unei fiare de pradă, uitându-se ascuţit la Daşa. Privirea aceasta nu ţinu decât o clipă. Ochii ei aprinşi de emoţie, degetele ei subţiri, reci şi încleştate vorbeau pentru ea. Nu mai încăpea nicio îndoială: cu toate că era soţia unui ofiţer roşu, ea n-o să-l trădeze. Apropiindu-se, Kuliciok o întrebă:

— Suntem singuri în casă? i

Daşa încuviinţă cu capul grăbită.

— Ascultă, Daria Dmitrievna, din ceea ce am să-ţi spun, ai să înţelegi că viaţa mea depinde de...

— Eşti ofiţer în armata lui Denikin?

— Da.

Daşa îşi frământa degetele, uitându-se cu tristeţe pe fereastră la cerul albastru, inaccesibil.

— Dinspre partea mea, poţi să fii liniştit..:

— Eram sigur de asta... Şi tocmai voiam să te rog să mă adăposteşti la dumneata câteva zile.

Aceste cuvinte le spuse cu tărie, aproape ameninţător. Daşa îi făcu semn că primeşte.

— Bine...

— Dar dacă te temi... Se trase puţin îndărăt. Nu? Nu te temi? Se apropie iar. Înţeleg, înţeleg... Dar n-are de ce să-ţi fie frică. Am să fiu foarte prudent. N-am să ies decât noaptea... Nu ştie nimeni că sunt la Piter. Scoase din căptuşeala chipiuiui un livret militar de soldat.

Uite.TT Ivan Svişcev, ostaş roşu. Original. L-am luat cu mâna

mea... Prin urmare, vrei să ştii ce e cu Vădim Petrovici? După părerea mea, e o încurcătură la mijloc...'

Kuliciok prinse mâinile Daşei şi i le strânse:

Aşadar, eşti cu noi, Daria Dmitrievna? Mulţumesc. Toţi intelectualii, toată ofiţerimea ofensată şi chinuită se adună sub steagul sfânt al armatei voluntare. Armată de eroi! Ai să vezi, Rusia va fi salvată, şi salvarea i-o vor aduce mâinile albe! Cât despre labele astea de slugoi, jos cu ele de pe trupul Rusiei! Destul cu sentimentalismul! Auzi dumneata? Poporul muncitor! Am făcut o mie cinci sute de kilometri pe acoperişurile vagoanelor şi am văzut poporul acesta muncitor! Ce fiare! Ei bine, afirm cu tărie: numai noi, grupul acesta neînsemnat de eroi, păstrăm în inimile noastre adevărata Rusie. Şi vom ţintui cu baionetele legea noastră în portalul palatului Tavriceski!

Daşa era ameţită de această avalanşă de vorbe. Kuliciok împungea aerul cu unghia lui neagră şi împroşca spumă pe la colţurile gurii. Se vede că fusese nevoit să tacă multă vreme pe acoperişurile vagoanelor...

— Daria Dmitrievna, n-am să mă feresc de dumneata. Sunt trimis în nord ca agent de informaţii şi ca să recrutez oameni. Cei mai mulţi habar n-au de forţele noastre... După gazetele voastre, noi nu suntem decât nişte bande albgardiste, un grup jalnic care, mâine-poimâine, va fi şters definitiv de pe faţa pământului! Nu-i de mirare că ofiţerimea se teme să intre în rândurile noastre. Ştii însă ce se petrece în realitate la Don şi în Cuban? Armata ata- manului de la Don creşte cum creşte un bulgăre de zăpadă rostogolit la vale. Gubernia Voronej e curăţată de pe-acum de trupele roşii. Stavropolul e ameninţat... Aşteptăm din zi în zi ca atamanul Krasnov să ajungă la Volga şi să cucerească Ţariţânul... E drept că s-a înhăitat cu nemţii, dar asta-i ceva trecător... Noi, denikiniştii, înaintăm ca la paradă spre sudul Cubanului. Am luat Torgovaia, Tihoreţkaia şi Velikokniajeskaia. Sorokin e zdrobit cu desăvârşire. Toate staniţele întâmpină armata voluntară cu explozii de entuziasm. Lângă Belaia Glina a fost un măcel ca pe vremea lui Mamai: înaintam'printre munţi de cadavre, aşa fel incit subsemnatul înotam în sânge până la brâu...

Daşa îl privea drept în ochi, îngălbenită. Kuliciok zâmbi cu ingâmfare:

— Şi crezi că asta-i tot? Nu, suntem abia la începutul răfuielii!

Focul se întinde în toată ţara. Guberniile Samara, Orenburg, Ufa şi întreg Uralul sunt cuprinse de flăcări. Partea cea mai de nădejde a ţărănimii îşi organizează singură armate albe. Toată Volga de mijloc e în mâinile cehilor. De la Samara până la Vladivostok au izbucnit pretutindeni revolte. Dacă n-ar fi fost afurisiţii de nemţi, toată Malorusia s-ar fi ridicat ca un singur om! Oraşele din partea de sus a Volgăi sunt adevărate depozite de pulbere, unde ar fi de-ajuns să arunci un chibrit... După părerea mea, bolşevicii nu mai au nicio lună de viaţă. N-aş miza pe ei o para chioară...

Kuliciok tremura de enervare. Nu mai avea acum înfăţişarea aceea de sălbăticiune mică. Daşa se uita la nasul lui ascuţit, la faţa lui arsă de vântul stepei şi călită în focul luptelor. Era viaţa arzătoare care năvălea în singurătatea ei pustie. Simţi o durere ascuţită în tâmple, inima-i bătea. În timp ce el îşi arăta dinţii mărunţi răsucindu-şi o ţigară, îl întrebă:

— Da, veţi învinge, dar războiul n-are să ţină o veşnicie. Ce va fi după aceea?

— Ce va fi după aceea? Încruntându-se, Kuliciok trase un fum de ţigară. După aceea vom duce războiul cu nemţii până la victoria finală, se va întruni conferinţa de pace, la care vom lua parte ca adevăraţi eroi, şi pe urmă, cu puterile unite ale aliaţilor, ale întregii Europe, Rusia se va reface, şi pretutindeni va domni ordinea, legalitatea, parlamentarismul, libertatea... Asta, însă, pentru viitor. Dar pentru moment...

Îşi duse deodată mâna la partea dreaptă a pieptului, pipăind ceva sub manta. Scoase cu grijă o bucată de carton îndoită în două – capacul unei cutii de ţigări – şi o învârti între degete... Se uită apoi din nou la Daşa, ascuţit.

— Nu pot să risc... Uite despre ce e vorba. Aici se fac percheziţii pe stradă. Trebuie să-ţi încredinţez ceva. Desfăcu cartonul cu grijă şi scoase un triunghi mic, tăiat dintr-o carte de vizită. Pe triunghi erau scrise cu mâna două litere: O şi K. Ascunde cartonaşul acesta, Daria

Dmitrievna, şi păzeşte-l ca pe ceva sfânt! Am să te învăţ cum să te foloseşti de el... Iartă-mă, te rog... Ţi-e frică?

— Nu.

— Bravo!

Fără să-şi dea seama, târâtă pur şi simplu de voinţa nestăvilită a omului aceluia, Daşa se trezi în plin complot,

complotul aşa-zis al „Uniunii pentru apărarea patriei şi a libertăţii”, care se urzise în cele două capitale şi în alte oraşe din Velikorusia.

Purtarea lui Kuliciok, emisarul Cartierului general al lui Denikin, era uşuratică, aproape inimaginabilă: de la cele dintâi cuvinte acordase încredere deplină unei femei abia cunoscute, soţie de ofiţer roşu. Dar Kuliciok fusese îndrăgostit pe vremuri de Daşa, şi acum, când se uita în ochii ei albaştri, nu putea să facă altfel, o dată ce ochii ei îi spuneau: „Poţi să ai încredere în mine“.

Voinţa omenească nu era călăuzită pe vremea aceea de judecata rece, ci de inspiraţie. Uraganul evenimentelor urla, furtuna se dezlănţuise deasupra oceanului de oameni, fiecare se credea salvatorul corăbiei care se îneca şi, ameninţând cu revolverul pe puntea zguduită de talazuri, comanda: „Cârma la dreapta’\ sau: „Cârma la stânga“. În zilele acelea părea că în jurul Rusiei nemărginite rătăcea mirajul gărzilor albe. Ochii erau tulburi de ură. Dorinţele păreau că se împlinesc în spaţiul de o clipă al mirajului.

În felul acesta, pieirea apropiată a bolşevicilor părea inevitabilă. Ai fi zis că trupele intervenţioniştilor se şi îndreptau, din cele patru colţuri ale lumii, în ajutorul armatelor albe, că cele o sută de milioane de mujici ruşi erau gata să se roage pentru Adunarea Constituantă şi că oraşele imperiului, unic şi indivizibil, nu aşteptau decât un semn pentru ca, a doua zi după izgonirea soudep-urilor, să restabilească ordinea şi legalitatea parlamentară…

Oamenii aceştia – de la cucoana din Petersburg, care fugise în sud luând cu ea numai un schimb de rufe, până la preaînţeleptul profesor Miliukov, care aştepta cu un zâmbet plin de importanţă sfârşitul evenimentelor încadrate chiar de el în cuvenita perspectivă istorică – se înşelau singuri, luându-şi visul drept realitate.

Aşa-zisa „Uniune pentru apărarea patriei şi a libertăţii rămăsese credincioasă acelui miraj consolator. Fusese înfiinţată la începutul primăverii lui o mie nouă sute optsprezece de către Boris Savinkov, după sinuciderea atamanului Kaledin şi după retragerea armatei lui Kornilov din faţa Rostovului. Uniunea era un fel de organizaţie politică ilegală a armatei de voluntari.

În fruntea ei se afla acelaşi conspirator Savinkov, pe care

nimeni nu-l putea descoperi. Umbla prin Moscova cu mustăţile vopsite, purta tunică englezească, jambiere galbene şi palton kaki. Uniunea era organizată milităreşte: stat major, divizie, brigăzi, regimente, serviciu de contraspionaj şi tot felul de alte servicii. Organele de stat-major erau încredinţate colonelului Perhurov.

Recrutarea membrilor uniunii se făcea în chip cu totul conspirativ: un membru nu putea cunoaşte decât pe alţi patru membri. În caz de nereuşită, nu puteau fi arestaţi decât cinci oameni, dincolo de ei nu se putea descoperi niciun fir de legătură. Locul unde se găsea comandamentul şi numele conducătorilor erau ţinute în secret pentru toată lumea. Şeful regimentului sau al unităţii venea la locuinţa aceluia care dorea să intre în uniune, îi lua un interogatoriu, îi avansa ceva bani şi-i trecea adresa cifrată pe un soi de fişă de carton. Aceste fişe, pe care erau desenate nişte cercuri, cu numărul membrilor şi adresele lor, intrau o dată pe săptămână la statul-major. Inspecţia forţelor se făcea pe bulevarde, pe lângă monumente, când membrii organizaţiei trebuiau să vină fie cu mantalele descheiate într-un anumit fel, fie să poarte o bucată de panglică pe manta, într-un fel de mai înainte hotărât. Celor care făceau serviciul de legătură li se dădea un triunghi tăiat dintr-o carte de vizită, pe care erau două litere: cea dintâi însemna parola, cea de a doua, oraşul. La prezentarea lui, triunghiul era pus alături de bucata de carton din care fusese tăiat. Uniunea dispunea de nenumăraţi agenţi de informaţii. La o conferinţă conspirativă din aprilie, membrii uniunii luaseră hotărârea să înceteze sabotajul şi să intre să lucreze în instituţiile sovietice, pă- trunzând în felul acesta în sânul aparatului de stat. O parte din ei intră în serviciul miliţiei din Moscova. Un informator fusese instalat în Kremlin. Alţii se strecurau în controlul militar şi chiar în Consiliul militar suprem. Kremlinul părea bine prins în reţeaua lor.

În zilele acelea ai fi zis că ocuparea Moscovei de către trupele germane ale feldmareşalului Eichhorn nu mai putea fi înlăturată. Cu toate că printre membrii uniunii se manifesta un puternic curent germanofil – aveau credinţa că nu mai exista nimic altceva pe lume afară de baionetele nemţeşti – în general simpatia lor se îndrepta spre aliaţi. La statul-major al uniunii fusese fixată până şi ziua intrării nemţilor în Moscova: 15 iunie. De aceea, după ce se renunţase la cucerirea Moscovei şi a

Kremlinului, se decisese ca unităţile trupelor uniunii să fie duse la Kazan şi să fie aruncate în aer toate podurile şi toate turnurile de apă de lângă Moscova. La Kazan, Nijni, Kos- troma, Râbinsk şi Murom urmau să izbucnească rebeliuni în vederea unirii forţelor uniunii cu cele ale cehilor şi a formării unui front răsăritean, al cărui sprijin urmau să fie Uralul şi regiunea bogată de dincolo de Volga.

Daşa crezu tot ce-i spunea Kuliciok, până la cel din urmă cuvânt: patrioţii ruşi – sau, cum le zicea el, „cavalerii spiritului" – se băteau ca să dispară pentru totdeauna ciuhoncele obraznice cu cartofii lor cu tot, pentru ca străzile Petersburgului să fie iarăşi puternic luminate şi pline de o mulţime veselă, îmbrăcată de sărbătoare, şi pentru ca, în clipele de tristeţe, să-ţi poţi pune pălăriuţa împodobită cu pene şi să pleci la Paris... pentru ca în cimpul de lângă Grădina de Vară să nu mai iasă „săltă- reţii", pentru ca vântul de toamnă să nu mai şuiere peste mormântul băiatului ei...

Toate acestea i le făgăduia Kuliciok, în timp ce stăteau de vorbă la un pahar cu ceai. Kuliciok era flămând ca un ciine: dădu gata jumătate din rezervele de conserve ale Daşei, mâncă până şi făină cu sare. În amurg dispăru pe neaşteptate, luând cu el cheia de la uşă.

Daşa se duse la culcare. Astupă fereastra cu perdeaua, se întinse în pat şi, aşa cum se întâmplă în ceasurile de insomnie istovitoare, gânduri, imagini, amintiri, presupuneri neaşteptate şi mustrări de conştiinţă fierbinţi i se perindau prin minte, amestecându-se şi alungându-se unele pe altele... Se învârtea în pat, îşi vâra mâna sub pernă, se întindea pe spate, se întorcea cu faţa în jos... Plapuma o ardea, arcurile divanului îi intrau în coaste, cearşafurile alunecau pe podea...

Avu o noapte rea, lungă ca însăşi viaţa. Punctul cel întunecat din mintea ei prinse viaţă, întinzându-şi rădăcinile otrăvite până-n adâncul sufletului. Dar la ce bun erau acele mustrări de conştiinţă, de ce sentimentul acela îngrozitor de nedreptate, de vinovăţie? Dac-ar fi putut înţelege!

Târziu, când la perdeaua ferestrei se iviră umbre albăstrii, obosită de hora fantastică a gândurilor, Daşa se simţi slăbită şi, liniştindu-se, începu să se judece pe ea însăşi, simplu şi cinstit, de la început şi până la sfârşit. Şi-şi dădu seama că fiinţa ei nu însemna nimic...

Se aşează pe pat, îşi adună părul într-un nod, şi-l prinse în ace, apoi îşi întinse mâinile subţiri şi goale pe genunchi şi se lăsă purtată de gânduri… „Femeie singuratică, visătoare şi rece, care n-ai iubit pe nimeni, du-te, dracu să te ia, nu-mi pare rău!… Bine ţi-au făcut «săltăreţii»- de lângă Grădina de Vară că te-au speriat. Asta n-a fost destul, meritai să te sperie şi mai grozav… Acuma pleacă… N-ai decât să te laşi dusă de vânt, să te-ndrepţi încotro ţi s-o porunci şi să faci ce ţi s-o spune… Voinţă n-ai. Eşti şi tu una dintr-un milion de milioane… Ce linişte, ce eliberare! …“

Două zile Kuliciok nu se arătă. În lipsa lui veniră câţiva indivizi – toţi înalţi, îmbrăcaţi cu surtuce vechi, cam dezorientaţi, dar cât se poate de binecrescuţi. Spuneau parola în şoaptă, aplecându-se la gaura cheii. Daşa deschidea uşa. După ce aflau că „Ivan Svişcev“ nu era acasă, nu se grăbeau să plece. Unul începea să-şi povestească nenorocirile de familie. Altul, după ce-şi cerea voie să fumeze, scotea cu grijă dintr-o tabacheră cu monogramă, ca pe un obiect gingaş, o priză de mahorcă sovietică din cea mai puturoasă. Apoi începea să-i înjure, graseind, pe „deputaţii racilor şi câinilor“. Al treilea se lăsa să lunece pe panta destăinuirilor: avea o barcă cu motor pregătită pe insula Krestovski, lângă palatul lui Beloselski-Belozerski, şi izbutise chiar să-şi scoată bijuteriile din safeu, dar toţi copiii i se îmbolnăviseră de tuse măgărească… Intr-adevăr, avea un ghinion infernal!…

Tuturor le plăcea, pesemne, să stea de vorbă cu această femeie drăguţă, cu ochii mari, tânără şi firavă. Când plecau, îi sărutau mâna. Daşa se mira de un singur lucru: prea erau simpli aceşti complotişti, prea păreau ieşiţi dintr-o comedie stupidă… Aproape toţi întrebau, pe departe, dacă „Ivan Svişcev“ n-a adus, cumva, ceva bani pentru deplasări. La urma urmei, erau mai mult decât siguri că „povestea asta idioată cu bolşevicii’* se va termina foarte curând. „Pentru nemţi, e un fleac să ocupe Petrogradul…“

în sfârşit, apăru şi Kuliciok – tot flămând, tot murdar şi grozav de preocupat. Se interesă de oamenii care veniseră în lipsa lui. Daşa îi dădu raportul, amănunţit. El rânji:

— Canaliile! Au şi venit după avansuri! Se cheamă că-s ofiţeri din gardă! Li-e lene să-şi urnească din fotoliu nobila lor persoană şi aşteaptă să vină nemţii să-i elibereze: „Poftiţi, luminăţiile-

voastre, am spânzurat toţi bolşevicii şi totul e în ordine... E revoltător, revoltător! Din corpul ofiţeresc de două sute de mii de oameni, adevăraţi cavaleri ai spiritului n-au fost decât cei trei mii ai lui Drozdovski, cei vreo opt mii ai lui Denikin şi cinci mii de-ai noştri, din „Uniunea pentru apărarea patriei". Atâta tot! Unde sunt ceilalţi? Unii şi-au vândut sufletul şi conştiinţa Armatei Roşii... Alţii fabrică cremă de ghete sau vând ţigări... Aproape tot Marele stat-major a trecut la bolşevici! Ruşine!

Kuliciok mâncă până se sătură făină cu sare, bău apă fierbinte şi se culcă. Dis-de-dimineaţă o trezi pe Daşa. Ea se îmbrăcă în grabă şi intră în sufragerie, unde-l găsi pe Kuliciok învârtindu-se în jurul mesei, cu obrazul crispat.

— În sfârşit, ai venit? strigă el nerăbdător. Te simţi în stare să rişti, să te jertfeşti, să suferi mii de neplăceri?

— Da, îi răspunse Daşa.

— N-am încredere în nimeni de pe-aici. Am primit veşti alarmante. Trebuie să pleci la Moscova. Vrei?

Daşa doar clipi, înălţându-şi sprincenele... Kuliciok se repezi la ea, o rugă să se aşeze la masă şi se aşeză şi el, foarte aproape, atingându-i genunchii. Îi explică pe cine va trebui să vadă la Moscova şi ce anume să spună despre organizaţia din Petrograd; toate acestea i le spunea rar şi cu un fel de mânie, căutând să-i întipărească în minte fiecare cuvânt. O puse să repete. Ea se supuse.

— Straşnic! Ia te uită ce isteaţă eşti! De oameni ca dumneata avem noi nevoie! Apoi sări în picioare, frecându-şi mâinile apăsat. Şi cu apartamentul dumitale ce să facem? Să spui celor care administrează casa că pleci pentru o săptămână la Luga. Eu am să mai stau câteva zile aici, pe urmă las cheia administratorului. E bine aşa?

Pe Daşa o ameţea această năvală de vorbe. Şi, totuşi, spre mirarea ei, îşi dădea seama că se va duce fără împotrivire oriunde şi că va face tot ce i se va cere... Când Kuliciok pomeni de apartament, Daşa aruncă o privire spre bufetul de palisandru, urât şi întunecat ca un sicriu... îşi aduse aminte de rândunelele care o îmbiau în întinderea albastră. Văzu aievea imaginea: ce fericire să te avânţi în viaţa sălbatică şi largă, să părăseşti colivia asta prăfuită...

— Ce importanţă are ce facem cu apartamentul? repetă ea. Poate că nici nu mă mai întorc. Fă ce vrei...

Unul dintre cei care veniseră la ea în lipsa lui Kuliciok, un bărbat binecrescut, deşirat, cu faţa lungă şi cu mustăţile pleoştite, o instală pe Daşa într-un vagon cu bănci de lemn, care avea toate geamurile sparte. Fi şopti cu glasul lui de bas, aplecându-i-se la ureche: „N-o să uităm niciodată serviciul pe care ni-l faci“, apoi dispăru în mulţime. Înainte de plecarea trenului, oamenii începură să alerge de-a lungul vagoanelor căţărându-se pe scări şi intrând pe ferestre cu boccelele în dinţi. În vagon se iscă învălmăşeală. Noii-sosiţi se urcau pe banchetele de bagaje, se vârau sub banchete, apoi îşi aprindeau ţigări şi pufăiau, cu voluptate, fumul de mahorcă.

Trenul se târa încet pe lângă bălţile înecate în ceaţă, pe lângă coşurile stinse ale fabricilor, de-a lungul iazurilor mucegăite. Colina de la Pulkovo dispăru în depărtare în lumina soarelui. Pe colina aceea, astronomi înţelepţi uitaţi de lume, printre care şi Glazenap, un bătrân de şaptezeci de ani, continuau să calculeze numărul stelelor din univers… Pădurici dese de brazi, pini izolaţi şi vile ieşeau în întâmpinarea trenului. Prin gări nimeni nu era lăsat să intre în vagoane. Toate staţiile erau păzite de armată. Cu tot zgomotul, atmosfera părea paşnică.

Daşa stătea înghesuită între doi soldaţi de pe front. De sus, de pe banchetă, se apleca mereu un cap vesel, care căuta vorbă cu toată lumea:

— Şi cum a fost? întrebă el pe ceilalţi, înecându-se de râs. Şi ce-ai făcut?

în faţa Daşei şedea, între două femei îngrijorate şi tăcute, un ţăran slab şi chior, cu mustăţile pleoştite şi cu barba ca peria. Purta pe cap o pălărie de pai, cămaşa din pânză de sac era legată la gât cu un şiret, îşi vârâse în brâu un căpetel de creion chimic şi un pieptene, iar în sân avea un teanc de hârtii.

La început Daşa nu dădu nicio atenţie discuţiilor din vagon. Însă chiorul, povestea, pesemne, lucruri grozav de interesante. De pe toate banchetele, capetele se îndreptară încet-încet spre el, şi în vagon se făcu tăcere. Un soldat cu puşcă zise, cu convingere:

— Da, am înţeles… într-un cuvânt, eşti partizan de-al lui Mahno.

Chiorul tăcu puţin, zâmbind cu viclenie pe sub mustăţi.

— Ai auzit tocând, frăţioare, dar nu ştii la care biserică… îşi trecu mâna scorţoasă prin mustăţi, îşi alungă zâmbetul şi zise,

cu oarecare solemnitate: Mahno, asta-i organizaţie de culaci... îşi face mendrele pe lângă Ekate- rinoslav. Pe locurile acelea aproape fiecare gospodărie are cam cincizeci de deseatine de pământ. Cu noi e altă poveste. Noi suntem partizani roşii...

— Şi ce faceţi? întrebă capul cel vesel de sus.

— Noi am luat arma în mână pe lângă Cernigov, gubernia Cernigov, în plăşile de la miazănoapte din jurul Nejinului. M-ai înţeles? Şi suntem comunişti. Pentru noi, ce mi-i neamţul, ce mi-i boierul, ce mi-s haidamacii hatmanului sau culacul nostru din sat? Toţi îs o apă. De aceea nu trebuie să ne socoţi ca fiind aceeaşi mâncare de peşte cu oamenii lui Mahno. M-ai înţeles?

— Am înţeles, că doar nu stai de vorbă cu proştii, unchiaşule! Zi-i înainte.

— Apoi, aşa-i povestea... După bătălia aceea cu nemţii, ne cam pierise nouă cheful. Atunci ne-am tras în pădurile Koşelevsk şi ne-am înfundat în desişuri, pe unde nu umblă decât lupii, şi no-nm odihnit oleacă. Şi au început să vină la noi oameni de prin satele veeine. Se

plângeau că nu mai era chip de trăit. Nemţii se puseseră să omoare pe capete partizanii din acele locuri. Haidamacii le dădeau ajutor nemţilor: nu trecea zi să nu năvălească prin sate şi să nu înceapă bătăile cu vergele, la pâra culacilor! Când auzeau asemenea poveşti, pe băieţii noştri îi prindea o mânie de le pierea răsuflarea. În vremea asta ne mai soseşte încă un detaşament. Se adunase în pădure o armată întreagă, vreo trei sute cincizeci de oameni. Şef de grupă l-am ales pe sublocotenentul Golta, partizan din Verkiev. Ne gândeam noi: încotro să desfăşurăm lupta de acum înainte? Şi ne-am hotărât să supraveghem râul Dezna, că pe acolo îşi aduceau nemţii muniţiile de război. Am plecat, ne-am ales câteva locuri chiar lângă mal, pe unde treceau vaporaşele, şi ne-am aşezat la pândă...

— Măi, măi, măi! Şi pe urmă? întrebă capul de pe bancheta de sus

— Apoi, cum vă spun. S-a arătat un vapor: „Stai!“ am strigat noi de la locul cel mai apropiat. Căpitanul n-a ascultat de poruncă, şi atunci am tras o salvă. Bineînţeles că vaporul s-a apropiat de mal. Ne-am urcat îndată pe punte, am pus santinele şi am făcut controlul hârtiilor.

— Precum e regula, încuviinţă soldatul.

— Pe vapor era o încurcătură de şei şi de hamuri.

O însoţeau doi colonei, unul bătrân de tot, celălalt un tinerel sprinteior. Şi, pe deasupra, mai aveau şi o încărcătură de medicamente. Tocmai ce ne trebuia nouă! Stau eu pe punte şi controlez actele, când deodată văd că se apropie de mine comuniştii Piotr şi Ivan Petrovski, de lângă Borodiansk. Am înţeles dintr-o dată şi m-am făcut că nu-i cunosc. M-am purtat cu ei oficial, cu asprime:. Actele dumneavoastră..." Petrovski îmi întinde actul şi, o dată cu el, un bileţel scris pe o foiţă de ţigară: „Tovarăşe Piavka, eu şi cu fratele meu ne ducem din Cernigov în Rusia. Te rog, poartă-te sever cu noi, să nu bage de seamă nimic cei din jurul nostru, că-s mulţi spioni pe-aici...“ Bine... După ce controlăm actele, descărcăm harnaşamentele, şeile, farmacia şi cincisprezece lădiţe cu vin, ca să mai prindă răniţii noştri putere. Trebuie să fiu drept cu doctorul de pe vapor: s-a purtat ca un erou. „Nu pot să vă dau farmacia, striga el, asta-i împotriva legii şi chiar împotriva tratatelor internaţionale:< Noi i-am răspuns scurt: „Şi noi avem răniţi, prin urmare e vorba de tratatele omeneşti, nu de cele internaţionale. Fă bine şi dă-ne farmacia!“ Am arestat zece ofiţeri, i-am luat cu noi şi am lăsat vaporul să plece. Pe mal, colonelul cel bătrân începuse să plângă şi să ne roage să nu-l ucidem, bătându-ne capul cu meritele lui din timpul războiului. Am stat noi şi ne-am gândit: „Ce să-l mai atingi pe unul ca ăsta, că moare el degrabă şi singur:’ Ne-a fost milă, i-am dat drumul şi a şters-o în pădure...

Capul de pe bancheta de sus izbucni în hohote de râs. Când se potoli, chiorul urmă:

— Altul era funcţionar la cercul de recrutare. Ne-a plăcut şi acela... Răspundea dezgheţat la toate întrebările şi se purta ca la el acasă, aşa că i-am dat drumul şi lui... Pe ceilalţi i-am dus în pădure... şi, fiindcă nu voiau să scoată o vorbă, i-am împuşcat...

Daşa se uita la unchiaşul cel chior ţinându-şi răsuflarea. Avea faţa liniştită, brăzdată adânc, o faţă de om necăjit. Singurul lui ochi, care văzuse atâtea, era albastru şi privea pe gânduri pinii ce alergau prin faţa ferestrei. După ce tăcu o vreme, chiorul îşi urmă povestea:

— N-a fost chip să rămânem multă vreme pe Dezna. Ne-au luat nemţii şi a trebuit să ne tragem în pădurile Drozdovski. Am împărţit prada la ţărani. E drept că din vin am băut şi noi câte-o

ulcică, dar ce-a rămas am dat spitalului... Pe-atunci, la stânga noastră opera Krapivi- anski, cu un detaşament mai mare, iar la dreapta, Maru- nia. Ceea ce trebuia să facem cu toţii era să răzbatem până la Cernigov şi să-l ocupăm prin surprindere. Ehei, dacă legătura dintre detaşamente ar fi fost cum se cuvenea... Dar nii era bine organizată şi am tot întârziat. Pe zi ce trecea, nemţii aduceau tot mai multe trupe, artilerie şi cavalerie. Erau grozav de porniţi împotriva noastră. Abia plecau ei dintr-un sat, că îndată se şi organiza câte-un *revkom* şi, nu mult după aceea, doi-trei culaci se legănau de câte-un plop... O dată m-au trimis la detaşamentul lui Marunia după bani: aveam nevoie de parale de ne crăpa măseaua... Pentru hrană le plăteam localnicilor bani peşin: prădăciunea se pedepsea la noi cu moartea... M-am urcat în brişcă şi m-am îndreptat spre pădurile de la Koşelevsk. Acolo am stat de vorbă cu Marunia despre treburi de-ale noastre, am primit de la el o mie de ruble Kerenski şi am luat-o înapoi... Aproape de satul Jukovka, abia coborâsem într-o vâlcea, când numai ce văd venind în goană doi călăreţi, puşi de pază de către *revkom*-ul din Jukovka: „încotro? Vin nemţii!...“ „Unde?“ întreb. „Se apropie de Jukovka...” Eu, repede, înapoi... Vâr calul în tufişuri şi mă dau jos din brişcă. Pe urmă ne-am aşezat tustrei să chibzuim. Ce era de făcut? Să ne batem cu nemţii, nici gând. Ei erau o coloană întreagă şi aveau şi artilerie...

— Trei oameni împotriva unei coloane, cam greu, făcu soldatul.

— Apoi, nu mai încape vorbă, că ar fi fost greu. Ne-am hotărât atunci să-i speriem măcar. Ne-am tirât prin secară până mai aproape. Şi, ce să vezi? Colea e Jukovka, iar de dincoace, din pădurice, se iveşte o coloană de vreo două sute de oameni, cu două tunuri şi cu un convoi de căruţe. Mai aproape de noi venea o patrulă călare. Pesemne că se lăţise zvonul despre partizani, de minaseră ei şi artilerie împotriva noastră! Ne-am culcat într-o grădinărie. Eram tustrei voioşi la culme şi rî- deam dinainte. Patrula ajunge la vreo cincizeci de paşi de noi. Eu urlu comanda: „Batalion, foc!“ Tragem o salvă, apoi încă una. Un cal cade grămadă, neamţul se târăşte prin urzici. Noi îi dăm înainte: „Foc“ şi ţăcănim cu închizătoarele, şi facem o larmă şi o gălăgie...

Celui de pe bancheta de sus îi ieşiseră ochii din cap de

veselie. Îşi astupă gura cu mâna, să nu hohotească şi să piardă măcar o vorbă. Soldatul zâmbea şi el, mulţumit.

— Patrula o ia repede îndărăt, în galop, spre coloană. Nemţii se desfăşoară şi înaintează în lanţ de trăgători... Mă rog, atac în toată regula! Desfac tunurile de ante- tren, şi unde încep să bubuie prin grădinării, acolo unde săpau femeile cartofi!... Când a căzut obuzul şi a ţâşnit pământul în sus, femeile noastre... Chiorul îşi mută cu unghia pălăria pe-o ureche şi zâmbi: nu se mai putea stăpâni. Capul de sus de pe banchetă scăpă un gâlgiit de râs. Femeile noastre de prin grădinării au luat-o la fugă care-ncotro, ca găinile!... Nemţii se apropiau de sat în pas alergător... Le spun atunci celorlalţi: „Băieţi, de glumit, am glumit noi. Acuma s-o mai luăm şi la sănătoasa!“ Ne-am târit iarăşi prin secară până la râpă, eu m-am urcat în brişcă şi am ajuns cu bine în pădurea Drozdovski. Cei din Jukovka ne-au spus mai târziu cum s-a sfârşit povestea. Nemţii au ajuns până la gardul grădinăriilor şi au răcnit o dată „ura...“ Dar dincolo de gard nu era nimeni! Cei care s-au nimerit pe-acolo s-au tăvălit pe jos de râs!... Nemţii au ocupat Jukovka, unde n-au găsit niciun comitet revoluţionar şi nici partizani şi au declarat în sat starea de asediu... Peste vreo două zile primim în pădure la noi un raport, cum că în Jukovka intrase un mare convoi nemţesc de căruţe cu muniţii. Lucrul cel mai de preţ pentru noi erau cartuşele... Am început să ne sfătuim şi să ne chibzuim... Băieţii ardeau de neastâmpăr. Şi până la urmă am hotărât să atacăm Jukovka şi să punem mâna pe muniţii. Ne-am adunat, aşa, cam vreo sută de oameni. Am trimis treizeci pe drum, să taie retragerea nemţilor spre Cernigov în cazul când reuşim. Ceilalţi am pornit, în coloană, asupra satului. Pe seară ne-am furişat şi ne-am culcat în secară, lângă sat. Am trimis şapte cercetaşi să iscodească aşezarea nemţilor şi să ne dea de ştire, ca să-i atacăm noaptea, prin surprindere. Stăteam culcaţi, fără să facem nici cel mai mic zgomot. Nici să fumăm n-aveam voie. Bura, era umed şi ni se făcuse somn... Aşteptăm noi aşa până începe să se lumineze de zi. Degeaba, nicio mişcare! Ce s-o fi întâmplat? Vedem că femeile încep să-şi ducă vitele la câmp. Şi-i vedem atunci şi pe cercetaşii noştri: veneau, puişorii, pe brânci, toţi şapte. Când ajunseseră la moară, se culcaseră, afurisiţii, chip să se odihnească oleacă, şi se luaseră cu somnul până dimineaţă, când dăduseră peste ei femeile cu vitele. Nici

vorbă că n-am putut să atacăm. Eram aşa de furioşi, că ne frigea pământul sub tălpi! Am ţinut sfat, să-i judecăm şi să-i pedepsim. Şi am hotărât într-un glas să-i împuşcăm pe toţi. Numai că ei au început să plângă şi să se roage de iertare. Îşi recunoşteau vinovăţia, însă erau băieţi tineri şi greşiseră pentru întâia oară... Ne-am hotărât atunci să-i iertăm. Dar le-am dat în grijă să-şi răscumpere vina în cea dintâi luptă.

— Aşa-i, uneori trebuie să mai şi ierţi, încuviinţă soldatuL.

— Aşa... Şi pe urmă ne-am sfătuit din nou. Apoi, dacă n-am luat Jukovka noaptea, hai s-o luăm ziua! Nu era uşor, şi băieţii îşi dădeau seama de asta. Ne-am desfăşurat răriţi, aşteptând în orice clipă să auzim ţăcănitul mitralierelor. Acuma nu ne mai târam, mergeam de-a dreptul în patru labe.

— Hî-hî! se auzi de sus, de pe banchetă.

— Şi iată că ne ies în întâmpinare femei cu coşuri în mână: se duceau la pădure după mure, că era zi de sărbătoare. Au început să ne ia în râs: „Aţi ajuns prea târziu, ziceau, căruţele nemţeşti au plecat de vreo două ceasuri spre Kulikovo“. Atunci, într-un glas, am hotărât să le ajungem din urmă, de-ar fi să cădem cu toţii în luptă. Am luat cu noi lopeţi, ca să ne facem adăposturi, femeile ne-au adus blinele şi plăcinte şi am plecat. S-a luat după noi lume peste lume: o armată întreagă, bineînţeles mai mult ca să caşte gura. Şi uite cum am făcut: am dat pari în mâna mujicilor şi a femeilor şi ne-am înşirat pe două linii, aşezând oamenii cam la douăzeci de paşi unul de altul şi potrivindu-i aşa fel încât să fie unul cu puşca şi altul cu parul, ca să se sperie nemţii de cum i-or vedea. Ne-am întins noi aşa pe vreo cinci kilometri. Eu mi-am ales cincisprezece ostaşi, printre care şi păcătoşii ceia de cercetaşi, am luat şi doi ofiţeri din cei mobilizaţi de noi, doi contrarevoluţionari, cărora le făgăduisem că, dacă se poartă cu credinţă, îi lăsăm în viaţă. Şi am plecat să aţinem calea căruţelor nemţeşti... Ei, şi s-a încins, măi fraţilor, o luptă, nu de-o zi, şi nici de două... Fără să vrea, omul făcu un gest cu mâna.

— Cum asta? întrebă soldatul care venea de pe front.

— Uite-aşa... Eu, cu ai mei, am lăsat să treacă înainte coloana şi am atacat coada, căruţele adică. Am pus mâna pe vreo douăzeci, încărcate. Ne-am umplut la repezeală raniţele cu cartuşe şi am dat puşti şi mujicilor, la care-am apucat. Şi pe urmă am plecat mai departe, să atacăm coloana. Credeam că

avem să-i încercuim pe nemţi, şi, când colo, ne-au încercuit ei pe noi! Veneau spre locul unde-i aşteptam pe trei drumuri, în tot felul de formaţii. Ne-am împărţit în grupe mici şi ne-am vârât prin şanţuri. Norocul nostru a fost că nemţii s-au desfăşurat, după toate soco telile, ca pentru o bătălie în toată regula, că altfel nu mai scăpăm niciunul de-acolo... Dintre partizani n-au rămas vii, afară de mine, decât poate zece oameni. Cât am avut cartuşe, ne-am bătut. După aceea ne-am dat scama că nu mai era de trăit pe locurile acelea şi că trebuia să ne strecurăm dincolo de Dezna, în zona neutră, în Rusia. Mi-am ascuns puşca şi m-am dus la Novgorod-Seversk, unde m-am dat drept prizonier de război...

— Şi acuma unde te duci?

— La Moscova, după instrucţiuni.

Piavka mai povesti încă multe despre partizani şi despre viaţa de fiecare zi a satelor. „Trecem dintr-o pacoste într-alta, asta ni-i viaţa. A ajuns omul să-şi ducă zilele ca lupul. Nu ne rămâne decât să ne apucăm de sfâr- tecat gâtlejuri.“ Era de felul lui de lângă Nejin şi fusese muncitor la fabrica de zahăr. Ochiul şi-l pierduse pe vremea lui Kerenski, când cu ofensiva aceea nerorocită din iunie. Aşa şi zicea: „Kerenski mi-a scos ochiul”. Tot atunci, în tranşee, îi cunoscuse pe comunişti. Fusese membru al sovietului de deputaţi din Nejin şi al Comitetului revoluţionar. Pe tărâmul activităţii clandestine, lucrase la organizarea mişcării revoluţionare.

Ascultându-l, Daşa era adânc tulburată: în fiecare cu- vânt al lui simţea adevărul. Şi toţi călătorii care-l ascultau simţeau acelaşi lucru.

Restul zilei şi noaptea care-a urmat au fost neînchipuit de obositoare. Daşa stătea cu picioarele strânse şi cu ochii închişi, gândindu-se cu deznădejde, până o apucă durerea de cap. Prin urmare, erau două adevăruri: unul al chiorului, al soldaţilor acestora, al femeilor cu feţele simple şi ostenite care sforăiau prin somn, şi celălalt, pe care-l trâmbiţa Kuliciok. Dar nu pot fi două adevăruri. Unul din ele trebuie să fie o eroare, o eroare groaznică, fatală...

Ajunse la Moscova pe la amiază. Un birjar bătrân o purtă într-o birjă veche şi hodorogită pe strada Mias- niţkaia, murdară şi desfundată, cu ferestrele magazinelor stropite cu noroi. Daşa rămase surprinsă de pustietatea oraşului. Îşi amintea zilele când

mii de oameni umblau cu steaguri, cântând, pe străzile îngheţate, felicitindu-se unii pe alţii pentru revoluţia săvârşită fără vărsare de sânge...

În piaţa Lubianskaia vântul ridica vârtejuri de praf. Doi soldaţi descinşi, numai în bluze, rătăceau pe stradă, cu gulerele ridicate. Un bărbat firav, cu faţa prelungă, îmbrăcat cu o scurtă de catifea, se uită la Daşa, strigă ceva şi începu să alerge după trăsură. Dar praful îl orbi, şi necunoscutul rămase în urmă. Hotelul „Metropol“ era găurit de obuze. Piaţa din faţa hotelului era tot atât de prăfuită. Părea ciudat micul scuar plin de gunoaie în care creşteau încă flori în culori vii, sădite cine ştie de cine şi pentru ce.

Pe strada Tverskaia era mai multă mişcare. Pe ici, pe colo, câteva prăvălioare mai vindeau încă resturi de marfă. În faţa clădirii Sovietului de deputaţi, pe locul unde se înălţa odinioară monumentul lui Skobelev, se vedea un cub enorm de lemn acoperit cu pânză roşie, care-i păru Daşei înspăimântător. Birjarul i-l arătă cu biciul:

— Iaca, au luat de-aici statuia eroului. De când umblu eu cu trăsura prin Moscova, tot aici a stat. Acuma n-a mai fost pe placul guvernului. Cum să mai trăieşti? Curat că nu-ţi rămâne decât să pui capul jos şi să mori! Fânul a ajuns două sute de ruble pudul... Boierii au fugit care-n- cotro, peste tot numai tovarăşi, şi ăstora le place să umble mai mult pe jos... Halal stat!... Şi omul smuci hăţurile. De ne-ar pune măcar un rege...

* înainte de strada Strastnaia, la stânga, se vedeau, prin vitrinele de cristal ale cafenelei „Bom“, tineri fără nicio treabă şi domnişoare ofilite stând pe canapele, fumând şi bând Dumnezeu ştie ce. În uşa deschisă stătea rezemat, cu pipa în gură, un om cu plete încâlcite şi cu mustăţile rase. Când o zări pe Daşa, păru că-l prinde mirarea: se uită atent la ea, scoţându-şi pipa din gură. Dar Daşa tre- puse. Iată turnul trandafiriu al mânăstirii Strastnoi, apoi statuia lui Puşkin. De sub cotul lui mai atârna şi acum o pânză decolorată, prinsă într-un băţ, agăţată acolo pe vremea mitingurilor furtunoase. Copii firavi se fugăreau pe piedestalul de granit. Pe o bancă stătea o doamnă cu *pince-nez,* purtând pe cap o pălărioară asemenea acelei dir mâinile lui Puşkin.

Nori subţiri pluteau deasupra bulevardului Tverskoi Un camion plin cu soldaţi trecu, duruind. Făcând cu ochiu înspre camion,

birjarul zise:

— Se duc să prade. Il ştii pe Vasili Vasilievici Ovsian- nikov? Cel mai mare milionar din Moscova. S-au dus ier la el, tot aşa, cu camioanele, au încărcat tot din casă şi ai lăsat pereţii goi. Vasili Vasilievici doar a dat din cap şi s-a dus încotro a văzut cu ochii. Au uitat şi de Dumnezeu şi de tot, aşa spun bătrânii…

La capătul bulevardului se iviră ruinele casei Gaga- rin. Un om numai în vestă desprindea cu târnăcopul cărămizile de sus de pe zid şi le arunca jos. La stânga, casa arsă privea cerul palid cu orbitele ferestrelor pustii. De jur împrejur, toate casele erau ciuruite de gloanţe. Cu ui. An şi jumătate în urmă, Daşa şi Katia alergau pe trotuaru acesta, îmbrobodite cu şăluţurile lor de puf. Pojghiţa subţire de gheaţă le pârâia sub picioare, stelele se oglindeai în băltoacele îngheţate. Surorile se grăbeau spre Clufiu! avocaţilor, să asculte referatul special privitor la zvonurile care pretindeau că la Petersburg ar fi izbucnit revoluţia… Aerul rece de primăvară era îmbătător ca fericirea…

Daşa îşi scutură capul: „Nu, nu vreau!… Toate acestea au murit şi le-am îngropat…”

Trăsura ieşi în piaţa Arbat şi o luă la stânga, pe o ulicioară. Daşei începu să-i bată inima atât de tare, încî,

i se făcu negru înaintea ochilor… Văzu casa albă cu etaj şi mezanin. Acolo locuise, cu Katia şi cu răposatul Nikolai Ivanovici, începând din 1915. Acolo venise Teleghin, după ce evadase din captivitate. Acolo se întâlnise Katia cu Roşcin. Pe uşa asta dărăpănată ieşise Daşa în ziua nunţii. Teleghin o urcase într-o trăsură de lux, cu un cal sur, şi plecaseră amândoi în goană, în amurgul de primăvară, pe sub luminile încă palide, să întâmpine fericirea… La mezanin ferestrele erau sparte. Daşa recunoscu tapetele din fosta ei odaie: atârnau acum, zdrenţuite. O cioară zvâcni în zbor pe fereastră. Birjarul o întrebă: la dreapta, la stânga?…

Daşa se uită pe o bucăţică de hârtie. Se opriră în faţa unei case cu multe etaje. Uşa principală era bătută în scân- duri. Deoarece n-avea voie să întrebe nimic, Daşa căută mult pe scara de serviciu până găsi apartamentul cu numărul o sută doisprezece a. Când paşii ei începură să răsune pe coridoare, multe din uşile prinse în lanţuri se în- tredeschiseră. Părea că în spatele fiecăreia stătea la pândă un om gata să dea de veste celorlalţi de apropierea unei primejdii.

La etajul patru Daşa bătu la o uşă: de trei ori, apoi încă o dată, aşa cum fusese învăţată. Se auziră paşi prudenţi şi cineva o cercetă prin gaura cheii. Daşa îi auzea răsuflarea. Îi deschise o doamnă în vârstă, înaltă, cu ochi înfricoşători, bulbucaţi şi foarte albaştri. Daşa îi întinse, fără un cuvânt, triunghiul de carton. Doamna zise:

— Aha, de la Petersburg… Intraţi, vă rog.

Daşa trecu printr-o bucătărie, în care se vedea bine că nu mai gătise nimeni de mult, apoi prin câteva încăperi mari, cu ferestrele astupate cu draperii. În umbra încăperilor se desluşeau liniile unor mobile rare şi luciul bronzurilor. Dar şi acolo plutea acelaşi aer de casă no- locuită. Doamna o invită să stea pe divan, apoi se aşeză alături, cercetând-o cu ochii ei înfricoşători, măriţi.

— Spune, zise ea, poruncitor şi aspru.

Conştiincioasă, Daşa începu să repete informaţiile puţin consolatoare care-i fuseseră încredinţate de Kuliciok. Doamna îşi încleştă mâinile frumoase, încărcate cu inele, pe genunchii strânşi, frângându-şi degetele.

— Prin urmare, voi, cei de la Petrograd, nu ştiţi încă nimic? o întrerupse ea, şi vocea ei gravă vibră. Nu ştiţi că ieri noapte s-a făcut o percheziţie la colonelul Sidorov? Şi că a fost găsit planul de evacuare şi câteva liste de mobilizare? Nu ştiţi că astăzi, în zori, Vilenkin a fost arestat?…

Îndreptându-se cu o mişcare neaşteptată, se ridică de pe divan şi, dând la o parte draperia din faţa uşii, se întoarse spre Daşa:

— Vino încoace. Trebuie să mai vorbeşti cu cineva…

— Parola! făcu poruncitor un bărbat care stătea cu spatele spre fereastră. (Daşa îi întinse triunghiul de carton.) Cine ţi-a dat triunghiul acesta? (Daşa începu să-i explice.) Mai scurt!

Omul ţinea la gură, cu mâna stângă, o batistă de mătase care-i acoperea faţa smeadă, sau poate grimată. Doi ochi de o culoare nedefinită, tiviţi cu galben, o cercetau pe Daşa, nerăbdători. O întrerupse iarăşi:

— Ştii că, intrând în organizaţie, îţi rişti viaţa?

— Sunt singură şi liberă, îi răspunse Daşa. Nu ştiu aproape nimic despre organizaţie. Nikanor Iurievici mi-a dat o însărcinare… Nu pot să mai stau cu mâinile încrucişate. Vă asigur că nu mă tem nici să lucrez şi nici să…

— Eşti încă un copil.

Omul pronunţă aceste cuvinte cu aceeaşi asprime, însă Daşa înălţă sprâncenele atentă.

— Am douăzeci şi patru de ani.

— Eşti femeie? (Daşa nu-i răspunse.) În cazul nostru, lucrul acesta e important. (Daşa încuviinţă cu capul.) Poţi să mi-mi spui nimic, te văd până-n fundul sufletului. Am încredere în dumneata. Asta te miră?

Daşa doar clipi. Frazele scurte şi hotărâte, tonul poruncitor al omului şi ochii lui reci încătuşaseră repede voinţa ei încă şovăitoare. Era cuprinsă de uşurarea pe care o simţi atunci când doctorul ţi se aşază la căpătâi şi te priveşte de după ochelarii lui strălucitori şi înţelepţi: „Aşa, drăguţă, de azi înainte ştim ce avem de făcut...”

Se uită cu luare-aminte la omul cu faţa ascunsă în batistă. Nu era tocmai înalt, purta o pălărie moale, un palton kaki bine tăiat şi jambiere de piele. Atât după îmbrăcăminte, cât şi după mişcări, părea a fi străin. Vorbea cu accent petersburghez şi avea un glas înăbuşit, nesigur.

— Unde ai tras?

— Nicăieri, am venit de-a dreptul de la gară.

— Foarte bine. Ai să te duci acum în strada Tver- skaia, la cafeneaua „Bom“, să mănânci acolo. Are să se apropie de dumneata un individ, ai să-l recunoşti după acul de la cravată: un cap de mort. Are să-ţi spună parola: „Cu Dumnezeu înainte**. Ai să-i arăţi atunci acest semn. (Rupse triunghiul de carton şi-i întinse Daşei o jumătate.) Arată-i-l aşa fel ca să nu vadă nimeni. Omul are să-ţi dea instrucţiunile necesare. Trebuie să-l asculţi fără să crâcneşti. Ai bani?

Scoase din portofel două hârtii de câte o mie de ruble ide pe timpul guvernului provizoriu:

— Cheltuielile se vor plăti separat. Caută să păs— trezi banii aceştia pentru o eventuală nereuşită. S-ar putea să ai nevoie să mituieşti pe cineva, sau să fugi." Poate să ţi se întâmple orice. Acum poţi pleca. O clipă.. C Ai înţeles bine ceţi-am spus?

— Da, îi răspunse Daşa. Limba i se împleticea în gură. Împături banii în pătrăţele din ce în ce mai mici.

— Să nu spui niciun cuvânt despre întâlnirea cu. Mine. Niciun cuvânt, nimănui, despre vizita dumitale aici. Poţi pleca!

Daşa se îndreptă spre strada Tverskaia. Era flămândă. Şi

obosită. Copacii bulevardului Tverskoi, trecătorii rari şi posomoriţi treceau pe dinaintea ei ca prin ceaţă. Era. Totuşi liniştită, pentru că se terminase cu încremenirea acgea chinuitoare, pentru că evenimentele neînţelese o prinseseră ca într-un vârtej drăcesc, târând-o către o viaţă plină de mister.

Pe stradă trecură, ca pe pânza unui cinematograf, două femei cu opinci. Se uitară la Daşa, şoptind între ele:

— Ai văzut, neruşinata? Nici nu se poate ţine pe picioare de beată ce-i…

Ceva mai încolo se ivi o femeie înaltă, cu părul pe jumătate cărunt, strâns ca un cuib de cioară în jurul capului. Avea brazde dureroase în jurul gurii umflate. Chipul ei, pe care se vedeau urmele unei frumuseţi de mult apuse, era încremenit de nedumerire. Fusta neagră părea cârpită anume cu petice din altă stofă. Sub şalul al cărui capăt se târa pe pământ ţinea un teanc de cărţi. Când ajunse în dreptul Daşei, îi şopti:

— Îl am pe Rozanov[9], am cărţi interzise, Vladimir Soloviov[10], opere complete…

Mai departe, în grădina publică, câţiva bătrâni stăteau aplecaţi asupra unei bănci. Când trecu pe lângă ei, Daşa văzu doi ostaşi din Garda Roşie dormind adânc, umăr lângă umăr, cu gurile căscate şi cu puştile între genunchi. Bătrânii îi înjurau în şoaptă, aruncându-le în obraz vorbe spurcate.

Printre copaci, vântul stârnea praful uscat. Câte un tramvai trecea rar, zăngănind şi târându-şi peste bolovanii pavajului scăriţa de la urcare, ruptă. Se vedeau mantalele cenuşii ale soldaţilor care stăteau agăţaţi de bare şi de frâna din spate, ca ciorchinii. Pe capul de bronz al lui Puşkin, vrăbiile se jucau, fără să le pese de revoluţie…

Daşa o luă pe Tverskaia. Un nor de praf îi năvăli din spate, prinzând-o într-un vârtej de bucăţi de hârtie şi purtând-o până la cafeneaua „Bom“, cel din urmă popas al vieţii lipsite de griji de pe vremuri.

Acolo se adunau poeţi din diferite şcoli, foşti ziarişti, speculanţi literari, tineri dezgheţaţi care se adaptaseră uşor şi cu dibăcie vremurilor tulburi, domnişoare otrăvite de plictiseală şi de cocaină, anarhişti mărunţi în căutare de senzaţii tari, sau simpli cetăţeni pe care-i ispiteau prăjiturile.

---

9 Vasili *Vasilieviei Rozanov* (1856—1919), critic literar, filozof.

10 *Vladimir Sergheevici Soloviov* (1853—1900), filozof, publicist şi poet

Nici nu apucă Daşa să se aşeze la o masă din fundul cafenelei, sub bustul unui scriitor celebru, când un bărbat, schiţând cu mâinile un gest de mirare, se repezi prin pâcla fumului de tutun şi se trânti pe un scaun alături de ea. Chicotea subţire cu buzele lui umede, scoţând la iveală un şir de dinţi cariaţi. Era o cunoştinţă de demult: poetul Alexandr Jirov.

— Am alergat azi după dumneata pe Lubianka.TT

Eram sigur că eşti dumneata, Daria Dmitrievna. Prin ce întâmplare? Ife unde vii? Eşti singură? Cu soţul dumitale? Îţi mai aduci aminte de mine? Am fost îndrăgostit de dumneata... Ai ştiut-o, nu-i aşa?

Ochii îi luceau. Se vedea bine că nu aştepta răspuns la niciuna din întrebări. Nu se schimbase deloc: îl scutura acelaşi fior de surescitare, numai că pielea lui bolnăvicioasă era mai veştedă, iar nasul, turtit şi strâmb, căpătase o importanţă deosebită pe faţa lui prelungă şi uscată.

— Prin câte n-am trecut în anii din urmă!..; Ceva fantastic! Nu m-am întors de mult la Moscova. Fac parte din grupul imaginiştilor: Seriojka Esenin, Bur- liuk, Krucionâh... Dărâmăm totul! Ai trecut pe lângă mânăstirea Strastnoi? N-ai văzut pe pereţi nişte litere de-o şchioapă? E o îndrăzneală mondială!... Până şi bolşevicii şi-au pierdut cumpătul în faţa lor. Am lucrat cu Esenin toată noaptea... I-am făcut de ocară pe Născătoarea de Dumnezeu şi pe Isus Hristos! Ştii, o porcărie de proporţii cosmice!... Azi, în zori, două băbuţe au citit afişul şi şi-au dat duhul pe loc, amândouă!... Şi, afară de asta, Daria Dmitrievna, mai fac parte şi dintr-un grup anarhist, „Vulturul negru”... Trebuie să vii şi dumneata. Nu, nici nu mai încape vorbă... Ştii cine-i şeful nostru? Vestitul Mamont Dalski... Un geniu! Kean... Marele cutezător... Peste două săptămâni, toată Moscova o să fie în mâinile noastre! Să vezi atunci ce viaţă începe! Moscova, sub drapelul negru... Am şi hotărât cum să sărbătorim victoria, ştii cum? Decretăm carnavalul general... Facem depozite de vin pe străzi şi prin pieţe şi scoatem muzicile militare... Un milion cinci sute de mii de oameni costumaţi! Fără îndoială că jumătate din ei or să iasă goi... Iar în loc de focuri de artificii, aruncăm în aer depozitele de artilerie de pe insula Losinâi. Nu s-a mai pomenit o serbare ca asta de când există istoria mondială!...

Era al treilea sistem politic cu care făcea cunoştinţă Daşa în ultimele zile. De data aceasta, pur şi simplu, se sperie. Uită chiar

că-i era foame. Încântat de efectul pe care-l făcuse, Jirov intră în amănunte:

— Dumitale nu ţi se-ntorc măruntaiele pe dos când vezi vulgaritatea oraşului contemporan? Prietenul meu Valet „un pictor genial – poate că-l mai ţii minte – a întocmit un plan de transformare totală a oraşului. Să dărâmăm şi să construim din nou, n-avem destul timp până la carnaval. Atunci, am hotărât să aruncăm câte ceva în aer, bineînţeles Muzeul istoric, Kremlinul, Tumul Suharev, casa Perţov... Vom aşeza de-a lungul străzilor nn fel de scuturi de scânduri, înalte cât casa, pe care le vom picta cu subiecte arhitecturale într-un stil nou, nemaivăzut până acum... Copacii – frunzele naturale sunt inadmisibile! — copacii vor fi coloraţi, c, u ajutorul pulverizatoarelor, în diferite culori... Imaginează-ţi tei negri pe bulevardul Precistenski, bulevardul Tverskoi fioros de violet... Groaznic! S-a hotărât un sacrilegiu popular împotriva lui Puşkin... Ţi-aduci aminte, Daria Dmitrievna, de „Superbele sacrilegii1’ şi de „Centrul de combatere a cotidianului“ din apartamentul lui Teleghin? Pe vremea aceea lumea îşi batea joc de noi...

Jirov chicoti înăbuşit, de parcă tremura de frig. Amintindu-şi de trecut, se aşează mai aproape de Daşa şi da câteva ori îi atinse cu mâna sânul care abia se rotunjea sub rochie.

— Ţi-aduci aminte de Elizaveta Kievna, cu ochii ei de oaie? Era îndrăgostită ca o nebună de logodnicul dumitale, şi pe urmă s-a încurcat cu Bessonov. Soţul ei e anarhist, combatant de frunte, Jadov... Jadov şi Mamont Dalski sunt „aşii“ noştri. Stai, ştii că şi Antoşka Arnoldov e pe-aici? Pe vrmea guvernului provizoriu toată presa era în mâna lui. Avea două automobile proprii... Trăia cu femei din aristocraţie. A avut una, o unguroaică de la „Vila Rode“, de o frumuseţe atât de piramidală, încât Antoşka nici nu se culca fără să aibă revolverul lângă el! A fost la Paris în iulie trecut, era cât pe ce să fie numit ambasador... Dobitocul!... N-a apucat să-şi transporte valuta în străinătate, şi acum rabdă de foame!... Da, Daria Dmitrievna, trebuie să mergem în pas cu vremurile noi... Antoşka Arnoldov s-a dus la fund pentru că s-a instalat într-un apartament luxos, cu mobilă aurită, de pe strada Kirocinaia, şi pentru că şi-a cumpărat ca- fetiere şi o sută de perechi de pantofi. Trebuie să incen- diezi, să dărâmi, să rupi în bucăţi toate prejudecăţile! Ne trebuie libertate absolută, libertate de fiare, virgină. N, u ne vom

mai întâlni a doua oară cu vremuri ca astea... Şi vom înfăptui o experienţă măreaţă. Toţi cei care tind la o bunăstare mic-burgheză vor pieri... Îi vom strivi! Omul este o dorinţă pe care nimic n-o poate îngrădi... Coborî glasul, apropiindu-se de urechea Daşei: Bolşevicii, spanac!... Au fost oameni cumsecade numai o săptămână, în octombrie... Dar imediat după aceea au şi început să încline spre ideea de stat. Rusia a fost totdeauna o ţară anarhică, mujicul nostru e anarhist din fire... Bolşevicii vor să prefacă Rusia într-o fabrică. Prostii! N-au să izbutească. Noi îl avem pe Mahno! În comparaţie cu

Gl, Petr. U cel Mare e ca un căleluş... Mahno la sud, Ma – mont Dalski şi Jadov la Moscova. Dăm foc din douS părţi! Noaptea asta te duc eu undeva, să vezi singură ce măreţie... Ne-am înţeles? Mergem?

Trecuseră câteva minute de când se aşezase la masa. Vecină un tânăr palid, cu o bărbuţă ascuţită. Se uita ţintei la Daşa prin *pince-nez,* la adăpostul ziarului. Buimăcita, ele fanteziile lui Jirov, Daşa nu încerca măcar să protesteze: i se părea că proiectele lui fantastice trec, ca nişte fulgere, prin norii de fum. Vedea chipuri stranii, cu ţigara la colţul gurii şi cu pupilele mărite... Ce ar fi putut să obiecteze? Ar fi scâncit, jalnic că inima i se cutremura în faţa acestor viziuni, şi bineînţeles că sân- ce tul ei ar fi fost înecat în râsete diabolice, în fluierături şi hohote...

Ochii omului cu bărbuţa ascuţită o cercetau tot mai stăruitor. Daşa văzu, înfipt în cravata lui stacojie, un ac de metal cu cap de mort şi înţelese că el era cel cu care trebuia să se întâlnească. Încercă să se ridice, dar omul îi făcu un semn uşor cu capul să rămână pe loc. Daşa se încruntă. El clipi din ochi în direcţia lui Jirov. Daşa înţelese şi-l rugă pe poet să-i aducă ceva de mâncare. Omul cu bărbuţa se apropie atunci de masa ei şi, fără să-şi descleşteze buzele, îi şopti:

— Cu Dumnezeu înainte...

Daşa deschise poşeta şi-i arătă jumătatea ei de triunghi £1 o puse alături de cealaltă jumătate, apoi rupse în bucăţele amândouă cartonaşele.

— De unde-l cunoşti pe Jirov? o întrebă el repede:

— De la Petersburg, de mult.

— Asta ne convine, Lasă-l să creadă că eşti din cercul lor. Primeşte tot ce-ţi propune. Iar mâine, ţine minte: la ora asta să

vii la monumentul lui Gogol, de pe bulevardul Precistenski. Unde dormi la noapte?

— Nu ştiu.

— Noaptea asta poţi să ţi-o petreci oriunde..1 Du-te c, u Jirov…

— Sunt foarte obosită.

Ochii Daşei se umplură de lacrimi şi mâinile începură să-i tremure, dar când se uită la faţa lipsită de bună-

Voinţa a omului de lângă ea şi la acul cu cap de mort, îşi plecă privirile cu supunere.

— Ţine minte: discreţie absolută. Dacă scapi o vorbă, fie şi fără voie, va trebui să te lichidăm. Aşa-i în timp de război…

Omul apăsă asupra acestor cuvinte. Daşa simţi cum i se închircesc degetele de la picioare. Jirov îşi făcea loc spre masă cu două farfurii în mână. Omul cu acul de cravată se apropie de el, zâmbind silit cu buzele lui subţiri. Daşa îl auzi întrebind:

— Drăguţă fată. Cine-i?

— Lasă asta, Iurka, că nu-i de nasul tău 1

În urma lui, Jirov rânji, arătându-şi fărâmele de dinţi, şi n-ai fi putut spune dacă râdea sau îşi arăta dinţii, ameninţător. Apoi aşeză pe masă în faţa Daşei pâine neagră, dţiva cârnăciori şi un pahar cu zeamă cafenie.

— Prin urmare, eşti liberă în seara asta?

— Mi-e indiferent, îi răspunse Daşa, muşcând cu o voluptate dureroasă dintr-un cămăcior.

Jirov îi propuse să meargă la el, în odaia pe care o ocupa la hotelul „Lux”, de cealaltă parte a străziL

— Să dormi şi să te speli, iar pe la zece seara vin să te iau.

Jirov se agita şi făcea ordine, încă timid faţă de ea în virtutea vechilor amintiri. Patul din odaia cu perdele de brocart şi cu covor trandafiriu pe jos avea un aspect cât se poate de îndoielnic. Îşi dădu seama de asta şi propuse Daşei să se culce pe divan, strânse cărţile, manuscrisele şi ziarele răspândite peste tot, îi aşternu un cearşaf şi o blană neagră de dihor, descusută de pe vreo şubă scumpă, apoi chicoti şi plecă. Daşa se descălţă. O dureau picioarele, mijlocul şi tot trupul. Se culcă şi adormi imediat, încălzită sub blana moale care mirosea uşor a parfum, a sălbăticiune şi a naftalină. Nu-l auzi pe Jirov când intră, nici nu-l simţi când o privi aplecat asupra ei, după cum nu

auzi nici vocea de bas a omului înalt, cu capul ras şi cu înfăţişare de roman, care zicea, de lângă uşă: „Bine, du-o acolo, am să dau o notă1.

Era seara, târziu, când oftă şi se trezi. Luna gălbuie părea strâmbă prin geamul inegal al ferestrei, deasupra unui acoperiş. La uşă se vedea o dungă de la lumina electrică din coridor. În sfârşit, Daşa îşi aduse aminte unde se găsea, îşi trase în grabă ciorapii şi, îndrepiindu-şi părul şi rochia, se apropie de lavoar. Prosopul era atât de murdar, încât Daşa rămase pe gânduri, cu degetele răsfirate de pe care picura apa, apoi se şterse cu pcala rochiei întoarse pe dos.

În faţa acestei mizerii o cuprinse o jale adâncă. Simţi cum i se ridică în gât un nod de scârbă: ar fi fugit c. U plăcere acasă, la fereastra ei curată, de unde se vedeau zburând rândunelele... întoarse capul şi se uită la luna moartă şi frântă, ca o seceră ameninţătoare deasupra Moscovei. Nu, nu! Drum de întoarcere nu mai poate fi spre singurătatea ei din strada Kamennoostrovskaia, spre fotoliul ei de lângă fereastră, deasupra străzii pustii, unde răsunau doar bătăile de ciocan care fixau uşile în scin- duri. Nu, fie ce-o fi L.

Cineva bătu la. Uşă, şi Jirov intră în vârful picioarelor.

— Am căpătat permisul necesar, Daria Dmitrievna. Să mergem.

Daşa nu întrebă despre ce permis era vorba şi unde trebuia să se ducă. Îşi puse pe cap pălărioara pe care şi-o înjghebase singură şi-şi strânse la subsuoară poşeta cu cele două mii de ruble. Ieşiră în stradă. Luna lumina numai unul din trotuarele străzii Tverskaia. Felinarele erau stinse. Pe strada pustie, o patrulă trecu încet, bocănind fioros cu cizmele.

Jirov o luă pe bulevardul Strastnoi, unde lumina lunii se aşternea pe caldarâmul plin de gropi. Te prindeau fiorii când te uitai în întunericul adânc de sub teii grădinii. În beznă, păru că se mişcă cineva. Jirov se opri, cu revolverul în mână.

Rămase locului, şuierând au ştiu ce. Cineva îi răs-. Punse din umbră.

— *Polundra,* zise el mai tare.

— Treci, tovarăşe, îi răspunse alene un glas desluşit.

O luară pe Malaia Dmitrovka. Doi oameni cu scurta de piele trecură repede strada în întâmpinarea lor, cercetându-i în tăcere şi lăsându-i apoi să treacă. La intrarea Clubului negustoresc,

deasupra căreia atâma de la etaj un steag negru, patru bărbaţi ieşiră dintre coloane, cu revolverele întinse. Daşa se împletici. Jirov bombăni, supărat:

— Duceţi-vă la dracu, tovarăşi! de ce-o speriaţi de pomană? Am permis de la Mamont…

— Arată-l!

Cei patru bărbaţi cu feţele spâne ascunse în gulere ridicate şi cu ochii scăpărând de sub cozoroacele şepcilor cercetară permisul la lumina lunii. Obrazul lui Jirov încremenise, lipsit parcă de viaţă, cu un zâmbet rigid pe buze. Unul din cei patru întrebă cu grosolănie:

— Pentru cine-i?

— Pentru tovarăşa, şi Jirov apucă mâna Daşei, care-i artistă sosită de la Petrograd… E absolut, necesar s-o îmbrăcăm! Intră în grupa noastră.

— Bine. Treci…

Daşa şi Jirov intrară în vestibulul slab luminat. Lângă scară era aşezată o mitralieră. Apoi apăru intendentul, un student scund, cu obrajii bucălaţi, cu tunică de uniformă şi cu fes pe cap. Învârti multă vreme permisul între degete şi-l reciti de câteva ori. O întrebă pe Daşa. Răstit:

— Ce lucruri vă trebuie?

Răspunsul i-l dădu Jirov:

— Mamont a poruncit s-o îmbrăcăm din cap până-n picioare cu tot ce s-o găsi mai bun.

— Cum adică „a poruncit”?… Ar fi vremea să ştii, tovarăşe, că aici nu se porunceşte! Aici nu-i prăvălie! Strimbându-se urât, intendentul se scărpină la şold. Bine, haide…

Scoase o cheie şi o luă înainte, îndreptându-se spre fostul vestiar, unde se aflau acum depozitele „Casei anarhiei”.

— Alege, Daria Dmitrievna, nu te sfii, toate sunt ale poporului…

Jirov arătă cu un gest larg cuierul pe care erau agăţate la şir blăni de samur, de hermină, etole de vulpi argintii, şube de şinşila, de maimuţă şi de lutru. Mai erau şi altele întinse pe mese şi chiar pe podea. Rochii, rufărie şi încălţăminte se revărsau din geamantanele deschise. Părea «n întreg depozit de haine de lux. Nepă sător faţă de aceste bogăţii, intendentul se aşezi [ie o lădiţă şi începu să caşte.

— Alege-ţi, Daria Dmitrievna, alege-ţi tot ce-ţiplace. Lucrurile

ţi le duc eu sus, să te schimbi.

În ciuda stărilor ei sufleteşti atât de complicate prin care trecuse, Daşa era întâi şi întâi femeie. Obrajii i se aprinseră. Cu o săptămână în urmă, în timp ce se ofilea ca o lăcrămioară lângă fereastră, când i se părea că viaţa, i se sfârşise şi că nu mai avea nimic de aşteptat, fără îndoială că n-ar fi ispitit-o niciun fel de comoară. Acum, însă, orizontul i se lărgise, tot ce i se părea sfârşit şi încremenit în ea se pusese din nou în mişcare. Era clipa minunată când dorinţele şi nădejdile se trezesc şi se avântă în negura tulburătoare a zilei de mâine, în timp ce prezentul rămâne în urmă, ca o casă părăsită, ca un maldăr de ruine.

Nu-şi mai recunoştea nici glasul şi se mira singură de răspunsurile ei, de faptele ei, de liniştea cu care accepta lumea aceea fantastică ce se învârtea în jurul ei. Instinctul de conservare, care stătuse până atunci aţipit în ea, îi spunea că trebuie să-şi desfăşoare pânzele şi să iasă în larg, arwncând tot balastul peste bord.

Daşa întinse mâna spre o etolă argintie de samur:

— Asta, te rog.

Jirov se uită la intendent, care-şi clătină a încuviinţare obrajii puhavi, apoi scoase etola din cui şi şi-o aruncă pe umăr. Daşa se aplecă deasupra unui cufăr deschis şi, după o clipă de scârbă faţă de lucrurile acelea străine, îşi vârî mâinile până la cot într-un maldăr de rufărie.

— Daria Dmitrievna, dar pantofi? Ia-ţi şi ghete, pentru vreme rea. Toaletele de seară sunt în garderoba de dincolo. Tovarăşe intendent, dă-mi cheia te rog. Pentru o artistă, înţelegi, toaletele sunt unelte profesionale…

— Puţin îmi pasă. Luaţi ce poftiţi! răspunse intendentul.

Urmată de Jirov, Daşa luă lucrurile şi se urcă la etaj, într-o odaie mică, unde era o oglindă spartă de gloanţe. Prin păienjenişul de crăpături, Daşa văzu în sticla înceţoşată o altă femeie, cu rufărie fină de dantele, care-şi trăgea încet ciorapii de mătase. Făcu un pas cu pantofii cei noi şi aruncă la o parte rufele ei cârpite. Apoi îşi zvârli etola pe umerii firavi şi goi… „Ce eşti tu, drăguţă? Cocotă? Tâlhar de drumul mare? Hoaţă? Dar ce frumoasă eşti!… Prin urmare, ai toată viaţa înaintea ta? Fie şi aşa, ne descurcăm noi…“

Sala cea mare a restaurantului „Metropol” fusese deteriorată

de bombardament în octombrie şi nu mai era bună de nimic, dar prin separeuri se mai servea încă mâncare şi vin, pentru că o parte a hotelului era ocupată de străini, în majoritate nemţi, şi de acei oameni de afaceri desperaţi care izbutiseră să capete paşapoarte străine: lituaniene, poloneze sau persane. Se chefuia prin separeuri ca la Florenţa pe vremea ciumei. Pe uşa din dos puteau intra şi moscoviţii – persoane cunoscute şi mai ales actori, care erau siguri că teatrele din Moscova îşi vor închide porţile încă înainte de sfârşitul sezonului: pieirea neagră avea să fie soarta teatrelor, ca şi a actorilor. Şi de aceea înghiţeau pe nerăsuflate băuturi tari, fără să-şi cruţe viaţa.

Cel care însufleţea aceste chefuri nocturne era Ma- mont Dalski, actor dramatic, mare tragedian, al cărui nume mai făcea până mai deunăzi tot atâta vâlvă cât şi al lui Rossi[11]. Era un bărbat frumos, cu temperament vulcanic, pasionat jucător de cărţi – zăpăcit, dar calculat —; primejdios, impunător şi viclean.

În ultimii ani jucase rar şi numai în turneu. Il puteai întâlni prin tripourile celor două capitale, în s, ud, ca şi în Siberia. Îi mersese vestea de sumele fabuloase pe care le pierdea la cărţi. Acum Dalski începuse să îmbătri- nească şi declara că se lasă de scenă. În timpul războiului făcuse diferite afaceri cu furnituri, destul de suspecte. La începutul revoluţiei apâruse din nou la Moscova. Avea impresia că descoperise o uriaşă scenă de tragedie, pe care ar fi dorit să joace rolul principal într-o variantă a poemului *Fraţii haiduci*[12]*.*

începu să peroreze, cu toată puterea de convingere a unui actor genial, pe tema sfintei anarhii şi a libertăţii absolute, a convenţionalismului principiilor morale şi a dreptului' fiecăruia de a face orice, aţâţând minţile moscoviţilor. Când grupuri de tineri anarhişti, înhăitaţi c, u fel de fel de criminali, începură să rechiziţioneze caseiu particulare, el adună la un loc toate aceste bande răzleţe şi cuceri cu forţa Clubul negustoresc, pe care-l decretă „Casa anarhiei", punind astfel Puterea sovietică în faţa unui fapt împlinit.

Nu declarase încă război Puterii sovietice. Dar nu încăpea îndoială că, în fantezia lui, ţintea spre un ideal mai înalt decât depozitele Clubului negustoresc şi chefurile nocturne atunci când vorbea poporului de la fereastra ce dădea în curtea „Casei

---

11 E*mesto* Rossi (1827—1896), artist dramatic, italian, interpret

12 al pieselor lui Shakespearej Corneille, Schiller, Victor Hugo ş.a.

anarhiei” şi, cu un gest de măreţie antică, arunca peste mulţime pantaloni, cizme, cupoane de stofă sau sticle de coniac.

Cea dinţii faţă omenească pe care o văzu Daşa, când intră cu Jirov într-unul din separeurile „Metropol“-ului, a fost faţa posomorită, ca turnată în bronz, a acestui bărbat. Pasiunile şi viaţa zbuciumată adânciseră, ca mâna unui mare sculptor, trăsăturile hotărâte ale gurii, ale bărbiei şi gâtuuii prins într-un guler moale, murdar.

Capacul pianului era ridicat. Un om firav, cu mustăţile rase, cu o scurtă de catifea şi cu ochii galeşi, umbriţi de gene lungi, bătea acorduri lugubre, cu capul dat pe spate şi cu ţigara între dinţi. În jurul mesei, pe care se înşirau nenumărate sticle goale, stăteau câteva celebrităţi mondiale. Unul din ei, un individ câm, care-şi sprijinea bărbia voluntară în palmă, turtindu-şi obrazul moale, cânta popeşte, cu glas de tenor. Ceilalţi – un filosof cu faţa ca un ulcior, un comedian posomorit, cu buza lăsată în jos, un „erou“ cu barba de trei zile şi cu nasul ascuţit, un „amorez” beat turtă, un „june prim” cu fruntea înfierbântată, brăzdată de cute adânci, în aparenţă treaz – repetau refrenul în cor.

Arhidiaconul de la biserica Hristos Mântuitorul, un bărbat frumos pe vremuri, acum cărunt, purtând pe nas o pereche de ochelari de aur ce păreau a cântări peste o jumătate de kilogram – darul negustorimii din Moscova – se plimba încoace şi încolo de-a lungul covorului, fluturându-şi minecile anteriului şi ţinând isonul. Vocea lui de bas, catifelată şi puternică, făcea să zăngănească paharele de cristal de pe masă. Odaia era tapetată cu mătase de un roşu-închis, avea portiere de brocart şi, la uşa de la intrare, un paravan cu trei canaturi.

Mamont Dalski stătea rezemat cu coatele de paravan. Ţinea în mână o pereche de cărţi de joc. Purta un costum jumătate civil, jumătate militar, tunică englezească, pantaloni de călărie cadrilaţi, cu bazoane de piele, şi cizme negre. Când intră Daşa, el asculta serviciul funebru, zâmbind cu răutate.

— Frumoasă femeie! Pentru una ca asta face să-ţi pierzi minţile!… strigă omul de la pian.

Daşa se simţi intimidată. Încetară ou toţii cântecul, cu ochii la ea. Numai Dalski n-o luă în seamă. Arhidiaconul observă:

— O frumuseţe pur rusească.

— Domnişoară, vino aici, la noi, interveni „junele^ prim“ cu glas cald.

Jirov îi şopti:

— Ia loc, stai…

Daşa se aşează. Cei de la masă se apropiară, înclinându-se solemn şi sărutându-i mâna ca Mariei Stuart. Apoi începură din nou să cânte. Jirov punea dinaintea Daşei când icre negre, când gustări, şi o silea să bea nu ştiu ce lichid dulce şi arzător. În separeul plin de fum era zăpuşeală… După băutura tare, Daşa îşi lăsă blana de pe umeri şi-şi întinse braţele goale pe masă. Se simţea tulburată de acordurile lugubre şi de versetele străvechi. Se uita mereu la Mamont. Cu puţin înainte, pe drum, Jirov îi vorbise despre el. Mamont stătea tot acolo, ling? i paravan: ori era furios, ori era beat şi nu-şi mai dădea seama de nimic.

— Ei, cum rămâne, domnilor? începu el cu o voce de bas, care umplu toată încăperea. Nimeni nu vrea?

— Nimeni, nimeni nu vrea să joace cu tine! Suntem. Şi aşa destul de bine dispuşi! Lasă-ne-n pace şi liniş— teşte-te, îi răspunse repede, cu glasul lui de tenor, omul cu faţa turtită. Iaşenka, zi-i pe glasul al şaptelea. I

La pian, laşa îşi lăsă şi mai tare capul pe spate, închise ochii şi-şi apăsă mâinile pe claviatură.

Mamont insistă:

Nu jucăm pe bani… N-am ce face cu banii voştri.::

— Nici aşa nu vreau. Nu mai căuta degeaba să ne-ncânţi, Mamont.

— Ara gust să joc pe un foc de revolver. /?

După aceste cuvinte, toţi tăcură o clipă. „Eroul” cu nasul ascuţit îşi trecu palma peste frunte şi prin păr, se ridică şi începu să-şi încheie vesta.

— Bine. Joc pe un foc de revolver.

Comedianul îl înşfăcă în tăcere, se lăsă peste el cu toată greutatea celor o sută douăzeci de kilograme şi-l aşează la loc.

— Îmi mizez viaţa! începu să strige „eroul”. Canalia de Mamont are cărţi măsluite… Nu-mi pasă, n-are decât să împartă cărţile! Lăsaţi-mă…

ijar puterile îl părăsiră. Filosoful cu faţa care se lăţea ţpre bărbie ca un ulcior vorbi blajin:

— Ia uite, Mamont, nu mai este nicio picătură de vin. Asta-i porcărie, drăguţă…

Mamont Dalski aruncă atunci cărţile şi pistolul automat pe măsuţa cu telefonul. Faţa lui mare, cu trăsături aspre, se

îngălbeni de mânie.

— Nu pleacă nimeni de-aici! răcni el, despărţind cuvintele în silabe. Vom juca aşa cum am eu gust! cărţile nu-s măsluite.

Respira puternic pe nările largi, scoţindu-şi înainte buza de jos. Îşi dădură seama cu toţii că momentul era primejdios. Mamont cerceta pe rând feţele celor de la masă. Laşa începu să cânte, cu un deget, *Scatiul.* Deodată, sprâncenele negre ale lui Mamont se înălţară, şi ochii lui pepătrunşi licăriră, surprinşi. O descoperise pe Daşa. Sub puterea acestei priviri, Daşa simţi cum i se răceşte inima. Fără să se clatine, Mamont se apropie de ea, îi luă vârfurile degetelor, le duse la buzele lui uscate, dar nu le sărută, ci numai le atinse uşor:

— Spuneaţi că nu-i vin?… O să fie îndată..7

Şi Mamont sună, cu ochii la Daşa. Un lacheu tătar intră în separeu. Desfăcu braţele a neputinţă; nu mai era nicio sticlă, se băuse totul, pivniţa era încuiată şi administratorul plecase. Mamont se răsti la el:

— Ieşi afară!

Se duse la telefon, păşind de parcă l-ar fi privit mii de spectatori. Ceru un număr.

— Da… Eu sunt. Dalski… Să se trimită o echipă..: „Metropol“… Sunt aici… Urgent! Da. Patru ne ajung…

Puse încet receptorul la loc, se sprijini de perete şi-şi încrucişâ braţele pe piept. Trecură aşa cam cincisprezece minute. Laşa cânta încet o bucată de Skriabin. Pe Daşa o apucă ameţeala: acordurile acelea cunoscute, care veneau din trecut… Timpul dispăru… Brocartul argintiu al rochiei se înălţa şi se cobora pe pieptul ei, un val de sânge îi năvăli în urechi. Jirov îi şopti ceva, dar ea nu-l auzi.

Era emoţionată. Simţea fericirea descătuşării şi nepăsarea tinereţii. I se părea că zboară, ca un balon desprins din căruciorul unui copil, tot mai sus, mai ameţitor…

„Junele prim” îi dezmierda braţul gol, sfătuind-o părinteşte cu glasul lui catifelat:

— Nu te uita aşa dulce la el, drăguţă, că au să-ţi orbească ochişorii.. Mamont are, fără îndoială, ceva satanic în el…

Deodată, pe neaşteptate, se deschiseră amândouă canaturile uşii, şi de după paravan se iviră patru capete cu şepci şi patru mâneci de piele din care ieşeau patru mâini încleştate pe grenade. Şi patru anarhişti strigară, ameninţător:

— Nicio mişcare! Sus mâinile!

— Lăsaţi, nu-i nimic! zise cu linişte vocea de bas a lui Dalski. Vă mulţumesc, tovarăşi.

Se apropie de cei patru şi, aplecându-se peste paravan, începu să le explice ceva, cu glasul pe jumătate. Capetele cu şepci se înclinară în semn de înţelegere şi dispărură peste o clipă se auzi vorbă şi un strigăt înăbuşit. Un bubuit de explozie zgudui uşor pereţii. Mamont zise:

— Bobocii nu se pot descurca fără „efecte”!

Sună. În aceeaşi clipă apăru în cabină un lacheu alb C3 varul, clănţănind din dinţi.

— Strânge tot şi adă pahare curate pentru vin! îi porunci Mamont. Şi tu, Iaşka, nu mă mai enerva, cântă ceva triumfal!

Abia aşternuse lacheul o faţă de masă curată, că anarhiştii apărură iarăşi, cu tot felul de sticle: coniac, *whisky,* lichior şi şampanie. Le aşezară pe covor, apoi dispărură în tăcere, aşa cum veniseră.

Din jurul mesei se ridicară strigăte de surprindere şi de încântare.

Mamont dădea explicaţii:

— Am poruncit să se rechiziţioneze numai cincizeci la sută din băuturile spirtoase de prin separeuri. Cealaltă jumătate le-am lăsat-o proprietarilor. Conştiinţa voastră poate fi împăcată: totul e în ordine…

Iaşa izbi în claviatură. Dopurile sticlelor de şampanie pocniră. Mamont se aşează alături de Daşa. Chipul lui, luminat de lampa de pe masă, părea şi mai sculptural, şi mai expresiv. O întrebă:

— Te-am văzut azi la „Lux“. Dormeai… cine eşti?

Puţin ameţită, Daşa îi răspunse rizând:

— Nimeni… Un balonaş umplut cu vânt…

Mamont îşi lăsă mâna fierbinte şi mare pe umărul ei gol, privind-o drept în ochi. Daşa nu simţi nimic deosebit, doar căldura mâinii pe umărul rece. Luă cupa ca picior subţire şi bău şampania până la fund.

— Nu eşti a nimănui? o întrebă el.

— A nimănui…

Cu glas cântător şi tragic, Mamont începu să-i vorbească la ureche:

— Trăieşte, fetiţo, trăieşte cu toate puterile sufletului tău! Ai avut noroc că m-ai întâlnit pe mine… Să nu te temi, n-am şă-ţi

pângăresc tinereţea cu dragostea mea. Oamenii liberi nu iubesc şi nu cer iubire. Othello nu-i decât un rug medieval, o unealtă de inchiziţie, o grimasă diabolică… Romeo şi Julieta… O, ştiu, în taină ţi se rupe inima de mila lor, dar nu-s decât boarfe vechi. Noi distrugem totul, de sus până jos. Vom arde toate cărţile, vom dărima muzeele! Oamenii trebuie să uite mileniile. Libertatea stă într-un singur ’. Lucru: în sfânta anarhie. Artificiul măreţ al pasiunilor… Nu! Nu aştepta dragoste, nici linişte nu aştepta, preafrumoaso… Te voi elibera…

Voi rupe de pe tine lanţurile nevinovăţiei. Îţi voi da tot ce-ţi cere imaginaţia între două îmbrăţişări… Cere chiar acum. Mâine va fi poate prea târziu.

Din acest delir de cuvinte, Daşa înţelegea până-n adâncul fiinţei sale că alături de ea se zbuciumă o patimă apăsătoare. Se simţea cuprinsă de spaimă, ca în somn, când simţi că nu te poţi mişca, iar din bezna visului se apropie de tine ochii de foc ai unui monstru care vine, te răstoarnă, te frânge şi te calcă în picioare… Era însă şi mai îngrozitor, pentru că din adâncul ei se ridicau dorinţe gata să întâmpine această patimă, dorinţe arzătoare, încă necunoscute, care o înăbuşeau… Se simţea pe de-a-ntregul femeie… În clipa aceea era atât de tulburată şi de frumoasă, încât „junele prim“ se întinse spre ea şi-şi ciocni paharul de al ei, zicând cu invidie:

— Mamont, chinuieşti un copil…

Dalski sări în picioare, ca şi cum cineva ar fi tras cu pistolul lângă el, şi bătu cu pumnul în masă. Paharele se clătinară şi se vărsară.

— Vă împuşc! Dacă vă atingeţi de femeia asta, vă împuşc!

Se repezi la măsuţa telefonului, unde-şi lăsase pistolul. Cei de la masă săriră în picioare, răsturnându-şi scaunele. Laşa se aruncă sub pian. Daşa, nici ea nu-şi dădea seama prin ce întâmplare, se agăţă de mâna în care Mamont ţinea, crispat, pistolul. Il imploră din ochi. Mamont îi cuprinse cu mâna spatele firav mai jos de omoplaţi, o trase spre el şi-şi lipi gura de a ei, strivindu-i dinţii cu dinţii lui. Daşa gemu. Telefonul sună. Mamont o lăsă pe Daşa într-un fotoliu şi smulse receptorul, în timp ce ea îşi acoperea faţa cu mâinile.

— Da… Ce vreţi? Sunt ocupat… Aha! Unde? Pe strada Miasniţkaia? Briliante? De valoare? În zece minute sunt acolo…

îşi vârî apoi pistolul în buzunarul de la spate al pantalonilor, se

apropie de Daşa, îi luă obrazul în palme, o sărută lacom de câteva ori, apoi ieşi, făcând un gest de rămas bun după moda romană.

Daşa îşi petrecu restul nopţii la hotelul „Lux”, dormind somn de moarte, fără să-şi scoată rochia de bro-

Cart argintiu. (De frica lui Mamont, Jirov se culcase în baie.) Toată dimineaţa, până la amiază, stătu, plină de amărăciune, pe marginea ferestrei. Nu vorbea cu Jirov şi nu-i răspundea la întrebări. Pe la ora patru plecă de acasă şi aşteptă până la cinci în piaţa de pe bulevardul Precistenski. Acolo, copii anemici se jucau liniştiţi sub statuia cu nasul mare a lui Gogol, făcând plăcinte şi colaci din pământ şi nisip.

Daşa îşi luase iarăşi rochia ei veche şi pălărioara modestă. Soarele îi încălzea spatele – soarele care plutea deasupra acestei vieţi meschine. Copiii aveau feţişoare mici, îmbătrânite de foame. De jur împrejur era tăcere şi pustiu. Nu se auzea nici duruit de roţi, nici vuiet de glasuri. Toate roţile luaseră drumul războiului, iar trecătorii păşeau în tăcere. În linţoliul lui de granit, sub povara mantalei murdărite de vreme, Gogol se gheboşase parcă. Doi oameni bărboşi trecură pe lângă Daşa fără să o ia în seamă; unul avea privirea aţintită în pământ celălalt se uita în sus, la vârfurile copacilor. Daşa auzi frânturi de vorbă:

— Zdrobiţi definitiv… E îngrozitor… Ce ne facem 7

— Samara a fost totuşi luată, Ufa a fost luată…

— Nu mai cred nimic… Nu mai apucăm noi sfârşitul iernii…

— Orice-ai zice, Denikin se răfuieşte cu ei pe Don^T

— Nu cred, nimic nu se mai poate salva… A pierit Babilonul, a pierit Roma… Vom pieri şi noi.

— Totuşi, Savinkov nu-i arestat. Cernov nu-i arestat.

— Toate-s fleacuri! Rusia a fost. Acum totul s-a sfârşit…

Doamna căruntă din ajun trecu iarăşi, arătând timid de sub şal operele complete ale lui Rozanov. Daşa îşi mută privirea în altă parte. Tânărul care purta la cravată un ac cu cap de mort se apropie de banca ei, mergând pieziş. După ce se uită în jurul lui, îşi îndreptă pince- *nez*-, ul şi se aşeză lângă Daşa.

— Ai petrecut noaptea la „Metropol”?

Daşa îşi înclină capul, răspunzând doar din vârful buzelor:

— Da.

— Perfect. Ţi-am găsit o odaie. Diseară te muţi. Nu-i spui lui

Jirov niciun cuvânt. Acum să vorbim despre treburile noastre: ştii cum arată la faţă Lenin?

— Nu.

Omul scoase câteva fotografii şi i le vârî în poşetă. Tăcu puţin, muşcându-şi firişoarele din barbă. Apoi apucă mâinile Daşei, care se odihneau fără viaţă pe genunchi, şi i le scutură.

— Uite cum stau lucrurile. Bolşevismul e Lenin. Înţelegi? Am putea învinge Armata Roşie. Dar atâta timp cât Lenin e în Kremlin, victoria nu poate să fie a noastră. Ai înţeles? Acest teoretician, această voinţă puternică înseamnă cea mai mare primejdie nu numai pentru noi, ci pentru lumea întreagă. Gândeşte-te mai întâi, şi după aceea răspunde-mi hotărât: te învoieşti, sau nu?

— Să-l omor? întrebă Daşa, juitându-se la un copil cu pântecele gol, care se legăna pe picioruşele strâmbe.

Tânărul tresări, aruncă o privire la dreapta, se uită pe sub gene la copil şi iar îşi muşcă firele din barbă.

— Nimeni nu spune asta. Şi chiar dacă te gândeşti la aşa ceva, nu-i nevoie să strigi în gura mare!... Ai intrat în organizaţia noastră. N-ai înţeles ce ţi-a spus Savinkov?

— Dar eu n-am vorbit cu Savinkov... (Tânărul zâmbi.) O, prin urmare, omul cu batista era...

— Mai încet! Ai vorbit cu însuşi Boris Viktorovici. Ţi-a arătat o încredere surprinzătoare! Avem nevoie de oameni noi. Au fost arestaţi mulţi. Ştii, desigur, că planul mobilizării la Kazan a fost spulberat. Centrul îşi mută activitatea în altă parte. Aici, însă, trebuie să lăsăm o organizaţie... Misiunea ce ţi se încredinţează e să urmăreşti cuvântările lui Lenin: să te duci la mitinguri, să umbli prin fabrici... N-ai să lucrezi singură. Are să ţi se comunice ora când Lenin părăseşte Kremlinul şi locul unde vorbeşte. Dacă faci cunoştinţă cu comunişti, cere să intri în partid, e cel mai bun lucru. Urmăreşte gazetele şi citeşte literatura lor... Celelalte instrucţiuni ai să le capeţi mâine dimineaţă, tot aici.

Îi dădu adresa casei unde trebuia să se mute, ’ parola şi cheia de la odaie, apoi plecă în direcţia porţilor Arbat.

Daşa scoase din poşetă o fotografie şi o cercetă multă vreme. Dar când în locul celui din fotografie începu să vadă alt chip – acela care se ivise noaptea trecută de după perdelele de culoarea zmeurei – închise dintr-o dată poşeta şi plecă. Încruntată şi cu buzele strânse. Băieţelul cel cu picioruşe

strâmbe păşi mărunt după ea, dar căzu în nisip, se lovi şi începu să urle amarnic.

Odaia Daşei era pe strada Sivţev Vrajeok, într-o casă veche singură în curte. Pe cât se pare, casa fusese părăsită. Daşa bătu la uşa din dos. Cu greu izbuti să se facă auzită. O întâmpină o băbuţă murdară, cu pleoapele răsfrânte, care părea o dădacă bătrână, tolerată de stăpâni. Multă vreme bătrâna nu pricepu nimic. După ce o lăsă să intre şi o duse în odaia ei, începu să povestească o seamă de lucruri neînţelese:

— Au zburat şoimii, lumina ochilor mei, s-au dus şi Iuri Iurici, şi Mihail Iurici, şi Vasili Iurici... Vasenka abia împlinise cincisprezece ani la Sfântul Tema... Am şi început să le fac parastas pentru odihna sufletului...

Daşa refuză ceaiul, se dezbrăcă, se vârî sub plapuma vătuită şi începu să plângă amar pe întuneric, cu gura înfundată în pernă.

A doua zi dimineaţă, lângă monumentul lui Gogol, căpătă instrucţiuni şi ordinul de-a se duce în ziua următoare la o fabrică. Plecase cu gândul ca după întâlnire să se întoarcă acasă, dar se răzgândi şi se îndreptă spre cafeneaua „Bom“. Acolo, Jirov începu să se învârtă în jurul ei, întrebând-o unde dispăruse şi pentru ce plecase fără bagaje.

— Aştept o telefonogramă de la Mamont. Ce să-i spun despre dumneata?

Daşa îşi întoarse capul să nu i se vadă obrajii aprinşi. Simţea că se minte, dar îşi zise: „La urma urmelor, aşa sună instrucţiunile... Trebuie să continuu relaţiile cu ei...“

— Am să vin să-mi iau lucrurile, zise ea, supărată. Şi pe urmă, vedem noi...

Se întoarse acasă cu un pachet în care avea etola de blană scumpă, rufăria şi rochia pe care o îmbrăcase în ajun. După ce desfăcu lucrurile, le aruncă pe pat, cu- prinzându-le cu privirea. O cuprinse apoi un tremur atât de puternic, încât începură să-i clănţănească dinţii. Umerii ei simţeau iarăşi greutatea mâinii lui, iar dinţii, răceala dinţilor lui... Se lăsă pe covor în faţa patului şi-şi ascunse obrazul în blana parfumată. „Ce-i cu mine, ce-i cu mine?“ se întrebă, fără să înţeleagă nimic...

Dimineaţa se îmbrăcă, aşa cum i se poruncise, cu o rochiţă de stambă de culoare închisă şi se legă la cap cu o broboadă, ca proletarele. (Trebuia să spună că fusese slujnică la nişte

bogătaşi şi că stăpânul o violase.) Rochiţa i-o adusese omul cu ac la cravată. Se duse cu tramvaiul la fabrică.

Permis de intrare n-avea. Paznicul de la poartă, un bătrân, îi făcu cu ochiul: „Ce-i, fetiţo, vrei să intri la miting? Uite acolo, în corpul principal.” Daşa trecu peste câteva scânduri putrede, pe lângă grămezi de fier ruginit şi de zgură şi prin dreptul unor ferestre uriaşe, sparte. Nu era nimeni nicăieri, doar coşurile fumegau, profilate pe cerul fără nori.

ı se arătă o uşă în perete, unsă toată, şi Daşa intră într-o sală lungă, cu pereţii de cărămidă. Prin acoperişul de sticlă, afumat, pătrundea o lumină mohorită. Toată sala îi făcea o impresie de pustiu, de gol. De pe plat- ’forme atârnau lanţurile macaralelor. Mai jos, treceau osiile de transmisiune, iar curelele atârnau nemişcate de roţi. Ochiul nedeprins se uita cu mirare la maşinile negre, unele scunde, altele uriaşe, la arătarea ciudată a rabo-tezelor, a strungurilor, a frezelor şi a maşinilor de găurit, ca şi la discurile de fontă care făceau legătura cu motorul. După o arcadă largă, se desluşea umbra mătăhăloasă a ciocanului de şaisprezece tone, care părea că sta cu mâinile în şolduri.

Acolo se construiau maşinile şi mecanismele care dădeau vieţii de afară, de dincolo de zidurile negre ale fabricii, lumină, căldură, mişcare, trăinicie şi lux. Mirosea a pilitură de fier, a ulei de uns maşinile, a pământ şi a mahorcă. O mulţime de oameni stăteau în picioare în faţa unei tribune de scânduri. Alţii se aşezaseră pe mesele de lucru sau pe pervazurile înalte ale ferestrelor.

Daşa îşi făcu loc, căutând să ajungă cât mai aproape de tribună. După ce o măsură cu ochii, un flăcău înalt îşi arătă dinţii într-un s, uiâs larg – dinţi albi pe faţa unsuroasă – şi-i făcu semn cu capul să se urce pe o masă, întinzându-i mâna. Daşa se urcă lângă el, sub fereastră. În jurul ei văzu câteva mii de capete: feţe posomorite, frunţi încruntate şi buze strânse. Aceste feţe ea le văzuse în fiecare zi pe străzi şi prin tramvaie – feţe ruseşti obişnuite, abătute şi închise, care nu îngăduiau nici unei priviri să pătrundă în adâncul lor. Odată, într-o duminică dinainte de război, doi avocaţi stagiari care o însoţeau într-o plimbare pe insule începuseră să vorbească despre aceste feţe. „De pildă, Daria Dmitrievna, mulţimea din Paris e veselă, e expansivă, spumoasă şi plină de bucurie. La noi, oamenii au priviri de lup. Uite, trec doi muncitori. Dacă vrei, am să le spun o glumă... Să

vezi că or să se supere şi n-or s-o înţeleagă… Poporul rus e stupid şi greoi…” Acum, aceiaşi oameni cărora nu le plăceau glumele stăteau îngrijoraţi şi mohorâţi, încordaţi şi dârji. Aceleaşi feţe, dar mai întunecate de foame, aceiaşi ochi, dar cu priviri mai aprinse şi mai nerăbdătoare.

Daşa uitase ce căuta acolo. Impresiile lumii în care se aruncase din clipa când îşi părăsise fereastra pustie de pe Kamennoostrovski o prinseseră, aşa cum prinde furtuna o pasăre. Se dăruia în întregime şi cu sinceritate deplină acestor impresii noi. Daşa nu era o femeie lipsită de inteligenţă, dar – ca atâtea altele – fusese lăsată în voia ei, pe seama propriei ei experienţe, aproape inexistentă. Îi era sete de adevăr, de adevărul ei de femeie, dar şi de adevărul celălalt, de adevărul omenesc…

Vorbitorul expunea situaţia de pe fronturile de luptă. Cele din urmă evenimente nu erau tocmai liniştitoare. Blocada grânelor se înteţise, cehoslovacii îi izolaseră pe ruşi de grinele din Siberia, iar atamanul Krasnov, de cele de la Don. În Ucraina nemţii nimiceau fără cruţare partizanii. Flota intervenţioniştilor ameninţa Kronsta- dtul şi Arhanghelskul… „Totuşi, revoluţia trebuie să învingă!“ şi vorbitorul lansă câteva lozinci, ţintuindu-le cu pumnul în spaţiu, apoi îşi înşfăcă servieta şi coborî în goană de la tribună. Aproape nimeni nu-l aplaudă: situaţia era atât de gravă, încât muncilorilor nu le mai ardea de aplauze. Capetele se plecară, ochii se adincirâ sub sprâncene.

Daşa întilni iar privirile flăcăului, care-şi arăta din nou dinţii albi, qu veselie.

— Vezi, puică, ce pacoste? Vor să ne stârpească, aşa ca pe nişte şoareci… Ce-i de făcut?

— Şi tu te-ai speriat? îi aruncă Daşa.

— Cine, eu?… M-am speriat de nu mai pot!

Cei din jurul lor protestară supăraţi:

— Mai încet, diavole!

— Dar, ia spune, cum te cheamă pe tine?

Daşa se uită la el, la pieptul lui cu muşchi puternici, care se desenau sub cămaşa descheiată, la gâtul de taur, la chipul lui vesel, la zâmbetul lui, la buclele năduşite şi la ochii rotunzi, care i se scurgeau după femei. Era unsuros din cap până-n picioare…

— Faci pe grozavul! zise ea. Ce tot râzi atâta?

— Aşa-s eu… M-a scăpat mama de pe laviţă… Dar ştii ce? Hai

poimâine cu noi, pe front. S-a făcut? Tot ai să te prăpădeşti aici la Moscova… Avem să mergem cântând din armonică, puică…

Vorbele lui fură acoperite de ropotul aplauzelor. La tribună apăruse alt orator, un bărbat mic de statură, cu surtuc cenuşiu, de sub care se vedea o vestă încreţită de-a latul… Omul îşi înclină capul pleşuv cu fruntea bombată şi începu să răsfoiască un vraf de hârtii. Cu o voce care graseia uşor începu: „Tovarăşi!“ Daşa îi văzu faţa îngrijorată şi ochii înguşti care priveau printre gene, ca şi cum ar fi stat în bătaia soarelui. Se sprijinea de masă cu mâinile în care-şi ţinea foile. Când anunţă că tema cuvântării lui va fi criza uriaşă care lovea toate ţările Europei, dar mai ales, şi mai cumplit, Rusia, că va vorbi despre problema foametei, cele trei mii de oameni de sub acoperişul afumat îşi ţinură răsuflarea.

Vorbea cu glas egal. Începu prin a face consideraţii generale, păstrind în acelaşi timp legătura cu ascultătorii. Se depărtă de câteva ori de masă, dar se întoarse iarăşi în acelaşi loc. Vorbi despre războiul mondial, căruia nu puteau şi nu voiau să-i pună capăt cele două tabere de fiare de pradă, care se încleştaseră. Una în gâtul

celeilalte, despre specula nebună dezlănţuită în jurai foametei, despre faptul că numai revoluţia proletară va pune capăt războiului…

Aduse vorba despre cele două sisteme de combatere a foametei: comerţul liber, care îmbogăţea în chip neruşinat pe speculanţi, şi monopolul de stat. Depărtându-se câţiva paşi de masă, se aplecă spre public, cu degetele mari ale mâinilor vârâte în răscroiala vestei. I se vedeau bine capul cu fruntea bombată, mâinile mari şi un deget arătător pătat de cerneală…

— … Am stat şi vom sta mână în mână cu clasa cu care am luptat împotriva războiului, împreună cu care am răsturnat burghezia şi cu care înfruntăm toate greutăţile crizei actuale. Trebuie să fim până la capăt pentru monopolul cerealelor…

La auzul acestor cuvinte, flăcăul cel cu dinţii albi nu-şi putu opri un strigăt.

— … Avem în faţă următoarea problemă: necesitatea de a învinge foametea sau, cel puţin, de a micşora proporţiile ei până la noua recoltă, de a apăra monopolul cerealelor, de a apăra dreptul statului sovietic, de a apăra dreptul statului proletar.

Trebuie să strângem toate surplusurile de cereale şi să obţinem ca toate rezervele să fie transportate în locurile unde este nevoie de ele şi repartizate în mod raţional. Aceasta este o problemă fundamentală – menţinerea societăţii omeneşti, şi în acelaşi timp este o muncă nespus de grea, care se realizează pe o singură cale: printr-o sporire intensă, generală a muncii...

În tăcerea în care părea că se oprise orice suflare, se auzi deodată un oftat înăbuşit: un suflet chinuit se poticnise pe urcuşul de gheaţă pe care omul cu surtuc cenuşiu îi înălţa pe toţi. Fruntea bombată domina ascultătorii, iar dedesubtul ei priveau doi ochi negri, neînduplecaţi:

— ... Ne-am izbit faţă în faţă cu înfăptuirea unei sarcini revoluţionar-socialiste, aici s-au ridicat în faţa noastră greutăţi neobişnuite. Această trecere cuprinde o întreagă epocă de înverşunat război civil... Numai zdrobind complet contrarevoluţia, numai continuând politica socialistă în problema foametei, în Lupta împotriva foametei, vom învinge şi foametea, şi pe contrarevoluţionari care se folosesc de această foamete.

Mâna oratorului se repezi din răscroiala vestei, dis- trugând în văzduh un duşman invizibil, apoi se întinse, dominând sala.

— ... Când muncitorii derutaţi de lozincile speculanţilor vorbesc despre libertatea comerţului de cereale, despre importarea unor mijloace de transport pentru mărfuri – noi răspundem că aceasta înseamnă a veni în ajutorul chiaburilor! Noi nu vom merge pe această cale... Ne vom sprijini pe elementul muncitor, împreună cu care am repurtat victoria din octombrie şi numai prin introducerea disciplinei proletare în rândurile tuturor păturilor poporului muncitor vom rezolva sarcina istorică care stă în faţa noastră... Ultimele decrete au pus problema fundamentală a vieţii, problema pâinii. Toate aceste decrete au trei idei călăuzitoare: ideea centralizării, sau a unirii tuturor laolaltă în cadrul aceleiaşi munci comune sub conducerea unui centru... Da, ni se arată cum la fiecare pas comerţul cu desaga şi specula subminează monopolul cerealelor. Tot mai des avem prilejul să auzim din partea unor intelectuali: dar speculanţii le aduc doar servicii, şi ei toţi se hrănesc cu ajutorul speculanţilor. Da, dar speculanţii hrănesc c*hiabu- reşte,* ei procedează tocmai aşa cum trebuie să se procedeze pentru a întări, pentru a instaura şi a *eterniza* puterea chiaburului...

Şi mâna lui desfiinţă, cu iun gest, ceea ce nu avea să se mai întâmple niciodată.

— … A doua lozincă a noastră – unirea muncitorilor. Ci vor scoate Rusia din această situaţie desperată şi nespus de grea. Organizarea detaşamentelor de muncitori, organizarea înfometaţilor din judeţele neagricole înfometate, pe ei îi chemăm în ajutor, lor li se adresează Comisariatul pentru aprovizionare, lor le spunem noi: *„Porniţi în cruciadă pentru cereale*".

Aplauzele izbucniră vijelios. Daşa îl văzu pe orator făcând câţiva paşi îndărăt, vârându-şi mâinile în buzunar şi ridicând din umeri. Pete stacojii îi ardeau în umerii obrajilor, genele-i tremurau, fruntea-i era. Umedă.

— … Construim o dictatură… construim violenţă faţă de exploatatori…

Aceste cuvinte au fost de asemeni înecate în aplauze. Vorbitorul făcu un gest cu mâna: „Sfârşiţi odată!…" Apoi urmă, în linişte:

— … Uniţi-vă ţărani săraci – iată cea de-a treia lozincă a noastră. Avem în faţă o nouă sarcină istorică: trebuie, să facem ca această nouă clasă istorică să înţeleagă… În lumea întreagă detaşamentele înaintate ale muncitorilor de la oraşe, ale muncitorilor industriali s-au unit, s-au unit cu toţii. Dar aproape nicăieri în lume nu au existat încă încercări sistematice, pline de devotament şi abnegaţie de a uni pe cei care la sate, în mica producţie agricolă, prin funduri de ţară şi în întunecime, sunt abrutizaţi de toate condiţiile vieţii. În faţa noastră stă aici o sarcină care contopeşte într-un singur ţel nu numai lupta împotriva foametei, ci şi lupta pentru întreaga profundă şi importantă orânduire a socialismului. Avem în faţă o astfel de bătălie în care merită să-ţi dai toate forţele şi să rişti totul pentru că aceasta este bătălia pentru socialism.

Cu un gest grăbit, oratorul îşi şterse năduşeala de pe frunte.

— … Nu departe de Moscova, în gubernii situate alături: Kursk, Orei, Tambov avem încă acum, după calculul unor specialişti prudenţi, un surplus de cereale de vreo zece milioane de puduri. Haideţi, tovarăşi, să pornim la treabă cu eforturi comune. Numai eforturile comune, numai unirea tuturor celor care suferă cel mai mult în oraşele şi guberniile înfometate ne vor ajuta, şi aceasta este calea pe care vă cheamă Puterea

sovietică: unirea muncitorilor, unirea sărăcimii, a detaşamentelor lor înaintate în vederea agitaţiei pe teren, în vederea unui război pentru cereale şi împotriva chiaburilor…

Vorbitorul îşi trecea tot mai des mâna peste frunte, iar glasul lui era tot mai înăbuşit. Spusese tot ce avea de spus. Luă de pe masă, o foaie şi, aruncând o privire asupra ei, le strânse pe celelalte.

— Tovarăşi, dacă vom înţelege toate acestea, dacă vom face toate acestea, vom învinge, fără nicio îndoială!

Şi deodată un suris blajin şi limpede îi lumină faţa. Înţeleseră cu toţii că era de-al lot-, de-al lor! Oamenii începură să strige, să bată din palme şi să tropăie din picioare. Vorbitorul părăsi în grabă tribuna, cu capul înfundat între umeri. Flăcăul cel cu dinţii albi de lângă Daşa răcnea din gâtlejul lui de taur:

— Trăiască Ilici!

Daşa nu putea decât să-şi spună: „Am văzut şi am auzit *altceva…”* Când se întoarse de la miting, se aşeză pe pat, uitându-se cu ochii larg deschişi la figurile de pe tapet. Pe pernă găsi un bileţel de la Jirov: „Mamont te aşteaptă la ora unsprezece la – «Metropol»” iar pe podea, lângă uşă, alt bileţel: „Vino astăzi, la ora 6. La Gogol”…

…Mai întâi, acest „altceva” era de ordin strict moral, prin urmare superior… Se vorbise despre pâine. Daşa ştia că pâinea poţi s-o cumperi, sau să dai ceva în schimb şi s-o capeţi. Preţul se ştia: o pereche de pantaloni fără cârpituri pentru un pud de făină. Dar, pe cât se vede, revoluţia respinge cu indignare această pâine. Pâinea aceasta nu e curată. Mai bine să mori decât s-o mănânci! Trei mii de oameni flămânzi au renunţat astăzi la această pâine…

Au renunţat în numele… (Când ajungea aici, în mintea ameţită a Daşei toate se încurcau.) În numele celor umiliţi şi oprimaţi… Parcă aşa spusese el?! Trebuie să-ţi aduni toate puterile, trebuie să mizezi totul pe o carte, să-ţi jertfeşti viaţa pentru cei care muncesc şi sunt exploataţi… Da, iată de ce au ei asprimea aceea tragică…

Kuliciok îi spusese că toată lumea ar fi dispusă să întindă Rusiei o mână de ajutor – o mână cu pâine. Cu o singură condiţie: să fie distrus regimul sovietic. Să fie distrus, şi îndată o să fie şi pâine… Dar în numele cui să fie distrus? În numele salvării Rusiei. De cine s-o salveze? De bolşevici… Ei însă nu

voiau să fie salvaţi, „în felul acesta”, văzuse doar…

Bietul, bietul ei cap! „Prea târziu ai început să te ocupi de politică, Daşenka… Stai puţin… îşi zise ea, stai puţin.” Cu mâinile la spate, începu să se plimbe prin odaie, cu ochii în jos.

„Ce poate fi mai frumos decât să-ţi jertfeşti viaţa pentru cei umiliţi şi oprimaţi?… Insă Kuliciok pretinde că Rusia piere din pricina bolşevicilor, şi ţoală lume sa spune acelaşi lucru…” Daşa închise ochii, silindu-se să-ş. I închipuie acea Rusie pe care trebuia s-o iubească ma. I mult decât pe sine însăşi… Îi veni în minte tabloul lui i Serov: doi cai pe un povârniş, o pânză mare de nori 1 ci apus şi un acoperiş de paie răvăşit Bine, dar ăsta-i

Serov… Şi în ochii închişi i se arătă flăcăul cu dinţii alb» i pe care-l văzuse adineauri râzând simplu şi cu voioşie. Ş» i Daşa începu să se plimbe iarăşi prin odaie… „Ce anme e Rusia? Pentru ce trage fiecare în altă parte? Să acenn. Că eu sunt proastă, că nu înţeleg nimic… O doamne!…“ şi începu să se bată cu pumnul în piept. Dar nici asta n-o ajută… „Să mă duc la Lenin şi să-l întreb? Drace, darevi sunt în cealaltă tabără…“

După zbuciumul şi după contrazicerile acestea chinuitoare, pe la ora 6, Daşa îşi trase la întâmplare pălărioara pe ochi şi se îndreptă spre monumentul lui Gogol. Omul cu ac de cravată se desprinse îndată de lângă copac.

— Ai întârziat trei minute… Ei, ai fost? L-ai auzit pe Lenin? Spune-mi esenţialul… Cum a venit, cine l-a in- soţit? Era păzit la tribună?

Daşa tăcu puţin, căutând să-şi adune gândurile.

— Spune-mi, pentru ce vor să-l ucidă?

— Cum? De unde ai mai scos-o şi pe asta? Nimeni nu se gândeşte la aşa ceva… Da, da… Prin urmare, te-a impresionat? Şi cum era să nu te impresioneze!… Tocmai de aceea e aşa de periculos…

— Bine, dar spune lucruri adevărate.

Cu un zâmbet subţire şi umed întinzându-şi gâtul până sub ochii Daşei, omul o întrebă, cu înţeles:

— Atunci, cum rămâne? Nu cumva renunţi? Ce zici?

Daşa se smuci îndărăt. Gâtul lui se întindea de parcă ar fi fost de cauciuc, focarele pince-nez-ului sclipeau acum aproape de ochii ei. Daşa şopti:

— Nu ştiu nimic… Nu înţeleg nimic… Trebuie să mă conving, trebuie să mă conving…

— Lenin e un agent al Marelui stat-major german! şuieră omul cu ac de cravată.

Îşi pierdu apoi o jumătate de oră ca să-i explice Daşei planul infernal al nemţilor: în vagoane plumbuite, ei trimit bolşevici, pe care-i angajează cu sume fantastice. Aceşti oameni destramă armata, îi prostesc pe muncitori, distrug industria naţională şi agricultura... Iar peste o lună, nemţii vor lua Rusia fără nicio împotrivire.

— Acuma bolşevicii înteţesc războiul civil, fac scandal pe chestia blocării grânelor şi în acelaşi timp împuşcă negustorii cu desaga, salvatorii noştri. Ei organizează foametea intenţionat... Ai văzut astăzi câteva mii de dobitoci uitându-se în gura lui Lenin. Îţi vine să-ţi muşti pumnii de ciudă! Lenin înşală masele, înşală milioane de oameni, înşală tot poporul... Pe planul faptelor concrete, el e un mare provocator... Pe celălalt... Şi se aplecă la urechea Daşei, şoptindu-i dintr-o suflare: Un antihrist. Îţi aduci aminte de vorbele profeţilor? Se adeveresc întocmai. Nordul poartă război cu sudul. Apar cavalerii de fier ai morţii – tancurile... Cade steaua Polin la izvoarele apelor – e steaua cu cinci colţuri al bolşevicilor... Şi el vorbeşte poporului ca şi Hristos, numai că le întoarce toate pe dos... Azi a încercat să te momească şi pe dumneata, dar noi nu te lăsăm... Te vom transfera în altă muncă...

Mai trebuia lămurită o chestiune. Când se întoarse acasă, Daşa se întinse în pat, acoperindu-şi ochii cu braţul. Simţea o silă nespusă de a mai gândi... „în definitiv, ce-i cu mine? Am o sută de ani? Sunt urită ca păcatul? Mai bine să le las toate la voia întâmplării... Vrei să te duci la «Metropol»? Du-te... N-am de dragul cui să păzesc cele ce nu vor să fie păzite. De ce să-mi înăbuş în piept strigătul fericirii? Pentru cine să mă închircesc în chinuri? Pentru mângâierile cui? Proastă, proastă şi fricoasă!... Haide, destinde-te odată, dă-ţi drumul... Mi-e totuna, ducă-se dracului dragostea, cu mine cu tot!...“

Acum ştia că se va duce la „Metropol“. Mai stătea la ginduri doar pentru că nu sosise încă timpul să se ducă: era în amurg, ceasul când gândurile îţi strecoară în suflet otrava lor. Pendula bătu încet, ca un ceas de turn, de nouă ori. Daşa se ridică în grabă de pe pat... „E înjo—, sitor să mă chinuiesc aşa, nu vreau!“...

Se dezbrăcă în graba şi alergă numai cu cămaşa pe ea. La

baie, unde erau îngrămădite unele peste altele lemne ^ lăzi şi tot felul de lucruri vechi. Se repezi sub duş. C» ploaie rece ca gheaţa îi lovise spinarea. Daşa aproape că-şi pierdu răsuflarea. Se întoarse udă în odaia el, trase cearceaful de pe pat şi se uscă, clănţănind din: dinţi.

Nu luase încă nicio hotărâre: se uita când la ro— chiţa cea veche, aruncată pe podea, când la rochia (te seară întinsă pe speteaza fotoliului. Când înţelese că ezitarea ei nu era decât laşitate, începu să se îmbrace. Nu era oglindă în odaie? Cu atât mai bine! îşi aruncă, etola de samur pe umeri şi ieşi în stradă pe furiş, ca o hoaţă... Se întunecase de-a binelea. Daşa o luă pe bulevarde. Bărbaţii o urmăreau cu privirile, miraţi, şi din urmă o ajungeau observaţii nu tocmai măgulitoare. De suh> copaci se desprinseră doi bărbaţi în mantale soldăţeşti strigând: „Stai, parazito, unde fugi?“

Daşa se opri în Piaţa Nikitskaia cu inima strânsă. Un tramvai luminat, cu remorcă, trecu zăngănind cumplit. Pe scări atârnau ciorchini de călători. Unul din ei, care se ţinea cu mâna dreaptă de bara de alamă, în timp ce în stânga ţinea un geamantaş plat din piele de crocodil, îşi întoarse, când trecu pe lângă Daşa, faţa puternică şi rasă. Era Mamont. Daşa ţipă uşurel şi începu să alerge după tramvai. El o zări: făcu o mişcare neaşteptată, şi geamantanaşul îi zbură din mână. Îşi desprinse mâna de pe bară şi sări din plin mers. Se răsturnă pe spate, încercând zadarnic să se agaţe de ceva prin aer. Ridică în sus o talpă uriaşă, apoi trupul îi dispăru sub remorcă. Geamantanaşul căzuse la picioarele Daşei. Ea văzu genunchii omului ridicându-se convulsiv şi-i auzi oasele trosnind. Cizmele lui bocăniră greu pe bolovanii pavajului. Frânele scrâşniră, oamenii începură să sară din tramvai unii după alţii.

O lumină ca de grafit, moale ca un văl, trecu prin faţa ochilor Daşei. Văzu pavajul şi, pierzându-şi cunoştinţa, se prăbuşi cu mâinile şi obrazul pe geamantanaşul din piele de crocodil.

Trecerea la ofensivă a armatei de voluntari, aşa-zi- sul „al doilea marş din Cuban“, începu prin operaţia întreprinsă împotriva staţiei Torgovaia. Ocuparea acestui nod de cale ferată era extrem de importantă. Prin cucerirea lui, întreg Caucazul de Nord ar fi fost izolat de Rusia. La 10 iunie, o armată de nouă mii de baionete şi săbii, sub comanda generală a lui Denikin, se aruncă în luptă pe patru coloane pentru a înconjura Torgovaia.

Denikin însoţea coloana lui Drozdovski. Peste tot stăpânea o încordare fără nume. Înţelegeau cu toţii că rezultatul primei lupte era hotărâtor pentru soarta armatei. Oamenii lui Drozdovski se repeziră să treacă înot riul Egorlik, sub focul artileriei inamicului, apăraţi de singurul lor tun care trăgea cu mitralii. În primul lanţ de trăgători, comandantul regimentului, căpitanul Tur- kul, se bălăcea în apă ca o minge, scufundându-se şi în- jurind. Roşii se apărau cu deznădejde, dar lipsa lor de experienţă îngădui inamicului, mai încercat, să-i, înconjoare. Barajele erau doborâte – la sud de coloana lui Bo- rovski, la răsărit de cavaleria lui Erdeli. Amestecându-se unele cu altele, unităţile roşii şi convoaiele nesfârşite de căruţe începură retragerea spre nord, părăsind Torgovaia. Acolo, însă, în direcţia Şablievkăi, le ieşi înainte coloana lui Markov. Victoria voluntarilor era desăvârşită. Sotniile căzăceşti ale lui Erdeli cutreierau stepa, trecând prin sabie pe fugari, luând prizonieri şi capturând căruţele cu provizii.

Se lăsase amurgul. Lupta se potolea. Roşu şi încruntat, cu mâinile puternice la spate, Denikin se plimba pe peronul gării. Iuncherii glumeau şi râdeau, aşa cum glumeşte omul după ce a trecut printr-o primejdie de moarte. Cărau saci cu nisip şi-i aşezau pe platformele descoperite, apoi, pe acest tren blindat improvizat, instalau mitraliere. Din când în când, văzduhul era zguduit de bubuitul tunurilor: un tren blindat al roşilor trăgea de la nord, de dincolo de Şablievka. Ultimul obuz căzu aproape de podul de peste Maniei, unde se afla generalul Markov, călare pe un cal sur. Nu dormise de două zile, nu mincase şi nu fumase. Era furios că Şablievka nu fusese cucerită în felul cum dorise el. Când începuse atacul, staţia era ocupată de un detaşament puternic, cu artilerie şi care blindate. Cu o zi înainte, la unsprezece ale lunii, şi astăzi, coloana lui de învăluire luptase cu îndârjire, dar fără succes. De data aceasta norocul îl părăsise. Pierderile erau incalculabile. Bolşevicii care ocupau Şabli- evka nu se retrăseseră decât la căderea nopţii, şi numai datorită situaţiei generale.

Aplecându-se puţin în şa, Markov cercetă trăsăturile nelămurite ale câtorva cadavre, care zăceau încremenite, aşa cum le prinsese moartea. Erau ofiţeri de-ai lui, şi fiecare din ei făcea în luptă cât un pluton întreg, în chip cu totul absurd, dintr-o moleşeală a minţii lui, fuseseră ucişi şi răniţi câteva sute din

cei mai buni luptători…

Auzi suspine, strigătele răguşite ale unui om care parcă se trezea dintr-un coşmar, şuierături. Un ofiţer încercă să iasă din tranşee, lângă pod, dar căzu cu pieptul peste parapet. Se sprijini icnind, apoi îşi duse cu greu piciorul înainte şi ieşi din şanţ, cu ochii pironiţi la steaua mare şi limpede ce sclipea în apusul aproape stins. Îşi scutură capul tuns, gemu şi păşi înainte, poticnindu-se. Când îl zări pe generalul Markov, îşi duse mâna la cozoroc, apoi şi-o trase brusc în jos.

— Excelenţa-voastră, sunt rănit.

— Văd.

— Am fost împuşcat pe la spate.

— Regretabil…

— Sunt rănit la cap, cu un foc de revolver tras de aproape… Elevul cu termen redus Valerian Onoli a încercat să mă asasineze…

— Numele dumitale de familie? întrebă tăios Markov.

— Locotenent-colonel Roşcin…

Chiar în clipa aceea, tunul de şase ţoii de la trenul blindat al roşilor, îndreptându-se spre nord, slobozi cea din urmă lovitură. Obuzul gonea, urlind, pe deasupra stepei întunecate. Calul sur al generalului îşi ciuli urechile neliniştit şi se lăsă pe picioarele din spate. Obuzul se desprinse din înălţimea cerului, explodând la cinci paşi de Markov.

Când fumul şi praful se împrăşliară, Vădim Petrovici Roşcin, aruncat la pământ de explozie, văzu calul bătind aerul cu picioarele, iar alături, un trup mic, fără viaţă, cu mâinile şi picioarele desfăcute. Roşcin se ridică şi începu să strige:

— Sanitari! Generalul Markov a fost ucis!

După ce ocupă Torgovaia, armata de voluntari se îndreptă spre nord, spre Velikokniajeskaia, urmărind un dublu obiectiv: să dea ajutor atamanului Krasnov să cureţe regiunea Salsk de bolşevici şi să-şi asigure spatele frontului spre Ţariţân. Velikokniajeskaia fu luată fără mari pierderi, dar succesul nu putu fi exploatat, deoarece detaşamentul călare al lui Budionnâi înfrânse şi dezorganiza înir-o luptă de noapte sotniile de cazaci ale lui Erdeli, neîngăduindu-le să treacă apa râului Maniei.

Primul tren blindat al voluntarilor era cât pe ce să fie distrus chiar lângă staţie. Cei din tren văzură o locomotivă gonind spre ei cu un steag alb în faţă. Crezând că aduce solie de pace, trenul

îşi încetă focul. Dar locomotiva alerga fără să-şi domolească goana, fluierând fără încetare. Abia în ultima clipă le veni în minte celor din trenul blindat să tragă asupra ei câteva focuri de aproape. Ciocnirea totuşi se produse. O platformă fu sfărâmată, iar locomotiva, scăldată în petrol şi încinsă cu bombe, se răsturnă. Câteva clipe, această scenă de film american a fost punctul de atracţie al întregului câmp de bătaie.

Denikin dădu regiunea cucerită pe seama comandantului Donului şi, lăsând detaşamentelor căzăceşti din sta- niţe sarcina de a termina cu bolşevicii de prin împrejurimi, se îndreptă din nou spre sud, pentru a cuceri un nod extrem de important, staţia Tihoreţkaia, ce lega Donul de Cuban şi regiunea Mării Negre de cea a Caspicii. Avea de înfruntat mari primejdii. În calea lui se găseau două sate mari de pripăşiţi: Pescianokopskoe şi Belaia Glina, adevărate focare de bolşevism. Satele îşi ridicau în grabă întărituri. Armata lui Kalinin săpa cu înfrigurare tranşee lângă Tihoreţkaia, iar armata lui Sorokin, venindu-şi în fire din panică, începea să preseze de la apus. Unităţile roşii, zdrobite la Manâci, trecură din spatele frontului la ofensivă. Multe staniţe le trimiteau trupe de ajutor.

Denikin nu se putea bizui decât pe un singur lucru: pe lipsa de coordonare a operaţiunilor inamicului. Dar, şi în această privinţă, situaţia s-ar fi putut schimba din clipă în clipă. De aceea şi era atât de grăbit. Uneori era nevoie să încurajeze personal lanţurile de luptători care zăceau la pământ istoviţi. Infanteria era purtată în căruţe. În fruntea armatei se mişca acelaşi tren blindat improvizat.

Lângă Pescianokopskoe, toată populaţia satului lupta alături de ostaşii roşii. Voluntarii nu mai întâlniseră încă o asemenea înverşunare. Din zori şi până în noapte, stepa se cutremură de bubuitul tunurilor. De două ori regimentele lui Borovski şi Drozdovski fuseseră izgonite din sat. Numai când se văzură înconjuraţi din toate părţile, fără să cunoască forţele şi mijloacele inamicului, roşii părăsiră satul până la cel din urmă om. Toate unităţile, toate detaşamentele şi toată mulţimea de refugiaţi se retraseră la Belaia Glina.

Acolo, în mijlocul unei oştiri populare de zece mii de oameni, se afla divizia de fier a lui Dmitri Şelest. Toate contingentele fuseseră chemate sub arme. Se ridicaseră întărituri pe toate căile de acces, şi pentru întâia oară se putea vorbi în Armata

Roşie de spirit de organizare şi de pricepere tactică. La mitinguri se proclama lozinca: „Izbândă sau moarte!“

Dar toate erau în zadar. Inamicul, instruit, întrebuinţa ştiinţa împotriva vitejiei şi a înverşunării: se folosea de orice împrejurare, cât de neînsemnată, şi se mişca exact ca pe o tablă de şah, ivindu-se totdeauna pe neaşteptate în spatele frontului. E drept că începutul ofensivei albilor nu fusese prea fericit. Colonelul Jebrak, care comanda oamenii lui Drozdovski, nimerise pe întuneric în liniile înaintate ale roşilor, într-un cătun. Întâmpinat de aproape cu focuri, se repezise la atac şi căzuse, lovit de moarte. Oamenii lui Drozdovski se traseră îndărăt, trântindu-se la pământ. Dar pe la orele 9 dimineaţa, Kutepov, în fruntea trupelor lui Kornilov, regimentul călare al lui Drozdovski şi un automobil blindat năvăliseră în Belaia Glina venind de la sud. Borovski se apropia dinspre staţia cucerită. Începuseră lupte de stradă. Simţindu-se înconjuraţi, roşii fugeau de colo-colo. Automobilul blindat se îm- plântă în mulţime. Acoperişurile de paie începură să ardă. Vacile şi caii alergau cu spaimă în mijlocul flăcărilor, al împuşcăturilor şi vaietelor…

Divizia de fier a lui Şelest se retrase pe singurul drum care mai rămăsese liber. Lângă un canton de cale ferată, Denikin stătea călare. Striga mânios, cu palmele făcute pâlnie la gură, să li se taie drumul celor care se retrăgeau. Resturile diviziei de fier erau urmate de partizani şi de toată populaţia. Cavaleria lui Erdeli porni în galop în urmărirea fugarilor. Oamenii din garda călare a comandantului suprem nu se putură stăpâni nici ei şi, scoţându-şi săbiile, începură să taie în dreapta şi-n stânga… Ofiţerii de stat-major se răsuciră în şa, apoi ss repeziră ca ogarii după vânat, spintecând capete şi spinări. Denikin rămase singur. Îşi scoase chipiul şi începu să-şi facă vânt, încercând să-şi răcorească faţa înfierbântată. Victoria câştigată îi deschidea drumul spre Tihoreţkaia şi Ekaterinodar.

în amurg se auziră în sat, prin curţi, salve scurte: oamenii lui Drozdovski răzbunau moartea lui Jebrak, împuşcând ostaşii roşii luaţi prizonieri. Într-o casă ţărănească plină de muşte, Denikin bea ceai. Cu toată zăpuşeala nopţii, purta o tunică groasă cu epoleţi laţi. Încheiată până la gât. După fiecare salvă, se întorcea spre ferestruica firă geam, trecându-şi batista făcută ghem pe frunte şi pe nas.

— Vasili Vasilievici, drăguţă, îi zise el aghiotantului, pofteşte-l

la mine pe Drozdovski. Chiar aşa nu se poate…

Zăngănind din pinteni, aghiotantul îşi duse mâna la cozoroc. Apoi şi-o retrase scurt, se întoarse şi ieşi. Denikin puse ceainicul sub robinetul samovarului şi-l umplu cu apă. O nouă salvă răsună aproape de tot: ferestrele se cutremurară. Un glas din întuneric începu să urle:,. U-u-u…“ Amestecată cu firicele de ceai, apa clocotită se revărsa peste marginile ceainicului. Anton Ivanovici puse capacul.

— Vai de mine… şopti el.

Uşa se deschise brusc, şi un om de vreo 30 de ani, palid ca un mort, cu tunica mototolită, pe care se vedeau galoanele moi de general, mototolite şi ele, intră în casă. Lumina lămpii de gaz se răsfringea slab în sticlele *pince-nez-u*lui său. Bărbia pătrată şi cu gropiţă la mijloc îi ieşea înainte. Umbla nebărbierit, şi obrajii supţi îi erau chinuiţi de ticuri nervoase. Se opri lângă uşă. Sculindu-se greoi de pe laviţă, Denikin îl intâm- până, întinzându-i mâna.

— la loc, Mihail Grigorievici. Nu vrei un ceai?

— Mulţumesc respectuos, n-am timp.

Avansat de curând general, Drozdovski ştia de ce fusese chemat la comandantul suprem şi, ca totdeauna când se aştepta să i se facă observaţie, îşi stăpânea cu greu mânia. Cu capul plecat, se uita pieziş.

— Voiam, Mihail Grigorievici, să-ţi vorbesc despre execuţiile astea, drăguţă…

— N-am destulă putere să-mi stăpânesc ofiţerii, începu Drozdovski cu o voce supărător de subţire, pălind şi mai tare, gata parcă să cadă într-un acces de isterie. Ştie excelenţa-voastră că fostul colonel Jebrak a fost torturat în mod sălbatic de bolşevici? Cei treizeci şi cinci de ofiţeri pe care i-am adus din România au fost supuşi la cazne şi desfiguraţi… Bolşevicii îi ucid şi-i torturează pe toţi. Da, pe toţi! Glasul i se frânse. Se înecă. Nu pot să-i stăpânesc… Nu vreau să-i stăpânesc… Dacă nu vă place, vă rog să faceţi un raport… Aş socoti o fericire să rămân simplu soldat…

— Vai de mine, Mihail Grigorievici! protestă Denikin. N-ar trebui să fii aşa de nervos… Ce ţi-a venit să vorbeşti de raport? înţelege, Mihail Grigorievici, că, împuşcând prizonierii, facem să crească rezistenţa inamicului. Are să se ducă vestea despre isprăvile astea. De ce să facem chiar noi un rău armatei? Eşti de

aceeaşi părere cu mine, nu-i aşa? Drozdovski tăcea. Te rog să spui ofiţerilor dumitale că doresc să nu se mai repete asemenea fapte.

— Am înţeles!

Drozdovski se întoarse şi ieşi, trântind uşa după el. Denikin clătină încă multă vreme din cap, adâncit în gânduri, lângă paharul lui cu ceai. În depărtare, se mai auzea o ultimă salvă, apoi noaptea se linişti.

Atacul împotriva nodului de cale ferată Tihoreţkaia fusese conceput după un plan de operaţiuni care prevedea desfăşurarea armatei pe un front de şaizeci de kilometri. Înainte de toate, câmpul de acţiune trebuie curăţat de detaşamentele izolate şi de unităţile de partizani. Această misiune îi fusese încredinţată tinărului general Borovski. Borovski cutreieră o sută de verste în două zile, dădu câteva lupte şi puse mâna pe o serie de staniţe. În istoria războiului civil, acesta era primul aşa-zis „raid” în spatele frontului inamic.

Armata de voluntari se desfăşură pe câmpul de acţiune astfel curăţat. În ziua de 30 iunie, Denikin dădu un ordin scurt: „Mâine, 1 iulie, să fia cucerită staniţa Tihoreţkaia, iar inamicul grupat în regiunea Ternov- skaia-Tihoreţkaia să fie zdrobit...” Coloanele porniră în timpul nopţii, înconjurând Tihoreţkaia de departe. După un uşor schimb de focuri, bolşevicii începură să se retragă pe poziţiile lor întărite.

De data aceasta nu mai era vorba de rezistenţa deznădăjduită din săptămâna trecută. Căderea staniţei Belaia Glina zguduise adânc Armata Roşie. Ofensiva lui Sorokin fusese oprită. Jertfele – miile de oameni căzuţi în lupte sângeroase – fuseseră zadarnice. Inamicul înainta ca o maşină. În imaginaţia oamenilor, forţele voluntarilor păreau de zece ori mai mari. Se povestea că ofiţerii din toată Rusia se adună ca lăcustele în jurul lui Denikin, iar cadeţii nu cruţă pe nimeni şi că, după ce un ţinut era curăţat, urma imediat invazia trupelor germane. Kalnin, comandantul grupului, stătea ca paralizat în trenul lui din staţia Tihoreţkaia. Văzând că hoardele lui Denikin se apropie din patru părţi deodată, îşi pierdu curajul şi ordonă retragerea.

Pe la 9 dimineaţa bătălia se mai potoli. Trupele roşii se retrăseseră în semicercul întărit. Kalnin se închise în compartimentul lui şi se culcă, încredinţat că în ziua aceea nu se va mai da nicio luptă. În acest timp, voluntarii continuau să-şi

învăluie inamicul, înaintând în câmpie prin lanul des de grâu. Pe la amiază, capetele flancurilor stabiliră contactul şi ieşiră în spatele frontului, la sud. Regimentul lui Kornilov atacă staţia şi o cuceri fără pierderi. Personalul căii ferate se făcu nevăzut.

Kalnin dispăruse. I se găsiră în compartiment doar chipiul şi cizmele. Alături, şeful lui de stat-major colonelul Zverev, zăcea la pământ, cu craniul zdrobit de un foc de revolver. Pe canapea, cu faţa-n jos, cu capul învelit într-un şal, soţia lui mai respira încă: pieptul îi era străpuns de un glonte.

După acest episod, coloanelor de voluntari nu le mai rămânea decât să strângă ca într-un cleşte Armata Roşie, lipsită de conducere şi ruptă de bazele şi de drumurile ei de retragere. Până seara, voluntarii o măcelăriseră cu tunurile şi cu mitralierele. Oamenii se zbăteau în semicerc, iar uraganul de plumb îi secera din faţă şi din spate. Înnebuniţi, se ridicau din tranşee şi se aruncau la atac de baionetă, dar pretutindeni nu găseau decât moartea. Spre seară, Kutepov tăie dinspre nord singura cale ce le mai rămăsese liberă, nimicind prin foc şi baionetă grupurile de ostaşi roşii care răzbătuseră până la calea ferată... în amurg, albii şi roşii se învălmăşeau încă prin lanurile dese de grâu. Comandanţii alergau ca prepeliţele, adunând ofiţerii şi aruncându-i din nou în luptă. Într-un loc, câteva baionete cu batiste albe în vârf se ridicară din tranşee. Urmat de ofiţeri, Kutepov se repezi într-acolo, dar se pomeni întâmpinat cu salve şi cu sudălmi cumplite. Aplecat peste gâtul calului, o luă la goană îndărăt. Ordinul comandantului suprem suna: „Prizonierii să nu fie împuşcaţi”. Dar nimeni nu dăduse ordin să se ia prizonieri...

Dimineaţa, Denikin ocoli cu calul la pas câmpul de luptă. Griul era călcat şi răsturnat cât cuprindeai cu ochii. În văzduhul azuriu pluteau hultanii. Denikin cercetă linia de tranşee ce şerpuia peste ogoare, peste vâlcele şi peste gorganele străvechi: pretutindeni se vedeau mâini, picioare şi capete de morţi. Trupurile zăceau la pământ, ca nişte saci plini. Denikin se simţea cuprins de sentimentalism. Se întoarse pe jumătate şi, când aghiotantul lui se apropie, îi şopti, dus pe gânduri:

— Sunt doar ruşi şi ei... E îngrozitor! Să ştii că nu mă pot bucura din plin, Vasili Vasilievici...

Victoria fusese desăvârşită. Armata de treizeci de mii de oameni a lui Kalnin era învinsă, zdrobită şi împrăş tiată. Numai

şapte eşaloane de-ale trupelor roşii izbutiseră să răzbată în direcţia Ekaterinodarului. Armata lui Sorokin rămăsese izolată. Grupurile separate ale unităţilor roşii cel răsăritean, din regiunea Armavir, şi cel de lângă litoralul mării, armata din Taman – fuseseră despărţite definitiv. Denikiniştii luaseră o pradă uriaşă: trei trenuri blindate, automobile blindate, cincizeci de tunuri, un aeroplan, vagoane întregi cu puşti, mitraliere, obuze şi un bogat echipament.

Victoria aceasta făcu o impresie uluitoare. Atamanul Krasnov ordonă să se oficieze serviciul religios la catedrala din Novocerkassk şi ţinu, în faţa trupelor, o cu- vântare cu nimic mai prejos decât cuvântările amicului său, împăratul Wilhelm. Cu toate că în trei săptămâni denikiniştii pierduseră un sfert din armată, efectivul acesteia spori în primele zile ale lui iulie de două ori. Un torent neîntrerupt de voluntari se revărsa din Ucraina, din Novorossia şi din Rusia Centrală. Pentru întâia oară începură să se formeze unităţi din ostaşii roşii luaţi prizonieri.

După două zile de odihnă, Denikin îşi împărţi armata în trei coloane şi desfăşură o ofensivă largă pe trei fronturi: la apus – împotriva lui Sorokin; la răsărit – împotriva grupului din Armavir, iar la sud – împotriva rămăşiţelor armatei lui Kalnin, care acopereau Ekate- rinodarul. Scopul acestor operaţiuni era să cureţe, înainte de a ataca Ekaterinodarul, tot spatele frontului. Se luară în consideraţie toate împrejurările şi se întocmi un plan după regulile celei mai înalte tactici militare. Dar Denikin nu ţinu seama de un singur lucru, de cel mai important: în faţa lui nu se afla o armată inamică, ale cărei forţe le-ar fi putut cumpăni, ci însuşi poporul înarmat, forţă care-i era cu totul necunoscută. Nu ţinu seamă de faptul că, o dată cu victoriile, ura împotriva lui şi solidaritatea armatei populare creşteau şi că trecuse vremea mitingurilor furtunoase, în care se răsturnau comandanţii şi se hotărau ofensivele cu majoritatea de voturi. În locul lor apăruse o disciplină nouă, disciplina războiului civil – sălbatică încă, dar care se întărea de la o zi la alta.

Totul făcea să se prevadă o victorie uşoară şi rapidă. Cercetaşii aduceau informaţii asupra mişcărilor dezordonate ale trupelor lui Sorokin, care se îndreptau spre Ekaterinodar, dincolo de Cuban. Acest lucru nu era însă riguros exact. Cercetaşii se înşelau. Dincolo de Cuban fugeau doar dezertorii şi câteva mici detaşamente. Tot într-acolo se îndreptau şi convoaiele de căruţe

ale refugiaţilor. Dar grupul de treizeci de mii de oameni al lui Sorokin, curăţat de toate elementele incapabile de luptă, se reorganizase şi era din ce în ce mai înverşunat. Frontul de la Bataisk împotriva nemţilor fusese părăsit. Roşii aşteptau în câmp deschis ciocnirea cu Denikin. Iar armata de voluntari, îmbătată de victorie, ajunsă aproape de ţintă, era cât pe ce să piară fără urmă în bătălia sânge- roasă ce se încinse curând cu trupele lui Sorokin, bătălie care ţinu zece zile.

Sorokin răspunse cu o îngâmfare napoleoniană la nota Comitetului Executiv Central al Republicii Cubano-Cernomorskaia: „N-am nevoie de agitatori. Bandele lui Denikin îmi fac destulă propagandă. Vitejia legendară a trupelor mele va spulbera toate piedicile ridicate de contrarevoluţie!“ După ce stăvili panica ce-i cuprinsese trupele în primele zile ale ofensivei lui Denikin, Sorokin păru că se trezeşte din trândăvia lui de beţiv. Zi şi noapte alerga pe front – cu trenul, pe drezină sau călare. Făcea inspecţii. Impuşcase cu mâna lui, în faţa frontului, doi comandanţi care se dovediseră nepăsători faţă de situaţia actuală. Inălţându-se în scări, blestema cu vorbe atât de cumplite pe toţi duşmanii poporului, înjurând atât de amarnic şi făcând spume la gura schimonosită de furie, încât ostaşii roşii îl întrşrupeau mugind ca bivolii când îi înţeapă tăunul. El intensifică activitatea tribunalelor militare şi pe cea a secţiilor speciale, institui pedeapsa cu moartea pentru cei ce nu-şi ţineau puştile în bună stare şi dădu un ordin pe armată, care suna aşa:

„Ostaşi! Oamenii muncii din lumea întreagă îşi pun nădejdea în voi. Ei vă vor rămâne adânc recunoscători. Cu ochii larg deschişi şi cu pieptul înainte, păşiţi întru în- tâmpinarea zorilor însângerate ale istoriei! Măturaţi cu foc şi plumb toţi paraziţii, toate lighioanele târâtoare, toate band’ele lui Denikin şi toate spurcăciunile contrarevoluţionare! Pace celor ce muncesc, moarte exploatatorilor, trăiască revoluţia mondială!“

Sorokin îşi ticluia singur ordinele în momente de extremă surescitare. Aceste ordine erau citite cu glas tare pe companii. Iar mujicii ucrainieni, minerii de la Don, ostaşii armatei din Caucaz, cazacii şi pripăşiţii, toată această omenire pestriţă, zdrenţăroasă şi zgomotoasă, care nu voia să ştie de nimeni şi de nimic pe lume, asculta ca vrăjită vorbele umflate ale comandantului.

Beliakov, şeful de stat-major, militar inteligent şi

experimentat, întocmea planul ofensivei sau, mai precis, plănuia să spargă barajul trupelor de încercuire cu toată armata lui de treizeci de mii de oameni, apoi să înainteze dincolo de apa Cubanului. Cel puţin aşa vedea lucrurile şeful de stat-major, care nu credea că o eventuală întâlnire cu Denikin ar putea să aibă un rezultat fericit. Spărtura trebuia efectuată în regiunea staţiei Korenov- skaia (între Tihoreţkaia şi Ekaterinodar). „Dacă am ocupa Korenovskâia, ne-ar fi uşor să înfrângem coloanele lui Drozdovski şi Kazanovici, despărţite la sud de grosul armatei albilor, şi să ne îndreptăm spre Ekaterinodar. Acolo vom vedea noi“, se gândea şeful de stat-major. Situaţia lui era cât se poate de delicată: îi ura pe roşii cu toate puterile fiinţei sale, şi în somn, şi treaz, dar soarta blestemată îl legase de bolşevici. Dacă ar cădea în mâinile lui Denikin, la care se gândea cu nelinişte, dar şi cu o admiraţie plină de invidie, n-ar mai scăpa cu viaţă. Pe de altă parte, dacă Sorokin ar bănui că nu era destul de însufleţit de avânt revoluţionar şi de ură împotriva lui Denikin, tot moartea l-ar fi aşteptat. Singura lui nădejde – fantastică, e drept, ca tot ce se întâmpla în zilele acelea – era ambiţia fără margini a lui Sorokin. Numai pe cartea aceea mai putea să joace: să-l împingă din răsputeri pe Sorokin la dictatură… Pe urmă, fie ce-o fi!

În orice caz, Beliakov pregătea activ ofensiva: în apropierea staniţei Timoşevskaia se concentrau rezerve de muniţii şi furaje, obuzele erau descărcate, convoaie nesfârşite plecau în stepă. Armata se desfăşura în regiu nea staniţei Timoşevskaia, cu linia frontului arcuită spre sud-est, ca să răzbească în acelaşi timp şi spre Kore- novskaia şi, ceva mai la nord, spre Viselki.

în zorii zilei de 15 iulie, tunurile de câmp ale trupelor roşii deschiseră foc viu asupra localităţii Kore- novskaia, iar peste o oră, cele mai bune sotnii ale lor năvăliră, în valuri nestăvilite, în târguşor şi în staţie. Cu şuierături şi chiote, cadeţii erau tăiaţi cu săbiile şi călcaţi în picioarele cailor. Nu erau luaţi prizonieri decât cei care aruncau arma. După ce înaintară toată noaptea, unităţile de infanterie începură să-şi sape tranşee în Korenovskaia, de data aceasta nu în semicerc, ca lângă Belaia Glina, ci în cerc închis.

Prin pâcla prafului şi prin arşiţă, soarele se înălţa, palid. Toată stepa era în mişcare: cavaleria gonea, regimentele se scurgeau fără încetare, roţile bateriilor duru- iau. Se auzeau înjurături,

lovituri, împuşcături, nechezat de cai şi strigăte răguşite de comandă. Convoiul de căruţe se întindea până la orizont. Ziua era fierbinte ca o sobă încinsă. La jumătatea drumului, Sorokin părăsise statul-major şi acum se învârtea în mijlocul trupelor, călare pe un armăsar în spume. Ostaşii de serviciu şi agenţii de legătură ţâşneau de lângă el ca nişte ogari, ducând ordine.

în timpul galopului îşi pierduse căciula şi-şi lepă- dase caftanul cerchez. Purta o cămaşă de mătase de culoarea zmeurei, cu mânecile suflecate până mai sus de cot, iar pantalonii albaştri de cavalerist erau încinşi strâns cu o curea lată. Faţa lui neagră de năduşeală şi de praf, rânjind cu toţi dinţii, putea fi văzută pretutindeni. Schimbase trei cai, inspectase poziţiile bateriilor şi ale tranşeelor în care unităţile de infanterie se îngropau ca nişte cârtiţe în pământ; galopa prin stepă spre punctele de observaţie, se avânta spre convoaiele de căruţe care descărcau obuzele, îi chema pe comandanţi cu un semn de cravaşă şi, aplecându-se în şa, înfierbân- tat şi înspăimântător, asculta rapoartele cu ochi de nebun. Ca un dirijor al unei orchestre gigantice, încorda strunele bătăliei gata să înceapă. Îşi lăsă lângă gară calul care răsufla din greu şi alergă la telegraf. Împinse cu piciorul de pe prag un cadavru cu epoleţi, cu craniul despicat şi, citind panglica îngustă ce se desfăşura grăbit din aparat, simţi că-l cuprinde o furie oarbă: părăsind staţia Dinskaia, trupele lui Drozdovski şi Kazanovici se apropiau în grabă dinspre sud. Să primească lupta...

Trupele lui Drozdovski veneau în căruţe. Sute de căruţe goniseră toată ziua prin stepă, învăluite în nori de praf fierbinte. Trupele lui Markov, comandate de generalul Kazanovici, fuseseră îmbarcate în trenuri, împreună cu artileria, şi ajunseseră la destinaţie înaintea lor. În zorii zilei de 16 coborâră din vagoane şi se aruncară la atac împotriva târguşorului Korenovskaia.

De pe colacul unei fântâni, lângă un canton de cale ferată, generalul Kazanovici urmărea liniştit mişcările dibace ale şirurilor lui de ofiţeri, care înaintau fără să deschidă focuL Faţa lui fină, cu mustăţile lungi pe jumătate cărunte şi cu barba tunsă (cum purtase majesta- tea-sa împăratul), avea o expresie concentrată şi batjocoritoare, iar ochii frumoşi zâmbeau rece, dar în acelaşi timp cu o înflăcărare feminină. Era atât de sigur de rezultatul luptei, încât nu acceptase să aştepte nicio clipă

divizia lui Drozdovski. De altfel, îi disputa lui Drozdovski laurii gloriei. Drozdovski era bolnav cte ambiţie, prudent şi adeseori prea chibzuit, chiar împotriva intereselor sale, pe când lui îi plăcea războiul pentru desfăşurarea vijelioasă, pentru muzica luptei, pentru gloria răsunătoare a victoriei.

Globul uriaş al soarelui se înălţa de după movilele îndepărtate. Ardea cumplit, ca-n zilele lui cuptor. Lumina orbitoare bătea drept în ochii bolşevicilor. Mitralierele începură să ţăcănească, salvele sfâşiară tăcerea arşiţei. Se vedeau şirurile dese ale inamicului ridicându-se din tranşee. Ofiţerii lui Markov se aşezară în frunte: niciunul nu se plecă în faţa gloanţelor. Mii de trupuri se târau în întâmpinarea lor. Kazanovici ridică binoclul la ochi. Ciudat lucru!

— Trei salve de şrapnele asupra „tovarăşilor”! ordonă el telefonistului care se instalase alături, lângă fântână.

Două baterii ascunse după terasament deschiseră fo- cuL Norii de vată ai şrapnelelor plesniră destul de jos deasupra lanţurilor de trăgători ale inamicului. Oamenii se învălmăşiră o clipă, apoi îşi veniră în fire şi-şi conti- nuară atacul. Tot câmpul bubuia acum de împuşcături. Deodată porniră să urle bateriile bolşevicilor. Kazanovici schiţă un zâmbet nedumerit. Mâna îngustă care ţinea binoclul începu să-i tremure. Ofiţerii lui Markov se aruncară la pământ, încercând să-şi sape în grabă adăposturi. Deşi arsă de soare, faţa lui Kazanovici păli. Sări de pe colacul fântânii, se aplecă deasupra lădiţei telefonului şi-l chemă pe generalul Timanovski.

— Şirurile de trăgători s-au culcat la pământ! strigă el în receptor. Orice s-ar întâmpla, trebuie să respingem aripa stingă! Fiecare clipă e preţioasă...

Aproape imediat, alţi ofiţeri de-ai lui Markov se iviră în goană din spatele liniei ferate, coborând povârnişul. Erau rezervele lui Timanovski. Grupuri-grupuri, şir după şir, hotărâţi şi îndârjiţi, dispărură în grâul înalt, care începu să se scuture. Cu sabia scoasă, tânăr, rumen şi vesel ca întotdeauna Timanovski alerga în urma lor. Pornise şi el, cu căciula lui miţoasă dată pe ceafă, numai în cămaşa de pânză murdară cu galoane negre, de general. Se petrecea un lucru ciudat: bolşevicii erau de nerecunoscut. Trecuse de mult clipa în care ar fi trebuit să se retragă. Toată stepa se umpluse de şirurile lor, care înaintau. Mitralierele voluntarilor ţăcăneau cu turbare, dar valuri

proaspete de oameni îi înlocuiau pe cei căzuţi.

Una după alta, companiile lui Timanovski goneau cu baionetele la armă spre locul unde se sfârşea lanul de gnu. Kazanovici se încordă. În câmpul îngust al bi- noclului, vedea cefele fioroase ale „markoviştilor”. Câtă îndârjire! Şi cad, cad mereu! Îi urmări cu binoclul pe cei care alergau, şi deodată văzu guri căscate, feţe largi, berete, piepturi goale şi bronzate... Erau matrozii bolşevici... Totul se amesteca într-o învălmăşeală înspăimântătoare: începea lupta la baionetă. Un zâmbet dureros încremeni pe buzele fin arcuite ale lui Kazanovici... Ofiţerii lui Markov nu mai puteau rezista. Resturile companiei întâi se retrăgeau în grâu, unde se culcau la pământ. Compania a doua dădu şi ea îndărăt şi se lăsă de asemenea la pământ.

Atunci Kazanovici sări de pe colacul fântânii şi începu să alerge, sprinten, peste câmpie. Oamenii îl recunoscură de departe. Generalul izbuti să ridice lanţurile de trăgători: „Domnilor, domnilor, e ruşinos!“ striga el. Îi făcu să se arunce din nou la atac de baionetă. Dar focul era atât de necruţător, atât de mulţi căzeau, încât şirurile de ofiţeri se culcară iarăşi la pământ... Oare bătălia să fi fost, intr-adevăr, pierdută?...

După ora 8 dimineaţa se auziră la apus bubuiturile tunurilor lui Drozdovski. Un automobil blindat se ivi în stepă, mişcându-se ca o broască-ţestoasă cenuşie. Oamenii lui Drozdovski îşi desfăşurau ofensiva metodic, fără să se grăbească. Lanţurile de trăgători ale lui Kazanovici se ridicară pentru a treia oară. Voluntarii înaintau acum pe un front larg, în formă de semilună. Bolşevicii nu puteau să reziste acestei lovituri.

Atunci, printre tranşeele bolşevicilor apăru un călăreţ. Galopa ca turbat, fluturându-şi sabia strălucitoare. Urcă în goană culmea şi opri calul brusc. Călăreţul purta o cămaşă zmeurie, cu mânecile suflecate. Înălţă capul sus, strigă ceva, apoi iar îşi flutură sabia. Şi, deodată, cavaleria roşie năvăli ca o avalanşă asupra trăgătorilor lui Drozdovski, care atacau. Caii aprigi şi mărunţi se aşter- neau pământului. Împuşcăturile încetară. Vâjâitul săbiilor, urletele oamenilor şi tropotul cailor se auzeau până departe. Călăreţul cu cămaşa zmeurie o zbughise de pe culme şi, lăsând frâul slobod, gonea în fruntea ostaşilor săi. Un nor negru de praf se înălţa, acoperind câmpul de luptă. Oamenii lui Drozdovski şi ai lui Markov nu rezistară atacului cavaleriei şi o luară la fugă, apoi se opriră şi-şi săpară adăposturi dincolo de

pârâul Kirpeli.

Incruntându-se şi tremurând de durere, Ivan Ilici Teleghin îşi înfăşură capul cu banda de tifon pe care-o scosese din trusa individuală.

N-avea decât o zgirietură fără importanţă, osul nu-i fusese atins, dar îl durea cumplit, de parcă i se răsucea un şurub în ţeastă. Din pricina efortului, puterile-l părăsiră, aşa că, după ce-şi făcu pansamentul, rămase multă vreme în grâu, cu faţa în sus.

Ce ciudat e să auzi ţârâitul liniştit al cosaşilor, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat împrejur! Cosaşii nevăzuţi din ierburi, stelele mari ale nopţii sudice şi câteva spice mustăcioase ce atârnau nemişcate între ochii lui şi cer – cu asta se încheia tot zbuciumul sângeros, toate urletele şi toată^a^ma de fier a bătăliei... Un rănit gemuse nu demult undeva, în apropiere, dar amuţise şi el.

Neasemuit lucru e tăcerea! Durerea arzătoare de la cap i se potolea, măreţia solemnă a nopţii părea că-i aduce linişte. În mintea lui licăreau frânturi limpezi din ziua care trecuse, o zi sfâşiată în bucăţi de bubuiturile de tun, de strigătele gurilor căscate, ca de fiară, de izbucnirile de ură ale omului care aleargă, mereu, fără să vadă altceva decât vârful baionetei lui şi obrazul palid al omului de dincolo, care trage în el. Însă amintirile i se înfigeau în creier atât de dureros, răsucindu-i-l, încât Ivan Ilici gemu: „Alt gând, mai repede, mai repede, alt gând!...”

Dar nu-i veneau în minte decât frânturile înfiorătoare ale aceloraşi evenimente care durau de-atâta timp şi care depăşeau orice imaginaţie, revoluţia şi războiul, sau visul îndepărtat al fericirii, închis cu lacătul... Daşa! începu să se gândească la ea. În realitate, nu încetase nicio clipă s-o urmărească cu gândul... îşi spunea că e atât de lipsită de sprijin, atât de singură, de neajutorată şi de neputincioasă să întreprindă ceva, atât de plină de fantezie... Avea ochi mânioşi, dar o inimă de păsărică, plină de avânt şi de nelinişti... Era un copil în toate...

Mina lui întinsă strânse un bulgăre de pământ cald. Ivan Ilici închise ochii. La despărţire, era convinsă că ’ nu se vor mai vedea niciodată. „Prostuţo!... Nimeni nu se sperie de ochii tăi mânioşi... Şi dragostea nimănui nu poate fi atât de sigură ca a mea, prostuţo... Te aşteaptă multe lovituri amare, pe care n-ai să le poţi uita...”

De sub genele lui Ivan Ilici se desprinseră lacrimi. Era slăbit din pricina rănii. Un cosaş începu să ţârâie drept lângă urechea lui... Câmpia bătătorită şi plină de sânge părea argintie sub lumina stelelor. Vălul nopţii acoperise totul... Ivan Ilici se ridică uşor şi-şi cuprinse genunchii cu braţele. Toate se petreceau ca în vis, ca în copilărie. Numai inima suspina şi plângea... Se ridică şi plecă, silindu-se ea paşii să nu-i răspundă dureros în creier.

Korenovskaia era la un kilometru. Se zăreau din loc în loc lumini de focuri. Mai aproape, într-o adâncitură, o limbă de flacără fără fum juca deasupra pământului. Lui Ivan Ilici îi era foame şi sete. Îşi îndreptă paşii într-acolo.

Tot într-acolo se îndreptau, de peste toată câmpia, umbre întunecate de oame. Îi. Unii erau uşor răniţi, alţii se rătăciseră de unităţile lor risipite, alţii tirau după ci câte un prizonier. Se strigau unii pe alţii, se auzeau înjurături răguşite şi hohote puternice de râs... În jurul rugului în care pârâiau traverse, stăteau întinşi mulţi ostaşi.

Nările lui Ivan Ilici adulmecară miros de pâine. Toţi oamenii aceştia plini de praf mestecau câte ceva. Aproape de foc era o căruţă cu pâine şi un butoiaş. O femeie firavă cu un aer chinuit, cu o basma albă pe cap, turna apă din butoiaş.

Teleghin bău apă şi căpătă o felie de pâine. Sprijinindu-se de căruţă începu să mănânce, cu ochii la stele. Oamenii de lângă foc păreau că s-au liniştit, unii din ei dormeau. Dar cei care veneau din câmpie clocoteau încă de ură. Înjurau şi ameninţau întunericul, cu toate că nu-i mai asculta nimeni. Sora le dădea felii de pâine şi ulcele cu apă.

Un om cu barba neagră, gol până la brâu, târa după el un prizonier. Il trânti la pământ, lângă foc.

— Ptiu, câinele, parazitul! Interogaţi-l, băieţi!

Il izbi pe cel căzut cu cizma, apoi se trase îndărăt ca să-şi strângă cureaua pantalonilor. Pieptul lui scobit se ridica şi se lăsa repede. Recunoscându-l pe Certogonov, Ivan Ilici îşi întoarse capul. Câţiva oameni se repeziră la prinsul care zăcea la pământ.

— Militar cu termen redus... (Îi smulseră epoleţii şi-i aruncară în foc.)

— E un puşti, dar e al dracului, lighioana!

— A plecat să se războiască pentru capitalurile lui tătâni-su... Se vede cât de colo că nu-i din calicime.

— Ia te uită cum îi scapără ochii, scârnăvia…

— Ce să ne tot uităm la el?… Să-l…

— Stai, poate că are ceva hârtii… Să-l ducem la sta- tul-major…

— Mână-l la statul-major…

— Nici gând! făcu Certogonov, repezindu-se spre prizonier. Zăcea rănit. Mă apropii de el, că vedeţi şi voi ce cizme are! Şi el trage în mine de două ori! Nu, nu-l dau… Şi răcni sălbatic: Scoate-ţi cizmele!

Ivan Ilici se uită din nou, pieziş, într-acolo. Capul de copil, rotund şi ras, al tânărului cu termen redus reflecta focul rugului. Băiatul rânjea, privirea ochilor lui mari fulgera în toate părţile. Nasul mic i se încreţise. Era vădit că nu-şi mai dădea seama de nimic. Sări în picioare, fulgerător de repede. Mâna stângă îi atârna, moartă, în mâneca ruptă şi plină de sânge. Şuiera încet printre dinţi, cu gâtul întins… Certogonov se trase câţiva paşi îndărăt, atât era de înspăimântătoare această fantomă vie a urii…

— Ehei! se auzi un glas gros din mulţime. Apoi îl ştiu eu, am lucrat la tată-său, la fabrica de tutun… E feciorul fabricantului Onoli din Rostov…

— Ştim, ştim, bombăniră şi alte glasuri.

Plecându-şi fruntea şi învârtindu-şi capul în toate părţile, Valerian Onoli începu să strige, răguşit şi strident:

— Canalii, slugoi, scârrnăvii roşii! Ce v-aş mai plesni eu peste bot, peste bot, peste bot! N-aţi mâncat destulă bătaie cu vergelele, nu v-au spânzurat destul, dinilor? Nu vă ajunge, hai? Avem să vă spânzurăm pe toţi, slugoi spurcaţi!…

Şi, fără să-şi mai dea seama ce face, îl înşfăcă pe Certogonov de barba stufoasă şi începu să-l lovească cu cizma în pântecele gol…

Ivan Ilici se depărtă de lângă căruţă. Glasurile se înteţeau, ameninţătoare. Un ţipăt ascuţit străpunse furia lor sporită. Deasupra mulţimii se înălţă trupul lui Valerian Onoli, cu braţele în vânt. Picioarele i se agitau, apoi trupul căzu la pământ.

Deasupra focului se ridică o coloană înaltă de scântei mărunte…

În pragul dimineţii răsunară împuşcături leneşe, ca plesnituri de bici. Apoi, bubuitul solemn al tunurilor se răspândi în stepa ce se răcorise în timpul nopţii. Erau coloanele lui Drozdovski şi ale

lui Borovski, care porniseră din nou la atac, dincolo de pârâul Kirpeli, făcând o sforţare deznădăjduită de a întoarce roata norocului de partea lor.

În aceeaşi noapte, comandantul armatei, Sorokin, primise de la Ekaterinodar, din partea Comitetului Executiv Central, care ţinea şedinţe neîntrerupte, ordinul de a lua comanda generală a tuturor forţelor roşii ale Caucazului de Nord.

Această veste i-o aduse la cunoştinţă Beliakov, şeful de stat-major. Cu panglica de telegraf în mână, se repezi în vagonul comandantului suprem şi, dându-i jos picioarele de pe canapea, îi citi ordinul la lumina unei brichete cu benzină. Sorokin nu putea să se trezească. Îşi zgâi doar ochii, apoi se prăvăli la loc pe perna fierbinte. Beliakov începu să-l scuture de umeri.

— Trezeşte-te odată, excelenţă, tovarăşe comandant suprem! Eşti stăpânul Caucazului, înţelegi? Eşti împărat şi Dumnezeu, ştii?!

În sfârşit, Sorokin înţelese toată importanţa acestei comunicări, înţelese că destinul lui extraordinar era scris în puncte şi-n linii pe fâşia îngustă de hârtie ce şerpuia între degetele şefului său de stat-major. Îşi îndreptă repede pantalonii, îşi puse caftanul cerchez şi-şi prinse la cingătoare pistolul şi sabia.

— Să se dea imediat un ordin pe armată… Iar mie să-mi aduceţi calul…

În zori, după ce fusese pansat, Ivan Ilici Teleghin se strecura printre căruţe, căutând statul-major al regimentului său. Un grup de călăreţi din detaşamentul de gardă tocmai gonea pe uliţă, săltându-şi glugile. Veneau dinspre gară. În fruntea lor galopa un gornist, iar în urmă, doi călăreţi: Sorokin, care smucea frâul calului cu coama bogată, şi un cazac cu insigna de comandant suprem înfiptă în vârful suliţei. Ca nişte duhuri ale nopţii, călăreţii goneau, prin praful pe care-l stârneau copitele cailor, spre locul de unde se auzeau împuşcăturile.

Din căruţele umezite de rouă se ridicau capete somnoroase, se iveau bărbi şi hârâiau glasuri răguşite. Departe, în stepă, începu să sune trompeta gornistului, care dădea de veste, din galop, că comandantul era aproape, că era acolo, că lupta sub gloanţe… „Să-l zdrobim pe inamic, ’ tra-ta-ta… cânta goarna. Înainte, spre victorie şi slavă… Pentru eroi nu există moarte, ci glorie veşnică… Tra- ta-ta…”

Ivan Ilici îl găsi pe Gâmza într-o căsuţă de lut cu ferestrele sparte. Nu mai era acolo nimeni altcineva din statul-major al regimentului. Gâmza stătea gheboşat pe o laviţă, uriaş şi posomorit. Mâna care ţinea o lingură de lemn îi atima fără viaţă între genunchii desfăcuţi. Pe masă se vedeau o oală cu ciorbă de varză şi, alături, o servietă plină, înţesată cu hârtii: acesta era tot aparatul de care se slujea şeful secţiei speciale…

Avea aerul că aţipise. Fără să facă vreo mişcare, îşi întoarse numai ochii către Ivan Ilici.

— Eşti rănit?

— Un fleac, o zgârietură… M-am tăvălit o jumătate de noapte prin grâu… Mă rătăcisem de ai mei, se făcuse o învălmăşeală… Unde-i regimentul?

— Stai jos, făcu Gâmza. Nu ţi-e foame?

Ridicând mâna cu greutate, îi întinse lingura. Ivan Ilici se aruncă, cu un geamăt, asupra oalei cu ciorbă răcită, înghiţi câtva timp în tăcere.

— Bine s-au bătut ai noştri ieri, tovarăşe Gâmza! Nici nu mai era nevoie să comanzi lanţurile de trăgători. Se aruncau la atac de baionetă de la trei sute, de la patru sute de paşi!…

— Acum ai mâncat destul, îl întrerupse Gâmza, şi Teleghin îşi lăsă mâna în jos. Ai auzit ordinul care s-a dat pe armată?

— Nu.

— Sorokin a fost numit comandant suprem al tuturor forţelor armate din Caucazul de Nord. Ai înţeles?

— Ei şi? Foarte bine! L-ai văzut ieri? A dat un iureş drept în foc, cu frâul aruncat pe gâtul calului, în cămaşa lui zmeurie… Il vedeau oamenii din toate părţile. Cum îl zăreau: „Ura!…“ Dacă n-ar fi fost el, nu ştiu ce s-ar fi întâmplat. Am rămas încremeniţi cu toţii: curat Cezar!

— Apoi tocmai asta-i: Cezar! făcu Gâmza. Tmi pare rău că nu pot să-l împuşc.

Teleghin scăpă lingura din mână.

— Ce?… Glumeşti?

— Nu glumesc deloc. Dar tu n-ai să înţelegi lucrurile astea. Il privea pe Ivan Ilici ţintă, cu o privire grea, fără să clipească. Sper că n-ai să mă trădezi, nu-i aşa? La rândul lui, Teleghin îl privi liniştit, drept în ochi. Fie… Vreau să-ţi încredinţez o sarcină destul de complicată, tovarăşe Teleghin… Cred că eşti omul cel mai potrivit ca să îndeplineşti această misiune. Trebuie să faci

un drum până la Volga.

— La ordin!

— Îţi dau toate împuternicirile. Îţi dau o scrisoare către preşedintele Consiliului militar suprem. Dacă nu duci treaba la bun sfârşit şi nu dai scrisoarea, du-te mai bine la albi, că la noi nu mai ai ce căuta! Ai înţeles?

— Bine.

— Să nu te predai viu cu niciun chip. Păzeşte scrisoarea ca pe ochii din cap. Dacă te prinde serviciul de contraspionaj, fă orice, înghite scrisoarea... Ai înţeles? Aplecându-se, Gâmza bătu cu pumnul în masă cu atâta putere, încât oala cu ciorbă sări în sus. Uite ce scriu în scrisoare, ţi-o spun ca să ştii: „Armata are toată încrederea în Sorokin. Acum, Sorokin e erou, şi armata îl urmează peste tot. Eu însă cer ca Sorokin să fie împuşcat. Şi asta imediat, până nu încalecă revoluţia!“ Ai să ţii minte? Cuvintele astea îţi pot aduce moartea, Teleghin... Ai înţeles?

Gâmza se opri. Pe frunte i se plimbau câteva muşte. Teleghin îi răspunse:

— Bine, se va face.

— Aşa. Atunci, la drum, frăţioare... Cum, asta n-o ştiu nici eu... Prin Sviatoi Krest spre Astrahan, e departe. Mai bine ar fi să răzbaţi până la Don şi apoi spre Ţariţân. Cu ocazia asta, vezi şi ce se petrece în spatele frontului albilor... Ia cu tine galoane de ofiţer şi fă-te frumos. Ce fel de galoane îţi trebuie, de căpitan sau de locotenent-colonel? Zâmbind, atinse cu mâna genunchiul lui Teleghin şi-l bătu uşor, ca pe un copil: Culcă-te, dormi Vi’eo două ceasuri, şi-n vremea asta eu scriu scrisoarea...

În sfârşit, Vădim Petrovici Roşcin căpătase un concediu de trei săptămâni. Frânt, bolnav, sfâşiat de contradicţii, se afla, în momentul acela, în garnizoana voluntarilor din staţia Velikokniajeskaia. Lupte mai importante nu se dădeau, toate forţele roşilor se retrăseseră spre sud, având de furcă cu forţele principale ale lui Denikin. Pe locurile acelea, prin staniţele de pe Maniei şi Sal, izbucneau mereu tulburări. Detaşamentele de represiune ale atamanului Krasnov potoleau cu dibăcie minţile înfierbântate, stabilind ordinea când cu vorba bună, când cu vergelele puştilor, când cu spânzurătoarea.

Vădim Petrovici încerca să nu ia parte la represiuni, sub cuvânt că era rănit. Pe cât putea, nu lua parte nici la chefurile ofiţereşti, ce se încingeau în cinstea victoriilor lui Denikin. Şi,

lucru ciudat: şi acolo, în garnizoană, ca şi în armata activă, ofiţerii aveau faţă de el aceeaşi atitudine de bănuială şi de ascunsă ostilitate.

Nu ştie cine scornise că ar fi „roşu până-n adâncul sufletului“, şi aşa-i mersese vorba.

În tranşeele de lângă Şablievka, Onoli, tânărul cu termen redus, trăsese în el. Roşcin îşi amintea bine clipa aceea: vâjâitul obuzului tras de pe trenul blindat şi strigătul comandantului de companie: „Culcat!“ Apoi explozia, un foc întârziat de pistol, o lovitură ca de ciomag în ceafă, şi bucuria fioroasă licărise în ochii orientali ai lui Onoli…

Un singur om ar fi putut să aibă încredere în cuvântul lui de cinste: generalul Markov. Dar Markov fusese ucis, şi Vădim Petrovici ajunsese la concluzia că era mai bine să nu mai ridice această problemă, de al cărei rezultat avea motive serioase să se îndoiască.

îl chinuia un gând: de unde atâta ură împotriva lui? Oare nu era limpede pentru toată lumea că fusese un om cinstit şi dezinteresat, şi că faptele lui nu erau călăuzite decât de un gând: acela al gloriei Rusiei? Doar nu venise în stepele acelea înspăimântătoare ca să obţină galoane de general!…

Lui Roşcin îi lipsea o viziune clară şi necruţătoare a realităţii. Mintea lui împodobea lumea şi evenimentele cu tot ceea ce i se părea bun şi esenţial, lăsând să treacă neobservat tot ce i se părea nepotrivit şi închizând ochii în faţa unor lucruri ce se impuneau cu o insistenţă supărătoare. Pentru el, lumea era odată pentru totdeauna, un sistem desăvârşit. După toate probabilităţile, acest fel de a fi îşi avea rădăcinile în boieria lui înnăscută, în numeroasele generaţii de moşieri care trăiseră în huzur. Această rasă dispărută preţuia mai muit ca orice seninătatea şi liniştea, stare de spirit pe care o atribuia oricui şi în orice împrejurare. Când un argat de la grajd era bătut cu vergile, boierul îşi zicea: „Nu face nimic, mai urlă el ce mai urlă. Dar pe urmă se pocăieşte şi se simte şi el mai bine aşa, pocăit şi liniştit…” Dacă i se protestau poliţele, i se vindea moşia la licitaţie, zicea: „Ce vrei să fac? Se poate trăi şi într-o aripă a casei, înconjurată de brusturi şi de tufe de agrişe, fără chefuri răsunătoare. În definitiv, poate că e chiar mai bine aşa, ai mai multă linişte la bătrâneţe…” Nicio lovitură a soartei nu izbutea să-l facă pe „seninul moşier să-şi piardă cumpătul. În felul

acesta, omul căpăta cu timpul un fel de a privi lucrurile cu deosebire îngăduitor, şi toate i se păreau bune şi frumoase.

Tot aşa şi lui Vădim Petrovici îi lipsea o privire mai ascuţită asupra oamenilor şi împrejurărilor. E drept că evenimentele din ultimii ani îi spulberaseră cu desăvârşire romantismul, sau, mai bine zis, din acest romantism nu-i mai rămăseseră decât zdrenţe. Acuma simţea nevoia să se încrunte tot timpul. Din această pricină se şi ferea să se ducă pe la clubul ofiţerilor, de pildă.

Oamenii aceştia – o mână de ofiţeri şi de iuncheri – ar fi trebuit, după concepţia lui, să poarte veşminte albe, cum purtau cruciaţii: doar şi ei ridicaseră spada împotriva prostimii răzvrătite, împotriva conducătorilor ei, slugile şi complicii antihristului sau ai nemţilor, dracu să-i ştie... Cu acest bagaj de idei ajunse Roşcin până la Don.

Dar era îngrozitor să iei parte la chefurile ofiţerilor, să fii silit să asculţi laudele lor gălăgioase, cu acompaniament de pahare ciocnite, şi osanale înălţate vitejiei fratricide. Feţele tinere ale „cruciaţilor", care fuseseră cândva delicate, erau schimonosite acum de setea de-a ucide, de a pedepsi, de a se răzbuna: iată-i cu paharele de alcool de nouăzeci şi cinci de grade în mână, cântând un marş fune- bru în cinstea celui care a fost cel mai de nimic dintre oameni, astăzi împuşcat, ars şi spulberat în vânt, ca odinioară Dmitri Impobtorul. Dacă s-ar fi putut aduna tot sângele vărsat din vina voinţei lui neputincioase, f§r& îndoială că poporul l-ar fi înecat de viu în lacul acela fără fund.

Ai fi zis – şi de aceea se încrunta Roşcin – că acest marş funebru era singura preocupare a camarazilor lui regiment... Să cureţe Rusia de bolşevici şi să ajungă la Moscova, în dangăt de clopote... Să intre Denikh în Kremlin, călare pe un cal alb... Da, da, toate acestea nu erau greu de înţeles. Dar ce va fi după aceea? Ce urmăreau ei? Li s-ar fi părut necuviincios să vorbeşti cu ei de pildă, chiar şi despre Adunarea Constituantă. Atunci' la ce se reducea totul? La imnul înălţat unui stârv? '

Ce-i mâna pe aceşti oameni la luptă şi la moarte? Roşcin se încruntă... Să-ţi expui pieptul gloanţelor şi Să bei spirt în vagoane de marfă, asta nu mai era eroism, era simplă deprindere. Un lucru pe care-l făceau şi vitejii' dar şi laşii. A-ţi înfrânge frica de moarte ajunsese lucru obişnuit, deoarece viaţa nu mai avea niciun preţ.

Eroism ar fi să te jertfeşti în numele unei credinţe în numele adevărului. Când ajungea aici, Roşcin se încrunta din nou, se încrunta şi mai tare... Unde era adevărul în care credeau camarazii lui de regiment? ţjR (je era adevărul în care credea el însuşi? Istoria măreaţă şi tragică a Rusiei? Dar aceasta era o realitate apusă, nu un adevăr. Adevăr nu poate fi decât în mişcare. În viaţă, în ceea ce năzuieşte spre viitor, nu în paginile prăfuite ale unor cărţi vechi.

Pentru care adevăr – dacă lăsăm la o parte dangătul clopotelor din Moscova, calul alb, florile de la baionetă şi celelalte – e necesar să ucizi mujicii ruşi? întrebarea aceasta începea să frământe conştiinţa lui Vădim Petrovici şi să se lărgească, întocmai ca cercurile apei în care-ai aruncat o piatră. Aici începea sfâşietoarea lui dezbinare lăuntrică. Se simţea străin printre camarazii de regiment.

ı se spunea „omul cu izmene roşii“ sau „bolşevicul în faşă“...

îşi amintea tot mai des, şi urechile-i ardeau de ruşine, de cea din urmă discuţie a lui cu Katia. O vedea fringându-şi mâinile şi pierzându-şi răsuflarea de durere, ca şi cum de sub picioarele lui ar fi început să se rostogolească pietricelele în prăpastie. „Cu totul altceva ar trebui să faci, Vădim, Vădim!“

îi venea încă greu să admită că ea avusese dreptate şi că el se încurca din ce în ce mai tare, că înţelegea din ce în ce mai puţin de unde venea şi de ce creştea ca un coşmar puterea „prostimii răzvrătite”, că ar fi fost cu totul idiot să se repeadă la explicaţia că „poporul fusese înşelat de bolşevici”, pentru că ceea ce se întâmplase în realitate era o problemă încă nerezolvată: oare bolşevicii aduseseră cu ei revoluţia, sau poporul îi adunase pe bolşevici? în sfârşit, să admită că nu mai avea pe cine învinui, decât doar pe el însuşi.

Katia avusese toată dreptatea. Ea păstrase din viaţa de altădată o singură pavăză, o singură comoară pentru vremurile acelea tulburi: dragostea compătimitoare. Roşcin o vedea mergând pe străzile Rostovului, îmbrobodită, cu o legăturică în mână, modestă tovarăşă a vieţii lui... „Scumpă, nepreţuită Katia... Să-mi las capul pe genunchii ei, să-mi lipesc obrajii de mâinile ei mângâietoare şi să-i spun doar atât: «Katia, sunt istovit, nu mai pot»...“ Dar o mândrie absurdă îl ţinea înlănţuit. Trupul lui slăbit trecea drept pe uliţele pline de praf ale staniţei; în front, la adunarea ofiţerilor, stătea ca strâns într-o armură de

fier, iar capul lui, albit acum de tot, i se înălţa semeţ... „Lua-l-ar naiba, se spunea despre el, se ţine mândru de crezi că-i ofiţer de gardă, şi când colo, nu-i decât un infanterist, canalia!...“

îi scrisese Katiei două scrisori scurte, dar nu primise de la ea niciun răspuns. Hotărî atunci să-i scrie loco- tenent-colonelului Tiotkin. Între timp, însă, căpătă concediu şi luă imediat drumul Rostovului.

Pe la amiază se urcă, de la gară, în trăsură. Oraşul părea de nerecunoscut. Strada Sadovaia era măturată curat şi copacii tunşi. Femei elegante, îmbrăcate în alb, se plimbau pe trotuarul umbrit. Feţele lor se oglindeau în vitrinele magazinelor.

Roşcin se răsucea în trăsură, căutând-o cu ochii pe Katia. Ce-o mai fi şi asta? Femeile îi păreau coborâte dintr-un vis de mult uitat: aveau pălării demodate, cu ig – calvarul, voi. Il pene, panamale, eşarfe albe... Picioruşele zburau pe asfaltul spălat de portarii posomoriţi, şi pe ciorapii albi ai femeilor nu se vedea nici urmă de sânge... Aşadar, iată de ce se afla un detaşament de acoperire la Velikokniajeskaia! Iată de ce se bătea de trei săptămâni Denikin cu unităţile roşii! Iată-l, adevărul asupra războiului albilor: e simplu ca bună ziua!

Roşcin zâmbi cu amărăciune. Pe la răscruci se vedeau nemţii în uniformele lor scârboase, verzi-cenuşii, cu chipie noi-nouţe: era vădit că se simţeau ca. La ei acasă! Iată unul care şi-a scos monoclul din ochi şi sărută mâna unei preafrumoase doamne cu trup mlădios îmbrăcată în alb. Chipul ei străluceşte de zâmbet...

— Mai repede, birjar!

Locotenent-colonelul Tiotkin era în faţa porţii. Vădim Petrovici sări jos din mers. Tiotkin se trase îndărăt, ochii îi ieşiră din orbite, iar mâna lui grăsuţă se ridică, schiţând o mişcare de parcă se apăra cu semnul crucii de un duh necurat.

— Să trăieşti, locotenent-colonele. Ce? Nu mă mai cunoşti? Eu sunt... Pentru Dumnezeu, ce-i cu Katia? E sănătoasă? De ce n-a...

— Maică, Doamne, eşti viu?! strigă Tiotkin cu glasul lui ca de femeie. Dragul meu Vădim Petrovici! Şi omul îi căzu la piept, îmbrăţişându-l şi udându-i obrazul cu lacrimi.

— Ce s-a întâmplat? Locotenent-colonele... spune-mi adevărul!

— Îmi spunea mie inima că n-ai murit... Eiata Eka- terina Dmitrievna, cum se mai prăpădea de durere!

Şi Tiotkin începu să-i povestească, cam fără şir, cum fusese ea la Onoli şi cum Onoli, dumnezeu ştie de ce, o asigurase că el era mort. Îi vorbi de deznădejdea Katiei, de plecarea ei.

— Aşa, aşa… făcea Roşcin, cu privirea atintită în pământ. Şi unde a plecat Ekaterina Dmitrievna?

Tiotkin ridică din umeri. Pe faţa lui blândă se citea dorinţa chinuitoare de a-i fi de folos.

— Spunea, pe cât mi-aduc aminte, că se duce la Ekaterinoslav… Voia, parcă, să intre la o cofetărie… Da, din desperare voia să se angajeze la o cofetărie… Am aşteptat să-mi scrie. Dar n-am primit niciun rând, parcă s-a dat la fund…

Roşcin refuză să mai intre în casă şi să bea un pahar cu ceai. Se întoarse imediat la gară. Trenul spre Eka- terinoslav pleca spre seară. Intră în sala de aşteptare de clasa întâi, se aşeză pe o banchetă tare de stejar şi, sprijinindu-şi coatele de genunchi, îşi acoperi ochii cu palmele şi rămase aşa, nemişcat, ceasuri în şir…

Cineva oftă cu uşurare şi se aşeză alături de Vădim Petrovici, probabil pentru mai multă vreme. Se mai aşezaseră şi alţii înaintea lui, dar stăteau ce stăteau şi plecau. Acesta însă îşi mişca nervos piciorul din gleznă, zgilţâind bancheta. Nici nu pleca, dar nici nu înceta să-şi mişte piciorul. Fără să-şi ia mâinile de la ochi, Roşcin îi zise:

— Nu s-ar putea să nu mai mişcaţi aşa din picior?

Vecinul îi răspunse cu bunăvoinţă:

— Iertaţi-mă, e un obicei de-al meu… Un obicei prost… şi îndată după aceea rămase pe loc, nemişcat.

Vocea străinului trezi atenţia lui Vădim Petrovici: îi era foarte cunoscută şi venea din vremea de demult, scormonind în mintea lui amintiri atât de dulci… Fără să-şi ia mâinile de la ochi, se uită pe furiş, printre degete, la vecin. Era Teleghin. Cu grumazul rezemat de speteaza înaltă, cu picioarele întinse vârâte în cizme murdare, cu mâinile împreunate pe piept, părea că aţipise. Purta o tunică strâmtă, care-l strângea la subsuori, şi epoleţi noi-nouţi de locotenent-colonel. Pe faţa lui rasă, slabă şi arsă de soare rămăsese încremenit un zâmbet – zâmbetul omului care se odihneşte după o oboseală doborâtoare.

După Katia, Teleghin era pentru Roşcin fiinţa cea mai apropiată: un adevărat frate. Un prieten scump, în jurul lui plutea farmecul celor două surori, Daşa şi Katia… De mirare,

Vădim Petrovici era gata să strige şi să se repeadă la Ivan Ilici. Dar Ivan Ilici nu deschise ochii şi nu făcu nicio mişcare. Cea dintâi clipă trecuse. Vădim Petrovici înţelegea acum că avea în faţa lui urs duşman. Aflase, încă de la sfârşitul lui mai, că Teleghin era în Armata Roşie, că se înrolase din propria lui voinţă şi că era bine văzut acolo. Se vedea bine că purta haine şi galoane străine, poate chiar furate de la vreun ofiţer pe care-l ucisese. (în armata ţaristă, Teleghin nu fusese decât sublocotenent.) Roşcin se simţi cuprins de o adâncă scârbă, care sfârşea la el de obicei cu o izbucnire de ură arzătoare. Teleghin nu putea fi acolo decât în calitate de agent bolşevic al serviciului de contraspionaj...

Ar fi trebuit să se ducă imediat să-l cheme pe comandantul gării... Cu două luni înainte, Roşcin n-ar fi şovăit o clipă. Acum, însă, parcă prinsese rădăcini pe bancă. N-avea putere să se urnească din loc. Până şi sentimentul de scârbă i se risipi... Ivan Ilici, ofiţer roşu, era aici alături, şi era ceea ce fusese totdeauna: un om de treabă. Şi cât părea de obosit!... Nu se înrolase de dragul câştigului şi nici ca să-şi facă o carieră. Ce prostie! Om cu judecată, liniştit, se înrolase pentru că socotise că era datoria lui să se înroleze... „Ca şi mine, ca şi mine... Şi, atunci, cum să mă duc eu... să-l predau, pentru ca, peste un ceas, soţul Daşei, fratele meu şi al Katiei, să se zbată desculţ sub un gard, pe o grămadă de gunoaie?...“

Simţi cum i se strânge gâtlejul de spaimă... Se zgribuli... Ce să facă? Să se ridice şi să plece? Teleghin ar putea să-l recunoască, să se zăpăcească, să-l strige... Cum să-l scape, cum?

Roşcin şi Ivan Ilici rămaseră alături pe bancheta de stejar, nemişcaţi şi parcă adormiţi. La ora aceea gara se golea. Portarul închidea uşile peronului. Atunci Teleghin şopti, fără să-şi deschidă ochii:

— Mulţumesc, Vădim.

Mâna lui Roşcin începu să tremure îngrozitor. Ivan Ilici se ridică uşor şi se îndreptă către ieşirea dinspre piaţă cu pas liniştit, fără să se întoarcă. O clipă mai târziu, Roşcin se repezi pe urma lui. Înconjură toată niaţa din faţa gării. Oameni cu faţa smeadă moţăiau la tarabele lor. Sub arşiţa soarelui care topea asfaltul, lângă! «păturile lor de peşte afumat... Copacii aveau frunzele arse, aerul era încins, îmbâcsit de colbul oraşului.

„Să-l îmbrăţişez, atâta doar, să-l îmbrăţişez…” Din pricina arşiţei, cercuri roşii jucau pe dinaintea ochilor lui Roşcin. Dar Teleghin parcă intrase în pământ!

La ora când lumina ca de foc a stepei se stinse, când Roşcin adormea adânc pe bancheta vagonului în cin- tecul monoton al roţilor, aceea pe care o căuta, către care năzuia dureros sufletul lui scârbit de sânge şi ură

— Soţia lui, Katia – străbătea stepa într-o căruţă. Îşi strângea şalul peste umeri. Alături de ea stătea frumoasa Matriona Krasilnikova. Fierăria căruţei vuia amarnic. Din când în când, caii sforăiau. Înaintea şi în urma lor, prin stepa învăluită în întunericul nopţii înstelate, se înşirau nenumărate căruţe.

Alexei Krasilnikov stătea pe capră. Lăsase hăţurile în voie, iar Semion se aşezase pieziş pe marginea căruţei. Tulpini înalte de ciulini şi de trifoi îl plesneau peste cizme. Mirosea a sudoare de cal şi a pelin. Katia părea dusă pe gânduri, pe jumătate adormită. Vântul o făcea să se înfioare. Nesfârşită era stepa şi nesfârşite drumurile ei. Veac după veac, caii au străbătut-o, roţile au scârtâit în noapte. Şi astăzi parcă era iarăşi bântuită de umbrele nomazilor din vremurile de demult.

Fericire, fericire – dor veşnic, margine de stepă, mal de azur, valuri mângâietoare, pace, belşug…

Cercetând faţa Katiei, Matriona zâmbi. Iarăşi nu se mai auzea nimic decât tropotul copitelor. Armata ieşea din încercuire. Tătucul Mahno poruncise ca mişcarea să se facă fără zgomot. Umerii grei ai lui Alexei se lăsau în jos. Îl prindea pesemne somnul şi pe el. Semion vorbi încetişor:

— Dar nu plec de la voi… De ce oftaţi tot timpul: „Semion şi iar Semion11?… (Matriona oftă scurt şi, întorcându-şi capul, îşi adânci privirea în stepă.) I-am spus lui Alexei încă de astă-primăvară: nu mi-e dragă panglica de marinar, mi-e dragă cauza… (Alexei nu zise nimic.) A cui e astăzi flota? A noastră, a ţăranilor! Ce-o să se aleagă de ea dacă ne-om împrăştia cu toţii? Doar pentru acelaşi lucru luptăm şi noi acolo, şi voi aici…

— Şi ce ţi-au scris? întrebă Matriona.

— Că trebuie să mă întorc numaidecât pe torpilor, altfel mă dau dezertor şi mă socotesc în afară de legea revoluţionară…

Matriona tresări: ardea toată. Dar se stăpâni şi nu răspunse nimic. După o bucată de vreme, Alexei se îndreptă pe capră, trase cu urechea şi zise, arătând cu coada biciului în întuneric:

— Acceleratul de Ekaterinoslav…

Katia încercă să străpungă bezna cu ochii, dar nu izbuti să vadă trenul în care Vădim Petrovici dormea pe o banchetă de sus. Auzi doar un şuierat prelung şi îndepărtat, care răsună trist şi pătrunzător în inima ei…

La Ekaterinoslav, Vădim Petrovici plecă de la gară în oraş şi începu să colinde toate cofetăriile, întrebând de Katia. Intră şi prin cafenele înăbuşitoare şi pline de muşte: muşte pe ferestrele nespălate, muşte pe tifonul care acoperea dulciurile… Citea firmele: „Versailles”, „Eldorado”, „La colţul simpatic”, prinse pe uşile unor mici restaurante suspecte. Dinăuntru îl priveau oameni tuciurii şi mustăcioşi, cu ochii bulbucaţi ca albuşul de ou, oameni gata, la nevoie, să facă *şaşlâk* din orice. Întrebă şi acolo. În cele din urmă, începu să colinde, pe rând, toate magazinele.

Soarele ardea fără milă. Oameni mulţi şi împestriţaţi vorbeau zgomotos şi se îmbulzeau pe aleea dublă, sub frasinii stufoşi ai bulevardului Ecaterina II. Tramvaie hodorogite treceau, zăngănind. Acolo se înfiripase, înainte de război, noua capitală a Ucrainei de Sud. Războiul însă îi stăvilise avântul. Acum, sub puterea hatmanului şi sub oblăduirea nemţilor, oraşul reînviase parcă, dar în alt chip: în locul birourilor, băncilor şi depozitelor de mărfuri, se deschideau tripouri, case de schimb, grătare şi bragagerii. Gălăgia negustorilor şi circulaţia mărfurilor fuseseră înlocuite cu agitaţia isterică a vânzătorilor de valută care alergau cu feţele nerase şi cu şepcile date pe ceafă prin cafenele şi pe la răscruci, cu ţipetele văcsuitorilor şi ale vânzătorilor de cremă de ghete, inexplicabil de mulţi (singura industrie de pe vremea aceea), cu vagabonzi siniştri, care se legau de trecători cerând de pomană, cu scâncetul micilor orchestre de pe la „colţurile simpatice” şi cu înghesuiala fără rost a mulţimii lipsite de ocupaţie, care trăia din vânzarea şi cumpărarea banilor falşi şi a mărfurilor inexistente.

Deznădăjduit de atâta căutare zadarnică, buimăcit şi istovit, Vădim Petrovici se aşează pe o bancă, sub un salcâm. Prin faţa lui mulţimea curgea ca o apă: femei elegante şi bizare, cu rochii făcute din mătasea perdelelor sau în costume naţionale ucrainene, femei cu ochii încondeiaţi şi strălucitori de febră, pe ai căror obraji fardaţi curgeau broboane de sudoare, speculanţi agitaţi, care-şi făceau loc ca nebunii, cu mâinile întinse, prin

mulţimea de femei, funcţionari de-ai atamanului, mărginiţi şi îngâmfaţi. Purtând tridentul la şepci, preocupaţi de combinaţiile lor băneşti şi de felul cum ar putea să prade mai bine averea statului, soldaţi de-ai hatmanului, înalţi şi spătoşi, cu cefe de taur, haidamaci mustăcioşi, cu căciuli uriaşe, având fundul de culoarea zmeurei, strânşi în caftane albastre ca cerul. Purtau şalvari peste măsură de largi, şalvarii după care oftaseră, timp de două sute de ani, profesorii naţionalişti şi romanticii din Galiţia. Prin înghesuială treceau şi inviolabilii ofiţeri nemţi, cu zâmbet dispreţuitor pe buze şi cu priviri ce lunecau pe deasupra capetelor mulţimii...

Roşcin se uita, şi sufletul îi clocotea de mânie: „Ar trebui să se toarne gaz peste putregaiul acesta şi să i se dea foc...“ Bău un pahar cu sirop la un chioşc şi plecă mai departe, din uşă în uşă. Abia acum îşi dădea seama de absurditatea căutărilor sale. Fără bani, singură, nepricepută, sfioasă, zdrobită de durere (îşi amintea mereu, cu adâncă spaimă, de sticluţa cu otravă din apartamentul ei de la Moscova), cum ar fi putut ea să fie undeva pe-aici, prin mulţimea asta pe jumătate nebună?... S-o atingă mâinile vâscoase ale speculanţilor, ale proxeneţilor şi ale grataragiilor şi să lunece peste ea privirile lor spurcate?...

Simţea că se înăbuşă. Se înfipse cu coatele în mulţime, fără să răspundă la strigăte şi înjurături. Seara, obţinu, pe un preţ nebunesc, o cameră la un hotel – un ungher întunecos, în care nu încăpea decât un pat de fier cu o saltea ruptă deasupra. Îşi scoase cizmele, se culcă şi, în tăcere, îşi prinse între palme tâmplele albite şi plânse fără lacrimi...

După ce trecu pe jos graniţa Donului, Teleghin îşi ascunse galoanele de colonel în raniţă şi călători cu trenul până la Ţariţân. Acolo se urcă pe un vapor uriaş, încărcat de la puntea de sus până în cală cu ţărani, cu soldaţi care se întorceau de pe front, cu dezertori şi refugiaţi. La Saratov îşi prezentă actele Comitetului revoluţionar şi ajunse cu un remorcher la Sâzran, unde era frontul cehoslovac.

Volga era pustie, ca pe vremurile legendare, când călăreţii lui Gingis-han se apropiau de malurile ei nisipoase, adăpându-şi caii în marele fluviu Ra. Faţa ei ca oglinda se mişca încet între chenare de râpi cu nisip şi dumbrăvi inundabile, năpădite de tufăriş. Aşezările rare păreau părăsite. Spre răsărit, stepele întinse se pierdeau în valurile arşiţei, în îndepărtate miraje.

Umbra norilor plutea încet peste fluviu. În tăcerea care stăpânea întinderile, numai roţile remorcherului băteau grăbit azurul apei.

Ivan Ilici se întinse sub puntea de comandă, pe scân- durile fierbinţi. Era desculţ şi descins, îmbrăcat doar cu o cămaşă de pânză. Pe obraji îi crescuse o perie de păr auriu. Se prăjea la soare ca un motan, gustând din plin liniştea, parfumul umed al florilor de baltă, mireasma de pănuşiţă a stepei, care răzbăteau de pe malul scund al fluviului, şi torentele nesfârşite de lumină. Se bucura de cea mai desăvârşită odihnă…

Remorcherul ducea arme şi cartuşe pentru partizanii din ţinuturile de stepă. Ostaşi roşi care însoţeau transportul erau moleşiţi de căldură. Unii dormeau, alţii, mai odihniţi, cântau cu privirile pierdute peste întinderi. Comandantul detaşamentului, tovarăşul Hvedin, un marinar din flota Mării Negre, îi certa de câteva ori pe zi pentru lipsa lor de conştiinţă. Oamenii se aşezau sau se întindeau pe jos în jurul lui, cu obrajii sprijiniţi în palme, şi-l ascultau.

— Trebuie să înţelegeţi, fraţilor, le spunea el cu glas răguşit, că noi nu ne războim cu Denikin, nu ne răz- boim cu atamanul Krasnov şi nici cu cehoslovacii: ne războim cu toată burghezia sângeroasă din cele două emisfere ale globului pământesc! Trebuie să zdrobim burghezia mondială înainte de a-şi aduna toate puterile. Intr-un gând cu noi, cu rrruşii – cuvântul acesta îl pronunţa apăsat şi cu emfază – sunt toţi fraţii noştri adevăraţi, proletarii din toate ţările. Ei nu aşteaptă decât atât: să terminăm noi cu paraziţii noştri, ca să le dăm şi lor o mână de ajutor în lupta lor de clasă. Asta se înţelege şi fără vorbe, măi fraţilor. Nimeni pe lume nu-i mai brav ca ostaşul rrrus, afară doar de marinarul Flotei Roşii. Aşa încât avem toţi sorţii de izbândă, aţi înţeles, voinicilor? Ce vă spun eu e sigur, aşa cum de două ori doi fac patru. Astăzi, lupta se dă lângă Samara. Dar, după puţin timp, vor începe lupte pe toate continentele…

Băieţii îl ascultau, uitându-se în gura lui. Unul observă, liniştit:

— Da… Am făcut-o latăă… Pentru lumea întreagă am făcut-o!

La stânga, dealurile Hvalânskului se desluşeau, albastre. Tovarăşul Hvedin se uită într-acolo cu binoclul. Orăşelul Hvalânsk se arăta limpede, leneş şi somnoros, prin desişul copacilor. Acolo remorcherul trebuia să ia petrol.

Căpitanul, un om cu părul cărunt, se apropie de cân- maci. Fluviul se despletea în trei braţe, înconjurând câteva insule

acoperite cu tufăriş. Cursul apei era capricios. Hvedin se apropie de căpitan.

— Nu se vede ţipenie de om în oraş. Ce o fi însemnând asta?

— Orice-ar fi, trebuie să încărcăm petrol, îi răspunse căpitanul.

— Dacă trebuie, dă-i înainte!

Remorcherul trecu pe lângă o insulă atât de aproape, încât crengile plopilor negri aproape că atingeau carapacea roţilor. Apoi începu să fluiere şi făcu un ocol. În clipa aceea se auziră din tufişuri strigăte deznădăjduite:

— Staţi! Staţi! Unde vă duceţi?

Hvedin îşi scoase revolverul din toc. Oamenii echipajului se traseră îndărăt. Apa clocoti sub roţi.

— Dar opriţi odată, opriţi! urlau glasurile.

Tufişurile foşniră, câţiva oameni îşi făcură drum spre mal. Ieşiră la iveală feţe roşii şi speriate, mâini care făceau semne şi arătau în direcţia oraşului. De-atâta larmă, nu se putea auzi nimic. În cele din urmă, Hvedin aruncă necunoscuţilor vorbe tari, marinăreşti. Acum însă se vedea bine despre ce era vorba: pe debarcader se ridicau nouraşi de fum, iar deasupra fluviului răsunară împuşcături. Hvalânskul fusese ocupat de gărzile albe. Oamenii de pe insulă erau resturile garnizoanei oraşului care reuşiseră să fugă împreună cu câţiva partizani localnici. Unii din ei aveau arme, dar n-aveau cartuşe.

Ostaşii se repeziră în cabine după puşti. De pe puntea de comandă, Hvedin împroşca faţa apelor cu înjurături atât de cumplite, încât oamenii de pe insulă se liniştiră dintr-o dată şi feţele lor înfloriră de zâmbete. Fără să stea la gânduri, Hvedin hotărî să atace imediat oraşul: să pornească vaporul drept într-acolo, să-şi debarce oamenii şi să se răfuiască, aşa cum ştia el, cu bandele albe. Dar Ivan Ilici îl opri. Intr-o scurtă discuţie, Teleghin îi dovedi că nu puteau da atacul fără pregătire, că trebuia numaidecât să-l combine cu o mişcare de învăluire, mai ales că Hvedin nu cunoştea forţele inamicului, care ar fi putut să pună la bătaie artileria…

Hvedin scrâşni din dinţi, dar n-avu încotro. Dreptatea era de partea lui Teleghin. Remorcherul coborî de-a-ndara- telea pe firul apei, în timp ce de pe mal se trăgeau focuri, şi trecu la apus de insulă, la adăpostul unei pădurici de unde nu se mai vedea oraşul. Acolo ancoră. Oamenii de pe insulă năvăliră şi ei pe

malul nisipos. Erau vreo cincizeci, zburliţi şi zdrenţuroşi.

— Fiţi oameni de treabă şi ascultaţi-ne, măi dracilor! strigau ei.

— Zaharkin ne vine într-ajutor cu partizanii din Pugaciovsk…

— Am trimis alaltăieri la el un om…

Şi povestiră cum, cu două zile înainte, atacând pe neaşteptate, burghezii din Hvalânsk ocupaseră sovietul deputaţilor, poşta şi telegraful. Ofiţerii îşi aninaseră în grabă galoanele pe umeri şi repezindu-se la Arsenal, puseseră mâna pe mitraliere. Se înarmaseră şi liceenii, şi negustoraşii, şi funcţionarii, până şi diaconul catedralei alerga pe străzi cu o puşcă de vânătoare. Nimeni nu se aşteptase la această schimbare de regim, iar roşii n-avuseseră timp nici să pună mâna pe arme.

— Comandanţii noştri au fugit, ne-au vândut…

— Iar noi ne zbatem ca nişte păsări prinse-n laţ…

— Halal de voi! strigă Hvedin cu dispreţ. Vai de capul vostru, oameni de uscat!

Coborând pe mal, ţinură cu toţii un consiliu militar.

îl aleseră secretar pe Teleghin. Pe ordinea de zi se înscrise în primul rând întrebarea dacă Hvalânskul trebuia sau nu smuls din mâinile burgheziei. Hotărâră să-l smulgă. A doua întrebare era dacă să-i aştepte pe partizanii din Pugaciovsk, sau să atace oraşul cu forţele de care dispuneau. Se iscară discuţii. Unii urlau că e mai bine să aştepte, pentru că cei din Pugaciovsk aduceau cu ei un tun, alţii strigau că e cu neputinţă să mai aştepte, deoarece vapoarele albilor puteau să sosească în orice clipă din sus, dinspre Samara. Pe Hvedin îl plictiseau discuţiile. Făcu un gest cu mâna, a lehamite.

— Destul v-aţi ciorovăit, tovarăşi! Adunarea hotărăşte în unanimitate că, până diseară, Hvalânskul trebuie să fie al nostru. Trece-o asta în procesul-verbal, tovarăşe Teleghin.

În clipa aceea câţiva, călăreţi se iviră pe malul înalt din stânga: întâi doi, apoi patru. Văzând vaporul, se întoarseră în goană. Şi, deodată, tot malul se umplu de călăreţi. Lăncile late, improvizate din coase, sclipeau la soare. Cei din Hvalânsk începură să strige:

— Hei, cine sunteţi voi, mă?

De dincolo veni răspunsul:

— Detaşamentul lui Zaharkin, armata ţărănească din

Pugaciovsk...

Hvedin luă pâlnia, îşi umflă obrajii şi bubui:

— V-am adus arme, măi fraţilor, veniţi pe insulă! Hai să luăm Hvalânskul...

Cei de pe mal strigau:

— Bine!... Avem şi noi un tun!... Trageţi vaporul încoace...

Detaşamentul de călăreţi de pe mal făcea parte din armata ţărănească de partizani. Această armată lupta acum în stepele Samarei, împotriva staniţelor care recunoscuseră puterea guvernului provizoriu de acolo.

Armata de partizani apăruse îndată după ocuparea Samarei de către cehoslovaci. Se organizase în Pugaciovsk, care se chema înainte de revoluţie Nikolaevsk. Acolo se adunau toate capetele înfierbântate, toţi cei cărora le plăcea să gonească nebuneşte călare, toţi cei îngrămădiţi pe un petic de ogor sărac de către faimosul acaparator de pământuri Şehobalov, toţi cei care aveau de furcă, din pricina moşiilor, cu cazacii bogaţi din staniţele Uralului, toţi cei cu sufletul plin de năduf, născuţi în stepele nemărginite, unde lanurile de grâu foşnesc în voie şi unde mujicul păşeşte în urma plugului greu, mânându-şi boii cu pas domol.

Duşmanul se arăta de pretutindeni, ca un miraj al stepei. Într-un sat, de pildă, se adunau la sfat mujici înstăriţi, subofiţeri din armata ţarului şi agitatori travestiţi, veniţi din Samara, urlând că niciodată n-a existat vreo lege după care calicii, argaţii şi haimanalele fără pământ să se aşeze în capul staniţelor şi să le ia celor înstăriţi ogoarele şi grânele. Adunarea hotăra să se trimită oameni ca să dea de veste celor din satele vecine să sape tranşee. Toată staniţa se ridica pe loc, din locuri tăinuite ieşeau la iveală arme, la hotar se trăgea cu plugul o brazdă şi, pe lungimi de zeci de kilometri, începeau să sape tranşee.

În alte părţi, oamenii proclamau republica şi o supuneau centrului din Samara. Cu paza pământului erau însărcinaţi călăreţii. Infanteria nu era mobilizată decât dacă atacau roşii. Pentru cavalerie erau bune şi coasele cu tăişul legat de-a lungul cozii. Erau înspăimân- tătoare aceste detaşamente de culaci. Apăreau pe neaşteptate la orizontul stepei, repezindu-se prin nori de praf asupra lanţurilor de trăgători şi asupra mitralierelor. Se băteau rubedeniile între ele: sărea frate la frate, tată la fecior, cumătru la cumătru. Se luptau fără frică şi fără cruţare.

Dacă învingeau roşii, cavaleria se înarma şi ea cu puşti şi cu mitraliere, dar nici coasele nu le arunca.

N-au rămas nici cronici, nici arhive militare privitoare la acest uriaş război ţărănesc din spatele Samarei, unde mai dăinuia încă amintirea marşurilor lui Eme- lian Pugaciov. Doar la câte un hram, în faţa unei vedre de vin, tatăl şi feciorul se mai ciondăneau, vorbind despre luptele trecute şi învinuindu-se unul pe altul de greşeli de tactică.

— Ţi-aduci aminte, Iaşka, zicea tatăl, că lângă Kol- dâbani aţi început să trageţi în noi cu tunul? Nu mai încape vorbă, îmi ziceam, că ăsta-i Iaşka al meu, clinele afurisit!... Iaca, dacă nu i-am rupt urechile la vreme!... Ce-i drept, rău v-am mai speriat atunci!... Noroc că nu mi-ai căzut în mână...

— Laudă-te tu, laudă-te! Dar până la urmă tot aţi mâncat bătaie!...

— Nu face nimic, vine vremea, şi iar ne-o despărţi.

— Ce să facem? Ne-om despărţi... Kulak ai fost, şi tot cu gânduri ticăloase ai rămas...

— Noroc, băiete!

— Noroc, tată!

Remorcherul trase lângă malul stâng. Oamenii echipajului aruncară o punte, şi Zaharkin, comandantul detaşamentului din Pugaciovsk, se urcă pe bord. Era un bărbat cu nasul coroiat ca un plisc de vultur. Şi era aşa de voinic şi de bine legat, încât pârâia puntea sub el. Tunica ieşită de soare îi plesnise la subsuori. O sabie încovoiată îi bătea cizmele înalte. Fraţii lui mai mari, ţărani din staniţa Utevsk, comandau şi ei divizii.

În urma lui se urcară alţi şase partizani, care alcătuiau comandamentul. Erau îmbrăcaţi cât se poate de pitoresc şi de original, cu cămăşi spălăcite, pline de smoală şi de praf, şi cu gulerele descheiate. Unii purtau în picioare pâslari cu pinteni, alţii opinci. La cingătoare aveau benzi de mitralieră şi grenade şi erau înarmaţi cu baionete late, nemţeşti, şi cu puşti retezate.

Zaharkin şi Hvedin se întâlniră pe puntea de comandă, îşi strânseră mâinile cu putere şi-şi oferiră unul altuia ţigări. Hvedin expuse pe scurt situaţia. Zaharkin zise:

— Ştiu eu cine tulbură apele la Hvalânsk: Kukuşkin, care-i preşedinte la administraţia zemstvei... Eh, de l-aş prinde viu pe nemernicul ăsta!...

— Cum merge tunul? îl întrebă Hvedin. Trage bine?

— Trage el, dar de-a dreptul, fără ochitor. Ochim prin ţeavă. În schimb, bate bine, afurisitul! Rămâi cu gura căscată când îl vezi cum face praf o clopotniţă sau un turn de apă!

— Bun. Dar cu privire la debarcare şi la mişcarea de învăluire ce părere ai, tovarăşe Zaharkin?

— Trecem cavaleria pe malul celălalt. Vaporaşul poate să ducă o sută de ostaşi?

— Poate, în două rânduri. N-ar fi mare lucru.

— Atunci, s-a făcut! Când se întunecă, debarcăm călăreţii mai sus de oraş. Tunul îl lăsăm pe vapor. Şi, în zori, atacăm.

Hvedin îl însărcină pe Ivan Ilici cu comanda detaşamentului de debarcare, care trebuia să atace direct cheiul, în amurg, remorcherul porni cu băgare de seamă, cu luminile stinse, pe braţul lateral al Volgăi, pe lângă insulă. Nu se auzea decât glasul marinarului care măsura adânci- mea apei.

Detaşamentul din Pugaciovsk se luă, de-a lungul malului, după vapor. Cei din Hvalânsk căpătase arme şi rămăseseră culcaţi pe nisip. Teleghin umbla pe malul apei, cercetând să nu fumeze nimeni şi să nu aprindă focuri. Apa plescăia, mângâind uşor nisipul. Vântul aducea parfum de flori de baltă. Nu se auzea decât bâzâitul ţânţarilor. Oamenii de pe nisip păstrau o tăcere desăvârşită.

Noaptea era tot mai neagră, mai catifelată şi mai înstelată. De pe malul dinspre stepă venea o adiere de pelin şi gâlgâit de prepeliţe: „Pitpalac, pitpalac…” Ivan Ilici se plimba de-a lungul apei, căutând să-şi alunge somnul.

în zori, când cerul începu să-şi piardă întunecimea catifelată, de departe, de dincolo de fluviu, se auzi cân- tatul cocoşilor, iar în apa învăluită în ceaţă uşoară începură să plescăie roţile vaporului, care se apropia. Ivan Ilici cercetă butoiaşul revolverului, îşi strânse cureaua pantalonilor şi o luă de-a lungul apei, pe lângă cei care dormeau, lovindu-i uşurel cu băţul peste picioare.

— Sus, tovarăşi!

Oamenii tresăreau speriaţi. Se ridicau, zgribuliţi şi ameţiţi de somn, fără să înţeleagă ce se petrece… Mulţi se duceau să bea, aplecându-şi capetele până la faţa apei. Teleghin dădea comenzile cu glasul pe jumătate. Trebuia să-şi pregătească adăposturi. Ostaşii îşi scoaseră cămăşile, le umpluseră cu nisip şi le aşezară pe bord. Munceau în tăcere. Nu le ardea de glume.

începea să se luminaze. Pregătirile erau pe sfârşite. Tunul cel mic – o gioarsă de munte, ruginită – fusese aşezat pe puntea din faţă a remorcherului. Cei cincizeci de ostaşi se urcară pe bord şi se culcară la adăpostul sacilor cu nisip. Hvedin stătea lângă cârmă.

— Înainte, cu toată viteza!

Apa clocoti sub roţile remorcherului, care ocoli în grabă insula şi se îndreptă împotriva Hvalânskului, pe braţul cel mare al fluviului. În oraş se vedeau, ici şi colo, lumini gălbui. Dincolo de oraş abia se lămurea linia munţilor, învăluiţi încă în negura nopţii. Cântecul cocoşilor se înteţi.

Ivan Ilici se aşezase lângă tun. Nu-i venea să creadă că va trebui să tragă cu tunul în tăcerea aceea ca de veacuri. Omul din Hvalânsk, care ceruse să fie ochitor la tun, avea o înfăţişare paşnică: părea un diacon îndrăgostit de undiţa lui. Începu vorba cu glas mângâietor:

— Ce zici, iubite tovarăşe comandant, să nu tragem asupra poştei? Drept în ea... Vezi colo după luminiţe gălbui?...

— Foc asupra poştei! bubui glasul lui Hvedin prin pâlnie. Fiţi gata! Tun! Ochire directă!

Omul de la tun se aplecă şi se uită prin ţeavă. Îndrep- tând-o asupra luminilor. Vârî încărcătura. Se întoarse apoi spre Teleghin:

— Tovarăşe dragă, dă-te mai încolo, te rog: vechitura asta poate să plesnească...

— Foc! răcni Hvedin.

Tunul sări îndărăt, şi lovitura porni. O lumină orbitoare ţâşni, şi deasupra apei se rostogoli un bubuit căruia îi răspunse ecoul din munţi. Explozia izbucni aproape de luminile gălbui. Apoi ecoul se întoarse din munţi.

— Foc, foc! urlă Hvedin, învârtind cârma. Foc susţinut la babord! Trageţi odată în scârnăviile celea!

Bătea din picioare şi făcea spume la gură, înjurând cumplit. De la babord porniră câteva salve neregulate. Malul dinspre Hvalânsk se apropia repede. Omul de la tun ochi cu grijă, încărcă şi trase din nou; o şură sări în bucăţi. Casele de lemn, grădinile, clopotniţele se desluşeau bine acum.

Jos, pe chei, izbucniră, ca nişte ace sclipitoare, focuri de puşcă. Şi se întâmplă lucrul de care se temuse Teleghin: o mitralieră începu să ţăcănească, grăbit. Ca de obicei, pe Ivan

Ilici îl apucară cârcei la degetele picioarelor, ca şi cum i s-ar fi zgârcit tendoanele. Se lăsă jos lângă tun, arătându-i celui care trăgea o clădire lungă în mijlocul povârnişului ce cobora din oraş.

— Încearcă să nimereşti în colţul de colo, unde-s tufişurile...

— Ehei, răspunse omul, frumoasă casă... Da ce să-i faci?

Tunul bubui a treia oară. Mitraliera tăcu o clipă, apoi ţăcăni în alt loc, mai sus. Vaporul făcu un ocol scurt. Se apropia acum repede de chei. Gloanţele loveau coşul vaporului şi catargul.

— Nu aşteptaţi să ajungem la mal, săriţi! urlă Hvedin. Ura, băieţi!

Balustrada punţii pârâi şi trosni. Teleghin sări cel dintâi, apoi, întorcându-se către partizanii localnici care săreau şi ei, strigă:

— După mine, băieţi! Ura!

Şi o luă la fugă către mal, spre punţile de debarcare. Oamenii începură să urle în urma lui. Malul era pustiu. Doar prin desişul grădinilor se vedeau fugind, poticnindu-se câteva umbre. De ici, de colo, se trăgea de pe acoperişuri. Apoi, de data aceasta departe, pe deal, mitraliera ţăcăni cu întreruperi, se opri şi mai ţăcăni de două ori. Inamicul nu primea lupta.

Teleghin ajunse într-o piaţă accidentată. Se opri, cu răsuflarea tăiată, se uită în urmă şi începu să-şi adune oamenii. Tălpile picioarelor desculţe îl usturau: se zgî- riase, pesemne, în vreo piatră. În piaţă plutea miros de praf. Casele din jur aveau obloanele trase. Nu se mişcau nici frunzele de liliac şi de salcâm. La casa din colţ cu etaj şi cu turnuleţ provincial, atârnau de balcon patru perechi de izmene. Teleghin se gândi: „Au să le şterpelească băieţii, nici vorbă...” Ai fi zis că oraşul dormea adânc şi că luptele, fuga şi strigătele nu fuseseră decât un vis...

Teleghin întrebă unde-i poşta, telegraful şi tumul de apă şi trimise la fiecare câte un detaşament de pază de câte zece oameni. Ostaşii porniră. Erau încă aprinşi, săreau mereu la o parte şi întindeau puşca la fiecare foşnet. Duşmanul nu se arăta de nicăieri. Graurii începeau să cânte, iar porumbeii coborau lin de pe acoperişuri.

Teleghin ocupă cu un detaşament sovietul deputaţilor, o clădire de piatră cu coloane dărăpănate. Uşile erau vraişte, iar în sala de la intrare se vedeau arme aruncate pe jos. Ieşi pe balcon. În faţa lui se întindeau grădini bogate, acoperişuri nevopsite de cine ştie când şi străzi pustii, pline de praf. Peste

tot stăpânea aceeaşi tăcere provincială. Deodată răsună departe un clopot de alarmă: dangătul lui se împrăştia a spaimă, pripit şi sonor, peste oraş. Din partea de unde suna alarma izbucni foc înteţit de împuşcături, apoi se auziră exploziile grenadelor de mână, urlete şi tropot de cai: detaşamentul lui Zaharkin tăia drumul inamicului care se retrăgea în munţi. Pe o ulicioară trecură galopând, în tropot de potcoave, câţiva călăreţi. Apoi se făcu din nou linişte.

Fără să se grăbească, Ivan Ilici coborî spre vapor, să raporteze că oraşul fusese ocupat. După ce ascultă raportul, Hvedin zise:!

— Puterea sovietică a fost restabilită. Nu mai avem ce căuta aici. Plecăm mai departe. Il bătu frăţeşte pe umăr pe căpitanul cel bătrân, care, de frică, era mai mult mort decât viu. Ţi-a fost dat să simţi şi tu miros de praf de puşcă. Aşa, măi frate... Îţi dau pe mână comanda. Treci la datorie!

Maşinile ţăcăneau, apele şuşoteau. În cântecul lor, Teleghin dormi până seara. Deasupra fluviului stăruia focul străveziu şi învăluit în ceaţă al apusului. Lângă cârmă, oamenii cântau încetişor pe mai multe voci, iar ecoul răspândea cântecul peste întinsurile pustii. Frumuseţea zadarnică a înserării se aşternea pe maluri şi pe ape, umplând ochii şi sufletele oamenilor.

— Hei, ce v-a apucat jalea, măi fraţilor?! Dacă aveţi gust de cântat, ziceţi-i ceva mai vesel! strigă Hvedin. Îşi împlinise şi el somnul, băuse un păhăruţ cu vodcă şi acum se urca pe puntea de sus, strângându-şi cureaua pantalonilor. De-am lua Sâzranul! Ce zici, tovarăşe Teleghin? Ce mai horă am învârti...

Şi Hvedin începu să râdă cu hohote, arătându-şi dinţii albi. Ce-i păsa lui de primejdii, de melancolia apusurilor de pe Volga, de glontele aducător de moarte, care-l aştepta undeva, în luptă, ori de după un colţ de stradă?... Era însetat de viaţă şi plin de putere. Puntea se cutremura sub călcâiele lui goale.

— Încă puţin, şi vine şi vremea aceea. Avem să luăm şi Sâzranul, şi Samara. Şi toată Volga are să fie a noastră...

Apusul se stingea, ca înecat în cenuşă. Remorcherul mergea repede, cu luminile stinse. Seara se lăsa peste malurile care abia se mai zăreau. Hvedin nu mai ştia cum să-şi cheltuiască energia. Îi propuse lui Ivan Ilici o partidă de cărţi.

— Dacă nu vrei pe bani, hai să jucăm altfel: care câştigă, îl pocneşte pe celălalt peste nas. Dar ştii, bătaie în toată legea!

Jucau în cabina căpitanului. Hvedin se înfierbânta şi zvârlea

cărţile: pierduse vreo trei sute de puncte. Era aşa de înverşunat, încât gata să trişeze, dar Ivan Ilici nu-l slăbea din ochi.

— Nu merge-aşa, frăţioare, să nu crezi că ţi-ai găsit prostul!

Şi câştigă din nou. Aşezat comod pe-un scăunaş, începu să-l pocnească peste nas cu cărţile slinoase. Nasul lui Hvedin se făcu roşu ca sfecla.

— Unde-ai învăţat să joci aşa?

— În captivitate la nemţi, îi răspunse Teleghin. Stai, nu-ţi întoarce botul! Două sute nouăzeci şi şapte…

— Bagă de seamă… Trage fără să-ţi iei vânt! Că, de nu, scot pistolul…

— Nu-i aşa! La cele trei din urmă ai voie să-ţi iei vânt!

— Dacă-i aşa, atunci trage, canalie!

Însă Teleghin n-apucă să-l mai pocnească. În cabină intră căpitanul. Bărbia îi tremura de spaimă, îşi ţinea şapca în mână iar pe chelie i se adunau picături de sudoare.

— Faceţi ce vreţi cu mine, domnilor tovarăşi! strigă el cu deznădejde. Sunt gata să primesc orice… dar mai departe nu mă duc… e moarte sigură…

Aruncând cărţile, Hvedin şi Teleghin ieşiră pe punte. Pe malul stâng, ardeau sclipind ca stelele luminile electrice ale Sâzranului. Un vapor uriaş, luminat puternic, se mişca încet de-a lungul malului. La cârmă se putea desluşi cu ochiul liber steagul alb al „Sfintului Andrei”, umbrele impunătoare ale tunurilor şi siluetele ofiţerilor se plimbau pe bord.

— De întors, eu nu mă pot întoarce, tovarăşi! Orice-ar fi. Trebuie să trecem, făcu Hvedin în şoaptă. Dacă ne-am putea strecura până la Batraki, am ancora acolo şi am descărca…

Porunci întregului echipaj să coboare în cală şi să se pregătească de luptă. Apoi puse să se înalţe în vârful catargului un steag tricolor şi să se aprindă farurile distinctive. Observind remorcherul, cei de pe vapor îi porunciră prin semnale scurte să-şi încetinească mersul. O voce de bas răsună prin pâlnie:

— Al cui e vasul şi încotro vă duceţi?

— Suntem remorcherul *Negustorul Kalaşnikov.* Ne ducem la Samara, răspunse Hvedin.

— De ce aţi aprins luminile aşa de târziu?

— Ne temem de bolşevici… Luându-şi o clipă pâlnia de la gură, Hvedin îi şopti lui Teleghin: Ehei, de-aş avea acum o mină… Le-am tot scris eu doar la Astrahan: „Trimiteţi-mi câteva

mine…“ Ce gură-cască mai sunt şi ai noştri!…

După un răstimp de tăcere, veni şi răspunsul de pe vapor:

— Cătaţi-vă de drum.

Căpitanul, tremurând încă, îşi puse şapca pe cap. Arătându-şi dinţii şi încruntându-se, Hvedin se uită la luminile vaporului, apoi scuipă şi se întoarse în cabină, încercă să-şi aprindă ţigara, dar rupse chibrit după chibrit.

— Drace, hai şi-mi dă cea din urmă lovitură! îl strigă el pe Teleghin.

Peste o oră, Sâzranul rămăsese în urmă. Aproape de Batraki, Teleghin coborî într-o barcă şi se îndreptă spre mal. Luă trenul de douăsprezece în staţia Batraki, iar la 5 după amiază se îndrepta din gara Samara spre locuinţa doctorului Bulavin. Purta aceeaşi tunică ruptă şi mototolită, cu galoane de locotenent-colonel. Bătându-se peste carâmbi cu băţul cu care-i trezise noaptea trecută pe partizani, citea cu cea mai vie curiozitate afişele teatrale, apelurile şi ordonanţele afişate pe străzi. De mult nu mai văzuse aşa ceva. Toate erau scrise în două limbi: în limba rusă, cu ortografia veche, şi în limba cehă…

Dmitri Stepanovici Bulavin se ridică ţinând în mână un pahar cu limonadă, îşi scoase şervetul din vestă şi, meşterind din buze, ca să-şi dea importanţă, începu să vorbească cu glasul acela adânc şi grav pe care-l adoptase de când era ministru:

— Permiteţi-mi şi mie, domnilor…

Banchetul fusese organizat de reprezentanţii oraşului cu ocazia marşului victorios spre nord al armatei Adunării Constituante, care ocupase oraşele Simbirsk şi Kazan. Părea că bolşevicii pierduseră definitiv ţinutul Volgăi mijlocii. Resturile cavaleriei roşii, care mai numărau încă trei mii cinci sute de săbii, scăpaseră din încercuire printr-o luptă înverşunată, lângă oraşul Melekes. La Kazan, oraş pe care cehii îl cuceriseră printr-un atac neprevăzut, fuseseră capturate douăzeci şi patru de mii de puduri de aur, în valoare de peste şase sute de milioane de ruble, adică mai mult de jumătate din rezervele de aur ale statului. Faptul acesta era atât de uimitor şi de grandios, încât mintea omenească nici nu era în stare să bănuiască ce urmări ar fi putut să aibă.

Aurul era acum în drum spre Samara. Nimeni nu uzase încă de autoritate ca să pună mâna pe el, dar se părea că cehii ar fi hotărât să-l pună la dispoziţia comitetului membrilor Adunării

Constituante din Samara. Negustorimea oraşului avea punctul ei de vedere în ce priveşte soarta acestui aur, dar deocamdată nu şi-l dezvăluise. Căldura sentimentelor pentru cehii victorioşi atinsese culmea.

La banchet era lume multă şi mare însufleţire. Veniseră doamne din înalta societate a Samarei, printre care stele ca Arianova, Kurlina şi Şehobalova, proprietărese de mori cu câte patru etaje, de silozuri, de companii de vapoare şi de ţinuturi întregi de cernoziom. Briliantele lor, mari cât alunele, străluceau feeric. Erau îmbrăcate în toalete care, dacă nu mai erau chiar la modă, fuseseră totuşi aduse pe vremuri de la Viena şi de la Faris. Buchetul surâzător de femei era strâns în jurul eroului zilei, căpitanul Cecek, comandantul armatei cehe. Ca toţi eroii, Cecek era nespus de simplu şi de politicos. E drept că trupul lui plinuţ se cam înfierbântase şi că gulerul strimt al tunicii de croială impecabilă i se înfigea în ceafa roşie. Dar faţa tânără şi sănătoasă, cu mustăcioară scurtă şi roşcată şi cu ochi strălucitori, ca şi obrajii rumeni te îmbiau parcă să-l săruţi. Zâmbetul fermecător nu i se stingea o clipă de pe buze, de parcă renunţase la orice glorie, iar societatea doamnelor îi era de o mie de ori mai scumpă decât victoriile răsunătoare, cucerirea capitalelor de judeţ şi capturarea trenurilor cu aur.

în faţa lui stătea un ofiţer gras, între două vârste, cu eghileţi albi la tunică. Avea craniul lustruit şi masiv în chip de ou. Părea un adevărat stâlp al puterii. Faţa-i era plină, proaspăt bărbierită, iar buzele, peste măsură de groase. Mesteca fără întrerupere, mişcându-şi ritmic muşchii şi cercetând cu multă îuare-aminte diferitele gustări. Păhăruţul dispărea în mâna lui uriaşă, deprinsă pesemne cu pahare pe măsura ei. Înghiţea conţinutul dintr-o sorbitură, cu capul dat pe spate. Ochii mici şi albaştri, ca de urs, cu privirea inteligentă, nu se opreau asupra nimănui, de frică parcă. Militarii se aplecau la urechea lui cu deosebit respect. Era un oaspete de curând sosit, eroul căzăcimii din Ural, atamanul Dutov din Orenburg.

Aproape de el, între două femei drăguţe, una blondă şi alta şatenă, stătea ambasadorul Franţei, *monsieuT* Jea- not, strâns într-o jachetă de un cenuşiu-deschis şi cu cămaşa strălucitor de albă. Avea faţa mică şi foarte încreţită, mustăţi admirabile şi năsucul ascuţit. Vorbea din gât, aplecându-se când peste splendorile aproape dezgolite ale şatenei, pentru care

îndrăzneală era lovit peste mână cu o floare, când peste umărul trandafiriu, ca de mărgăritar al blondei, care râdea în hohote, de parcă o gâdila. Niciuna din cele două doamne nu înţelegea prea bine franţuzeşte, aşa că trebuia să li se vorbească desluşit. Nu mai rămânea nicio îndoială că farmecul lor îl scosese din minţi pe bietul Jeanot. Dar asta nu-l împiedica, în timpul scurtelor pauze dintre conversaţii, să se adreseze solidului proprietar de moară Brâkin, care tocmai sosise de la Omsk, sau să ridice cupa în cinstea faptelor de vitejie ale atamanului Dutov. Interesul pe care-l arăta *mxmsieur* Jeanot pentru făina siberiană, pentru carnea şi untul din Orenburg dovedea devotamentul lui fierbinte pentru cauza albilor: dacă s-ar fi ivit dificultăţi în ce priveşte aprovizionarea, ambasadorul francez ar fi putut oricând să ofere guvernului cincizeci de vagoane de făină sau alte produse... Se găseau şi oameni neîncrezători, care pretindeau că, aşa cum e obiceiul oricărui guvern onorabil, n-ar fi rău ca *monsieur* Jeanot să fie rugat să-şi prezinte scrisorile de acreditare, după toate regulile diplomaţiei... Guvernul însă prefera să adopte o cale mai diplomatică a încrederii nelimitate faţă de aliaţi.

La masă se mai afla încă un străin de vază, oacheşul *signor* Piccolomini, cel cu ochi ageri, care afirma că acesta ar fi adevăratul lui nume de familie. El reprezenta, destul de vag, guvernul italian şi poporul italian. Tunica lui scurtă şi albastră era tivită cu şnur argintiu, iar pe umeri i se legănau doi epoleţi ariaşi de general. Piccolomini organiza la Samara un batalion special de italieni. Guvernul era cam nedumerit: „Unde-o să găsească el italieni în Samara?... Dracu ştie...” Bani, însă, îi dădea: doar era vorba de aliaţi. În cercurile burgheze, italianul n-avea prea mare trecere.

Membrii guvernului nu erau prezenţi la acest banchet. Veniseră doar cei care nu făceau parte din niciun partid, ca doctorul Bulavin şi Semion Semionovici Goveadin, ajutorul şefului serviciului de contraspionaj. Goveadin se ridicase mult pe scara ierarhică. Clipele de beţie de la început, când bolşevicii fuseseră doborâţi, trecuseră. Guvernul comitetului membrilor Adunării Constituante alcătuit numai şi numai din socialişti-revoluţionari sadea, îndruga atâtea bazaconii cu privire la cuceririle revoluţiei, încât numai cehii, care nu înţelegeau nimic din treburile ruseşti, puteau să mai aibă încredere în el. Bineînţeles, în cele dinţii clipe ale schimbării de regim, când

trebuia să-i liniştească pe muncitori şi pe mujici, guvernul socialist-revoluţionar fusese chiar binevenit. Până şi negustorimea din Samara repeta lozincile socialişti- lor-revoluţionari. Dar acum Volga era eliberată, de la Hvalânsk până la Kazan, Denikin cucerise aproape întreg Caucazul de Nord, Krasnov se apropia de Ţariţân, iar Dutov curăţase Uralul. În Siberia, pe zi ce trecea, apăreau atamani albi înfricoşători, şi iată că, aici, golani neţesălaţi ca Volski, Buşvit, Klimuşkin şi tovarăşii lor, care ţineau şedinţă după şedinţă în măreţul palat al mareşalului nobilimii din Samara, tot nu se astâmpărau. Ce era de făcut pentru ca totuşi Adunarea Constituantă să se întrunească?... Ptiu! Şi marea negustorime începuse să arboreze cu hotărâre alte lozinci – mai simple, mai tari, mai pe înţelesul tuturor...

Dmitri Stepanovici vorbea, adresându-se mai ales străinilor:

—:.. Şarpelui i s-au smuls dinţii cu venin. Acest fapt formidabil, adevărată răsturnare a istoriei, nu e apreciat aşa cum s-ar cuveni. Mă gândesc la cele şase sute de milioane de ruble aur care se găsesc astăzi în mâinile noastre...

Mustăţile lui *moiisieur* Jeanot se zburliră.

— Bravo! strigă el, ridicând cupa.

Iar ochii lui Piccolomini sclipiră ca doi tăciuni aprinşi.'

— ... Domnilor! Am smuls dinţii cu venin, dinţii de aur ai bolşevicilor. Ei tot mai pot muşca, dar nu de moarte. Ei tot mai pot ameninţa, dar nu sperie lumea mai mult decât cerşetorul care ameninţă cu cârja... Nu mai au aur, nu mai au decât maşina de tipărit hârtii...

Auzind aceste cuvinte, Brâkin, negustorul din Omsk, căscă gura, râse în hohote şi, după ce-şi şterse ceafa cu şervetul, mormăi:

— Tii... ce mai trebuşoară, domnilor!

— ... Domnilor reprezentanţi străini, continuă doctorul Bulavin cu un glas metalic, pe care nu-l avusese înainte, domnilor aliaţi... Frate, frate, dar brânza-i pe bani. Ieri nu eram pentru domniile-voastre decât o organizaţie de operetă, o oarecare formaţie trecătoare, un fel de cucui, să zicem, care apare inevitabil după o lovitură... Cecek se încrunta, *monsieur* Jeanot şi Piccolomini schiţară gesturi de protest. Dmitri Stepanovici zâmbi cu viclenie: Dar astăzi toată lumea ştie că suntem un guvern solid, deţinător al unui fond de stat în aur... Acum ne

vom putea înţelege, domnilor reprezentanţi străini! şi lovi mânios cu buricele degetelor în masă. Vorbesc, ca un particular într-un cerc de particulari, într-un cerc de prieteni. Dar îmi dau seama de toată gravitatea ideilor pe care le exprim. Prevăd sosirea vapoarelor cu armament şi manufactură în porturile ruseşti... Organizarea unor gigantice armate albe... Văd spada represiunii crâncene căzând peste banda de tâlhari care-şi face de cap acum în Rusia... Şase sute de milioane aur ajung din belşug pentru toate acestea. Domnilor reprezentanţi străini I

Acordaţi ajutorul domniilor-voastre, larg şi generos, reprezentanţilor legali ai poporului rus!

Atingând paharul cu buzele, doctorul se aşează la loc, încruntindu-se. Invitaţii îl aplaudară călduros. Negustorul Brâkin strigă:

— Să trăieşti, frăţioare! Bine-ai adus-o! Asta-i pe placul nostru: fără socialism...

Cecek se ridică, îndreptându-şi cingătoarea cu o mişcare scurtă.

— Voi spune puţine cuvinte... Ne-am dat şi ne vom da viaţa pentru fericirea fraţilor noştri de sânge, ruşii! Trăiască Rusia mare şi puternică! Ura!

Se ridică un ropot de aplauze, mânuţele înălţate ale doamnelor băteau furtunos printre vasele cu flori. Mon- *sieur* Jeanot se ridică la fel. Îşi ţinea capul sus, într-o atitudine plină de nobleţe, iar mustăţile stufoase dădeau feţei sale un aer de bărbăţie.

— *Mesdames et messieurs!* Ne-am dat seama cu toţii că nobila armată rusă, însufleţită de gloria strămoşilor ei, a fost înşelată cu perfidie de către o bandă de bolşevici. Aceştia au semănat în sânul ei idei anormale şi instincte monstruoase, şi armata a încetat de a mai fi armată. *Mesdames et messieurs,* nu vă voi ascunde nimic. Au fost momente când Franţa începuse să se îndoiască de sinceritatea poporului rus... Dar acest coşmar s-a risipit... Vedem astăzi că nimic n-a fost adevărat, că poporul rus este din nou alături de noi... Armata îşi recunoaşte greşelile... Viteazul popor rus este gata să ţină iarăşi piept gloanţelor duşmanului nostru comun. Sunt fericit că pot avea din nou această siguranţă!

După ce se potoliră aplauzele, sari şi Piccolomini, mic şi negricios, scuturându-şi epoleţii uriaşi. Dar cum nimeni dintre

cei prezenţi nu ştia italieneşte, îl crezură pe cuvint cum că ar fi şi el de partea lor, iar negustorul Brâkin se apropie de italianul scund şi negricios şi începu să-l sărute de zor. Urmară apoi cuvântările reprezentanţilor capitalului. Negustorimca se exprima nebulos şi bombastic, punându-şi nădejdea în Siberia, de unde trebuia să vină salvarea... La urmă. Îl rugă pe atamanul Dutov să spună şi el un cuvânt, măcar unul. Atamanul se apără:

— Vă rog, eu sunt ostaş, nu ştiu să vorbesc..:

Se ridică totuşi greoi şi, în tăcerea care se lăsase dintr-o dată, începu:

— Apoi, domnilor, dacă ne-or ajuta aliaţii, are să fie bine. Iar dacă nu ne-or ajuta, avem să-i dovedim pe bolşevici şi singuri, cu puterile noastre... Numai bani să fie! în această privinţa, domnilor, vă rugăm să nu ne tăiaţi aripile...

— la tot ce-ţi trebuie, atamane! la până la ultima copeică! Noi nu precupeţim nimic! urlă Brâkin, cuprins de entuziasm.

A fost un banchet reuşit. După discursurile oficiale, s-au servit cafele, coniac şi lichioruri străine. Se făcuse târziu. Dmitri Stepanovici o şterse englezeşte, fără să-şi ia rămas bun de la nimeni.

După ce coborâse din maşină, în timp ce deschidea uşa de la intrare, un ofiţer se apropie de el, grăbit.

— Scuzaţi, vă rog, nu sunteţi doctorul Bulavin?

Dmitri Stepanovici îl măsură cu privirea. Pe stradă era întuneric, aşa că nu-i văzu decât galoanele de loco- tenent-colonel. Molfăind din buze, îi răspunse:

— Mda... Eu sunt Bulavin...

— Am venit la dumneavoastră într-o chestiune foarte importantă... Ştiu că nu e ora potrivită... Dar am mai trecut pe-aici de trei ori şi am sunat...

— Mâine, la minister, la ora unsprezece...'

— Vă implor, primiţi-mă astăzi. Plec cu vaporul la noapte...

Dmitri Stepanovici tăcu o clipă. Necunoscutul avea un glas plin de nelinişte şi nesupus de stăruitor. Doctorul ridică din umeri.

— Vă previn că, dacă veniţi pentru vreun ajutor, nu e în competenţa mea.

O, nu, n-am nevoie de niciun ajutor!

— Hm... Atunci, intraţi.

Dmitri Stepanovici trecu din sală direct în cabinet. Mergea

înainte, închizând uşile spre celelalte odăi, care erau încă luminate – se vede că mai erau prin casă oameni care nu dormeau. Se aşează la birou şi, arătându-i vizitatorului un scaun în faţa lui, se uită încruntat la teancul de hârtii care-i aşteptau semnătura. Apoi îşi încrucişă degetele.

— Aşadar, cu ce vă pot fi de folos?

Ofiţerul îşi strânse chipiul la piept şi întrebă încet, cu un glas sfâşietor de cald:

— Unde-i Daşa?

Doctorul se lovi cu ceafa de sculpturile de lemn ale fotoliului. Abia acum îşi aruncă ochii asupra vizitatorului. Daşa îi trimisese cu doi ani înainte o fotografie de amator: ea cu bărbatul ei. El era. Doctorul păli, iar pungile de sub ochi îi tresăriră. Repetă, răguşit:

— Daşa?

— Da… Eu sunt Teleghin.

Păli şi Teleghin uitându-se în ochii doctorului. Dmitri Stepanovici îşi veni în fire, dar, în loc să-şi întâmpine în chip firesc ginerele, pe care-l vedea pentru întâia oară în viaţă, făcu un gest teatral cu mâinile şi scoase din gât un zgomot ciudat, ca şi cum şi-ar fi stăpânit un hohot de râs.

— Aşa!… Teleghin… Şi cu ce ocazie pe-aici?

De surprindere, nici nu-i întinse mâna. Îşi puse *pince-* ner-ul pe nas (dar nu pe cel vechi de nichel şi cu rama plesnită, ci altul, de aur, cu aspect solid) şi începu să cotrobăiască grăbit prin sertarele biroului, pline cu hârtii.

Teleghin nu mai înţelegea nimic. Urmărea cu nedumerire mişcările doctorului. Cu o clipă înainte fusese gata să-i destăinuiască totul, ca unei fiinţe apropiate, ca unui tată… Acum îşi zicea: „Dracu ştie, se vede că bănuieşte ceva… E drept că-l pun într-o situaţie ingro- zitoare: oricum, e ministru…” Cu capul plecat, zise foarte încet:

— Dmitri Stepanovici, n-am văzut-o pe Daşa de peste o jumătate de an. Scrisorile nu merg… Nu ştiu ce-i cu ea…

— Trăieşte, trăieşte, e bine! Cotrobăind prin sertarele de jos, doctorul aproape că se vârâse în birou.

— Sunt în armata de voluntari… Mă bat cu bolşevicii încă din martie… M-au trimis de la statul-major. Plec spre nord, cu o însărcinare secretă.

Dmitri Stepanovici îl asculta cu o înfăţişare ciudată. La

cuvintele „însărcinare secretă”, un zâmbet îi flutura pe sub mustăţi.

— Aşa… aşa… Şi în care regiment faceţi serviciu?

— În regimentul de soldaţi. Şi Teleghin simţi cum îi năvăleşte sângele în obraji.

— Aha!… Prin urmare, există şi un asemenea regiment în armata de voluntari?… Şi pentru multă vreme aţi binevoit să veniţi la noi?

— Plec chiar în noaptea asta.

— Minunat! Şi unde anume? Scuzaţi, e secret militar, nu insist… Cu alte cuvinte, sunteţi în serviciul de contra-spionaj?

Glasul lui Dmitri Stepanovici suna atât de ciudat, încât Teleghin, cu toate că era emoţionat, tresări şi începu să fie mai atent. În momentul acela doctorul găsi ceea ce căuta.

— Soţia dumneavoastră este în perfectă stare de sănătate… Iată, citiţi, am primit de la ea rândurile acestea săptămâna trecută. Vorbeşte şi de dumneavoastră… şi doctorul îi aruncă în faţă câteva foi de hârtie, acoperite cu scrisul mare al Daşei.

Slovele neregulate şi atât de dragi începură să joace pe dinaintea ochilor lui Teleghin.

— Iertaţi-mă, vă las puţin. Dar aşezaţi-vă mai comod!

Doctorul ieşi repede, trăgând uşa după el. Ivan Ilici îl auzi răspunzând cuiva din casă:

— Nu, nu-i nimeni, unul cu o perere…

Din sufragerie, doctorul trecu într-un coridor întunecos, unde se găsea un telefon de modă veche. Cu faţa la perete, invârti manivela aparatului şi ceru cu glas scăzut numărul serviciului de contraspionaj, chemindu-l la aparat pe Semion Semionovici Goveadin în persoană…

Scrisoarea Daşei era scrisă cu creion chimic. Literele erau din ce în ce mai mari şi rândurile din ce în ce mai aplecate în jos.

„Tată, nu ştiu ce-o să se întâmple cu mine… Toate sunt atât de tulburi… Eşti singurul om căruia îi mai pot scrie… Sunt la Kazan… Cred că voi putea să plec poimâine, dar am să ajung oare la tine? Aş vţea să te văd. Tu ai să înţelegi totul. Am să fac cum *f*ai să mă sfătuieşti tu… Sunt în viaţă numai printr-o minune…

Nu ştiu poate ar fi fost mai bine să nu /rfiai fi trăit după toate câte s-au întâmplat; tot ce mi s-a spus, tot ce am crezut, totul e minciună şi ticăloşie. Până şi Nikanor Iurievici Kuliciok… Am avut

încredere în el, el m-a îndemnat să plec la Moscova. Când o să ne vedem, o să-ţi povestesc totul amănunţit. Şi până şi el mi-a declarat ieri textual: «Oamenii sunt împuşcaţi şi se tăvălesc grămadă la pământ. Un glonte, iată preţul vieţii omeneşti! Lumea se îneacă în sânge, iar eu trebuie să mă port faţă de dumneata cu mănuşi! Alţii nici nu discută – de-a dreptul în pat! ...» Mă împotrivesc, tată, crede-mă... Nu mă pot resemna să fiu doar o gustare după un pahar cu vodcă... Dacă aş pierde şi lucrul acesta, singurul care mi-a mai rămas, s-ar face beznă în jurul meu şi nu mi-ar rămâne decât să-mi pun ştreangul de gât. Am încercat să fiu folositoare. Am lucrat trei zile la Iaroslavl, sub foc, ca soră de caritate. Noaptea, cu mâinile şi cu rochia pline de sânge, am căzut pe un pat... Deodată mă trezesc... Cineva îmi ridică rochia. Am sărit în sus şi am început să ţip... Era un tinerel, un ofiţer. Nu pot să uit ce expresie avea! S-a repezit ca o fiară, îmi răsucea mâinile, voia să mă răstoarne, aşa fără o vorbă... Canalia!

Papa, am tras în el cu propriul lui revolver, nu mai ţin minte cum s-a întâmplat... Mi se pare că a căzut, n-am văzut, nu mai ştiu... Am fugit în stradă... Flăcări de incendiu, ardea tot oraşul, explodau obuze... Nu ştiu cum de n-am înnebunit în noaptea aceea! M-am hotărât atunci să fug, să fug... Vreau să mă înţelegi şi să mă ajuţi... Vreau să fug din Rusia... Am posibilitatea... Ajută-mă numai să scap de Kuliciok. Se ţine după mine peste tot, mai bine zis mă târăşte peste tot după el, şi în fiecare noapte se repetă aceeaşi discuţie. Dar, să ştiu bine că mă omoară, nu vreau!..."

Ivan Ilici se opri, trase cu greu aer în piept şi întoarse încet pagina.

„Intâmplător, am rămas cu multe bijuterii... Un om a fost tăiat de tramvai în faţa mea, la Porţile Nikitski. A murit din pricina mea, ştiu bine... Când m-am trezit din leşin, aveam în mână un geamantan din piele de crocodil: se vede că mi-l vârâse cineva în mână când m-au ridicat de acolo... Abia a doua zi am avut curiozitatea să mă uit ce era în el. Erau bijuterii, cu briliante şi mărgăritare, pe care omul acela le furase... Venea să se întâlnească cu mine. Înţelegi? Le furase pentru mine... Papa, nu încerc să înţeleg dacă aveam sau nu acest drept, dar am păstrat bijuteriile. Numai ele m-ar putea salva... Chiar dacă ai să-mi dovedeşti că sunt o hoaţă, mi-e totuna, am să le păstrez. După

ce am văzut atâta moarte în jurul meu, vreau să trăiesc! Nu mai cred în oameni... Oamenii aceştia teribili, care vorbesc aşa de frumos de salvarea patriei, sunt nişte canalii, nişte fiare! Câte n-am văzut! Blestemaşi să fie de o mie de ori!

Uite cum s-a întâmplat: într-o noapte, pe neaşteptate, m-am pomenit cu Nikanor Iurievici la mine. Cred că venea de-a dreptul de la Petrograd. Mi-a cerut să părăsesc Moscova împreună cu eL Aflase că Ceka descoperise organizaţia lor «Uniunea pentru apărarea patriei şi a libertăţii" şi că la Moscova se făceau arestări pe capete. Savinkov, cu tot statul-major, fugise pe Volga.

Trebuia să înceapă rebeliunea la Râbinsk, Iaroslavl şi Murom. Erau grozav de grăbiţi: ambasadorul francez nu le mai dădea bani şi le cerea să dovedească, cu fapte, puterea organizaţiei lor. Sperau că toată ţărănimea va trece alături de ei. Nikanor Iurievici mă asigura că zilele bolşevicilor erau numărate. Rebeliunea trebuia să cuprindă tot nordul, toată Volga de sus şi.'ti se unească cu cehoslovacii... Kuliciok? mi spunea că numeie meu fusese găsit în listele organizaţiei şi că ar fi fost primejdios să rămân pe loc. De aceea am şi p'ecat cu el la Iaroslavl.

Acolo totul fusese pregătit: comandanţii trupelor, şefii miliţiei şi ai Arsenalului, toţi făceau parte din organizaţie... Am ajuns la Iaroslavl spre seară, iar în zori m-au trezit împuşcăturile. M-am repezit la fereastră... Dădea în curte. În faţă era zidul de cărămidă al unui garaj, o movilă de gunoaie şi câţiva câini, care lătrau la poartă... împuşcăturile nu s-au mai repetat, era linişte, se auzeau doar, de departe, duruitul şi urletul unor motociclete... După aceea au început să tragă clopotele în tot oraşul, la toate bisericile. Porţile casei unde locuiam s-au deschis, şi un grup de ofiţeri a intrat în curte. Aveau galoane pe umeri, feţele iritate şi ameninţau cu puştile. Aduceau un om gras, cu obrazul bărbierit, îmbrăcat cu un surtuc cenuşiu. N-avea nici pălărie, nici guler, şi vesta-i era descheiată. Era roşu şi furios. Ofiţerii îl loveau peste spinare, iar el tresărea şi se înfuria şi maftare. Doi ofiţeri au rămas să-l păzească lângă garaj, iar ceilalţi s-au tras mai la o parte şi au început să se sfătuiască. În clipa aceea ieşea din casă colonelul Perhu- rov. Atunci l-am văzut întâi. El era şeful tuturor forţelor armate ale răzvrătiţilor. Toţi l-au salutat cu mâna la chipiu. E un om cu o voinţă

înspăimântătoare. Ochii negri i-s adânciţi în cap, e uscăţiv şi se ţine dârz. În mâna înmanuşată avea o cravaşă. Am înţeles dintr-o dată că după asta avea să urmeze moartea omului îmbrăcat civil. Perhurov l-a privit pe sub sprâncene. Îi vedeam dinţii sclipind de ură. Civilul continua să protesteze, să ameninţe, să ceară nu ştiu ce. Perhurov a ridicat atunci capul, a dat o comandă şi a plecat imediat. Cei doi care-l. Ţineau pe om au sărit la o parte. Civilul şi-a scos surtucul, l-a făcut mototol şi l-a aruncat în ofiţer, nimerind pe unul drept în obraz. Se înroşise şi mai tare şi înjura. Şi stând aşa, cu vesta descheiată, uriaş şi fioros, ameninţa cu pumnul. Atunci ofiţerii au tras. Omul s-a cutremurat, şi-a întins braţele înainte, a făcut un pas şi a căzut. Ofiţerii au mai tras câteva gloanţe. Civilul era comisarul bolşevic Nahimsohn... Am văzut, tată, această execuţie! Până la moarte n-am să uit cum sorbea aerul... Nikanor Iurievici m-a asigurat că aşa-i bine, că, dacă nu l-ar fi împuşcat ei pe el, i-ar fi împuşcat el pe ei...

Nu ţin minte ce-a urmat. Dar tot ce s-a mai petrecut a fost urmarea acestei execuţii. Peste tot nu vedeam decât spasmele acelui trup omenesc uriaş, care nu voia să moară... Mi s-a poruncit să mă duc într-o clădire lungă şi galbenă, cu coloane. Acolo am bătut la maşină ordine şi apeluri. Pe stradă goneau motociclete, stârnind praf... înăuntru intrau în goană oameni neliniştiţi, care se înfuriau, dădeau porunci, începeau să urle pentru un lucru de nimic şi se apucau cu mâinile de cap de desperare. Treceau de la panică la nădejdi nebune. Dar când apărea Perhurov, cu ochii lui neînduplecaţi, şi arunca un ordin scurt, orice agitaţie înceta. A doua zi se auzi de dincolo de oraş un bubuit de tun. Se apropiau bolşevicii. Înainte, la institut ia noastră se îngrămădeau oamenii de dimineaţa şi până noaptea târziu. Acum, deodată, nu mai veni nimeni. Oraşul parcă îngheţase. Numai automobilul lui Perhurov trecea în goană, vâjâind. Mai treceau şi detaşamente înarmate. Ai noştri aşteptau nu ştiu ce aeroplane cu franţuji, nu ştiu ce trupe de la nord şi vapoare cu muniţii de la Râbinsk... Nădejdea lor era zadarnică. Oraşul a fost prins într-un cerc de lupte. Obuzele explodau pe străzi. Se dărâmau clopotniţele vechi, – se năruiau casele, pretutindeni izbucneau incendii pe care nu avea cine să le stingă. Soarele nu se mai vedea de fum. Cadavrele nu se mai ridicau de pe străzi. Am aflat că Savinkov încercase şi el o

rebeliune la Râbinsk,

21 — Calvarul, voi. Il unde erau depozitele de artilerie. Dar soldaţii înăbuşiseră rebeliunea. Am aflat apoi că satele din jurul Iaroslavului nici nu se gândeau să ne vină în ajutor, că muncitorii de acolo nu voiau să intre în tranşee ca să lupte împotriva bolşevicilor. Dar mai înfricoşătoare decât toate acestea era faţa lui Perhurov. Il întâlneai peste tot. Ai fi zis că era însăşi moartea, care umbla cu maşina printre ruinele oraşului: tot ce se întâmpla era parcă întruchiparea voinţei lui. Câteva zile, Kuliciok m-a ţinut într-un subsol. Dar, tată, mă simţeam şi eu vinovată de tot ce se întâmpla... Aş fi înnebunit acolo, în subsol. Aşa că mi-am pus broboada de infirmieră şi am muncit până-n noaptea când ofiţerul acela a încercat să mă siluiască.

Cu o zi înainte de căderea Iaroslavului am fugit cu Nikanor Iurievici, cu o barcă, peste Volga... Am umblat aşa o săptămână întreagă, ascunzându-ne de oameni. Stăteam noaptea pe sub stoguri: noroc că nopţile erau calde. Pantofii mi se rupseseră, picioarele îmi erau numai sânge. Nikanor Iurievici mi-a găsit nu ştiu de unde nişte pâslari – se vede că-i furase, pur şi simplu, de pe vreun gard. Nu ţin minte după câte zile, într-o dumbravă de mesteceni, am întâlnit un om cu cojocul rupt, cu opinci, cu căciulă miţoasă pe cap. Se uita posomorit şi mergea repede drept înainte, ca un nebun, sprijinându-se într-un ciomag. Era Perhurov, care fugise şi el din Iaroslavî. Aşa de tare m-am speriat, încât m-am trântit în iarbă cu faţa-n jos... Am ajuns apoi la Kostroma şi ne-am oprit în târguşor, la un funcţionar, cunoscut de-al lui Kuliciok. Acolo am stat până când cehii au ocupat Kazanul... Nikanor Iurievici a avut tot timpul grijă de mine ca de un copil, li sunt recunoscătoare... Dar la Kostroma a văzut pietrele scumpe pe care le ţineam în poşetă legate într-o batistă. Tot drumul purtase poşeta în buzunarul lui. Abia acolo mi-am adus aminte de pietre. A trebuit să-i spun toată povestea şi să-i mărturisesc că, în sufletul meu, mă consider o criminală. Atunci el a început să dezvolte un întreg sistem filosofic: că nu sunt criminală, că am tras nu ştiu ce bilet la loteria vieţii... Dar din momen tul acela purtarea lui faţă de mine s-a schimbat. Nu-l mai înţelegeam. Poate că la asta contribuia şi faptul că trăiam curăţel şi liniştit într-o căsuţă provincială, beam lapte şi mâncam agrişe şi zmeură. M-am şi îndreptat în vremea asta. O dată,

după apusul soarelui, cum stăteam în grădiniţă, Kuliciok a început să vorbească despre Bragoste în general, apoi să-mi spună că eram făcută pentru dragoste şi să-mi sărute mâinile. Era sigur că peste o clipă am să mă dau acolo, pe bancă, sub salcâm!... Am simţit bine asta... După tot ce se întim- plase... înţelegi, papa? Ca să nu-i mai explic totul, nu i-am răspuns decât atât: «N-ai să ieşi la niciun capăt cu mine, Nikanor Iurievici. Il iubesc pe Ivan Ilici." Şi n-am minţit, papa..."

Ivan Ilici îşi scoase batista, îşi şterse faţa, îşi şterse ochii, apoi citi mai departe:

„N-am minţit... Nu l-am uitat pe Ivan Ilici. Între mine şi el nu s-a sfârşit totul. Ştii doar că ne-am despărţit în martie: el a plecat în Caucaz, în Armata Roşie... E foarte bine văzut acolo – un adevărat bolşevic, cu toate că nu e înscris în partid. Ne-am despărţit, dar trecutul ne leagă adine... N-am sfărâmat acest trecut... însă Kuliciok privea toate acestea foarte simplu: «Culcă-te..." Tată, ceea ce numeam câridva dragoste, nu e decât instinctul nostru de conservare... Ni-e frică de uitarea totală, de anihilare. Iată de ce e atât de îngrozitor să priveşti noaptea ochii unei prostituate... Ea nu-i decât umbra unei femei... Eu însă sunt vie, vreau să fiu iubită, să nu mă uite iubitul meu, să mă oglindesc în ochii lui. Mi-e dragă viaţa! Dacă mi-ar veni vreodată dorinţa să mă dau, numai aşa, pentru o clipă, poate... Dar acum nu simt decât mânie, dezgust şi groază... Nu ştiu ce s-a întâmplat în vremea din urmă cu faţa, cu trupul meu. M-am făcut mai drăguţă... Parc-aş umbla goală – nu întâlnesc decât ochi flămânzi... Blestemată fie această frumuseţe!...

Tată, îli trimit scrisoarea aceasta pentru ca, atunci când ne vom vedea, să nu mai am nimic de spus... Nu sunt încă intrintă, vreau să înţelegi acest lucru..."

Ivan Ilici îşi înălţă capul. Dincolo de uşa dinspre sală se auzeau paşii furişaţi ai mai multor oameni şi şoapte. Clanţa uşii se mişcă. Teleghin sări repede în picioare, aruncând o privire spre ferestre.

Ferestrele casci doctorului, ca la mai toate casele din provincie, nu se ridicau prea mult deasupra străzii. Cea din mijloc era deschisă. Teleghin se repezi într-acolo. Pe asfall se aşternea, ca un compas, o umbră omenească lungă şi, alături de ea, una şi mai lungă: o puşcă...

Totul se petrecu într-o fracţiune de secundă. Uşa se deschise,

şi doi vlăjgani, cu aspect de mahalagii, intrară o dată, umăr lângă umăr, în cabinet. Purtau şepci şi cămăşi brodate. În spatele lor se agita faţa de vegetarian, cu barbă roşie, a lui Goveadin. Cel din- tâi lucru pe care l-a văzut Teleghin când au năvălit oamenii pe uşă au fost cele trei ţevi de revolver îndreptate asupra lui…

Ceea ce a urmat, tot într-o fracţiune de secundă s-a petrecut. Militar încercat, Teleghin a înţeles că n-avea niciun rost să fugă când din spate îl pândea un duşman puternic, greu de doborit. După ce şi-a tras cu mâna stângă *browning*-ul, a smuls de la brâu, de sub tunică, o grenadă, în jurul căreia era înfăşurată scrisoarea lui Gâmza, şi, roşu de mânie, a urlat, de-ai fi zis că i se rupe pieptul:

— Jos arma!

Această ameninţare, uşor de înţeles, ca şi toată înfăţişarea lui Ivan Ilici erau atât de înfiorătoare, încât vlăjganii se zăpăciră şi se traseră câţiva paşi îndărăt. Omul cu mutră de vegetarian o zbughi într-o parte. Teleghin mai câştigase o secundă… Invârti grenada pe deasupra capului.

— Jos arma, când vă spun!

Se petrecu atunci un lucru la care nimeni dintre cei de faţă, şi cu atât mai puţin Teleghin, nu s-ar fi aşteptat… La strigătul lui, un glas dureros răspunse dincolo de uşa de nuc, cu un singur canat, care dădea din cabinet spre celelalte odăi: un glas de femeie, deznădăjduit. Uşa de nuc se deschise, şi Teleghin văzu ochii mari ai Daşei, degetele ei subţiri încleştate pe lemnul uşii şi faţa ei trasă tremurând de emoţie.

— Ivan!…

Doctorul apăru lângă ea şi o apucă de mijloc, trăgând-o îndărăt. Uşa se închise cu zgomot. Clipa aceea răsturnă toate planurile ofensive şi defensive pe care şi le făcuse Ivan Ilici. Se repezi la uşa de nuc şi o împinse puternic cu umărul. Uşa pârâi, Teleghin se pomeni în sufragerie… Ţinea încă în mână unealta ucigătoare. Daşa era lângă masă. Îşi strângea cu mâinile reverele halatului ei în dungi, şi un nod i se ridica în gât, ca şi cum ar fi înghiţit ceva. Teleghin se simţi cuprins de o nesfârşită milă. Doctorul se trăgea înapoi, cu faţa speriată şi răvăşită.

— Ajutor, Goveadin… şuieră el cu glasul stins. ’

însă Daşa se repezi la uşa de nuc, întorcând cheia în broască.

’ – Doamne, ce întâmplare îngrozitoare!

Ivan Ilici înţelese în felul lui vorbele ei: într-adevăr, era îngrozitor să năvălească la ea cu asemenea jucării în mână... îşi îndesă prin buzunare revolverul şi grenada. Daşa îl apucă atunci de mână.

— Vino!

Şi-l împinse în coridorul întunecos, iar de acolo, ’ într-o odaie îngustă, unde ardea, pe masă, o luminare, încăperea era goală, numai o rochie de-a Daşei atârna într-un cui, iar lângă perete se vedea un pat de fier cu cearşafurile răvăşite.

— Eşti singură aici? o întrebă în şoaptă Teleghin. Am citit scrisoarea ta.

Se uită prin odaie. Buzele-i tremurau, încercând un zâmbet. Fără să-i răspundă, Daşa îl trăgea spre fereastra deschisă.

— Fugi, dar fugi odată! Ce, ai înnebunit?

Pe fereastră se zăreau câteva umbre – acoperişurile construcţiilor care coborau spre apa fluviului – iar jos, luminile cheiului. Un vânt subţire şi umed bătea dinspre Volga, aducând miros de ploaie... Daşa se strinse lângă Ivan Ilici, cu faţa speriată ridicată spre el şi cu gura întredeschisă.

— Iartă-mă, iartă-mă, dar fugi, nu pierde vremea, Ivan! îngăimă ea, privindu-l în adâncul ochilor.

Dar cum ar fi putut el să se desprindă de lângă ea? Drumul lung, atât de lung şi de întortocheat al despărţirii, se sfirşise. Întâlnise de mii de ori moartea şi o ocolise. Iar acum se uita la faţa aceea, unică în lume. Se aplecă şi o sărută.

Buzele ei reci nu-i răspunseră. Suspină:

— Ţi-am fost credincioasă... Îţi dau cuvântul meu de cinste... Ne vom întâlni atunci când toate vor fi aşa cum trebuie să_fie... Dar acum fugi, fugi, te rog...

Niciodată nici chiar în zilele fericite din Crimeea, nu o iubise atât. Se uită la chipul ei, abia stăpânindu-şi lacrimilc.

— Daşa, vino cu mine... înţelegi? Am să te aştept dincolo de fluviu noaptea viitoare...

Ea clătină din cap şi gemu cu deznădejde:

— Nu... nu vreau.

— Nu vrei?

— Nu pot.

— Bine, făcu el, atunci rămân şi eu. Şi se trase spre perete.

Daşa scoase un strigăt, apoi începu să suspine... Şi deodată o prinse minia. Îl apucă de mâini şi-l trase din nou spre fereastră.

Portiţa din curte scârţâi, paşi furişaţi se înfundau în nisip. Daşa îşi sprijini fruntea fierbinte de mâinile lui Ivan Ilici.

— Am citit scrisoarea ta, şopti el. Am înţeles tot.

O clipă, Daşa nu-l mai trase spre fereastră, îi cuprinse gâtul cu braţele şi-şi lipi obrazul de obrazul luL.

— Sunt în curte... Au să te omoare, au să te omoare!...

Flacăra luminării îi poleia părul despletit. Lui Ivan Ilici îi păru neînchipuit de tinără, aproape ca un copil, ca în noaptea aceea când zăcuse rănit în gnu, strângând în pumn un bulgăre de pământ şi gândindu-se la inima ei caldă, neînduplecată şi neliniştită...

— De ce nu vrei să vii cu mine, Daşa? Te chinuieşti aici... Nu vezi ce fel de oameni sunt ăştia?... întimple-se ce s-o întâmpla, dar să fiu cu tine... Copila mea... Orice-ar fi, tu eşti cu mine, în viaţă sau în moarte. Eşti cu mine, aşa cum e inima mea...

Spuse aceste cuvinte repede, fără să ridice glasul, din umbră. Daşa îşi înălţă capul, dar nu-i lăsă mâinile din ale ei. Lacrimi grele îi lunecau pe obraji.

— Am să-ţi fiu credincioasă până la moarte... Pleacă... înţelege că nu-s fiinţa pe care o iubeşti tu... Dar voi fi, voi fi...

El nu mai auzea nimic, îmbătat de o fericire sălbatică, de lacrimile ei, de vorbele ei, de glasul ei deznădăjduit. O strânse atât de tare la piept, încât Daşei îi trosniră oasele.

— Da, am înţeles totul, rămâi cu bine! şopti el şi se lăsă cu pieptul peste pervaz.

într-o clipă lunecă jos, ca o umbră. Tălpile lui loviră uşor acoperişul de scânduri al şurii, apoi nu se mai auzi nimic...

Daşa se aplecă peste fereastră, dar nu văzu decât întunericul şi câteva lumini galbene în depărtare. Îşi strânse amândouă mâinile la piept, în dreptul inimii... în curte nu se auzea niciun zgomot... Deodată, două umbre încovoiate ieşiră din beznă şi o luară Ia fugă de-a curmezişul curţii. Daşa ţipă. Ţipă atât de pătrunzător, încât umbrele se răsuciră din plin avânt şi se opriră. Pesemne că se uitau spre fereastra ei. În clipa aceea Daşa îl văzu pe Teleghin în fundul curţii sărind peste streaşina de lemn a gardului.

Căzu pe pat, cu faţa în jos. Zăcu aşa câtva timp, fără mişcare. Sări apoi în picioare, bâjbâi cu mâinile pe jos, – căutând pantoful care-i căzuse, şi alergă în sufragerie.

Acolo stăteau gata de luptă doctorul, în mână cu un revolver

mic şi nichelat, şi Goveadin, înarmat cu un pistol. Amândoi o întrebară într-un suflet:

— Ce s-a întâmplat?

Strângându-şi pumnii mici, ea se uită ca turbată la Goveadin, drept în ochii lui roşcaţi.

— Canalie! strigă, vârându-i pumnul sub nasul galben. Îţi vine şi ţie rândul să fii executat, canalie!

Un spasm schimonosi faţa palidă a lui Goveadin. Barba îi atârna, fără viaţă parcă. Doctorul îi făcea semne, dar el fierbea de mânie.

— Sfârşeşte cu gluma şi lasă pumnul jos, Daria Dmitrievna... N-am uitat deloc că ai mai binevoit să mă loveşti odată, dacă nu mă-nşel chiar cu pantoful... Lasă pumnul... Şi, în general te-aş sfătui să nu mă iei de sus.

— Semion Semionovici, ne pierdem vremea, îl întrerupse doctorul, făcându-i mereu semne pe la spatele Daşei.

— N-avea grijă, Dmitri Stepanovici, că nu ne scapă el, Teleghin, din mână...

Daşa urlă, repezindu-se la el:

— Să nu îndrăzneşti!

Goveadin se trase la adăpost după spătarul iunui scaun.

— Vedem noi dacă îndrăznesc sau nu... Dar te previn, Daria Dmitrievna, că statul-major al siguranţei se interesează în mod deosebit de persoana dumitale... După incidentul de astăzi, eu nu mai garantez nimic. Mă tem că vom fi nevoiţi să te deranjăm...

— Mi se pare că începi să baţi câmpii, Semion Semionovici! izbucni doctorul supărat. Asta-i prea-prea!

— Totul depinde de cum vor fi raporturile noastre personale, Dmitri Stepanovici... Ştii că ţin la dumneata Ei cunoşti vechea mea simpatie pentru Daria Dmitrievna...

Daşa păli. Faţa lui Goveadin se adună toată într-un fel de zâmbet: părea o imagine dintr-o oglindă deformantă. Îşi luă şapca şi ieşi, înţepenindu-şi ceafa ca să nu pară ridicol văzut din spate. Doctorul se aşeză lângă masă şi oftă:

— Teribil om, Goveadin ăsta..:

Daşa se agita încoace şi încolo prin odaie, frângându-şi mâinile. Se opri în faţa tatălui ei.

— Unde-i scrisoarea mea?

Şuierând printre dinţi, doctorul încerca să-şi deschidă

tabachera de argint. Luă în cele din urmă o ţigară, pe care o mai răsuci puţin între degetele groase, care-i tremurau încă.

— Acolo… Dracu ştie… În birou, pe covor.

Daşa ieşi, se întoarse repede cu scrisoarea şi se opri din nou în faţa lui Dmitri Stepanovici. El aprinsese chibritul, dar flacăra juca pe-alături de virful ţigării.

— Mi-am făcut datoria, zise, aruncând chibritul pe podea. (Daşa tăcea.) Draga mea, bărbatul tău e bolşevic, şi nu numai atât: e în serviciul de contraspionaj! Războiul civil nu-i o glumă, trebuie să-i sacrifici totul! Tocmai de aceea am şi fost învestiţi noi cu putere. Poporul nu iartă nicio slăbiciune. (Daşa începu să rupă scrisoarea în bucăţele, fără să se grăbească, cu gândul aiurea parcă.) E simplu ca bună ziua: voia să afle de la mine ce avea nevoie, pentru ca pe urmă tot mie să-mi facă de petrecanie… Ai văzut cum era înarmat! Avea şi o bombă!… în 1906, guvernatorul Blok a fost rupt în bucăţi de o bombă sub ochii mei, la colţul străzii Moskatel- naia… Dac-ai fi văzut ce-a rămas din el! Trunchiul şi o bucată de barbă…

Mâinile doctorului începură iarăşi să tremure. Aruncă ţigara pe care n-o fumase şi-şi scoase alta din tabacheră.

— Nu mi-a fost niciodată simpatic acest Teleghin al tău. Foarte bine-ai făcut că ai rupt-o cu el! (Daşa tăcea înainte.) începuse să mă ia pe departe, cu o viclenie cusută cu aţă albă… Auzi dumneata! Se interesa de tine, întreba unde eşti…

— Dacă-l prinde Goveadin…

— Nici nu mai încape îndoială că-l prinde. Goveadin, ’ are agenţi straşnici! Ştii, te-ai purtat cam tăios cu el… Goveadin e bine văzut. Statul-major, ba chiar şi cehii îl apreciază mult. Aşa-s vremurile, trebuie să sacrificăm sentimentele noastre personale pentru binele patriei… Adu-ţi aminte de exemplele clasice… Eşti doar fiica mea… Ce-i drept, ai tu gărgăuni în cap, şi doctorul începu să râdă şi să tuşească, totuşi, capul tău nu-i chiar aşa de uşurel…

— Dacă-l prinde Goveadin, urmă Daşa răguşit, ai să faci tot ce poţi ca să-l scapi!

Doctorul îi aruncă o privire iute şi trase aer pe nas. Daşa strângea în pumn bucăţelele scrisorii.

— Aşa ai să faci, tată!

— Nu! strigă doctorul, bătând cu palma în masă. Nu! Prostii! Pentru binele tău, nu!

— Are să fie greu, tata, dar ai s-o faci…

— Eşti pur şi simplu o fetişcană proastă! urlă doctorul. Teleghin e un ticălos, un criminal, şi-o să fie împuşcat din ordinul tribunalului militar J

Daşa îşi înălţă capul. Ochii ei cenuşii se aprinseră atât de tare, încât doctorul icni şi coborî sprâncenele, ca o perdea, în faţa ochilor. Daşa ridică ameninţător pumnul în care strângea hârtiuţele.

— Dacă toţi bolşevicii sunt ca Teleghin, răspunse ea, înseamnă că dreptatea e de partea lor!

— Tâmpito! Tâmpito!… Şi doctorul sări în sus, bătând din picior. Era roşu la faţă şi tremura. Toţi bolşevicii tăi, în frunte cu Teleghin al tău, trebuie spânzuraţi! De toţi stâlpii de telegraf! Şi jupuiţi de vii!

Dar Daşa era mai aprigă decât Dmitri Stepanovici. Se apropie de el, lividă, şi, fixându-l cu ochi necruţători, strigă:

— Ticălosule, ţi-ai pierdut minţile? Nu-mi eşti tată, bătrân nebun şi scârbos!

Şi-i aruncă în obraz bucăţelele de hirtie.

În aceeaşi noapte, spre ziuă, doctorul se trezi în zbâr- nâitul telefonului. Un glas aspru şi liniştit rosti în receptor:

— Vă aduc la cunoştinţă că în preajma cheiului Samoliotskaia, în spatele depozitului de făină, au fost găsite în acest moment două cadavre: al ajutorului-şef de la serviciul de contraspionaj, Goveadin, şi al unuia dintre agenţii săi…

După aceste cuvinte, receptorul căzu în furcă.

Cu gura căscată gata, gata să se sufoce, Dmitri Stepanovici se prăbuşi lângă telefon, pradă unei puternice crize de inimă.

XI

— După ce zdrobise detaşamentele lui Drozdovski şi Kazanovici – cele mai bune trupe ale armatei de voluntari – armata lui Sorokin îşi schimbase planul iniţial de a trece dincolo de Cuban, se întorsese spre nord, lângă Korenovskaia, şi luase ofensiva împotriva staţiei Tihoreţkaia, unde se găsea statul-major al lui Denikin.

Crâncenă, bătălia ţinea de zece zile. Înfierbântaţi de cele dintâi succese, oamenii lui Sorokin măturau din calea lor toate liniile de apărare din faţa staţiei. Părea că nimic nu mai putea opri avântul lor vijelios. Denikin îşi aduna în grabă toate unităţile risipite prin Cuban. Atât de mare era înverşunarea, încât fiecare

ciocnire se sfârşea printr-o luptă la baionetă.

Dar cu aceeaşi repeziciune se destrăma şi armata lui Sorokin. Duşmănia între regimentele din Cuban şi cele din Ucraina sporea într-una. Ucrainenii şi vechii combatanţi pustiau în calea lor staniţele din Cuban, fără să mai ţină seama dacă erau de partea roşilor sau a albilor.

Toate noţiunile se amestecaseră. Oamenii staniţelor priveau cu groază hoardele care se iveau în zare, ridicând nori de praf. Denikin plătea măcar furajul, pe când oamenii lui Sorokin aveau mâna lungă. Şi atunci, tinerii de prin staniţe încălecau şi treceau la Denikin, în timp ce bătrânii, femeile şi copiii fugeau cu vitele prin ripe.

Staniţe întregi se ridicau împotriva armatei lui Sorokin. Regimentele din Cuban urlau: „Pe noi ne mână la abator, iar pripăşiţii ne pradă pământul!” Beliakov, şeful statului-major al armatei, se zbatea cu desperare în viitoarea evenimentelor, luându-se cu mâinile de cap: îl mai avea oare pe umeri? Şi avea dreptate să se îndoiască. Toată strategia se dusese de râpă. Toată tactica era în vârful baionetei şi în minia revoluţionară. Disciplina fusese înlocuită cu mişcarea nestăvilită şi plină de avânt a trupelor. Comandantul suprem era fioros la înfăţişare. Nu se ţinea în timpul din urmă decât cu rachiu şi cocaină. Avea ochii injectaţi de sânge, faţa întunecată îşi pierduse glasul şi se lăsa dus în neştire de către armată.

Şi ceea ce trebuia să se întâmple se întâmplâ. Deşi învinsă şi în retragere, armata de voluntari, strunită de o disciplină de fier, asculta ca o maşină de voinţa unui comandant unic, trecea mereu la contraatac şi se agăţa de fiecare ridicătură de pământ, alegând cu sânge rece şi cu dibăcie punctele slabe ale inamicului. Ziua de 25 iulie a fost a zecea şi cea din urmă zi a bătăliei. Lupta se dădea lângă Vâselki, la cincizeci de kilometri de Tihoreţkaia.

Poziţiile trupelor lui Drozdovski şi Kazanovici erau mai rele chiar decât în zilele precedente. Roşii reuşiseră să se strecoare în spatele frontului, iar voluntarii se pomeniseră într-o pungă tot atât de largă ca şi aceea a bolşevicilor de la Belaia Glina. Dar armata lui Sorokin nu mai era armata de acum nouă zile. Trupele nu mai scăpărau de acelaşi neastâmpăr pătimaş. Incăpăţânarea duşmanului stirnise în sânul lor neîncredere, îndoială şi deznădejde. Oamenii se întrebau: oare o să vină

vreodată sfârşitul, izbânda, odihna?...

După ora 3, armata lui Sorokin dezlănţui atacul pe tot frontul. Lupta era crâncenă. Bubuitul tunurilor spinteca văzduhul la orizont. Rânduri dese de atacanţi înaintau fără să se mai arunce la pământ. Încordarea, nerăbdarea şi furia ajunseseră la punctul culminant...

Aşa începu destrămarea armatei lui Sorokin. Primul val de atacanţi fu nimicit şi respins prin luptă la baionetă. Valurile următoare se învălmăşiră sub gloanţe, în mijlocul cadavrelor, al răniţilor şi al celor care se prăbuşeau. Atunci se petrecu ceva neprevăzut, neînţeles, dar inevitabil: toată încordarea trupelor s % frânse dintr-o dată. Izvorul puterilor şi al patimii secase.

Voinţa rece a inamicului continua să dea lovituri calculate, care sporeau descumpănirea celorlalţi. Ofiţerii lui Markov şi un regiment de cavalerie la nord, sotniile lui Erdeli la sud dădură iureş prin regimentele roşii învălmăşite. Automobilele blindate înaintau, scuipând foc. Trenurile blindate ale albilor nu se mai vedeau de fum. Şi atunci începu retragerea, fuga, măcelul. Pe la orele 4, la sud şi la apus, toată stepa era acoperită de armata lui Sorokin în derută, distrusă ca forţă militară.

Beliakov, şeful de stat-major, îl vârî pe comandantul suprem, cu sila, într-un automobil. Ochii injectaţi de sânge ai lui Sorokin îi ieşeau din orbite, gura-i era plină de spume şi mina lui neagră strângea încă pistolul golit de cartuşe. Hârbuit şi găurit de gloanţe, automobilul o luă în goană peste cadavre şi dispăru după dealuri.

Grosul armatei lui Sorokin se îndrepta, zdrobit, spre Ekaterinodar. Tot spre Ekaterinodar începuse să se retragă şi grupul de vest al trupelor roşii din peninsula Taman, aşa-numita armată din Taman, de sub comanda lui Kojuh. Toate staniţele se răsculau în calea acestei armate, şi mii de pripăşiţi îşi luau buclucurile şi vitele şi alergau să-şi caute, sub scutul ei, adăpost împotriva răzbunării cazacilor din staniţe. Cavaleria albă a generalului Pokrovski încercase să-i taie calea, dar fusese zdrobită şi împrăştiată de armata din Taman, care înainta minată de o furie oarbă. Totuşi, armata lui Kojuh nu mai putu să înainteze spre Ekaterinodar, şi Kojuh se îndreptă pe neaşteptate, însoţit de convoaiele de refugiaţi, spre sud, spre coamele munţilor pustii şi greu de trecut, în nădejdea că va ajunge la Novorossiisk, unde se găsea flota roşie a Mării Negre.

Nimic nu-l mai putea opri acum pe Denikin. Îşi cură- ţase calea cu uşurinţă şi se apropia de Ekaterinodar ou toate forţele lui. Oraşul era ocupat de rămăşiţele armatei Caucazului de Nord, care se destrămase. Denikin îl cuceri printr-un singur asalt înverşunat. Aşa se termină „marşul de iarnă“, început cu şase luni înainte de către Kornilov în fruntea unui mănunchi de ofiţeri.

Ekaterinodarul ajunsese acum capitala albilor. Regiunile bogate de lângă Marea Neagră fuseseră curăţate în grabă de toţi vagabonzii şi de toate elementele care ar fi putut să semene furtună. Generalii, care cu puţin înainte îşi mai căutau încă păduchii prin cămăşi, îşi luară din nou tradiţiile autocratice şi felul de viaţă de pe vremea imperiului.

Pentru planurile lor noi şi vaste, sistemul primitiv de a duce războiul capturând armele şi muniţiile de la bolşevici, fie prin luptă, fie prin atacuri neaşteptate, nu mai era, fireşte, potrivit. Aveau nevoie de bani mulţi, de arme şi muniţii multe, de un serviciu de intendenţă organizat pe măsura unui război de mare amploare şi de baze puternice pentru desfăşurarea unei ofensive în adâncul Rusiei.

Vremea luptelor dintre forţele băştinaşe era pe sfâr- şite. Acum intrau în joc considerabile forţe din afară.

Imediat după victoriile din iunie ale lui Denikin, Marele stat-major german se pomeni în faţa unei alte primejdii, pe care n-o prevăzuse. Bolşevicii fuseseră un duşman legat de mâini şi de picioare prin pacea de la Brest- Litovsk. Denikin însă le apărea ca un duşman încă necunoscut şi neîncercat. După nimicirea armatei lui Sorokin, Denikin se îndreptă spre Marea de Azov şi Novorossiisk, unde se găsea, încă din prunele zile ale lui mai, întreaga flotă militară rusă.

Nemţii n-aveau apărare spre Marea Neagră. Cât timp avuseseră siguranţa că flota era în mâinile bolşevicilor, fuseseră liniştiţi. La orice acţiune ostilă a flotei, ei ar fi răpuns trecând graniţa Ucrainei. Dar cincisprezece distrugătoare şi două cuirasate dacă ar fi căzut în mâna lui Denikin, însemna o ameninţare serioasă: Marea Neagră s-ar fi transformat într-un front al războiului mondial.

La zece iunie, Germania înainta guvernului sovietic un ultimatum: în nouă zile, toată flota Mării Negre trebuia să fie deplasată de la Novorossiisk la Sevastopol, unde se afla o puternică garnizoană germană. În caz de nesupunere, Germania

ameninţa că va porni ofensiva împotriva Moscovei.

În acelaşi timp, şeful statului-major al trupelor austriece de ocupaţie, scria de la Odesa ministrului afacerilor externe din VLena:

„Germania urmăreşte în Ucraina scopuri economice şi politice bine determinate. Ea vrea să-şi asigure pentru totdeauna o cale temeinică spre Mesopotamia şi Arabia, prin Baku şi Persia.

Calea spre Orient trece prin Kiev, Ekaterinoslav şi Sevastopol, de unde pornesc comunicaţiile pe mare cu Batumul şi TrapezunduL

în acest scop, Germania intenţionează să-şi rezerve Crimeea, fie ca o colonie, fie sub orice altă formă. Germania nu va mai părăsi niciodată această nepreţuită peninsulă. Afară de asta, pentru a se folosi pe deplin de drumul deschis spre Orient, trebuie neapărat să pună stăpî- nire pe principala linie de cale ferată. Şi cum aprovizionarea cu cărbuni din Germania a acestei linii ferate şi a Mării Negre nu e posibilă, ea are nevoie să pună stăpî- nire, în acelaşi timp, pe cele mai însemnate mine din Donbas. Toate acestea Germania le va dobândi într-un fel sau altul..."

La 10 iunie, când se primi la Moscova ultimatumul nemţilor, Lenin rezolvă ca totdeauna, fără şovăire, această problemă grea, care, pentru multă lume, părea cu neputinţă de rezolvat. Hotărârea pe care o luă suna aşa: „încă nu putem lupta cu nemţii, dar nici flota nu le-o putem da“.

Tovarăşul Vahrameev, reprezentantul guvernului sovietic, plecă de la Moscova la Novorossiisk. Acolo, în faţa delegaţilor flotei din Marea Neagră şi a tuturor comandanţilor, el propuse singurul răspuns pe care-l puteau da bolşevicii: Consiliul comisarilor poporului va trimite flotei din Marea Neagră, prin radio, ordinul necifrat de a se îndrepta spre Sevastopol spre a se preda nemţilor. Dar flota nu va executa acest ordin şi se va scufunda în rada din Novorossiisk.

Flota sovietică – două cuirasate şi cincisprezece torpiloare, cu submarine şi vase auxiliare, osândite la inactivitate prin tratatul de la Brest-Litovsk – se găsea în rada portului Novorossiisk.

Delegaţii flotei, care coborâseră pe mal, îl ascultau posomoriţi. Vahrameev le propunea să se sinucidă. Nici nu le rămânea altceva de făcut: flota n-avea nici cărbuni* nici petrol. Între flotă şi Moscova erau nemţii, de la răsărit se apropia

Denikin, periscoapele submarinelor germane se vedeau brăzdind rada cu dâre de spumă, iar avioane nemţeşti de bombardament sclipeau în albastrul cerului. Delegaţii discutară îndelung şi cu aprindere... într-adevăr, nu putea fi decât o singură soluţie: scufundarea. Totuşi, în faţa unei probleme atât de grele, delegaţii hotărâră să pună propunerea la vot într-o adunare a tuturor echipajelor.

Pe cheiul din Novorossiisk începură să se ţină mitinguri cu mii şi mii de participanţi. Când se uitau, peste capetele mulţimii, la giganţii de oţel ancoraţi – cuira- satele „Volia“ şi.. Svobodnaia Rossia“, torpiloarele rapide şi glorioase – şi la reţeaua complicată de turele şi catar- guri ce se înălţa deasupra cheiului, cu greu puteau să înţeleagă marinarii că această armă de temut a revoluţiei, patria lor plutitoare, trebuia să dispară în adâncul mării fără să tragă un foc, fără să se împotrivească.

Marinarii din Marea Neagră nu erau făcuţi să se resemneze liniştiţi la un act de autonimicire ca acesta*

Aruncau vorbe grele, se bateau cu pumnii în piept, îşi rupeau flanelele de pe toracele tatuate şi-şi călcau în picioare beretele cu panglici.

Din zori şi până seara, când apusul înroşea apele violete şi mohorâte ale mării blestemate care nu mai era a lor, ţărmul era înţesat de mulţimea marinarilor, de ostaşi de pe front şi de oameni de prin partea locului. Toţi erau cuprinşi de aceeaşi nelinişte.

Comandanţii de vapoare şi ofiţerii aveau păreri diferite: cei mai mulţi înclinau în taină pentru plecarea la Sevastopol, unde flota urma să se predea nemţilor. Numai câţiva, în frunte cu comandantul distrugătorului „Kerci“, locotenentul-major Kukel, înţelegeau că distrugerea era inevitabilă şi-şi dădeau seama de importanţa acestui act pentru viitor. Ziceau:

„Trebuie să ne sinucidem, să întrerupem pentru un timp istoria flotei din Marea Neagră, fără s-o întinăm.”

La aceste mitinguri grandioase şi zbuciumate, hotărî- rile se schimbau de dimineaţă până seara. Cel mai mare succes îl aveau acei care, trântinduşi bereta de pământ, strigau:.... Tovarăşi, să-i dăm dracului pe muscali! N-au decât să se scufunde ei. Noi nu dăm flota noastră: ne batem cu nemţii până la cel din urmă obuz!“,

„Urrra!“ Şi mugetul de glasuri omeneşti se răspândea peste

tot cheiul.

Fierberea se înteţi şi mai mult când, cu patru zile înainte de expirarea ultimatumului, sosiră în grabă din Ekaterinodar preşedintele Comitetului Executiv Central al republicii Cubano-Cernomorskaia, Rubin, şi reprezentantul armatei, Perebiinos, un bărbat înalt ca un brad, cu o înfăţişare fioroasă şi cu patru pistoale la brâu. Amândoi, Rubin printr-un discurs răsunător şi Perebiinos bubuind cu vocea lui de bas şi amenin ţând cu pistoalele, susţineau că flota nu trebuie nici predată şi nici scufundată, că cei de la Moscova nu ştiau ce vorbesc şi că Republica Cubano-Cernomorskaia îi va da flotei tot ce-i trebuia: şi petrol, şi obuze, şi provizii.

22 — Calvarul, voi. N

— Aşa stau lucrurile pe frontul nostru, fir-ar a dracului de treabă! răcnea Perebiinos. Până într-o săptă- mină, îl înecăm pe clinele de Denikin în Cuban, cu ca- deţii lui cu tot! Nu scufundaţi vasele, măi fraţilor, că au să ne trebuiască! Noi, cei de pe front, avem nevoie să simţim în spatele nostru o flotă puternică. Iar dacă le scufundaţi, măi fraţilor, vă declar hotărât, în numele în-

1 regii armate revoluţionare din Republica Cubano-Cernomorskaia, că n-avem să răbdăm o trădare ca asta! De deznădejde, avem să ne îndreptăm frontul spre Novorossiisk, cu patruzeci de mii de baionete, şi avem să ridicăm în virful lor, mâi fraţilor, pe toţi, până la unul!...

După acest miting, toate începură să meargă anapoda. Oamenii erau ca ameţiţi. Echipajele începură să fugă de pe vase, care-ncotro. Prin mulţime apăreau din ce în ce mai mulţi indivizi suspecţi. Ziua strigau în gura mare: ;, 3ă ne batem cu nemţii până la cel din urmă obuz", iar noaptea se adunau în grupuri pe lângă distrugătoarele pustii, gata să arunce echipajul în mare şi să prade.

În zilele acelea se întorsese şi Semion Krasilnikov pe bordul distrugătorului „Kerci“.

Semion curăţa suportul de alamă pe care era aşezată busola. De dimineaţă, toţi oamenii din echipaj munceau de zor: frecau, spălau şi lustruiau distrugătorul, care se afla la vreo douăzeci de metri de dig. Soarele fierbinte răsărea deasupra dealurilor arse de pe mal... Steagurile atârnau în arşiţa fără vânt. Semion lustruia sârgu- incios alama, încercând să nu se uite spre chei: echipajul făcea distrugătorului toaleta dinaintea morţii.

În port, coşurile uriaşe ale cuirasatului „Volia“ fumegau. Tunurile fără prelate străluceau la soare. Fumul negru se înălţa spre cer. Vaporul, fumul şi dealurile roşcate, cu fabricile de ciment de la poalele lor, se oglindeau în apa calmă şi netedă a golfului.

Desculţ, Semion se lăsase pe călcâie şi freca îndesat alama. Noaptea aceea fusese de cart. Se simţea grozav de amărât la gândul că se întorsese degeaba. „De ce nu i-am ascultat pe frate-meu şi pe Matriona?... Acuma au să râdă de mine: «Ei, da straşnic te-ai mai luptat cu nemţii, au să zică. V-aţi băut flota, măi fraţilor...» Şi eu ce-am să le răspund? Am să le răspund aşa: «Am îngrijit şi am curăţat distrugătorul „Kerci „cu mâna mea... Şi pe urmă l-am scufundat...»”

O barcă cu motor de pe „Volia“ se apropia de vapoare, semnalizând cu fanioanele. Distrugătorul „Derzki:< se de- părtă de dig, remorcându-l pe „Bespokoinâi“ şi trăgându-l încet în radă. În urma lor înaintau şi mai încet pe oglinda golfului distrugătoarele „Pospeşnâi", „Jivoi“, şi „Gromki“. Păreau istovite.

Manevra se întrerupse câtva timp. În port rămăseseră numai opt distrugătoare. Pe bordul lor nu se vedea nicio mişcare. Ochii tuturor erau aţintiţi asupra matahalei de oţel, de un cenuşiu-deschis, pe coastele căreia se vedeau urme de rugină: cuirasatul „Volia“. Marinarii se uitau la el, aruncând din mână măturile, peticele, pompele. Pe cui- rasat flutura drapelul comandantului flotei, căpitanul de
i angul întâi Tihmenev.

Marinarii de pe bordul lui „Kerci“ vorbeau între ei cu glasul pe jumătate, nelinişţiţi:

— Uite... Pleacă „Volia“ la Sevastopol...

— Mai sunt şi canalii de felul ăsta, fraţilor!... N-au nici urmă de conştiinţă revoluţionară!...

— Dacă pleacă şi „Volia“, apoi în cine să mai crezi, măi frate? ...

— Parcă nu ştii cine-i Tihmenev? Un adevărat duşman, un taler cu două feţe...

— Da, pleacă trădătorii!...

în spatele cuirasatului „Volia“ stătea ancorat fratele lui, cuirasatul „Svobodnaia Rossia“. Părea că doarme liniştit. Era acoperit în întregime cu prelate, iar pe punte r. U se vedea nimeni. Desprinzându-se de chei, câteva bărci vâsleau în grabă

spre el. Deodată, în portul liniştit în care nu se simţea nicio adiere de vânt, răsunară şuierături de comandă, macaralele „Yoliei“ începură să duduie, lanţurile ude se înălţară, apoi ancora plină de mii ieşi la iveală şi ea. Vaporul începu să se întoarcă: pe fondul alburiu al acoperişurilor, frânghiile catargelor, coşurile şi turlele începură să se deplaseze.

— Au plecat... Au plecat să se închine nemţilor!... Eh, măi fraţilor!... Vă predaţi?... Ce faceţi?

Comandantul distrugătorului „Kerci”, un om cu nasul mare şi jupuit şi cu faţa neagră arsă de soare, ieşi pe puntea de comandă. Urmărea cu ochii duşi în fundul capului manevra pe care o executa „Volia“. Aplecându-se peste parapetul punţii de comandă, porunci:

— Ridicaţi semnalul!

— Am înţeles, îl ridicăm!

Şi deodată marinarii se învoiră, repezindu-se la lădiţa cu drapelele de semnalizare. Steaguri pestriţe începură să se inalţe pe catarg, fluturând pe fondul de azur. Steagurile spuneau, în limba lor: „Ruşine celor care pleacă la Sevas- topol, ruşine celor ce trădează Rusia!...“

„Volia“ nu răspundea nimic la aceste insulte. Părea că nici nu le vede. Luneca, părăsit şi dezordonat, pe lângă vasele de război care rămăseseră credincioase...

— Uite, le-au văzul! strigară deodată marinarii.

Cele două tunuri uriaşe ale turelei de la cârmă se inăl- ţară ca doi monştri, apoi turela se întoarse în direcţia distrugătorului „Kerci“... Pe punte, comandantul distrugătorului îşi încleştă mâinile pe parapet, de parcă înfrunta moartea cu nasul lui jupuit. Dar tunurile se mai mişcară puţin, apoi încremeniră din nou.

Luând viteză, „Volia“ depăşi digul, şi în curând profilul lui mândru se făcu nevăzut la orizont, pentru ca, peste mulţi ani, să ancoreze pentru totdeauna, dezarmat, ruginit şi dezonorat, în depărtatul port al Bizertei...

Tihmenev, comandantul flotei, se încăpăţânase să execute ordinul formal al Consiliului comisarilor poporului: cuirasatul „Volia” şi şase distrugătoare se predară nemţilor la Sevastopol. Echipajul şi ofiţerii au fost lăsaţi să plece unde-au vrut.

Marinarii se împrăştiară care încotro, pe la casele lor. Bineînţeles, ei spuneau că nu se înduraseră să-şi scufunde vasul

şi, mai ales, că le fusese frică de cei patruzeci de mii de ostaşi roşii din Republica Cubano-Cernomorskaia, care ameninţau că vor ridica întreg Novorossiiskul în vârful baionetelor…

Cuirasatul „Svobodnaia Rossia“ şi opt torpiloare rămaseră în portul Novorossiisk. A doua zi expira termenul ultimatului. Avioanele germane se învârteau pe deasupra oraşului. În radă, printre delfinii care se zbenguiau, se arătară iarăşi periscoapele submarinelor nemţeşti. Se spunea că la Temriuk, în apropiere, ar fi debarcat trupe germane. Pe cheiurile din Novorossiisk, mitingurile furtunoase se ţineau lanţ, zi şi nopate, fără întrerupere. Unii civili strigau, stăruitor:

— Nu vă daţi singuri la cap, fraţilor, nu scufundaţi flota!

— Numai ofiţerii ţin morţiş să scufunde flota! Iar ofiţerii îs cumpăraţi, toţi până la unul, de Antantă…

— La Sevastopol, în decembrie, aţi azvârlit ofiţerii peste bord. Şi-acuma, ce, vă temeţi? Dezlănţuiţi o nouă noapte a Sfântului Bartolomeu!…

Dar în locul celor care vorbeau, se repezea la tribună câte un agitator, care urla, rupându-şi cămaşa pe piept:

— Tovarăşi, nu-i ascultaţi pe provocatori! Dacă duceţi flota la nemţi, tot în voi au să tragă cu tunurile voastre! Nu daţi arme imperialiştilor! Salvaţi revoluţia mondială!

Cine putea să mai înţeleagă ceva? De cine să mai asculte? După ce termina agitatorul, se urca la tribună un ostaş din Ekaterinodar, înarmat până-n dinţi, ame- ninţind din nou oraşul cu cele patruzeci de mii de baionete… în noaptea de 17 spre 18 iunie, multe echipaje nu se mai întoarseră pe bord. Marinarii dispăreau, se ascundeau sau luau calea munţilor.

Distrugătorul „Kerci” vorbi toată noaptea prin semnale luminoase. „Svobodnaia Rossia“ îi răspunse că, în principiu, e gata să se scufunde, dar că din echipajul de două mii de oameni rămăseseră mai puţin de o sută şi, probabil, nu va putea nici măcar să înfierbânte cazanele ca să se depărteze de dig.

Torpilorul „Hagi-bey“ anunţă că la ei era în toi un miting zgomotos, că pe bord apăruseră „fete“, trimise pe cât se pare din oraş anume ca să aducă băutură, şi că se prea poate ca vaporul să fie jefuit. Pe distrugS.— t orul,. Kaliakiria“ nu rămăseseră decât comadantul şi r’. Ecanicul de bord. Pe „Fidonisi“ mai erau şase oameni. Acelaşi lucru îl semnalizează şi distrugătoarele „Căpitan B?. Ranov“, „Smstlivli", „Stremitelnâi”

şi „Pronzitelnâr. L~!. Ipajele nu rămăseseră întregi decât pe „Kerci” şi pj,. Locotenent Şestakov“.

Pe la miezul nopţii, o barcă necunoscută se apropie de „Kerci”, şi o voce plină de îndrăzneală strigă:

— Tovarăşi marinari! Sunt corespondentul ziarului *Izvestia Ţ.I.K.*[13]*!* Am primit chiar acum o telegramă din] ’.’oscova de la amiralul Sablin: în niciun caz să nu scufundaţi flota, dar nici să nu plecaţi la Sevastopol, ci să noi dispoziţii...

Aplecaţi peste balustrada scundă a bordului, marinarii cercetau în tăcere întunericul în care se legăna barca. Omul de jos continua să aducă argumente convingătoare. Locotenentul Kukel care ieşise şi el pe punte, il întrerupse:

— Arată-ne telegrama amiralului Sablin.

— Îmi pare rău, am uitat-o acasă. Dar pot s-o aduc imediat, tovarăşi...

Kukel vorbi atunci cu glas puternic, despărţind cuvintele în silabe, ca să fie bine auzit:

— Barca de la tribord să se depărteze la o distanţă de cincizeci de stânjeni. Interzic oricui să se apropie!

— Mă ierţi, tovarăşe, ţipă obraznic glasul din barcă, dar văd că nu vrei să asculţi de dispoziţiile centrului! Voi telegrafia imediat acest lucru!

— Dacă nu vă depărtaţi, scufund barca şi vă iau pe bord! Insă nu răspund de faptele echipajului...

De jos nu se mai auzi niciun cuvânt. Vâslele bătură domol apa, şi umbra bărcii se cufundă în noapte. Marinarii se porniră pe râs. Comandantul, slab şi încovoiat, se plimba pe punte cu mâinile la spate. Învirtindu-se ca într-o cuşcă.

Puţini dormiră în noaptea aceea. Oamenii rămaseră întinşi pe puntea umedă de rouă. Câte un cap se ridica din când în când şi arunca o vorbă care le scutura tuturor somnul de pe gene. Vorbeau încet. Stelele începură să pălească. Dincolo de dealuri se lumina de ziuă. Micimanul Annenski, comandantul navei „Locotenent Şestakov”, veni de pe mal. Aducând vestea că nu fugiseră numai echipajele de pe distrugătoare, ci ţi cele de pe remorcherele portului şi de pe şalupe; nici pe vasele comerciale nu mi<i rămăsese picior de marinar. Are să fie al dracului de greu să se remorcheze vapoarele în radă...

Comandantul distrugătorului.. Kerci" îi răspunse:

---

13 Organ de presă al Comitetului Executiv Central.

— Miciman Annenski, noi suntem răspunzători. Şi, ori- cât ne-ar fi de greu, vom scufunda singuri vapoarele!

Annenski clătină din cap. Tăcură câtva timp amindoi, apoi Annenski părăsi bordul. Când zorile se aprindeau deasupra golfului, „Locotenent Şestakov“ se desprinse încet de lângă dig, trăgând la remorcă distrugătorul „Căpitan Baranov” şi ducându-l în rada exterioară, în locul unde trebuia să se scufunde. Pe catargele celor două distrugătoare fluturau semnalele:

„Murim, dar nu ne predăm!“

Curând după aceea dispărură în ceaţa dimineţii. Toate vasele păreau acum pustii. Pescăruşii zburau deasupra namilei de oţel „Svobodnaia Rossia”. „Kerci“ slobozea fum pe coşuri. Cu toate că era devreme de tot, mulţimea se agita pe cheiuri. Digul era negru, ca un furnicar. În apropierea vaselor, oamenii se îngrămădeau, urcându-se unii în spatele altora. Câţiva căzură în apă.

Semion Krasilnikov era de cart lângă puntea de debarcare. După ora 5, un om scund, îmbujorat la faţă de emoţie, îmbrăcat cu o tunică marinărească neagră, fără galoane, îşi ’făcu loc prin mulţime, bocănind cu călciiel-» pe punte. Faţa rumenă, cu gura mică şi încreţită, îi era udă de sudoare.

— Unde-i locotenentul-major Kukel? întrebă el tare, uitându-se cu ochii lui veseli, albaştri şi rotunzi, la Semion, care-i tăia calea cu baioneta.

Se pipăi la buzunarele de la piept şi scoase un mandat pe numele tovarăşului Şahov, reprezentant al Puterii sovietice centrale. Posomorit, marinarul lăsă baioneta în jos.

— Treci, tovarăşe Şahov.

Kukel îi ieşi înainte şi începu să-i expună aproape desperat. Vorbea cu miez şi fără grabă. Ochii lui Şahov se învârteau, nerăbdători.

— Fleacuri! Am fost puşi în situaţii mult mai grele... Am vorbit eu cu marinarii. Sunt într-o dispoziţie excelentă! Îţi găsesc imediat un remorcher şi tot ce trebuie. Organizăm un miting, potrivim lucrurile cum nu se poate mai bine!

Ceru o şalupă, cu care se duse până la „Svobodnaia Rossia.“ Trecu apoi de la vapor la vapor. Semion îi zări trupul mărunt pe scările vaselor de comerţ, apoi sărind pe mal şi dispărând în mulţime. De acolo se auzeau strigăte şi se vedeau mâini ridicate. Undeva, mii de glasuri strigau „ura“.

Câteva şalupe cu marinari se desprinseră de lângă chei, luând-o spre fundul portului, la un vapor mic şi ruginit. Curând, un fum gros se înălţă din coşurile vaporaşului, care, după ce-şi ridică ancora, se apropie de „Svobodnaia Rossia”. Pe o goeletă, pânzele începură să fluture în bătaia vântului. „Locotenent Şestakov” se întoarse şi remorcă al doilea distrugător.

După ora nouă, mulţimea se îngrămădi lângă pasarela distrugătorului „Kerci“. Starea de spirit părea din nou tulbure: în apropierea bordului îşi făcură drum câţiva indivizi zdrenţăroşi, cu braţele pline de rimaţi, de pâine şi slănină. Rin jind şi făcându-le marinarilor cu ochiul, le arătau sticle de vodcă. Kukel porunci să se ridice puntea şi să se dezlege fringhiile. „Kerci“ se depărtă de aceste ispite ale diavolului şi se opri în mijlocul portului, de unde supraveghea remorcarea distrugătoarelor.

Vaporul cel ruginit, numai cât o coajă de nucă, urni în sfârşit, pufăind şi fumegind, cuirasatul „Svobodnaia P «. Ossia“, care plutea acuma mândru pe dinaintea miilor de oameni. Mulţi îşi scoteau pălăriile, ca în faţa unui sicriu. „Svobodnaia Rossia11 lăsă în urmă estacadele, intrarea şi portul, pătrunzând în adâncul radei. Toată lumea aştepta să se ivească iarăşi avioanele germane. Dar pe cer, ca şi pe mare, era o linişte deplină. În port nu mai rămăsese decât distrugătorul „Fidonisi.“

Mulţimea începu din nou să se frământe, şi puzderia neagră a capetelor, ca o imensă cutie cu icre negre, se îngrămădi lângă dig, unde era ancorat „Fidonisi”. O goeletă cu motor şi cu pinze se apropie de el, să-l remorcheze. Mulţimea o intâmpină cu pietre. Câteva focuri de pistol spintecară aerul. Un om cărunt, care se cocoţase pe un felinar, strigă:

— Sunt ucigaşi, şi-au ucis fraţii, au vândut Rusia! Au vândut armata! Fraţilor! Ce păziţi!... Nu vedeţi, ei vând şi cea din urmă fărâmă de flotă?...

Mulţimea începu să urle şi să scoată pietrele din cal- darâm. Câţiva oameni săriră peste bord pe puntea lui „Fidonisi”. Distrugătorul „Kerci“ se apropie în grabă de mal sunând alarma, iar tunurile lui îşi întoarseră ţevile spre chei. Comandantul strigă prin megafon:

— Îndărăt! Deschid focul!

Mulţimea se trase îndărăt, gata să fugă. Din spate izbucneau strigătele celor striviţi, Malul rămase pustiu, învăluit în praf. Goeleta abordă, trăgându-l pe „Fidonisi” după ea.

Distrugătorul „Kerci“ plecă încet în urma lui până la locul din radă unde toate vasele se legănau pe apa uşor încreţită. Semion se uită la pescăruşii ce se ridicau sus deasupra cârmei, apoi la comandantul vasului, care-şi încleştase amândouă mâinile de parapetul punţii de comandă.

Trecuse de ora 3 după amiază. „Kerci” lunecă de-a lungul tribordului lui „Fidonisi“. Comandantul strigă doar un cuvânt. Torpila porni ca o umbră neagră, o ci’ră de spumă începu să alerge peste încreţiturile apei. Şi trupul lui „Fidonisi“ săltă şi se frânse drept în mijloc. Un munte stufos de apă şi de spumă se înălţă din adânc şi un bubuit greu se rostogoli departe, în larg. Când multele de apă se risipi, „Fidonisi” nu mai era pe faţa apei: în locul lui nu se mai vedea decât spumă… Aşa începu scufundarea distrugătoarelor.

Pe torpiloare, echipele de explozie deschideau supapele de cufundare, smulgeau toate luminatoarele de pe bordul înclinat şi, înainte de a părăsi puntea inundată ţi de a coborî în bărci, aprindeau fitilul cartuşului de patru kilograme, care trebuia să provoace explozia turbinelor şi a cilindrilor. Distrugătoarele dispăreau repede sub apă, la câţiva stânjeni adâncime. După douăzeci şi. Cinci de minute, rada era pustie.

Atunci „Kerci“ se apropie din plin mers de Svobodnaia Rossia“ şi aruncă asupră-i câteva torpile. Marinarii îşi scoaseră încet beretele. O torpilă lovi pupa, şi cu trasatul se clătină, acoperit de apa care năvălea în şuvoaie. Altă torpilă nimeri drept în mijlocul punţii. Prin norul de spumă şi fum apăru, clătinându-se, catargul. Cuirasaâul. Se lupta ca o vietate. În viitoarea mării răscolite de urletul şi de bubuitul exploziilor, părea şi mai impunător. Feţele marinarilor erau scăldate în lacrimi. Semion îşi acoperi obrazul cu mâinile.

Comandantul Kukel parcă se uscase şi mai cumplit în aceste câteva minute: nu i se vedea decât nasul aţintit spre cuirasatul care pierea. Plecă şi cea din ’urmă torpilă. „Svobodnaia Rossia“ se înclină adine… Făcu încă un efort, ca şi cum ar fi vrut să se ridice din apă, apoi se prăbuşi la fund într-un virtej de spumă.

De la locul prăpădului, distrugătorul „Kerci“ se îndreptă cu maximum de viteză spre Tuapse. Spre dimineaţă echipajul coborî în bărci. „Kerci” trimise un apel prin radio:

„Tuturor… Mă scufund, după ce am distrus o parte din vasele flotei Mării Negre, care au preferat să piară decât să se predea

în chip ruşinos Germaniei. Distrugătorul -Kcrci»-.“

Apoi iii deschise supapele, îşi aruncă în aer maşinile şi se cufundă la o adâncime de cincisprezece stinjeni.

Pe mal. Semion Krasilnikov şi tovarăşii lui se sfătuiau cu privire la calea pe care aveau s-o apuce. Chib- zuiră în fel şi chip şi până la urmă hotărâră să se ducă la Astrahan, pe Volga, unde auziseră că Şahov organiza c flotă militară fluvială, cu care să lupte împotriva gărzilor albe.

Străbătând munţii pe cărări neumblate şi prin locuri ■cu totul pustii, urmărită de inamic şi înconjurată de jur împrejur de staniţele răsculate, armata din Taman de sub comanda lui Kojuh se îndrepta pe drumuri ocolite către izvoarele Cubanului.

în calea ei se afla şi Novorossiiskul, care, după scufundarea flotei, fusese ocupat de nemţi. Coloanele armatei cin Taman se apropiară de oraş pe neaşteptate. Trupele trecură pe străzi cântând. Necunoscând intenţiile lor, garnizoana germană se îmbarcă în grabă pe vase şi începu să bombardeze cele din urmă coloane şi în acelaşi timp pe cazacii din staniţe, care, beţi şi furioşi, se ţineau după ele.

Nemţii părăsiseră oraşul ca măsură de prevedere. Iar după ce Kojuh se retrase, apărându-se, Novorossiiskul se pomeni ocupat de cazaci şi apoi de armatele albe regulate, care-l trecură prin foc şi sabie.

Marinari, ostaşi roşii şi simpli localnici necăjiţi erau spinzuraţi de stâlpii de telegraf, fără niciun fel de judecată.

în zilele acelea, cărăuşii aruncară în mare trei mii de cadavre. Novorossiiskul era acum port al albilor...

înaintând pe malul pustiu al mării, împovărată de. Căruţele a cincisprezece mii de refugiaţi, armata din

Taman ajunse până la Tuapsc, iar de acolo o luă pe neaşteptate spre răsărit. Denikiniştii o urmăreau, iar în faţa ei toate înălţimile şi trecătorile erau ocupate de răsculaţi. Zilele treceau în lupte grele. Înfometată, sângerând şi apărindu-se de duşmani ca o sălbăticiune încolţită, armata se căţăra prin trecători se ridica pe culmi prăpăstioase, se mistuia pe zi ce trecea, dar, cu preţul vieţii, înainta.

într-o zi, în faţa lui Kojuh a fost adus un ostaş roşu care căzuse prizonier şi se întorcea acum cu o scrisoare de la generalul Pokrovski. Scrisoarea era redactată cu o simplitate militară.

„Tu, canalie, care, prin hotărârea ta de a intra în rândurile bolşevicilor, ale hoţilor şi ale gunoaielor, ai făcut de ruşine pe toţi ofiţerii armatei şi flotei ruse, nu uita că ţi-a sunat ceasul, ţie şi haimanalelor tale! Te-am prins, canalie, şi mâinile noastre ţin bine: cu niciun chip nu mai poţi scăpa. Dacă totuşi vrei să fii cruţat, adică să te alegi doar cu trimiterea într-un batalion disciplinar, îţi poruncesc să execuţi următorul ordin: astăzi chiar să depui toate armele, iar banda ta dezarmată s-o duci la patru sau cinci kilometri la apus de staţia Belorecenskaia. Dă-mi de veste imediat, la cantonul patru al căilor ferate, dacă ai executat ordinul.11

Kojuh citi această scrisoare bând ceai dintr-o cutie de conserve. Se uită la ostaşul roşu desculţ şi descins, care aştepta posomorit în faţa lui.

— Măi păcătosule, strigă Kojuh, cum îndrăzneşti să-mi aduci tu asemenea scrisoare? Treci la unitatea ta!

În aceeaşi noapte, Kojuh dădu o lovitură necruţătoare generalului Pokrovski, zdrobindu-i unităţile şi urmărindu-le cu cavaleria. Apoi străpunse frontul în direcţia Belorecenskaia şi ieşi din încercuire. Pe la sfâr- şitul lui septembrie, armata din Taman apăru lângă Arma- virul ocupat de denikinişti şi, luând oraşul cu asalt, se uni cu resturile armatei lui Sorokin în staniţa Nevinno- mâsskaia.

După ce gustase din plin beţia gloriei militare, Sorokin îşi pierduse, în urma înfringerii de lângă Vâselki şi Ekaterinodar, trecerea pe care-o avea în armată. Înrăit de insuccesele suferite, se retrăgea tot mai spre răsărit, răsucindu-se, ca o surcea aprinsă în vârtejul apei, în învălmăşeala aceea de oameni care nu demult purtase numele de divizii, brigăzi şi regimente. Toate acestea nu mai erau acum decât o gloată, care se împrăştia la cele dintâi împuşcături ale inamicului. De-a lungul retragerii, oamenii lui Sorokin măturau totul în calea lor. N-avea decât un singur gând: să scape cât mai curând de moartea care-i ameninţa la tot pasul şi să fugă încotro vor vedea cu ochii. Cete nesfârşite de dezertori rătăceau prin stepele Terekului, pe drumurile năpădite de pelin şi de movile înălţate peste morminte străvechi.

De lângă Ekaterinodar plecaseră vreo două sute de mii de oameni, trupă şi refugiaţi. Cei rămaşi erau tăiaţi, spinzuraţi şi puşi la cazane de către cazacii din staniţe. Cadavrele lor se

legănau de crengile plopilor înalţi. Cazacii se răzbunau acum împotriva roşilor fără cruţare şi fără frica unei eventuale întoarceri a lor. Până şi numele de „bolşevic** era înfierat în tot ţinutul.

Sorokin era un produs al revoluţiei. Simţea, cu un instinct de fiară, culmile şi prăbuşirile ei. Renunţase de a mai conduce retragerea, de altfel ar fi fost şi zadarnic. Instinctul lui elementar îl atrăgea spre răsărit în- demându-l să nu se oprească decât atunci când urmărirea înverşunată a albilor va mai slăbi.

Deocamdată n-avea altceva de făcut decât să se uite posomorit pe fereastra vagonului ce se târa prin stepele arse, pe lângă gorganele străvechi ale pelasgilor, celţilor, germanilor, slavilor şi hozarilor... Trenul era păzit de garda lui personală, deoarece mulţi din cei care treceau pe lângă vagon strigau în gura mare:

— Fraţilor, comandanţii ne-au vândut şi ne-au băut! Izbiţi şi voi în comandanţii voştri, că noi le-am făcut de petrecanie la ai noştri!... i

Când intra în compartimentul lui Sorokin, şeful de stat-major Beliakov ofta şi începea să mormăie vorbe nelămurite şi cu ocol cu privire la neputinţa în care se aflau de a continua lupta.

— Revoluţia îşi are fazele ei, repeta el mereu, trecându-şi palma peste fruntea lată. Avântul s-a risipit. Acum s-au dezlănţuit împotriva noastră forţele elementare. Nu ne mai batem cu ofiţerii, ci cu întreg poporul... Trebuie să mai salvăm cât mai e timp cuceririle revoluţiei. Trebuie să le salvăm, fie chiar şi printr-o pace de compromis... şi-i aducea cele mai convingătoare exemple din istorie.

— Cu câţi bani vrei să mă cumperi, ticălosule?! era singurul răspuns al lui Sorokin.

Dacă i-ar fi căzut atunci Denikin în mână, l-ar fi mâncat de viu. Dar mai ales clocotea de ură împotriva tovarăşilor săi, membrii Comitetului Executiv Central al Republicii Cubano-Cernomorskaia, care fugiseră de! a Ekaterinodar la Piatigorsk şi care atâta grijă aveau: să găsească mijlocul de a înfrâna intenţiile dictatoriale ale lui Sorokin. Nu executau ordinele urgente şi se amestecau în toate, băgându-l pe Marx al lor până şi în sufletul comandantului suprem!

în vagonul-salon al lui Sorokin apă **111** din nou Zinka cea blondă: se simţea şi aici atenţia delicată a lui Belia- leov... Zinka

era tot atât de trandafirie şi de ispititoare, numai că glasul îi mai răguşise, iar bluzele de mătase şi ghitara îi fuseseră furate din căruţe. Acum se purta mai nestingherit cu comandantul.

Noaptea, după ce se lăsau storurile la fereastra va- gonuluî-saâon, iar Sorokin cădea în extazul întunecat în care-l arunca beţia, Zinka începea să zdrăngănească dintr-o balalaică şi să îndruge aceleaşi nerozii ca fii Beliakov cu privire la apropiatul sfârşit al revoluţiei şi la soarta strălucită a lui Napoleon, care a ştiut să arunce o punte de la teroarea iacobină la imperiu... Atunci echii lui Sorokin începeau să strălucească şi inima să-i bată. Sângele, înfierbântat de băutură, îi izbea adine în creier»

Smulgea storul de la fereastră şi se uita afară, în bezna nopţii, unde se închegau nălucile fanteziei lui nebuneşti...

Presiunea albilor slăbea. În cele din urmă, Armata Roşie se opri pe malul stâng al Cubanului de sus, intrând în tranşee. Comandantul diviziei de fier, Dmitri Şelest, se întoarse cu autocamioanele tocmai din Ţariţân, trecând prin stepele kirghize. Venea cu două sute de mii de cartuşe, aducând trupelor din Caucaz ordinul de a înainta spre nord, ca să vină în ajutorul Ţariţinului înconjurat de armata cazacilor albi a atamanului Krasnov.

Sorokin refuză categoric să execute acest ordin. Regimentele ucrainene, care se saturaseră să tot lupte pe pământ străin, se răzvrătiră şi părăsiră linia frontului, rânrânând cu totul nepăsătoare la argumentele şi la ameninţările lui Sorokin. Numai Şelest, care era de felul lui din Poltava, izbuti să oprească o parte din aceste trupe, vorbindu-le cu înţelepciune, fără grabă, ţărăneşte, lăudindu-le pe ele, dar lăudindu-se şi pe sine însuşi. Iar ucrainenii, văzând că n-aveau de-a face cu un om oarecare. Ci cu un adevărat comandant, îi dădură ascultare. Dmitri Şelest îi puse la treabă şi, lângă Nevinnomâsskaia. Zdrobi cu ei o coloană puternică de ofiţeri. De atunci Sorokin prinse o ură neîmpăcată împotriva lui.

Felicitându-l pentru victorie, Sorokin îl numi comandant al unuia din sectoarele frontului. Dar, în aceeaşi zi, dădu un ordin secret ca trupele lui Şelest să fie dezarmate, iar Şelest, împreună cu întregul efectiv de comandanţi, împuşcaţi. Aflând despre ordinul secret, Şelest împreună cu divizia lui de fier, întărită cu regimentele ucrainene, părăsi poziţiile pe care le ocupa şi o luă prin stepele cu bălţi sărate şi cu nisipuri

mişcătoare în direcţia Ţariţânului, executând astfel ordinul Consiliului militar revoluţionar al Armatei a zecea. Atunci Sorokin îl declară în afară de lege, proclamând că era de datoria oricărui ostaş roşu să-l împuşte şi interzicând aprovizionarea cu furaje a diviziei lui. Şelest însă izbuti să plece fără ca vreo mână să se fi ridicat asupră-i. Dacă în drumul lui avea nevoie de furaje, intra în sat, îşi scotea căciula cubană şi se ruga cu lacrimi în ochi de comitetul executiv al satului să-i dea fân, ovăz şi pâine, explicându-i că nu el, Şelest era trădător, ci banditul alb vândut, comandantul suprem Sorokin.

În curând, ambiţia lui Sorokin avu de suferit o nouă şi grea încercare: de dincolo de munţi apăru Kojuh, pe care toată lumea ŞI credea pierdut, luând cu asalt, Armavirul şi aruncându-i pe albi dincolo de apa Cubanului. Trupele din Taman nu executau cu plăcere ordinele lui Sorokin, sau, mai bine zis, nu le executau deloc. Călite într-o expediţie dintre cele mai grele, trupele din Taman erau o armătură pternică în mijlocul trupelor destrămate ale lui Sorokin. Armata din Taman se întări pe linia Armavir-Nevinnomâsskaia-Stavropol.

Era toamnă. Pentru stăpânirea bogatului Stavropol se dădeau lupte lungi şi crâncene. Unităţile din Taman erau pretutindeni în frunte.

Dar şi în tabăra lui Denikin se ivise o forţă nouă: partizanul alb Şkuro, un aventurier fără pereche şi un bun luptător, care-şi înjghebase o bandă din tot felul cte haimanale.

Statul-major al lui Sorokin se mută la Piatigorsk. Sorokin nu se arăta pe front. Începuse o nouă ordine: în Caucaz pătrundea puterea Moscovei, care se făcea tot mai simţită pe zi ce trecea. La început, comitetul de ţinut al partidului hotărî să aleagă un Consiliu militar revoluţionar. Sorokin nu încercă să intre în conflict cu Moscova şi se supuse. În acest Consiliu militar revoluţionar pătrunseră oameni cu totul noi. Autoritatea comandantului suprem trecu asupra acestui consiliu. Sorokin înţelese că era capul lui în joc şi începu să lupte cu deznădejde.

Lua parte, posomorit şi tăcut, la şedinţele Consiliului militar revoluţionar. Când cerea cuvântul, îşi susţinea cu tărie fiecare punct şi reuşea să-şi impună vederile lui, pentru că la Piatigorsk erau concentrate unităţile care-i rămăseseră credincioase. Se temeau de el, şi nu fără dreptate. Sorokin căuta un prilej să-şi dovedească autoritatea, şi îl găsi. Martânov, comandantul

coloanei a doua a armatei din Taman, declară, la congresul trupelor de la Armavir, că refuză să execute ordinele de luptă ale comandantului suprem. Atunci Sorokin ceru Consiliului militar revoluţionar capul lui Martânov, arătind că armata era ameninţată de anarhie. Martânov nu mai putea fi salvat. Chemat la Piatigorsk, fu arestat şi împuşcat în piaţă, în faţa frontului. Vestea morţii lui trecu prin regimentele din Taman şi toate jurară să-l răzbune.

Un nou stat-major se înjghebă pe lângă comandament. Beliakov fusese înlăturat, şi Sorokin nu-i luase apărarea. Şeful de stat-major dădu în primire lucrările şi banii şi se îndreptă spre locuinţa fostului său prieten, să-i ceară socoteală. Sorokin se plimba prin odaie cu mâinile la spate. Pe masa pe care ardea o lampă de tinichea, mâncarea îi rămăsese neatinsă. În schimb, începuse o sticlă de vodcă. Afară, Maşuk cel împădurit se pierdea în apusul posomorit şi îngheţat...

Sorokin aruncă o privire în treacăt asupra celui care intrase, apoi continuă să se plimbe. Beliakiv se aşează la masă, cu capul plecat. Sorokin se opri în faţa lui, ridicând din umeri.

— Nu vrei vodcă? Să bem cel din urmă pahar! zise el răguşit.

Turnă grăbit vodcă în două păhăruţe, dar nu bău, ci se plimbă înainte.

— S-a sfârşit cu tine, măi frate... Şi, te sfătuiesc, şterge-o de-aici! Eu n-am să-ţi iau apărarea. Mâine am să numesc o comisie care are să-ţi revizuiască activitatea, m-ai înţeles? După toate probabilităţile, am să te împuşc...

Beliakov ridică o faţă cenuşie şi trasă, îşi trecu palma peste frunte, apoi mâna îi căzu...

— Eşti un om de nimic... Un om mărunt, asta eşti! zise el. Degeaba ţi-am dat tot sufletul... Eşti o canalie! Şi eu care-ţi prevedeam destinul lui Napoleon... Păduche!

Sorokin luă păhăruţul – dinţii îi clănţăniră pe sticlă – şi bău. Apoi începu iarăşi să se plimbe, cu mâinile înfundate în buzunarele caftanului cerchez. Dintr-o dată se opri.

— Bine. N-am să mai cer nicio revizie. Numai, şterge-o! Du-te dracului! Dacă nu te-am împuşcat acum. Să ţii minte că n-am făcut-o decât pentru meritele tale. Apreciază cum se cuvine gestul meu. M-ai înţeles?

Nările începură să tragă aerul cu putere şi buzele i se învineţiră. Tremura, abia stăpânindu-şi mânia.

Beliakov îi cunoştea foarte bine firea. Fără să-l slăbească din ochi, se trase spre uşă şi o trânti repede în urma lui... Ieşi pe din dos, prin curte, şi dispăru din Piatigorsk chiar în aceeaşi noapte.

Sorokin rămase pe ginduri până dimineaţa, bând pahar ■după pahar. Fostul lui prieten îl otrăvise cu o picătură de dispreţ, şi otrava aceea era cumplită, iar suferinţa necruţătoare...

Îşi acoperi faţa cu palmele: avea dreptate, aven dreptate Beliakov... În iunie începuse a căpăta şi el ceva clin prestigiul lui Napoleon... Dar toate se sfădiseră o dată cu şedinţele Consiliului militar revoluţionar şi o dată cu faptul că se punea atâta preţ pe ce spuneau oamenii de partid de la Moscova... Nu, Beliakov nu spusese numai ce gândea el... Aşa vorbea şi armata, şi partidul, şi Denikin. Ah, Denikin! îşi aduse aminte de un articolaş apărut într-o gazetă a gărzilor albe din Ekaterinodar, şi această amintire îi răscoli sufletul până-n adânc. Era un interviu al lui Denikin: „Credeam că am în faţa mea un leu, dar în pielea Icului nu era decât o javră fricoasă... De altfel, lucrul acesta nu mă miră: Sorokin a fost şi a rămas un ofiţer ca oricare altul, prea puţin instruit, cu grad de locotenent de cazaci.’1 „Bine, Denikin! Aşteaptă tu... Vine ea vremea... Amarnic ai să te căieşti!“

Sorokin îşi încleşta pv. Mnii, scrâşnind din dinţi... O să se arunce pe front cu toată armata după el, o să răstoarne lotul, o să gonească şi o să strivească ofiţerimea sub copitele cailor, o să dea foc la staniţe din toate părţile deodată. O să năvălească în Ekaterinodar... O să poruncească să i-l aducă pe Denikin, trezit din somn şi numai îit izmene... „Nu cumva dumneata, Anton Ivanovici, eşti cel care s-a distrat publicind prin gazete nişte articolaşe despre nu oarecare locotenent de cazaci? Uite, il ai în. Faţa dumitale, preastimate! Ce să-ţi facem acum? Să-ţi tăiem în fâşii pielea de pe spinare, sau poate că-ţi ajung o mie cinci sute de vergi?“

Sorokin gemea, alungind halucinaţiile care-l hărţu- iau... Realitatea era întunecată, nesigură, alarmantă şi umilitoare... Trebuia să ia o hotărâre. Vechiul lui prieten, şeful de stat-major, îi făcuse un ultim serviciu... Sorokin se apropie de fereastră. Un vânt uşor aducea miresme amare şi uscate de pelin. Pe cerul posomorit se ivea dunga roşcată a zorilor care nu luminau încă. În faţa lui se înălţa iarăşi umbra uriaşă şi violetă a muntelui Majşuk... Sorokin zâmbi: „Bine, îţi mulţumesc, Beliakov... La

dracu cu şovăielile şi tărăgănelile!... Şi, în noaptea aceea, Sorokin se hotărî să joace cartea ce mare.

în zilele următoare, Consiliul militar revoluţiona:' al armatei din Caucaz îşi dădu, în sfârşit, după o îndelungată ezitare, votul în favoarea ofensivei. Serviciile din spatele frontului au fost duse la Sviatoi Krest, iar armata concentrată la Nevinnomâsskaia. Se puse la cale o mişcare spre Stavropol şi Astrahan, spre a se stabili legătura cu Armata a zecea, care lupta lângă Ţariţân: era exact planul cu care venise Dmitri Şelest de la Ţariţân.

Armata din Taman primi însărcinarea să cucerească oraşul Stavropol. Totul fusese pus în mişcare, serviciile din spate mutate spre nord-est, iar eşaloanele, spre ne: J- vest. Instructorii politici şi agitatorii răguşeau căutând să ridice moralul unităţilor şi aruncând lozinci incendiare. Şefii de coloane plecau pe front. Piatigorskul era pustiu. Nu mai rămăsese acolo decât guvernul – adică Comit-'iul Executiv Central al Republicii Cubano-Cernomorskaia – şi Sorokin, cu statul-major şi cu garda lui personală. În învălmăşeală, nimeni nu băgă de seamă că, în realitate, guvernul fusese lăsat la bunul-plac al comandantului suprem.

Întorcându-se seara acasă, însoţit de ordonanţă. Sorokin îşi lăsă calul în trap întins. Luând-o la deal pe lângă parc, dădu peste un om zdravăn, adus de spate, îmbrăcat cu o scurtă de piele. Omul se clătină, ducându-şi mâna la coapsă, unde avea un pistol. Sorokin se încruntă cu mânie: îl recunoscuse pe Gâmza, care ar fi trebuit să fie pe front... Gâmza îşi trase mâna de pe tocul pistolului. Privirea lui, umbrită de sprâncene părea ciudată. Aceeaşi privire o avusese şi Beliakov la ultima lor întâlnire... Pe faţa rasă a lui Gâmza, neagră ca o tureatcă, se ivi deodată dunga albă a dinţilor.

Lui Sorokin i se strânse inima: „Şi ăsta râde!...

îşi înfipse atât de tare pintenii în burta calului, încât animalul zvâcni, sforăi, apoi o luă peste bolovanii calda- râmului, care-i scăpărau sub copite, în sus, pe deal, unde se întorcea de la păşune, behăind o turmă rău mirositoare de oi. Toate acestea se petreceau în noaptea de 12 spre 13 octombrie. Sorokin îşi chemă şeful gărzii personale. După ce aruncă o privire pe fereastră, şeful îi spuse în şoaptă că, într-adevăr, Gâmza sosise în ziua aceea la Piatigorsk şi propusese Comitetului Executiv Central să cherne de pe front două companii, pentru pază... „Şi

un idiot ar înţelege, tovarăşe Sorokin, împotriva cui sunt luate aceste măsuri…”

Când stelele de toamnă se aprindeau deasupra oraşului întunecat şi adormit şi deasupra coamei negre a Maşukului, oamenii din garda lui Sorokin pătrunseră încet, pe nesimţite, în casa preşedintelui Comitetului Executiv Central, Rubin, a membrilor de comitet, Vla- sov şi Dunaevski, a lui Krainâi, membru în consiliul militar revoluţionar, şi a lui Rojanski, preşedintele Cekăi. Îi ridicară din pat, îi duseră afară din oraş cu baioneta la spate şi, dincolo de linia ferată, îi împuşcară, fără nicio lămurire.

în momentul acela, Sorokin stătea pe platforma vagonului său, în staţia Lermontov. Auzi împuşcăturile

— Cinci pocnituri care sfâşiau tăcerea nopţii. În curând simţi o răsuflare grea, şi şeful gărzii personale, se apropie, umezindu-şi buzele. „Gata?“ îl întrebă Sorokin. „I-am lichidat”, îi răspunse şeful gărzii şi repetă numele celor ucişi.

Trenul se puse în mişcare. Comandantul suprem zbura acum spre front, de parcă ar fi avut aripi. Dar vestea acestei crime nemaipomenite zbură mai repede decât el. Câţiva comunişti din comitetul de ţinut, preveniţi în ajun de către Gâmza, plecaseră cu automobilele din Piatigorsk încă înainte de plecarea lui Sorokin. Pe ziua de 13, ei convocară congresul frontului la Nevinnomâsskaia. În timp ce Sorokin apărea în faţa unităţilor armatei sale, superb ca un despot oriental, înconjurat de o sută de călăreţi din garda lui personală, cu gornişti care trâmbiţau alarma şi cu fanionul de comandant suprem în frunte, congresul frontului, întrunit la Nevinnomâsskaia, îl declara în unanimitate în afară de lege şi hotăra arestarea lui neîntâr- ziată, aducerea în staţia Nevinnomâsskaia şi darea lui în judecată.

Ostaşii roşii din Taman îi aruncară toate acestea în obraz, deschizând uşile vagoanelor de marfă. Sorokin se întoarse în staţie şi porunci să i se înfăţişeze toţi comandanţii de coloane. Dar nimeni nu se înfăţişă. Sorokin aşteptă în gară până se întunecă, porunci apoi să i se aducă calul şi, însoţit de şeful gărzii, luă drumul stepei.

Consiliul militar revoluţionar, din care nu mai rămăseseră în viaţă decât trei membri, îşi pierdu capul: comandantul suprem dispăruse în stepă, armata, în loc să pornească la ofensivă cerea judecarea şi executarea lui Sorokin, iar gloata de o sută cincizeci

de mii de oameni continua să se desfăşoare şi nimic n-o mai putea opri... Ofensiva armatei din Taman împotriva Stavropolului începu la 23 octombrie, în acelaşi timp cu contraofensiva albilor. La 28, comandanţii tuturor coloanelor comunicau că obuzele şi cartuşele erau neîndestulătoare şi că, dacă a doua zi nu li se vor aduce întăriri, nu mai puteau nădăjdui în victorie... Consiliul militar revoluţionar, le răspunse că nu mai avea nici obuze, nici cartuşe: „Luaţi Stavro- polul cu baioneta...” În noaptea de 28 spre 29 se alcătuiră două coloane de şoc. Apărate de focul artileriei, care trăgea cele din urmă obuze, ele se apropiară de satul

Tatarskaia, la cincisprezece kilometri de Stavropol, unde fusese împins frontul albilor. Deasupra stepei se înălţa luna uriaşă, de aramă: acesta era semnalul, deoarece armata n-avea rachete... Tunurile amuţiră... Şirurile de ostaşi din Taman înaintară, fără să tragă un foc, până la primele rânduri din tranşee ale inamicului, şi năvăliră peste ele. Trompetele fanfarelor începură să urle, tobele ■să bubuie, şi cele două coloane de şoc din Taman porniră în valuri dese, în sunetele muzicii care le ţinea loc de gloanţe şi de grenade, trecând înaintea fanfarelor. Ostaşii <? ădeau iureş în linia principală de intărituri, căzând cu suiele sub focul mitralierelor. Albii se retraseră pe dealuri, dar şi dealurile fură luate cu un avânt ce nu mai puiea fi stăpânit. Duşmanul fugea spre oraş. Sotniile de cazaci roşii plecară în urmărirea lui. În dimineaţa de 50 octombrie, armata din Taman îşi făcu intrarea în Stavropol.

A doua zi, pe strada principală se ivi Sorokin, comandantul suprem, însoţit de şeful gărzii lui personale. Trecea călare, liniştit. Era doar mai palid şi-şi ţinea ochii plecaţi. Când îl văzură, ostaşii roşii rămaseră cu gura căscată, ferindu-se din calea lui: „Ce-i cu arătarea asta de pe altă lume?...“

Sorokin descălecă lângă clădirea sovietului, pe uşa căreia mai atârna încă o hârtie pe jumătate ruptă: „Comandamentul generalului Şkuro“ şi unde se adunaseră acum deputaţii şi membrii Consiliului Executiv Central rămaşi în viaţă. Intră cu îndrăzneală pe scară şi-l întrebă pe un ostâş, care se feri de el, dacă ştie unde se ţine şedinţa plenară. Apăru apoi în sală, lângă masa prezidenţială, ridicându-şi fruntea cu semeţie şi adresându-se adunării surprinse şi zăpăcite:

— Sunt comandantul suprem. Trupele mele au zdrobit cu

desăvârşire bandele lui Denikin, restabilind Puterea sovietică în oraş şi în regiune. Un congres militar, convocat cu de la sine putere la Nevinnomâsskaia, m-a declarat în afară de lege. Cine i-a dat acest drept? Cer să fie numită o comisie pentru cercetarea aşa-ziselor mele crime. Iar până ce această comisie nu-şi va depune concluziile, îmi păstrez drepturile de comandant suprem.

Ieşi apoi, ca să încalece. Dar, pe scară, şase ostaşi roşii din Regimentul al treilea din Taman se repeziră la el, îl doborâră şi-i răsuciră mâinile la spate.

Sorokin lupta în tăcere, turbat. Comandantul regimentului, Visienko, îl lovi cu nuiaua peste cap, strigând:

— Asta-i pentru împuşcarea lui Martânov, viperă!...

îl duseră la închisoare. Ostaşii din Taman erau neliniştiţi: se temeau ca nu cumva Sorokin să fugă şi să scape de judecată. A doua zi, la interogatoriu, Sorokin

II văzu pe Gâmza la masa prezidenţială şi înţelese că era pierdut. Setea de viaţă se trezi iarăşi în el şi, bătând ca pumnul în masă, izbucni în înjurături:

— Eu am să vă judec pe voi, bandiţilor! Pentru încălcare de disciplină, pentru anarhie şi contrarevoluţie camuflată!... Mă răfuiesc eu cu voi, aşa cum am făcut şi cu canalia de Martânov...

Alb ca hârtia, Visienko stătea alături de Gâmza. Îşi duse mâna la spate, scoase un pistol mare automat şi trase, de-aproape, toată încărcătura în Sorokin.

înaintarea de la Stavropol până la Volga nu se mai putu face. Cavaleria lui Şkuro trecu în zbor în spatele* frontului, izolând armata din Taman de baza ei, de Nevinnomâsskaia. Denikin îşi concentră toate forţele pentru încercuirea Stavropolului. Aduse din Cuban coloanele lui Kazanovici, ale lui Drozdovski şi Pokrovski, cavaleria din Ulagai şi noua divizie călare din Cuban, comandată de- fostul inginer de mine, care începuse războiul mondial cu gradul de ofiţer inferior şi care era acum generalul Vranghel.

Armata din Taman ţinu piept douăzeci şi opt de- zile. Regiment după regiment pieri în cercul de fier aL inamicului, care era aprovizionat din belşug cu muniţii., îneepuseră ploile, şi oamenii n-aveau mantale, n-aveau cizme şi n-aveau cartuşe... Ajutoare nu puteau aştepta de nicăieri: restul armatei din Caucaz, izolată de Sta— vropol, se retrăgea spre răsărit.

Ostaşii armatei din Taman se zbăteau în cerc, loviturile lor erau crâncene şi sângeroase. Comandantul Kojuh căzu la pat, bolnav de tifos exant. Ematic. Aproape toţi comandanţii mai de seamă fuseseră ucişi sau răniţi. Pe la jumătatea lui noiembrie „, tamaniştii“ izbutiră, în sfârşit, să rupă încercuirea. Dar din eroica armată a Tamanului nu mai erau decât rămăşiţe jalnice, desculţe şi goale. Părăsind Stavropolul, se retraseră în direcţia nord-est, spre Blagodatnoe, fără să-i mai urmărească nimeni. Ploile se înteţiseră şi vremea rea de toamnă oprise în loc ofensiva albilor.

XII

Cu un an în urmă, în octombrie, popoarele Rusiei ceruseră încetarea războiului. Glasurile milioanelor de oameni care strigau: „Jos războiul!“ „Jos burghezia, care prelungeşte războiul!“ „Jos clica militară care conduce războiul!“ „Jos moşierii, care întreţin războiul!“ se uniseră într-o singură lovitură de tun, scurtă şi grăitoare, pornind de pe crucişătorul „Aurora” asupra Palatului de Iarnă.

Când obuzul, străbătând acoperişul clădirii odioase împodobite cu statui de plumb şi cu vase negre, explodă în dormitorul gol al ţarului, unde încă nu se răcise patul în care Kerenski îşi petrecea insomnia lui isterică, cine ar fi putut să prevadă că acest glas al revoluţiei, care părea definitiv, care proclama război palatelor şi pace colibelor, va răsuna ca un ecou dintr-un capăt într-altul al ţării întinse, că se va înteţi, va spori, va creşte şi va ajunge să urle ca un uragan?

Cine s-ar fi aşteptat că ţara, care cu o clipă înainte aruncase armele, le va lua din nou, că o clasă se va răzvrăti împotriva celeilalte, că săracul se va ridica împotriva bogatului?... Cine s-ar fi aşteptat ca dintr-o mână de ofiţeri de-ai lui Kornilov să răsară armata uriaşă a lui Denikin? Că rebeliunea eşaloanelor cehoslovace va cuprinde întreaga regiune a Volgăi, pe mii de kilometri, şi că, revărsându-se în Siberia, se va preface, sporind, în monarhia lui Kolceak? Că blocada va cuprinde într-o îmbrăţişare de moarte întreaga Ţară a Sovietelor şi că în toată lumea, pe toate globurile şi pe toate hărţile geografice proaspăt editate, a şasea parte din lume avea să fie menţionată ca ţinut pustiu, fără să fie colorat şi fără să aibă vreun nume, despărţit de restul omenirii printr-o linie groasă?...

Cine ar fi putut bănui că Velikorusia, izolată de mări, de

guberniile agricole, de cărbune şi de petrol, flămândă, săracă, scuturată de frigurile tifosului, nu se va supune şi că, strângând din dinţi, îşi va trimite fără încetare fiii în bătălii de care să se ducă vestea? Cu un an în urmă, oamenii fugeau de pe front, şi ţara ajunsese ca o mlaştină de anarhie, fără niciun fel de conducere. Dar nu acesta era adevărul: din inima ţării se născură uriaşe forţe de coeziune, şi deasupra existenţei ei embrionare se înălţă visul dreptăţii. Se iviră oameni neobişnuiţi, altfel decât cei din trecut, şi pretutindeni lumea vorbea, cu uimire şi cu frică, despre faptele lor.

În interior, răzvrătirile zguduiau Ţara Sovietică. O dată cu rebeliunea de la Iaroslavl, care se întinsese până la Murom, Arzamas, Rostov Veliki şi Ribinsk, se răzvrătiseră la Moscova şi „socialiştii-revoluţionari de stânga”. La şase iulie, doi dintre ei pătrunseră cu documente care purtau semnătura falsă a lui Dzerjinski la ambasadorul german, contele Mirbach, şi, în timp ce vorbeau cu el, il împuşcară şi aruncară o bombă. Ambasadorul căzu ucis de ultimul glonte, care-l nimeri în ceafă în timp ce încerca să fugă din odaie. În seara aceleiaşi zile, în cartierul Cistâie Prudî şi pe bulevardul Iauzski apărură marinari şi ostaşi roşii înarmaţi. Opreau automobilele şi trecătorii, îi percheziţionau şi le confiscau armele şi banii, apoi îi arestau şi-i duceau la vila lui Morozov din stradela Triohsviautelei, la statul-major al comandantului trupelor răzvrătite. Acolo se afla arestat şi Felix Dzerjinski, care venise singur să-i caute pe ucigaşii lui Mirbach. Toată seara şi o bună parte din noapte se făcură arestări. Oficiul de telegraf fusese ocupat. Dar rebelii nu se încumetară să întreprindă o acţiune hotărâtă împotriva Kremlinului: nu erau decât vreo două mii, iar frontul lor se întindea de la Iauza până la Cistiie Prudî...

în noaptea aceea, singurii apărători ai Kremlinului rămaseră numai telefoanele şi zidurile străvechi. Trupele erau cantonate în lagăr. În câmpia Hodânsk, iar o parte a garnizoanei fusese lăsată liberă, fiind ajunul, sântului Ivan Kupala. La Kremlin atmosfera era din ce în ce mai încărcată. Totuşi, până dimineaţa se aduseră vreo opt sute de ostaşi, trei baterii şi automobile blindate. La ora şapte, trupele începură ofensiva şi dărâmară cu tunurile vila Morozov din stradela Triohsviatitelei. Cu toată vâlva care se stârnise. Nu erau multe victime: „armata” socialiştilor-revoluţionari de stânga o rupsese la fugă prin ulicioare şi prin

curţile de serviciu, într-o direcţie necunoscută. Comandantul ei, Popov, un tânăr buzat şi cu privirea rătăcită, dispăru din Moscova. Peste un an de zile se afla în tabăra lui Mahno, unde, ca şef al servioiului de contraspionaj, ajunse celebru prin cruzimea lui rafinată.

Rebeliunea fusese înăbuşită la Moscova şi pe Volga. Dar răscoalele mocneau pretutindeni: împotriva bolşevicilor, împotriva nemţilor, împotriva albilor. Satele prădau oraşele. Oraşele răsturnau Puterea sovietică. Începuse epoca republicilor independente, care se umflau şi plesneau ca ciupercile după ploaie. Unele erau rtât de mici, încât puteai să le înconjuri călare în douăzeci şi patru de ore.

Puterea Sovietică făcea sforţări uriaşe ca să înfrâneze rnarhia. D?. R tocmai atunci primi o lovitură cumplită: la 30 august, după mitingul de la fabrica „Mihelsohn1, r. Flată de cealaltă parte a barierei Butârskaia, „socialist- îevoluţionara de dreapta’4, terorista Kaplan (din organizaţia omului cu ac în chip de cap de mort la cravată}, trase în Lenin şi-l răni grav.

La 31, pe străzile Moscovei apăru un detaşament de oameni îmbrăcaţi din cap până-n picioare în piele nea gră. Treceau încolonaţi prin mijlocul străzii. Purtând pe două prăjini o placardă cu un singur cuvint: „Teroare”... în întreprinderile din Moscava şi Petrograd se desfăşurau zi şi noapte mitinguri. Muncitorii cercau să se ia măsurile cele mai drastice.

La 5 septembrie, gazetele din Moscova şi Petrograd apărură cu un titlu sinistru: TEROAREA ROŞIU.

„... Se pune în vedere tuturor sovietelor să procedeze imediat la arestarea socialiştilor-revoluţionari de dreapta, a reprezentanţilor marii burghezii şi ai ofiţerimii şi fă-i retină în calitate de ostatici... în cazul când încearcă să se ascundă sau să se răzvrătească, urmează să se purceadă necondiţionat la execuţii în masă... Trebuie că curăţăm neîntârziat şi pentru totdeauna spatele frontului nostru de canaliile alb-gardiste... Teroarea de masă trebuie aplicată fără cea mai mică şovăire...”

în vremea aceea, oraşele erau luminate cu zgârcenie. Cartiere întregi rămâneau cufundate în întuneric. Şi, deodată, locatarii caselor bogate văzură cu spaimă firicelele becurilor electrice înroşindu-se, devenind incandescente... Detaşamentele de muncitori înarmaţi începeau să cerceteze casele acestea iluminate înainte de moarte...

Anul 1918 se sfârşea ca un uragan sălbatic dezlănţu. l’.; asupra Rusiei. Norii de toamnă se târau, mohorâţi. Frontul se afla pretutindeni; şi în nordul îndepărtat, şi ps Volga, lângă Kazan, şi pe Volga de jos, lângă Ţariţân, ri în Caucazul de Nord, şi la graniţele zonei de ocupaţio germană. Şiruri ngsfârşite de tranşee se întindeau pe mii şi mii de kilometri. Toamna care se apropia nu aducea nicio bucurie în inimile ostaşilor. Şi mulţi, uitându-so Ia norii ce goneau de la miazănoapte, zburau cu gândul la satele lor, unde vântul împrăştia paiele acoperişurilor, iar curţile erau năpădite de urzici, în timp ce cartofii putrezeau prin grădinării. Şi nici pomeneală să sg termine războiul... Noaptea nepătrunsă plutea în ochii tuturor, laolaltă cu imaginea străveche a opaiţului din izbele satelor, unde părinţii şi feciorii erau aşteptaţi cu nerăbdare, iar ai casei ascultau poveşti atât de înfricoşătoare, încât copiii începeau să scincească pe cuptor...

După înfrângerea răscoalelor, înfruntând întunericul posomorit al toamnei. Comitetul Central al partidului mobiliză la Moscova, la Petrograd şi la Ivanovo-Voz- nesensk pe cei mai dârzi comunişti şi-i trimise în armată. Trenurile cu comunişti luară direcţia fronturiloF, zdrobind crunt sabotajul, făcut cu sau fără intenţie, al personalului Căilor Ferate. Regimul aspru al teroa- rei pătrunse în armată. Detaşamentele dezlânate se transformau în regimente supuse voinţei unice a Consiliului militar revoluţionar. Curajul şi vitejia erau obligatorii pentru toţi. Laşitatea era considerată ca trădare. În felul acesta, frontul roşu trecu la ofensivă. Printr-o scurtă lovitură, luă Kazanul, apoi Samara. Detaşamentele gărzilor albe fugeau îngrozite din faţa teroarei roşii. Lângă Ţariţân, unde Stalin era membru al Consiliului militar revoluţionar al Armatei a zecea, se desfăşura o bătălie crincenă, de proporţii încă necunoscute, împotriva armatei căzăcimii albe a atamanului Krasnov, aprovizionată şi condusă de însuşi Marele stat-major german.

Dar toate acestea nu erau decât începutul marii bătălii, desfăşurarea de forţe care preceda evenimentele uriaşe din cursul anului 1919.

Ivan Ilici Teleghin executase însărcinarea primită de la Gâmza. În timpul luptelor de lângă Kazan fusese r. Urnit comandant de regiment şi pătrundea acum, printre cei dinţii, în Samara.

într-o zi caldă de toamnă trecea la pas, în fruntea

regimentului, pe un căluţ zburlit, pe strada Dvorians- kaia. Străbătu piaţa în care se afla monumentul lui Alexandru al II-lea, acoperit în grabă cu scânduri. Iată şi a doua casă din colţ... Ivan Ilici îşi plecă fruntea: ştia ce-l aşteaptă, şi inima i se strângea de durere. La etaj, în locuinţa doctorului Bulavin, toate geamurile erau sparte. Călare pe cal, Teleghin putea să vadă bine înăuntru. Iată uşa din lemn de nuc, pe care apăruse Daşa ca un vis. Iată cabinetul, dulapul cu cărţi răsturnat şi portretul lui Mendeleev, cu sticla spartă, atârnând strâmb pe perete... Unde-o fi Daşa? Ce s-o fi întâmplat cu ea?... La aceste întrebări, nimeni, bineînţeles, nu i-ar fi putut răspunde.

3 – Calvarul, voi. II

1 Republica Sovietică Cubano-Cernomorskaia a luat fiinţă în perioada mai-iulie 1918 din contopirea republicilor Cuban şi Cernomorskaia (Republica Mării Negre) pentru a lupta împotriva intervenţioniştilor străini şi albgardiştilor.

3 *Horunji* – sublocotenent în trupele căzăceşti.

3 Poem romantic de A. S. Puşkin (1799—1837).